

Úvodní lekce

Latina jako jazyk

Latina je indoevropský jazyk a patří do skupiny tzv. italických jazyků. Indoevropské obyvatelstvo přišlo do Itálie na přelomu 2. a 1. tisíciletí. Latina byla původně jazykem obyvatel oblasti kolem Říma, která se nazývá Latium. Společně s expanzí Říma se rozšířila nejen po Apeninském poloostrově, ale na řadu dalších území, např. na území dnešní Francie nebo Španělska. Zejména v západní části římské říše postupně překryla jazyky původních obyvatel. Z latiny vznikly na těchto územích románské jazyky. Ve východních částech římské říše se většinou neprosadila, protože zde měla pevné místo řečtina, která byla jazykem vyšší kultury a vzdělanosti.

Zejména ve středověku byla latina jazykem vzdělanosti, církve a kultury. Postupně se vedle ní začaly prosazovat národní jazyky, některá díla (např. vědecká) se však latinsky psala i v novověku.

Během dlouhé historie se latina jako jazyk proměňovala. Rozlišuje se několik období jejího vývoje, která v hrubých rysech odpovídají obdobím v historii literatury. Dělení je však pouze přibližné, protože hranice mezi jednotlivými obdobími nejsou ostré.

- Archaická latina: od počátků (první nápisy pochází ze 7. stol.) do 1. stol. př. Kr.
- Klasická latina: 1. stol. př. Kr. až období kolem přelomu letopočtu.
- Latina stříbrného období: od konce klasického období do přibližně roku 200 po Kr.
- Pozdní latina: přibližně od roku 200 po Kr. až do období konstituování středověké latiny (konvenčně se umísťuje na přelom 8. a 9. stol.)

Klasická latina, která se pokládá za vrchol latinského jazyka, se zakládá na jazyku několika klasických autorů, zejména Cicerona. Je tedy do jisté míry abstrakcí, která byla později předávána prostřednictvím gramatik. I v klasických textech lze totiž najít odchylky od systému pravidel. Znalost pravidel klasické latiny je však nezbytným základem a referenčním rámcem pro studium latiny jiných období.

Výslovnost, abeceda, přízvuk

Latinská abeceda vychází z řecké alfabety. Písmo se do Říma dostalo prostřednictvím Etrusků.

VÝSLOVNOST

Výslovnost latiny používaná ve většině škol v České republice je tzv. středověká, zakládá se tedy na výslovnosti latiny ve středověku (např. Cicero se čte jako [cicero]).

V některých evropských zemích se však uplatňuje tzv. výslovnost restituovaná, která se snaží se co nejvíce přiblížit předpokládané výslovnosti v období klasické latiny (např. Cicero se čte jako [kikero]). Přednostně se budeme věnovat středověké výslovnosti, ve výkladu však bude upozorněno na nejdůležitější rozdíly s výslovností restituovanou.

V latině jsou stejně jako v češtině samohlásky (vokály), dvojhásky (diftongy) a souhlásky (konsonanty).

VOKÁLY

Latina má 5 krátkých a 5 dlouhých vokálů, které se vyslovují stejně jako v češtině. Délka se zapisuje vodorovnou čárkou nad vokálem.

a	ā
e	ē
i	ī
o	ō
u	ū

Délky se však objevují pouze v učebnicích či školních čítankách. Římané délky nezaznamenávali, a proto nejsou uvedeny ani v edicích originálních textů. Pokud je nutné zdůraznit, že je některý vokál krátký, napíše se nad něj oblouček, např. ā.

Měkké „i“ se v sousedství jiného vokálu vyslovuje jako [j] nebo [ij] (např. *Italia* [Italija]). Mezi dvěma vokály se vyslovuje jako [jj] (např. *maior* [majjor] „větší“).

Měkké „i“ neměkčí výslovnost předchozího d, t, n, skupiny *di, ti, ni* se tedy vyslovují tvrdě [dy], [ty], [ny].

Tvrdé „y“ se objevuje pouze ve slovech přejatých z řečtiny a nepatří do základního souboru latinských vokálů.

DIFTONGY

Latina má tyto diftongy:

diftong	středověká výslovnost	restituovaná výslovnost	příklad (stř. výslovnost)
ae	[é]	[ae / ai]	<i>maestus</i> [méstus] „smutný“
oe	[é]	[oe / oi]	<i>poena</i> [péna] „trest“
au	[au]	[au]	<i>aurum</i> [aurum] „zlato“
eu	[eu]	[eu]	<i>eheu</i> [eheu] „ach“

Diftong *eu* se neobjevuje příliš často.

Nemá-li se *ae* nebo *oe* vyslovovat jako dvojhláska, naznačuje se tato skutečnost pomocí znaku \bar{e} nebo \bar{o} , tedy *aē, aē* (např. *aēr* [aér] „vzduch“) a *oē, oē* (např. *poēta* [poéta] „básník“). Často se jedná o slova řeckého původu.

KONSONANTY

Latina má méně konsonantů než čeština, chybí jí zejména č, š, ž, dž, ř, ň.

Mnoho latinských konsonantů vyslovujeme stejně jako v češtině: b, d, g, p, f, m, n, l, r.

Mezi konsonanty, které se buď vyslovují odlišně, nebo je třeba k nim doplnit další komentář, patří:

Konsonant h

Konsonant *-h-* sice vyslovujeme stejně jako v češtině, v klasické latině se však pravděpodobně vyslovoval velmi slabě, jen jako určitý příděch.

Konsonant v

Konsonant *-v-* je ve středověké výslovnosti stejný jako české (labiodentální) [v], kdežto v restituované výslovnosti se vyslovuje obouřetně, podobně jako anglické *w*. V klasické latině se *-u-* a *-v-* zapisovalo stejně pomocí znaku *V*. V moderních edicích klasických textů se někdy naopak používá společný znak *-u-*.

Konsonanty x a s

Konsonanty *x* a *s* se vyslovují nezněle [ks], [s]. Ve středověké výslovnosti však skupina *ex* následovaná vokálem získává znělost a vyslovuje se jako [gz] (např. *exemplum* [egzemplum] „příklad“). Konsonant *s* mezi dvěma vokály se stává znělým [z] (např. *nāsus* [názus] „nos“). V restituované výslovnosti zůstávají i v těchto případech oba konsonanty neznělé.

Skupina su a ngu

Skupina *su* a *ngu* se před vokálem vyslovuje jako [sv] a [ngv] (např. *suāvis* [svávis] „sladký“, *lingua* [lingva] „jazyk“)

Skupina qu

Skupina *qu* se vyslovuje jako [kv] (např. *quis* [kvis] „kdo“).

Po konsonantu *q* v latině vždy následuje *-u-*, *q* nikdy nemůže stát samostatně.

Konsonant c

Konsonant *c* se vyslovuje jako:

[k]:	před <i>a, o, u</i> na konci slova před jiným konsonantem	<i>causa</i> [kauza] „důvod“, <i>cōnsul</i> [kónzul] „konzul“, <i>cūra</i> [kúra] „péče“ <i>sīc</i> [sík] „tak“ <i>facta</i> [fakta] „činy, skutky“
[c]:	před <i>e, i, ae, oe</i>	<i>Cicero</i> [Cicero], <i>caelum</i> [célum] „nebe“, <i>coepī</i> [cépí] „začal jsem“

Ve zdvojeném *-cc-* se první *-c-* vždy vylovuje jako [k] (následuje za ním konsonant). Výslovnost druhého *-c-* závisí na následující hlásce:

- *accūsō* [akúzó] „obviňuji“
- *ecce* [ekce] „ejhle, hle“

V restituované výslovnosti se všechna *c* vyslovují jako [k] (např. *Cicero* [Kikero], *Caesar* [Kaesar]).

Písmeno *k* se v původní latinské slovní zásobě vyskytuje pouze ve slově *Kalendae* „Kalendy, první den v měsíci“.

Skupina ti

Následuje-li po skupině *-ti-* vokál nebo diftong, vyslovuje se jako [ci] (např. *dīvitiae* [dývicié] „bohatství“).

Výslovnost [ty] zůstává zachována v těchto případech:

- *-i-* ve skupině *-ti-* je dlouhé a přízvučné (viz níže), např. *tōtūs* [tótýus] „celého“;
- skupina *-ti-* následuje po *s, t, x*, např. *ōstium* „ústí“, *Atticus*;
- skupina *-ti-* se vyskytuje ve slově řeckého původu, např. *tiārās* „tiára, pokrývka hlavy“

V restituované výslovnosti se *-ti-* vždy vyslovuje jako [ty].

Konsonanty řeckého původu

Ve slovech přejatých z řečtiny se mohou objevit tyto konsonanty:

- *z*: vyslovuje se jako [z], např. *zōna* [zóna] „pás, opasek“
- *ph*: vyslovuje se jako [f], ačkoliv původně se jednalo o *p* s přídechem (s určitým náznakem hlásky *h*), např. *philosophia* [filozofia] „filozofie“
- *th*: vyslovuje se jako [t], např. *theātrum* [teātrum] „divadlo“
- *rh*: vyslovuje se jako [r], např. *rhētor* [rétor] „řečník“

Mezi aspirované souhlásky (tj. s přídechem) patří také *ch* [kh], které se však vyslovuje jako [ch].

ODLIŠNOSTI MEZI ČESKOU A STŘEDOVĚKOU LATINSKOU VÝSLOVNOSTÍ

		středověká výslovnost	příklad
ae		[é]	<i>maestus</i>
oe		[é]	<i>poena</i>
oë / oē		[oe]	<i>poēta</i>
	c + a, o, u	[k]	<i>causa, cōnsul, cūra</i>
	c + e, i, ae, oe	[c]	<i>Cicero, caelum, coepī</i>
	c na konci slova	[k]	<i>sīc</i>
ti	ti + vokál, diftong	[ci]	<i>dīvitiae</i>
	tī	[ty]	<i>tōtīus</i>
	s, t, x + ti	[ty]	<i>ōstium, Atticus</i>
su	su + vokál / diftong	[sv]	<i>suāvis</i>
ngu	ngu + vokál / diftong	[ngv]	<i>lingua</i>
qu		[kv]	<i>quis</i>
ex	ex + vokál	[egz]	<i>exemplum</i>
s	vokál + s + vokál	[z]	<i>nāsus</i>
ph		[f]	<i>philosophia</i>
th		[t]	<i>theātrum</i>
rh		[r]	<i>rhētor</i>

PŘÍZVUK

Zatímco v češtině je přízvuk na první slabice, v latině může být na různých slabikách. Přízvuk se v latině běžně nezapisuje, je-li třeba ho naznačit či zdůraznit, používá se čárka (např. *é*, *ē*).

Důležitým faktorem pro pozici přízvuku v latině je délka slabik. Slabika může být dlouhá:

- **přirozeně:** obsahuje dlouhý vokál nebo diftong, např. *caelum* „nebe“, *nātūra* „příroda“
- **pozicí:** je uzavřena skupinou dvou nebo více konsonantů (*x* se počítá za dva konsonanty, *qu* za jeden, *h* se za konsonant nepočítá), např. *laudantur* „jsou chváleni“.

Výjimkou z druhého pravidla je tzv. skupina *mūta cum liquidā*, tj. skupina, kde na prvním místě stojí *p*, *b*, *d*, *t*, *c*, *g* a na druhém *r*, *l*, např. *tenebrae* „tma“. Tyto slabiky jsou v klasické próze pokládány za krátké, v poezii mohou být krátké i dlouhé (tzv. *syllaba anceps* „obojetná slabika“).

V přízvukování latinských slov se uplatňuje tzv. penultimové pravidlo (tj. pravidlo předposlední slabiky).

- Je-li předposlední slabika dlouhá nebo jedná-li se o dvouslabičné slovo, je na ní přízvuk (např. *óm̄nēs* „všichni“, *monētur* „je napomínán“, *conténdō* „zápasím“, *laudantur* „jsou chváleni“).
- Je-li předposlední slabika krátká, je přízvuk na třetí slabice od konce (např. *fēm̄ina* „žena“).

Jednoslabičná slova mají přízvuk v případě, že se nejedná o příklonky (slova bez přízvuku, která se opírají o předchozí slovo, např. některé spojky *-que* „a“, *-ve* „nebo“).

Latina a její gramatika

Latina je velmi blízká češtině ve způsobu, jakým vyjadřuje vztahy mezi jednotlivými členy věty.

Jména (podstatná, přídavná, zájmena) a některé číslovky se skloňují a slovesa časují. Tento systém je doplněn předložkami a dalšími slovy s gramatickou funkcí. Díky tomu nemá latina pevně daný slovosled ani nemusí povinně vyjadřovat podmět věty (jako např. angličtina).

V latině lze rozeznat deset slovních druhů (římské gramatici však uváděli devět, protože nepočítali částice jako samostatný slovní druh). Latinské názvy některých z nich jsou běžnou součástí mezinárodní lingvistické terminologie.

Český název	Latinský název	Lingvistický termín
Podstatné jméno	nōmen substantivum	substantivum
Přídavné jméno	nōmen adiectivum	adjektivum
Zájmeno	prōnōmen	pronomen
Číslovka	numerāle	
Sloveso	verbum	verbum
Příslovce	adverbium	adverbium
Předložka	praepositiō	prepozice
Spojka	coniunctiō	
Částice		partikule
Cítoslovce	interiectiō	interjekce

Příslovce a po nich následující slovní druhy patří mezi neohebná slova. Neskloňují se také některé číslovky. Příslovce se však mohou stupňovat (srov. české „dobře – lépe – nejlépe“).

Substantiva se dělí do pěti tříd, tzv. **deklinací**, a **slovesa** do čtyř tříd, tzv. **konjugací**. Každá z těchto tříd má svůj způsob skloňování nebo časování.

K prvním třem deklinacím substantiv patří také adjektiva. Zájmena mají své vlastní skloňování, které se však podobá skloňování substantiv a adjektiv.

Jména a slovesa jsou charakterizována tzv. gramatickými kategoriemi, mezi které patří např. rod, číslo, pád, čas, způsob atd.

ÚVOD DO DEKLINACE

Latina má šest pádů, dvě čísla a tři rody. Jejich názvy jsou rovněž součástí mezinárodní terminologie.

Pád (cāsus)

1. pád	<i>cāsus nōminatīvus</i>	nominativ	nom.
2. pád	<i>cāsus genitīvus</i>	genitiv	gen.
3. pád	<i>cāsus datīvus</i>	dativ	dat.
4. pád	<i>cāsus accūsātīvus</i>	akuzativ	ak.
5. pád	<i>cāsus vocātīvus</i>	vokativ	vok.
6. pád	<i>cāsus ablātīvus</i>	ablativ	abl.

Latinský ablativ v sobě zahrnuje český 6. pád (tzv. lokál) a 7. pád (tzv. instrumentál). Používání pádů v latině a češtině je často podobné, mezi oběma jazyky však jsou i odlišnosti.

Číslo (numerus)

jednotné	<i>numerus singulāris</i>	singulár	sg.
množné	<i>numerus plūrālis</i>	plurál	pl.

Rod (genus)

mužský	<i>genus masculīnum</i>	maskulinum	m.
ženský	<i>genus fēminīnum</i>	femininum	f.
střední	<i>genus neutrum</i>	neutrum	n.

SUBSTANTIVA

Substantivum je ve slovníku zapsáno v této podobě:

fēmina, nominativ singuláru	ae, genitiv singuláru	f. rod	žena význam
--------------------------------	--------------------------	-----------	----------------

Všechny uvedené údaje jsou nezbytné pro práci s latinským substantivem a nelze je odvodit. Je proto nutné se je naučit nebo je vyhledat ve slovníku.

Latinská substantiva se dělí do **pěti deklinací**. Základním kritériem však není rod, jak je tomu v češtině, ale zakončení tzv. kmene na určitou samohlásku nebo na souhlásku. Termínem „kmen“ se označuje slovní kořen rozšířený o tzv. kmenový vokál. Z praktického hlediska je pro zařazení k deklinaci rozhodující **zakončení genitivu singuláru**, které je uvedeno ve slovníku.

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
genitiv singuláru	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī / -eī
kmenový vokál	-ā-	-ō-	souhláska / ī-	-ū-	-ē-

Případné odchylky v genitivu se mohou vyskytnout u slov přejatých z řečtiny (viz 12. lekce).

Nominativ není pro zařazení do deklinace spolehlivým vodítkem. Slova se stejně zakončeným nominativem mohou totiž patřit do různých deklinací, např.:

servus, ī, m. „otrok“ 2. deklinace
corpus, oris, n. „tělo“ 3. deklinace
exercitus, ūs, m. „vojsko“ 4. deklinace

Každá deklinace má svůj vzor nebo svoje vzory pro skloňování, viz příslušné lekce.

Tvary jednotlivých pádů se **vždy** vytváří tak, že se od **genitivu singuláru odtrhne koncovka**, čímž vznikne tzv. **genitivní kmen**. K němu se pak přidávají **koncovky dalších pádů** (např. *fēmin-ae* > *fēmin-*).

ADJEKTIVA

Latina má dva typy adjektiv, které se označují podle deklinace, k níž patří a podle níž se skloňují:

- adjektiva 1. a 2. deklinace
- adjektiva 3. deklinace

Ve slovníku jsou uvedeny dva nebo tři tvary, které odpovídají zakončením pro jednotlivé rody, případně pády (např. *bonus, a, um* „dobrý“, *brevis, e* „krátký“).

Adjektiva 1. a 2. deklinace jsou ve slovníku zakončena na *-us, -a, -um* (např. *bonus, a, um* „dobrý“) nebo *-er, -(e)ra, -(e)rum* (např. *pulcher, chra, chrum* „krásný“). Ostatní adjektiva patří do 3. deklinace. Čtvrtá a pátá deklinace adjektiva nemají.

Adjektiva se stejně jako v češtině shodují v rodě, čísle a pádě se jménem, ke kterému náleží.

ZÁJMENA

Zájmena se dělí na několik druhů, podobně jako v češtině. Ve skloňování vykazují určité zvláštnosti, a proto je nelze zařadit k žádné deklinaci. Jedná se o různorodou skupinu, viz jednotlivé lekce.

ÚVOD DO KONJUGACE

GRAMATICKÉ KATEGORIE

Latinské sloveso má gramatické kategorie osoby, čísla, způsobu, času a rodu. Proti češtině nemá latina jako samostatnou kategorii vid. Těmito kategoriemi jsou v plném rozsahu charakterizována slovesa v určitém tvaru (*verba finīta*) a částečně také slovesa v neurčitém tvaru (*verba infīnīta*), která se rovněž označují termínem „jmenné tvary slovesné“ (např. infinitiv, participium, gerundivum).

Termíny spojené s gramatickými kategoriemi slovesa jsou rovněž součástí mezinárodní terminologie.

Osoba (persōna)

Latina má 3 osoby, které nemají speciální označení:

1. os.
2. os.
3. os.

Číslo (numerus)

jednotné	<i>numerus singulāris</i>	singulár	sg.
množné	<i>numerus plūrālis</i>	plurál	pl.

Způsob (modus)

oznamovací	<i>modus indicātīvus</i>	indikativ	ind.
„spojovací“	<i>modus coniunctīvus</i>	konjunktiv	konj.
rozkazovací	<i>modus imperātīvus</i>	imperativ	imp.

Latina nemá podmiňovací způsob (tzv. kondicionál), ale na rozdíl od češtiny má konjunktiv, který vyjadřuje škálu různých významů (přání, zákaz, pobídku, podmínku,...).

Infinitiv

Při určování slovesného tvaru se na místě způsobu vyskytuje také infinitiv, který patří mezi jmenné tvary slovesné:

infinitiv	<i>infīnītīvus</i>	infinitiv	inf.
-----------	--------------------	-----------	------

Latina má celkem šest infinitivů:

infinitiv prézentu aktiva	infinitiv prézentu pasiva
infinitiv perfekta aktiva	infinitiv perfekta pasiva
infinitiv futura aktiva	infinitiv futura pasiva

Čas (tempus)

Latina má celkem šest časů – jeden přítomný, dva budoucí a tři minulé.

přítomný čas	<i>tempus praesēns</i>	prézens	préz.
„souminulý“	<i>tempus imperfectum</i>	imperfektum	impf.
minulý	<i>tempus perfectum</i>	perfektum	pf.
předminulý	<i>tempus plusquamperfectum</i>	plusquamperfektum	plpf.
budoucí	<i>futūrum prīmum</i>	futurum I	fut. I
předbudoucí	<i>futūrum secūndum / exāctum</i>	futurum II	fut. II

Prézens, imperfektum, perfektum a plusquamperfektum se vyskytují v indikativu i konjunktivu, futurum I a II pouze v indikativu.

Rod (genus)

činný	<i>genus āctīvum</i>	aktivum	akt
trpný	<i>genus passīvum</i>	pasivum	pas.

Určujeme-li slovesný tvar, řadíme obvykle gramatické kategorie tak, jak jsou uvedeny v předchozím přehledu, např.:

laudō: 1. osoba singuláru indikativu přezentu aktiva, zkráceně 1. os. sg. ind. přez. akt.

JMENNÉ TVARY SLOVESNÉ

Jmenné tvary slovesné jsou odvozeny od sloves, ale nemají tvary pro jednotlivé osoby. Mohou mít také vlastnosti typické pro jména, některé z nich se mohou např. skloňovat. Mezi jmenné tvary slovesné patří:

infinitiv	<i>īnfīnītīvus</i>	infinitiv	inf.
příčestí	<i>participium</i>	participium	ptc.
gerundivum	<i>gerundīvum</i>	gerundivum	gerv.
gerundium	<i>gerundium</i>	gerundium	ger.
supinum	<i>supīnum</i>	supinum	sup.

Gerundivum, gerundium a supinum čeština nemá, a proto pro ně neexistují ani česká označení.

Participia má latina celkem tři: participium přezentu aktiva, participium perfekta pasiva a participium futura aktiva.

Participia, gerundivum a gerundium se skloňují. Supinum má pouze jeden tvar.

STRUKTURA SLOVNÍKOVÉHO HESLA

Sloveso je ve slovníku obvykle uvedeno v této podobě:

laudō, 1. os. sg. ind. přezentu aktiva „chválím“	āre, infinitiv „chválit“	āvī, 1. os. sg. ind. perfekta aktiva „pochválil jsem“	ātum supinum není český ekvivalent	chválit význam
--	--------------------------------	---	--	-------------------

Některá slovesa nemají slovesnou řadu úplnou, na místě chybějícího tvaru se píše pomlčka —.

Někdy je na konci slovesné řady uveden ještě tvar zakončený na *-ūrus* (jedná se o participium futura aktiva). Bývá to zejména v případě, že od slovesa není doloženo supinum, od něhož se tento tvar tvoří, např. *vīvō, ere, vīxī, —, victūrus* „žít“.

Všechny údaje uvedené ve slovníku jsou nutné pro správné časování či překlad slovesného tvaru. Nelze je odvodit, a proto je nutné se je naučit nebo je vyhledat ve slovníku.

DĚLENÍ DO KONJUGACÍ

Latinská slovesa se dělí do čtyř konjugací podle zakončení kmene na určitou samohlásku nebo na souhlásku. Příslušnost ke konjugaci lze poznat podle zakončení prvních dvou tvarů uvedených ve slovníku (tj. 1. osoby indikativu přezentu aktiva a infinitivu přezentu aktiva).

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	4. konjugace
1. os. sg. ind. přez. akt.	-ō	-eō	-ō / -iō	-iō
infinitiv přez. akt.	-āre	-ēre	-ere	-īre
příklad	<i>laudō, āre</i> „chválit“	<i>moneō, ēre</i> „napomínat“	<i>legō, ere</i> „číst“ <i>capiō, ere</i> „chytat“	<i>audiō, īre</i> „slyšet“

Jak je patrné z tabulky, 2. konjugace má v 1. osobě *-eō* a v infinitivu dlouhé *-ē-* (*-ēre*), kdežto 3. konjugace má v první osobě *-ō* nebo *-iō* a v infinitivu krátké *-e-* (*-ere*).

PRÉZENTNÍ A PERFEKTNÍ SYSTÉM

Slovesné tvary lze rozdělit do dvou velkých skupin, na tvary tvořené od přítomného kmene (přítomný systém) a na tvary od dokonavého a supinového kmene (dokonavý systém). Přítomný systém je ve slovesné řadě zastoupen prvními dvěma tvary, dokonavý dalšími dvěma (tj. dokonavem a supinem). Podoba dokonavého a supinu může být u některých sloves odlišná, např.:

<i>scribō, ere, // scripsī, scriptum</i>	psát
<i>pellō, ere, // pepulī, pulsum</i>	zahnat

Do přítomného systému patří:

- indikativ přítomného, imperfekta a futura I
- konjunktiv přítomného, imperfekta
- imperativ
- infinitiv přítomného
- participium přítomného aktiva, gerundium, gerundivum

Do dokonavého systému patří:

- indikativ dokonavého, plusquamperfekta a futura II
- konjunktiv dokonavého, plusquamperfekta
- infinitiv dokonavého, futura
- participium dokonavého aktiva, participium futura aktiva, supinum

Nejprve se budeme zabývat přítomným systémem a následně dokonavým systémem.

1. lekce

Gramatika

1. DEKLINACE

Do 1. deklinace patří substantiva zakončená v genitivu singuláru na **-ae**. V nominativu singuláru bývají většinou zakončena na **-a**, odchylné zakončení se vyskytuje především u vlastních jmen přejatých z řečtiny (viz výklad o skloňování řeckých jmen, 12. lekce).

Substantiva první deklinace jsou tzv. **ā-kmeny**, jejich kmenovým vokálem je tedy **-ā-**. V kombinaci s různými pádovými příponami dochází k hláskovým změnám, a proto je **-ā-** viditelné pouze v některých pádech.

Vzor: fēmina, ae, f. „žena“

sg.	nom.	fēmin-a	pl.	nom.	fēmin-ae
	gen.	fēmin-ae		gen.	fēmin-ārum
	dat.	fēmin-ae		dat.	fēmin-īs
	ak.	fēmin-am		ak.	fēmin-ās
	vok.	fēmin-a		vok.	fēmin-ae
	abl.	fēmin-ā		abl.	fēmin-īs

Tvary jednotlivých pádů vytváříme tak, že od tvaru genitivu odtrhneme koncovku **-ae** a ke vzniklému genitivnímu kmeni přidáváme další pádové koncovky.

Odlišnosti a shody mezi koncovkami

Vokativ singuláru se liší od ablativu singuláru pouze délkou.

Shodné koncovky se vyskytují v následujících pádech:

- koncovka **-a**: nom. sg., vok. sg.
- koncovka **-ae**: gen. sg., dat. sg., nom. pl., vok. pl.
- koncovka **-īs**: dat. pl., abl. pl.

Určit pád je v těchto případech možné pouze na základě funkce slova ve větě nebo slovním spojení.

Pravidlo o shodě koncovek

Vokativ plurálu má ve všech deklinacích stejné zakončení jako nominativ plurálu.

Ablativ plurálu má ve všech deklinacích stejné zakončení jako dativ plurálu.

Rody substantiv 1. deklinace

Většina substantiv 1. deklinace jsou **feminina**. Patří sem však i **některá maskulina** označující osoby mužského pohlaví, např. *poēta, ae, m.* „básník“, *incola, ae, m.* „obyvatel“, *agricola, ae, m.* „zemědělec“. Mužského rodu jsou dále i jména příslušníků národů a řek, která patří do 1. deklinace, např. *Sēquana, ae, m.* „Sekvana“ (jméno řeky, nyní Seine), *Persa, ae, m.* „Peršan“.

ROZŠÍŘENÍ

Zvláštnosti ve skloňování

Substantivum *familia, ae, f.* „rodina“ může mít v některých případech genitiv zakončený na **-ās**. Jedná se zejména o spojení *pater familiās* „hlava rodiny, hospodář, pán“ a *māter familiās* „hospodyně, paní“.

Některá substantiva, např. *dea, ae, f.* „bohyně“ a *fīlia, ae, f.* „dcera“, mohou mít v dativu a ablativu plurálu koncovku **-ābus**, a to ve spojeních *dīs deābusque* „bohům a bohyním“ a *fīliīs fīliābusque*

„synům a dcerám“. Koncovka *-ābus* zde slouží jako prostředek odstranění nejednoznačnosti, protože substantiva *deus, ī, m.* „bůh“ a *filius, iī, m.* „syn“ jsou v dat. a abl. pl. zakončena na *-īs* stejně jako substantiva 1. deklinace.

TIPY

Jak hledat ve slovníku

Některá substantiva 1. deklinace jsou pomnožná, tj. mají pouze tvary plurálu. Proti ostatním substantivům nemají ve slovníku zakončení na *-a, -ae* (srov. *fēmina, ae, f.*), ale vyskytují se pouze ve tvaru plurálu, tj. s nominativem zakončeným na *-ae* a genitivem na *-ārum*, např. *epulae, ārum, f.* „hostina“.

Slova zakončená stejně jako tvary 1. deklinace nemusí být substantivy 1. deklinace, např.:

- na *-ā, -ās* nebo *-am* mohou končit některá slovesa (*cantā* „zpívej“, *cantās* „zpíváš“, *legam* „ať čtu, budu číst“),
- na *-a* substantiva jiné deklinace (*verba* „slova“, *corpora* „těla“ – nom., ak., vok. pl. neuter 2. a 3. deklinace)
- na *-īs* některá slovesa (*audīs* „slyšíš“)

Při vyhledávání ve slovníku je proto nutné zjistit, zda existuje substantivum 1. deklinace, od něhož by bylo možné vytvořit tvar vyskytující se ve větě, a zda se do věty hodí svým významem.

Některé tvary mohou být vytvořeny od slovesa i jména, např. tvar *servā* může být:

- ablativ singuláru od slova *serva, ae, f.* „otrokyně“, tedy „(s) otrokyní“
- 2. osoba imperativu od slovesa *servō, āre* „zachovávat, zachraňovat“, tedy „zachraňuj!“

Při překladu je rozhodující funkce slova ve větě a význam věty.

V latině je mnoho případů slov se stejným nebo podobným zakončením. Nutnost ověřovat existenci formy a její zapojení do věty proto platí univerzálně.

Neshodný přívlastek a jeho překlad

V latině může být substantivum určeno shodným i neshodným přívlastkem. Shodný přívlastek se vyjadřuje adjektivem (viz 3. lekce), mezi nejčastější typy neshodného přívlastku patří spojení substantiva s jiným substantivem v genitivu, např.: *fīlia fēminae*. Při překladu do češtiny se používá:

- spojení dvou substantiv: „dcera ženy“
- adjektivum: „ženina dcera“

Ne vždy je překlad adjektivem vhodný, důležité je zachovat původní význam.

Při skloňování zůstává neshodný přívlástek v genitivu (např. *fēminae*) a skloňuje se pouze řídicí substantivum (např. *fīlia*). V češtině se spojení substantiva s neshodným přívlástkem skloňuje podle stejného principu jako v latině, např.:

sg.	nom.	<i>fīli-a</i>	<i>fēmin-ae</i>	dcera ženy
	gen.	<i>fīli-ae</i>	<i>fēmin-ae</i>	dcery ženy
	dat.	<i>fīli-ae</i>	<i>fēmin-ae</i>	dceři ženy
	ak.	<i>fīli-am</i>	<i>fēmin-ae</i>	dceru ženy
	vok.	<i>fīli-a</i>	<i>fēmin-ae</i>	dcero ženy
	abl.	<i>fīli-ā</i>	<i>fēmin-ae</i>	(o) dceři ženy, (s) dcerou ženy
pl.	nom.	<i>fīli-ae</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>) ¹	dcery ženy (žen)
	gen.	<i>fīli-ārum</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>)	dcer ženy (žen)
	dat.	<i>fīli-īs</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>)	dcerám ženy (žen)
	ak.	<i>fīli-ās</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>)	dcery ženy (žen)
	vok.	<i>fīli-ae</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>)	dcery ženy (žen)
	abl.	<i>fīli-īs</i>	<i>fēmin-ae</i> (<i>fēmin-ārum</i>)	(o) dcerách ženy (žen), (s) dcerami (žen)

PŘEDLOŽKY

Vztahy ve větě se kromě pádů vyjadřují také pomocí předložek. Každá předložka se pojí s určitým pádem, který je nutné se naučit zároveň s předložkou. Většina latinských předložek se pojí s buď akuzativem, nebo s ablativem, několik předložek se může pojit s oběma pády, obvykle s rozdílem ve významu.

Vybrané latinské předložky s akuzativem nebo ablativem

Akuzativ		
ad	k, do, u	<i>ad amīcam</i> „k přítelkyni, u přítelkyně“
ante	před	<i>ante portam</i> „před branou“, <i>ante pugnam</i> „před bitvou“
apud	u	<i>apud amīcam</i> „u přítelkyně“
contrā	proti	<i>contrā nātūram</i> „proti přírodě“
inter	mezi	<i>inter silvās</i> „mezi lesy“, <i>inter incolās</i> „mezi obyvateli“
per	skrze	<i>per silvam</i> „přes les“, <i>per fēminās</i> „prostřednictvím žen“
post	po, za	<i>post silvam</i> „za lesem“, <i>post victōriam</i> „po vítězství“
propter	kvůli	<i>propter pugnam</i> „kvůli bitvě“
secundum	podle	<i>secundum nātūram</i> „podle přírody“
trāns	přes, za	<i>trāns Hadriam</i> „přes Jaderské moře, za Jaderským mořem“
Ablativ		
ā, ab	od	<i>ab amīcā</i> „od přítelkyně (dopis apod.)“
cum	s	<i>cum puellīs</i> „s dívkami“
dē	o, z (shora dolů)	<i>dē pugnā</i> „o bitvě (vyprávět apod.)“
ē, ex	z (ven z něčeho)	<i>ē silvā</i> „z lesa“
prō	před (něčím) pro, místo	<i>prō scholā</i> „před školou“, <i>prō magistrā</i> „pro učitelku, ve prospěch učitelky, místo učitelky“
sine	bez	<i>sine amīcā</i> „bez přítelkyně“

¹ *Filiae fēminae* znamená „dcery (jedné) ženy“, *filiae fēminārum* „dcery (více) žen“.

Vybrané latinské předložky s akuzativem i ablativem

Ve spojení s akuzativem vyjadřují směr na otázku „kam?“, ve spojení s ablativem polohu na otázku „kde?“.

in	+ akuzativ	do (na otázku „kam“?) např. <i>in scholam</i> „do školy“
	+ ablativ	v, ve, na (na otázku „kde?“) např. <i>in scholā</i> „ve škole“
sub	+ akuzativ	pod (na otázku „kam“?) např. <i>sub mēnsam</i> „pod stůl“
	+ ablativ	pod (na otázku „kde?“) např. <i>sub mēnsā</i> „pod stolem“

Slovní zásoba

agricola, ae, m.	zemědělec
amīca, ae, f.	přítelkyně
amīcītia, ae, f.	přátelství
anima, ae, f.	duše
aqua, ae, f.	voda
bēstia, ae, f.	zvíře
causa, ae, f.	důvod, příčina
contrōversia, ae, f.	spor
dea, ae, f.	bohyně
dīvitiae, ārum, f.	bohatství
epulae, ārum, f.	hostina
fāma, ae, f.	pověst
familia, ae, f.	rodina
fēmina, ae, f.	žena
fīlia, ae, f.	dcera
fortūna, ae, f.	osud, štěstěna, náhoda
▪ fortūnae, ārum, f.	▪ majetek, bohatství
glōria, ae, f.	sláva
historia, ae, f.	historie
incola, ae, m.	obyvatel
īra, ae, f.	hněv
Italia, ae, f.	Itálie
lingua, ae, f.	jazyk
magistra, ae, f.	učitelka
memoria, ae, f.	paměť, památka
mēnsa, ae, f.	stůl
nauta, ae, m.	mořeplavec, námořník
patria, ae, f.	vlast
pecūnia, ae, f.	peníze
Persa, ae, m.	Peršan
pīrāta, ae, m.	pirát
poēta, ae, m.	básník
porta, ae, f.	brána, dveře
puella, ae, f.	dívka
pugna, ae, f.	bitva
Rōma, ae, f.	Řím
▪ Rōmae	▪ v Římě
serva, ae, f.	otrokyně, služka
schola, ae, f.	škola
sīlva, ae, f.	les
statua, ae, f.	socha
via, ae, f.	cesta
victōria, ae, f.	vítězství
vīta, ae, f.	život

Cvičení

1. Doplněte do tabulky chybějící tvary

sg.	nom.		pl.	nom.	
	gen.			gen.	
	dat.			dat.	magistrīs
	ak.			ak.	
	vok.	magistra		vok.	
	abl.			abl.	

2. Určete pád, číslo a rod substantiva (všechny možnosti)

silvīs, scholam, amīca, vītā, portae, poētārum, puellīs, nātūrā, filiae, incolārum, fortūnae, poēta, deās, servae, nautam, aquā, fēminārum, viās, Rōmā, amīcitiā, vītae, memoriā, īrae, dīvitiās

3. Převeďte ze singuláru do plurálu nebo naopak. Pád zachovejte. Je-li více možností, uveďte všechny.

puellam, filiae, magistrīs, contrōversiās, causā, nautārum, magistrās, viārum, deae, silvīs, amīcam, poētārum, serva, portās, puellīs, incolae, fēminā, incolam, agricolīs, statuāe, deās

4. Vyberte maskulina

fēmina, incola, amīca, magistra, vīta, nauta, poēta, Persa, causa, pīrāta

5. Které z těchto slovníkových položek patří mezi substantiva 1. deklinace? Proč?

vīlla, ae, f. „statek“
 uxor, ōris, f. „manželka“
 materiēs, ēī, f. „látka“, „materiál“
 incola, ae, m. „obyvatel“
 exemplum, ī, n. „příklad“
 vir, ī, m. „muž“
 pecūnia, ae, f. „peníze“
 arma, ōrum, n. „zbraně“
 epulae, ārum, f. „jídla“, „hostina“

6. Najděte ve slovníku, která ze slov nejsou substantivy 1. deklinace

servī, magistrīs, lūdās, dīvitiās, vītēs, amīcōrum, īrās, portāte, corda, vītās, pūnīs, castrīs, minās, cōpiam, cupiam, capiam, ōrā, ōris, iūra, porta, folia, statuās, inūria

7. Spojte s předložkami, číslo zachovejte

ad (*porta*)
 in (*silva*)
 cum (*puellae*)
 sine (*pecūnia*)
 dē (*nautae*)
 ā (*magistra*)
 inter (*agricolae*)
 contrā (*fēminae*)
 post (*pugna*)

8. Doplňte koncovky a přeložte

causa contrōversi____
 post pugna____ puell____
 dē vīt____ poēt____
 servae de____

in aqu____
 contrōversia inter fili____
 ante port____ schol____
 in vi____ per silv____

9. Vyskloňujte

v singuláru: pecūnia incolae, dea poētārum, silva sine bēstiīs
 v plurálu: dīvitiae nautārum, causae pugnae, contrōversiae inter fēminās

10. Spojte slova s vhodnými předložkami

Kromě pomnožných substantiv můžete měnit číslo. Zkuste najít kombinace předložky s různými substantivy.

ā, ab	amīca
ad	aqua
ante	bēstia
apud	causa
contrā	contrōversia
cum	dea
dē	dīvitiae
ē, ex	epulae
in	fīlia
in	glōria
per	incola
post	magistra
prō	mēnsa
secundum	nauta
sine	poēta
sub	pugna
trāns	serva
	schola
	silva
	via
	vīta

11. Přeložte do češtiny

ante statuum, inter servās, in memoriā, ad magistrās, prō patriā, per Italiam, in silvam, dē vītā, in aquam, cum amīcīs, ā fīliā

īra deae, vīta poētae, schola vītae, statuae poētārum, fīliae fēminae, pugnae incolārum, amīcītia agricolārum, fīlia agricolae, viae vītae, contrōversiae inter incolās, causa vītae, servae agricolae, post pugnam, via ad glōriam, prō vītā, aqua vītae, sine causā, inter bēstiās, cum pecūniā ā fīliā, in silvā deae

12. Přeložte do latiny

pod stůl, v Itálii, z bitvy, bez učitelky, před branami, pro otrokyni, na cestě, s dcerami, mezi bohyněmi, proti Římu, podle básníka, do školy, proti přírodě, o dívkách, bez duše, bitva proti Peršanům, o životě obyvatel, pod vodou, ve vodě, do vody, básníkův život, učitelčina dcera, spory obyvatel o peníze, s penězi zemědělců, cesta do školy, bitva proti pirátům

13. Doplňte písmena tak, aby vznikla smysluplná slova (mohou být v různých tvarech)

v _ t _ _
 _ _ _ ll _
 _ e _
 po _ t _ _
 _ _ co _ _ _
 _ _ s t _ _ i _
 p _ _ _ n _ a _
 c _ _ _ ā
 _ _ _ tā _
 d _ v _ _ i _ _

Živá slova²

Historia magistra vitae.

Summa summarum.

Hannibal ante portas.

In absentia.

In memoriam.

Per analogiam.

Pro forma.

absentia, ae, f.	nepřítomnost, vzdálenost	absence
analogia, ae, f.	obdoba	analogický
forma, ae, f.	tvár, podoba, způsob	formalita, neformální
memoria, ae, f.	paměť, památka, upomínka	memoriál, memorovat
porta, ae, f.	vchod, brána	portál, portýr
summa, ae, f.	hlavní věc, podstata, celek	sumarizovat
vīta, ae, f.	život	vitální, vitamín

² U „živých“ slov nejsou uváděny délky nad vokály, které se v originálních textech nezapisovaly.

2. lekce

Gramatika

1. KONJUGACE

Do 1. konjugace patří slovesa zakončená v 1. osobě singuláru indikativu přítomnosti aktiva na **-ō** a v infinitivu přítomnosti aktiva na **-āre**. Prézenní kmen těchto sloves je zakončen na vokál **-ā-**.

Vzor: laudō, āre, āvī, ātum „chválit“

INDIKATIV PRÉZENTU, IMPERFEKTA A FUTURA I, IMPERATIV A INFINITIV

Indikativ přítomnosti

Indikativ přítomnosti je oznamovací způsob přítomného času, který do češtiny obvykle překládáme přítomným časem nedokonavých sloves. Tvary indikativu přítomnosti se tvoří přidáním osobních přípon k prezennímu kmene. V 1. osobě singuláru aktiva i pasiva však kmenový vokál **-ā-** mizí.

Aktivum				Pasivum			
sg.	1. os.	laud-ō	chválím	sg.	1. os.	laud-or	jsem chválen
	2. os.	laud-ā-s ³			2. os.	laud-ā-ris	
	3. os.	laud-a-t			3. os.	laud-ā-tur	
pl.	1. os.	laud-ā-mus		pl.	1. os.	laud-ā-mur	
	2. os.	laud-ā-tis			2. os.	laud-ā-minī	
	3. os.	laud-a-nt			3. os.	laud-a-ntur	

Před příponami **-t, -nt, -r, -ntur** dochází ke krácení vokálu na **-a-**.

Imperativ

Latina má v imperativu pouze tvary pro 2. osobu singuláru a 2. osobu plurálu aktiva.

2. os. sg.	laud-ā	chval!
2. os. pl.	laud-ā-te	chvalte!

Český rozkaz pro 1. osobu plurálu „chvalme“ se v latině vyjadřuje pomocí konjunktivu, viz 15. lekce. Latina má dále i tzv. imperativ II, o kterém je souhrnně pojednáno později.

Infinitiv

Latina tvoří od prezenního kmene dva infinitivy, infinitiv přítomnosti aktiva a infinitiv přítomnosti pasiva.⁴

inf. prez. akt.	laud-ā-re	chválit	inf. prez. pas.	laud-ā-rī	být chválen
-----------------	-----------	---------	-----------------	-----------	-------------

Indikativ imperfekta

Indikativ imperfekta je minulý čas, kterým se vyjadřují **děje v jejich průběhu** nebo děje probíhající **současně s jiným dějem minulým**. Indikativ imperfekta se dále používá pro **popis** a **opakované děje** v minulosti. Tvoří se pomocí sufixu **-bā-**, který se vkládá mezi kmenový vokál **-ā-** a osobní příponu.

³ Kmenový vokál a přípona jsou odděleny pomlčkou, aby byla patrná struktura slovesného tvaru. Termínem „koncovka“ se označuje spojení kmenového vokálu a osobní přípony (např. **-ās**).

⁴ Latina má šest infinitivů, a proto je nutné určit vždy čas i rod infinitivu.

Do češtiny se obvykle překládá **minulým časem nedokonavých sloves** (např. „chválil jsem“). Minulý čas českých nedokonavých sloves a latinský indikativ imperfekta však nejsou přesnými ekvivalenty, protože fungování časovo-vidového systému je v obou jazycích různé. Při překladu souvislých textů je proto třeba řídit se spíše celkovým významem textu a nepřekládat slovesné tvary automaticky.

Aktivum				Pasivum			
sg.	1. os.	laud-ā-ba-m	chválil jsem	sg.	1. os.	laud-ā-ba-r	byl jsem chválen
	2. os.	laud-ā-bā-s			2. os.	laud-ā-bā-ris	
	3. os.	laud-ā-ba-t			3. os.	laud-ā-bā-tur	
pl.	1. os.	laud-ā-bā-mus		pl.	1. os.	laud-ā-bā-mur	
	2. os.	laud-ā-bā-tis			2. os.	laud-ā-bā-minī	
	3. os.	laud-ā-ba-nt			3. os.	laud-ā-ba-ntur	

Před příponami *-m, -t, -nt, -r, -ntur* dochází v sufixu *-bā-* ke krácení vokálu.

Indikativ futura I.

Indikativ futura je budoucí čas, který vyjadřuje budoucí děje a do češtiny se překládá budoucím časem dokonavých i nedokonavých sloves (např. „budu chválit“ i „pochválím“).

Tvoří se pomocí koncovek, které se připojují k přítomnému kmeni. Typickou hláskou v koncovkách futura je stejně jako u imperfekta *-b-*, které ale není následováno ve všech osobách stejným vokálem.

Aktivum				Pasivum			
sg.	1. os.	laud-ā-bō	budu chválit, pochválím	sg.	1. os.	laud-ā-bo-r	budu chválen, budu pochválen
	2. os.	laud-ā-bi-s			2. os.	laud-ā-be-ris	
	3. os.	laud-ā-bi-t			3. os.	laud-ā-bi-tur	
pl.	1. os.	laud-ā-bi-mus		pl.	1. os.	laud-ā-bi-mur	
	2. os.	laud-ā-bi-tis			2. os.	laud-ā-bi-minī	
	3. os.	laud-ā-bu-nt			3. os.	laud-ā-bu-ntur	

PÁDOVÉ VAZBY SLOVES

Latinská slovesa se stejně jako česká pojí s určitými pády, např. sloveso „dát“ má vedle podmětu v nominativu přímý předmět v akuzativu „co“ a nepřímý předmět v dativu „komu“. Pádové vazby odlišné od češtiny jsou uvedeny ve slovníku a je nutné se je naučit v rámci slovní zásoby. Příkladem odlišné pádové vazby je např. sloveso *adiuvō, āre* „pomáhat“, které se v latině pojí s akuzativem, ale český ekvivalent „pomáhat“ se pojí s dativem.

Slovesa, která se mohou pojit s předmětem v akuzativu, se nazývají **přechodná** neboli **tranzitivní** (např. „číst (co)“) a slovesa pojící se s předmětem v jiném pádě než v akuzativu nebo slovesa bez předmětu se nazývají **nepřechodná** neboli **intransitivní** (např. „prospívat (komu)“).

PASIVUM

Tvary latinského pasiva slouží k vyjádření pasiva (podmět je zasahován dějem, ale nevykonává ho, např. „jsem chválen“) i media (podmět je dějem zasahován a zároveň ho vykonává, např. „myji se“).

Tvary pro všechny osoby pasiva lze vytvořit pouze od sloves tranzitivních, slovesa intransitivní mají v pasivu jen 3. os. sg. s neosobním významem, srov. české „jde se“, „pracuje se“ atd.

Překlad

Do češtiny lze latinské pasivum přeložit

- slovesem v pasivu
- zvrtným slovesem

Je rovněž možné a někdy vhodné nahradit při překladu latinské pasivum aktivem a větu příslušným způsobem preformulovat (tj. místo „řeč byla přednesena řečníkem“ použít překlad „řečník pronesl řeč“).

Každé české zvrtné sloveso však nelze automaticky překládat do latiny pasivem. Některým českým zvrtným slovesům odpovídají aktivní tvary latinských sloves, např. českému „procházet se“ odpovídá latinské *ambulō, āre*. Odpovídá-li latinskému aktivnímu slovesu české aktivní sloveso, např. *lavō, āre* „mýt, umývat“, budou českým zvrtným tvarům odpovídat latinské pasivní tvary. Informaci o českých ekvivalentech latinských sloves je nutné najít ve slovníku.

V případě odlišné pádové vazby mezi latinou a češtinou je třeba použít při překladu do češtiny jinou konstrukci nebo synonymum se stejnou pádovou vazbou jako v latině. Např. tvar *adiuvor* lze přeložit jako „pomáhá se mi“ nebo „jsem podporován“. Na úrovni vět je často vhodné zvolit překlad větou se slovesem v aktivu.

Vyjádření původce děje

V pasivních větách může (ale nemusí) být vyjádřeno, kdo nebo co děj vykonává, tj. činitel (agens, životný původce děje) nebo tzv. kauzátor (neživotný původce děje). V češtině se vyjadřuje jménem v 7. pádě (např. „byl napaden rozvášněným davem“, „byl vyznamenán prezidentem republiky“).

V latině se původce pasivního děje vyjadřuje:

- předložkou *ā/ab* s **ablativem**, pokud je původce děje **životný**
- prostým **ablativem bez předložky**, pokud je původce děje **neživotný** („vítr“, „příroda“ apod.)

U předložky *ā/ab* se forma *ā* používá v případě, že následující slovo začíná na konsonant, forma *ab* v případě, že následující slovo začíná na vokál nebo *h-*.

Převod z aktiva do pasiva

Větu obsahující sloveso s předmětem v akuzativu je možné stejně jako v češtině převést do pasiva. Původní předmět se stává podmětem, původní podmět se vyjádří ablativem s předložkou nebo prostým ablativem a sloveso se převede do pasiva a upraví se tak, aby byla zachována shoda přísudku s podmětem.

Větu *Magistrae puellam laudant* „Učitelky chválí dívku“ tedy převedeme do pasiva takto:

1. **původní předmět** v akuzativu (*puellam* „dívku“) se stane **podmětem** (*puella* „dívka“)
2. sloveso změní rod **z aktiva na pasivum** a zároveň změní číslo z plurálu na singulár (*laudātur* „je chválena“), aby byla zachována shoda s novým podmětem *puella* „dívka“, který je v singuláru.
3. **původní podmět** *magistrae* bude v pasivní větě vyjádřen pomocí předložky *ā* s **ablativem**, protože se jedná o životného původce děje (*ā magistrīs* „učitelkami“)

aktivum	Magistrae	puellam	laudant
	Učitelky chválí dívku.		
pasivum	Puella	ā magistrīs	laudātur
	Dívka je chválena učitelkami.		

ROZŠÍŘENÍ

Slovosled v latinské větě

Slovosled je v latině relativně volný podobně jako v češtině. Lze mluvit spíše o určitých tendencích než o pevných pravidlech. V oznamovací jednoduché větě jsou větné členy obvykle uspořádány v pořadí **podmět – nepřímý předmět – přímý předmět – přísudek**. Slovosled je však určován dalšími faktory (návaznost na předchozí text, typ přísudku, typ větné struktury apod.), a proto se může odlišovat od uvedeného schématu.

Přívlastky stojí často za jménem, některá adjektiva ve funkci přívlastku se však vyskytují pravidelně i před jménem (např. adjektiva vyjadřující kvantitu „mnozí“, „někteří“). Přísloušná určení se mohou vyskytovat na různých místech věty. Záporka *nōn* „ne“ stojí před slovem, ke kterému se vztahuje.

Na předních místech ve větě se vyskytují slova, která slouží pro spojení s předchozím textem, např. *nam* „neboť“ apod. Některá slova povinně obsazují některou pozici, např. *autem* „avšak“ stojí na druhém místě ve větě.

TIPY

Překlad latinské věty

Při překladu latinské věty, např. *Magistrae saepe puellis fābulās narrant*, postupujeme takto:

1. Najdeme **sloveso** v určitém tvaru, určíme jeho gramatické kategorie (osobu, číslo, čas, způsob a rod) a přeložíme ho (*narrant* – 3. os. pl. ind. prez. akt. „vyprávějí“).
2. Najdeme ke slovesu **podmět** (musí být v nominativu a se slovesem shodovat, je-li např. sloveso v singuláru, musí být také v singuláru) a přeložíme ho (*magistrae* – nom. pl. „učitelky“). Podmět nemusí být vždy vyjádřen. Latina stejně jako čeština nevyjadřuje povinně osobní zájmena. Podmět dále může být zřejmý z kontextu, např. z předchozí věty.
3. Dále se zaměříme na **přímé a nepřímé předměty** (*fābulās* – ak. pl. „pověsti“; *puellis* – dat. pl. „dívkám“).
4. Potom pokračujeme s **dalšími větnými členy** (*saepe* „často“).
5. Výsledný překlad případně upravíme tak, aby byl z hlediska češtiny gramaticky správný a srozumitelný („Učitelky často vyprávějí dívkám pověsti“).

Jak hledat ve slovníku

Pro vyhledávání slovesa ve slovníku platí stejný princip jako pro substantiva. Vyhledáváme sloveso od předpokládaného slovního základu a ověřujeme z hlediska gramatiky, zda od něj lze vytvořit tvar nacházející se ve větě a zda se do věty hodí svým významem. Určujeme-li např. tvar *probant*, nelze na základě slabiky *-ba-* tvrdit, že se jedná o indikativ imperfekta. V takovém případě by totiž před *-ba-* muselo předcházet *-ā-*.

Shodné tvary substantiv a sloves

Některé tvary mohou být odvozeny od slovesa i substantiva, např. *pugnā* může být:

- abl. sg. od substantiva *pugna*, *ae, f.* „bitva“
- 2. os. sg. imperativu od slovesa *pugnō, āre* „bojovat“

O jaký tvar se jedná, lze zjistit pouze na základě kontextu v konkrétní větě.

Slovní zásoba

adiuvō, āre, adiūvī, adiūtum +ak.

aedificō, āre, āvī, ātum

ambulō, āre, āvī, ātum

amō, āre, āvī, ātum

bene

cantō, āre, āvī, ātum

castīgō, āre, āvī, ātum

cēna, ae, f.

cūra, ae, f.

cūrō, āre, āvī, ātum +ak.

dō, dare, dedī, datum

domina, ae, f.

et

explicō, āre, āvī, ātum

exspectō (expectō), āre, āvī, ātum

fābula, ae, f.

habitō, āre, āvī, ātum

industria, ae, f.

labōrō, āre, āvī, ātum

lacrima, ae, f.

laudō, āre, āvī, ātum

lavō, āre, lāvī, lautum/lōtum/lavātum

male

mūtō, āre, āvī, ātum

narrō, āre, āvī, ātum

nōn

optō, āre, āvī, ātum

ōrō, āre, āvī, ātum

parō, āre, āvī, ātum

poena, ae, f.

portō, āre, āvī, ātum

probō, āre, āvī, ātum

properō, āre, āvī, ātum

prōvincia, ae, f.

pugnō, āre, āvī, ātum

sacrificō, āre, āvī, ātum

saepe

salūtō, āre, āvī, ātum

sed

semper

servō, āre, āvī, ātum

spērō, āre, āvī, ātum

terra, ae, f.

vīlla, ae, f.

violō, āre, āvī, ātum

vituperō, āre, āvī, ātum +ak. (osoba)

propter +ak. (věc)

pomáhat, podporovat

stavět, budovat

procházet se

milovat

dobře

zpívat, opěvovat (něco)

kárat

večeře

péče, starost

starat se o

dát

paní

a

vysvětlit

čekat, očekávat

příběh, bajka, pověst, pohádka

bydlet

píle

pracovat

slza

chválit

umývat, mýt (koho, co)

špatně

měnit

vypravovat

ne

přát si

prosit

připravovat

trest

nosit

schvalovat

spěchat, pospíchat

provincie

bojovat

obětovat

často

zdravit

ale

vždy

zachovávat, zachraňovat

doufat

země, půda, krajina

statek

týrat, znásilnit, zneuctít, porušit

vytýkat (komu co), kárat (koho za co), nadávat (komu za co)

Poznámky ke slovní zásobě

- Ve slovní zásobě jsou u sloves uvedeny všechny tvary slovesné řady, ačkoliv pro vytváření probraných tvarů jsou nutné pouze první dva.
- Pádové vazby sloves jsou uvedeny pouze v případě, že se liší od češtiny.
- Sloveso *dō, dare, dedī, datum* je nepravidelné. Tvary se tvoří pomocí stejných koncovek jako u ostatních sloves 1. konjugace, vokál *-a-* se však zkracuje i v pozicích, kde mají ostatní slovesa dlouhé *-ā-*.

Cvičení

1. Určete slovesné tvary

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	překlad
<i>laudō</i>	<i>1.</i>	<i>sg.</i>	<i>ind.</i>	<i>préz.</i>	<i>akt.</i>	<i>chválím</i>
narrat						
labōrātis						
salūtāberis						
cūrā						
cantās						
portābātur						
pugnāte						
portārī						
adiuvābāmur						
probant						
parābitis						
salūtāmus						
castīgābuntur						
amāminī						
labōrābam						
pugnant						
narrābimus						
amor						
cantābunt						
cūrābās						
salūtāre						
adiuvābitur						

2. Tvary v indikativu přezentu změňte na indikativ imperfekta

ōrō, portātis, narrat, laudātur, probantur, cantās, amāmus, salūtāmur, optō

3. Tvary v indikativu přezentu změňte na indikativ futura

habitāmus, spērātis, adiuvō, properant, parantur, salūtāris, exspectāmur, cantās, explicat, laudor

4. Imperativ 2. os. sg. změňte na imperativ 2. os. pl. a opačně

cantā, salūtāte, narrāte, spērā, sacrificāte, properā, portāte, da, explicāte, ōrā, labōrā

5. Změňte infinitiv préz. akt. na inf. préz. pas. a opačně

amāre, cantāre, salūtārī, narrāre, vituperārī, laudārī, portāre, mūtārī

6. Doplňte slovesné tvary (změňte pouze čas, všechno ostatní zachovejte)

indikativ přezentu	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
	portābās	
salūtāminī		laudāberis
amāmus		narrābit

indikativ prézentu	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
servant		
	dabantur	
cantātur		
castīgor		
	cūrābātis	
		adiuvābimur
	pugnābam	

7. K aktivu vytvořte pasivum a naopak

	amāminī
optābat	
parant	
salūtābō	
castīgāmus	
servābās	
	laudāberis
	dabantur
cantāre	
portābit	

8. Přeložte slovesné tvary

zpíváš, jsi chválen, budete pracovat, byli jsme zdraveni, být nesen, budou vyprávět, dává se, být kárán, umývají se, umyjí se, budou umyti, byly dávány, budete milováni, bojujete, procházel jsem se

9. Přeložte do češtiny

1. Fēminae labōrant.
2. Servae fēminam salūtābant.
3. Incolae aquam in vīllam portābunt.
4. Semper bene cantābās.
5. Magistrae industriam puellārum laudābant.
6. Magistra puellīs fābulās dē contrōversiīs inter deās narrat.
7. Male labōrābant, sed pecūniam optābant.
8. In vīllā male labōrābātur.
9. Poēta dē amīcitiā cantat.
10. Magistrae puellās in scholā cūrant.

10. Vyberte správný překlad či správné překlady tvarů nebo vět

1. *Epulae parantur*: hostina se připravuje, hostina je připravována, hostiny jsou připravovány, hostiny se připravují, hostiny připravují, na hostinu se připravují
2. *Narror*: vypráví se o mně, vyprávím o sobě, žádný překlad nevyhovuje
3. *Cantātur*: zpívá, zpívá se, je zpíváno, zpívá se o ní, je opěvován
4. *Puellae lavābantur*: dívky se umývaly, dívky se umývají, dívky byly umývány, dívky jsou umývány
5. *Mēnsa lavātur*: stůl je umýván, stůl se umývá (např. každý den, často,...), stůl umývá sám sebe
6. *Puellae ā fēminā lavantur*: dívky se umývají u ženy, dívky jsou umývány ženou, žena umývá dívky, dívky umývají ženu
7. *Adiuvāris*: jsi podporován, pomáhá se ti, pomáháme ti, pomoz si
8. *Puellās cūrant*: dívky se starají, starají se o dívky, dívky jsou opečovávány, dívky pečují

11. Převeďte do pasiva

1. Fēminae cēnam parābunt.
2. Poētae saepe vītam agricolārum cantābant.
3. Domina industriam servae laudat.
4. Poētae incolīs fābulam dē causā pugnae narrant.
5. Servae filiā domināe aquā lavant.

12. Převeďte do aktiva

1. Aqua ab incolīs portātur.
2. Fābulae dē deīs ā magistrā narrābantur.
3. Dīvitiae ā poētīs saepe nōn cantantur.
4. Puella ā fēminīs adiuvābitur.
5. Pecūnia puellīs ā magistrā nōn dabitur.

13. Převeďte ze singuláru do plurálu nebo naopak

1. Magistrās semper salūtāmus et nōn castīgāmur.
2. Adiuvāte fēminās et puellās!
3. Ab incolā semper salūtāris.
4. Pugnās nōn optābitis.
5. Fābulam male narrant.

14. Škrtněte tvar, který nepatří do řady

laudābās, dabās, probās, servābās
vītās, cēnās, portās, parās, terrās
incolīs, fēminīs, vīllīs, mēnsīs
optā, cantā, poenā, narrā

15. K imperativu doplňte vhodné substantivum či slovní spojení ve správném tvaru

aqua, filia magistrae, amīcae, silva, puella, fēminae, industria incolārum, vīta, fābula dē bēstiīs, pecūnia

Portāte
Laudā
Salūtā
Servāte
Cūrāte
Adiuvā
Narrāte

16. Najděte tvary, které mohou být substantivy i slovesy

cūrā, cūrae, portās, pugnae, servās, amīcā, servātis, deam, pugnā, parās

17. Přeložte a gramaticky určete vyznačená slova

1. **Poētae** dē glōriā incolārum narrant. Dē glōriā **poētae** narrātur. **Poētae** pecūniam nōn dabimus. **Poētae**, cantāte dē vītā fēminārum.
2. Vīlla **industriā** incolārum servābitur. **Industria** agricolārum laudābātur.
3. **Puellīs** cēnam parābimus. Cum **puellis** in silvā ambulābimus.
4. **Serva** in vīllā labōrat. **Servā** servam! **Serva**, adiuvā dominam! Fīliae domināe ā **servā** adiuvantur.

18. Doplňte délky

1. Amicae, properate in silvam.
2. Puellae aqua saepe lavabantur.
3. Aqua ab incolis in villam portabatur.
4. Controversiam nautarum de pecunia non probamus.
5. Propter controversias de aqua pugnabitur.

19. Ze slov vytvořte větu (můžete používat singulár i plurál)

fēmina – filia – parāre – cēna
villa – labōrāre – domina – et – serva – adiuvāre
cum – amīca – in – puella – silva – ambulāre
glōria – poēta – magistra – dē – puella – narrāre

20. Přeložte do latiny

1. Básníci opěvovali bitvu proti Peršanům.
2. Otrokyně připravovaly obyvatelům statku večeři.
3. Dívky nebudou pospíchat do školy.
4. V lese se dobře prochází.
5. Vypravujte dívkám o básníkově životě.
6. Péčí zemědělců bude les zachráněn.
7. Vyprávěly se příběhy o bohyních.
8. Starejte se o dceřiny peníze!
9. Námořníci vyprávěli o zemi Peršanů.

Živá slova

Dum spiro, spero.
Festina lente!
Nota bene. (N. B.)
Ora et labora!
Ex post.
Pro et contra.

bene	dobře	benefice, benefiční
dum	dokud, zatímco, když	
festīnō, āre	spěchat, pospíchat	
labōrō, āre	pracovat	laboratoř, laborant, kolaborant
lentē	zvolna, pomalu, klidně	
notō, āre	označovat, poznamenávat, psát	nota, notář, notorik
ōrō, āre	mluvit, prosit, modlit se	orátor, oratorium, orákulum
sānō, āre	uzdravovat, léčit, napravovat	asanace, sanovat, sanitka, sanatorium
spērō, āre	doufat, mít naději	prosperovat, desperát, esperanto
spīrō, āre	dýchat	spirometr, inspirace, konspirace

3. lekce

Gramatika

2. DEKLINACE

Do 2. deklinace patří substantiva zakončená v genitivu singuláru na *-ī*. V nominativu singuláru bývají zakončena na *-us*, *-er* nebo *-um*, jedno substantivum je zakončeno na *-ir*.

Substantiva 2. deklinace jsou tzv. o-kmeny, jejich kmenovým vokálem je tedy *-o-*. V kombinaci s různými pádovými příponami dochází k hláskovým změnám, a proto je *-o-* viditelné pouze v některých pádech. Ve 2. deklinaci se vyskytují substantiva všech tří rodů, nejčastěji jsou zastoupena maskulina a neutra.

Vzory pro maskulina a feminina: servus, ī, m. „otrok“; puer, erī, m. „chlapec“; ager, grī, m. „pole“

Vzor pro neutra: exemplum, ī, n. „příklad“

sg.	nom.	serv-us	puer	ager	exempl-um
	gen.	serv-ī	puer-ī	agr-ī	exempl-ī
	dat.	serv-ō	puer-ō	agr-ō	exempl-ō
	ak.	serv-um	puer-um	agr-um	exempl-um
	vok.	serv-e	puer	ager	exempl-um
	abl.	serv-ō	puer-ō	agr-ō	exempl-ō
pl.	nom.	serv-ī	puer-ī	agr-ī	exempl-a
	gen.	serv-ōrum	puer-ōrum	agr-ōrum	exempl-ōrum
	dat.	serv-īs	puer-īs	agr-īs	exempl-īs
	ak.	serv-ōs	puer-ōs	agr-ōs	exempl-a
	vok.	serv-ī	puer-ī	agr-ī	exempl-a
	abl.	serv-īs	puer-īs	agr-īs	exempl-īs

Tvary jednotlivých pádů vytváříme tak, že od tvaru genitivu odtrhneme koncovku *-ī* a k vzniklému genitivnímu kmeni přidáváme další pádové koncovky.

Vzor *servus* se od vzorů *puer* a *ager* liší pouze ve vokativu singuláru, kde má koncovku *-e*, kdežto u vzorů *puer* a *ager* je vokativ roven nominativu. Odlišný vokativ a nominativ singuláru má vzor *servus* jako jediný ze vzorů všech deklinací.

Rozdíl mezi vzory *puer* a *ager* spočívá v zachování nebo vypouštění *-e-* v genitivu singuláru a následně v ostatních pádech podle pravidla o tvoření tvarů. Podobu genitivu zjistíme ve slovníku.

Podle vzoru *puer* se skloňuje také substantivum zakončené na *-ir*, tj. *vir, virī, m. „muž“*.

Pravidlo o neutrech

Pro skloňování neuter všech deklinací platí tato pravidla:

1. Tvar akuzativu a vokativu je v singuláru i plurálu vždy roven nominativu.
2. V plurálu je nominativ, akuzativ a vokativ vždy zakončen na *-a*.

Rody substantiv 2. deklinace

Substantiva zakončená v nominativu na *-us* nebo *-er* jsou většinou maskulina a substantiva zakončená v nominativu na *-um* jsou většinou neutra. Do 2. deklinace však patří i některá feminina, která bývají zakončena na *-us*. Patří mezi ně:

- jména stromů, zemí, ostrovů a měst, např. *fāgus*, *ī, f.* „buk“, *Aegyptus*, *ī, f.* „Egypt“, *Dēlus*, *ī, f.* „Délós“, *Corinthus*, *ī, f.* „Korint“;
- několik obecných jmen, např. *humus*, *ī, f.* „hlína, země“, *alvus*, *ī, f.* „břicho, dutina břišní“.

V nominativu je na *-us* zakončeno také několik neuter, např. *vīrus*, *ī, n.* „jed“, *pelagus*, *ī, n.* „moře“ a *vulgus*, *ī, n.* „lid“.

ROZŠÍŘENÍ

Zvláštnosti ve skloňování

Některá substantiva 2. deklinace mají v některých pádech tvary odlišné od vzorů.

Jména zakončená na *-ius*, *-āius*, *-eius*, *-ium* (např. *fīlius*, *ī, m.* „syn“, *Tullius*, *Pompeius*, *Gāius*, *cōnsilium*, *ī, n.* „rada“):

- mívají v genitivu singuláru místo koncovky *-ī* častěji koncovku *-ī*, tedy *fīlī*, *Gāī*, *cōnsilī* atd.;
- mívají koncovku *-ī* také ve vokativu, tedy *fīlī* „synu“, *Gāī* „Gaie“, *Vergilī* „Vergilie“ apod. K těmto slovům je třeba přiřadit také vokativ od slova *meus* „můj“, který má formu *mī* (např. *mī fīlī* „můj synu“);
- v nominativu plurálu, dativu a ablativ plurálu však mívají pravidelné koncovky *-ī* a *-īs*.

V genitivu plurálu se objevuje historicky původní koncovka *-um* u těchto slov nebo skupin slov (akuzativ singuláru a genitiv plurálu jsou tedy zakončeny stejně):

- označení pro peníze, míry a váhy, např. *nummum* (*nummus*, *ī, m.* „peníz“), *sēstertium* (*sēstertius*, *ī, m.* „sestertius“), *modium* (*modius*, *ī, m.* „měřice“), *talentum* (*talentum*, *ī, n.* „talent, váhová jednotka“);
- u jmen úředníků, např. *triumvirum* (*triumvir*, *ī, m.* „triumvir, člen tříčlenného sboru úředníků“), *decemvirum* (*decemvir*, *ī, m.* „decemvir, člen desetičlenného sboru úředníků“)
- u jmen řeckých kmenů, např. *Danaum* (*Danaī*, *ōrum*, *m.* „Danaové“)
- u některých dalších jmen, např. *socium* (*socius*, *ī, m.* „spojenec“), *fabrum* (*faber*, *brī*, *m.* „řemeslník“), *dīvum* (*dīvus*, *ī, m.* „bůh“), *liberum* (*liberī*, *ōrum*, *m.* „děti“)

Substantivum *deus*, *ī, m.* „bůh“ má odchylky od skloňování nebo variantní koncovky ve více pádech. Skloňuje se takto:

sg.	nom.	deus	pl.	nom.	dī, dīī , deī
	gen.	deī		gen.	deum , deōrum
	dat.	deō		dat.	dīs, dīīs , deīs
	ak.	deum		ak.	deōs
	vok.	deus		vok.	dī, dīī , deī
	abl.	deō		abl.	dīs, dīīs , deīs

V pádech se třemi možnostmi zakončení se nejčastěji vyskytují tvary *dī* a *dīs*.

ADJEKTIVA 1. A 2. DEKLINACE

Podle vzorů 1. a 2. deklinace se skloňují také adjektiva 1. a 2. deklinace. V nominativu singuláru mají pro každý rod zvláštní zakončení, můžeme je tedy označit termínem trojvýchodná. Ve slovníku stojí vždy na prvním místě tvar pro maskulinum, na druhém místě pro femininum a na třetím pro neutrum.

Mohou mít tato zakončení:

m.	f.	n.	
-us	-a	-um	<i>bonus, a, um</i> (<i>bonus, bona, bonum</i>) „dobrý“
-er	-ra	-rum	<i>pulcher, chra, chrum</i> (<i>pulcher, pulchra, pulchrum</i>) „krásný“
-er	-era	-erum	<i>liber, era, erum</i> (<i>liber, libera, liberum</i>) „svobodný“

Adjektiva typu *pulcher* a *liber* se liší pouze tím, zda vypouštějí nebo zachovávají *-e-*. Tato informace je obsažena ve slovníku, konkrétně ve tvarech feminina a neutra (*pul-chra*, *pul-chrum*, ale *lib-era*, *lib-erum*).

Skloňování adjektiv, shoda se jménem

Adjektiva 1. a 2. deklinace se skloňují podle vzorů 1. a 2. deklinace:

- tvary maskulina na *-us* podle vzoru *servus*, maskulina na *-er* podle vzorů *puer* (při zachování *-e-*) nebo *ager* (při vypuštění *-e-*)
- tvary pro feminina podle vzoru *fēmina*
- tvary pro neutra podle vzoru *exemplum*

Při spojování substantiva s adjektivem je třeba zachovat shodu v rodě, čísle a pádě. K substantivu mužského rodu vybíráme tvary adjektiva pro maskulinum, k substantivu ženského rodu tvary pro femininum a k substantivu středního rodu tvary pro neutrum, např.:

dominus / incola / puer	bonus / pulcher / liber
magistra / Aegyptus	bona / pulchra / libera
verbum / vulgus	bonum / pulchrum / liberum

Substantivum i adjektivum si stále uchovává svůj vzor, a proto mohou být koncovky substantiva a adjektiva různé.

Ve spojení *dominus liber* se tedy *dominus* skloňuje podle vzoru *servus* a *liber* podle vzoru *puer*. Ve spojení *incola bonus* se *incola* skloňuje podle vzoru *fēmina* a *bonus* podle vzoru *servus* atd.:

sg.	nom.	magistra	bona	incola	bonus	dominus	liber
	vzor:	<i>fēmina</i>	<i>fēmina</i>	<i>fēmina</i>	<i>servus</i>	<i>servus</i>	<i>puer</i>
	gen.	magistr-ae	bon-ae	incol-ae	bon-ī	domin-ī	liber-ī
	dat.	magistr-ae	bon-ae	incol-ae	bon-ō	domin-ō	liber-ō
	ak.	magistr-am	bon-am	incol- am	bon- um	domin-um	liber-um
	vok.	magistr-a	bon-a	incol- a	bon- e	domin- e	liber
	abl.	magistr-ā	bon-ā	incol- ā	bon- ō	domin-ō	liber-ō
pl.	nom.	magistr-ae	bon-ae	incol- ae	bon-ī	domin-ī	liber-ī
	gen.	magistr-ārum	bon-ārum	incol- ārum	bon- orum	domin-ōrum	liber-ōrum
	dat.	magistr-īs	bon-īs	incol-īs	bon-īs	domin-īs	liber-īs
	ak.	magistr-ās	bon-ās	incol- ās	bon- os	domin-ōs	liber-ōs
	vok.	magistr-ae	bon-ae	incol- ae	bon-ī	domin-ī	liber-ī
	abl.	magistr-īs	bon-īs	incol-īs	bon-īs	domin-īs	liber-īs

Pozice adjektiv

Adjektiva stojí často za jménem (substantivem, zájmenem), se kterým se shodují, ale mohou stát i před ním. Před jménem se vyskytují adjektiva vyjadřující množství, např. *multus*, *a*, *um* „mnohý, četný“. Také adjektivum obvykle stojící za jménem se může vyskytnout před ním, pokud má být zdůrazněno. V latinských textech může být adjektivum od jména odděleno větším počtem slov (např. ze stylistických důvodů nebo kvůli nutnosti dodržet schéma verše). Je proto nutné důsledně přiřazovat adjektiva a jména na základě gramatické shody v rodě, čísle a pádě.

Zpodstatňování (substantivizace) adjektiv

Některá adjektiva byla zpodstatněna a získala tak charakteristiky substantiv, např. *malum*, *ī*, *n*. „zlo“ (*malus*, *a*, *um* „špatný, zlý“), *amīcus*, *ī*, *m*. „přítel“, *amīca*, *ae*, *f*. „přítelkyně“ (*amīcus*, *a*, *um* „přátelský“). Ve slovníku mohou být tato substantiva uvedena pod příslušným adjektivem jako jedna z položek slovníkového hesla.

V některých případech se adjektiva nestala „plnohodnotnými“ substantivy, ale mohou být ve větě použita jako substantiva. Jedná se o tvary neutra nebo maskulina v plurálu (např. *bonī, bona*). Stejným způsobem může fungovat např. i plurál *mala*, ačkoliv existuje tvar singuláru *malum, ī, n*.

Tvary neuter se používají zejména v nominativu a akuzativu,⁵ např. *bona, mala, futūra*. Do češtiny se překládají

- adjektivem doplněným o vhodné substantivum nebo zájmeno, např. „dobré věci, zprávy“, „špatné věci, činy, záležitosti“, „budoucí události, záležitosti, věci“, „to dobré“, „to zlé“ atd.;
- samostatným adjektivem, např. „dobré“ (oceňujeme, pamatujeme si atd.);
- odpovídajícím substantivem, např. „dobro“, „zlo“, „budoucnost“.

Tvary maskulina se používají ve všech pádech a vztahují se k osobám, např. *bonī* „dobří (tj. lidé)“, *malī* „zlí, špatní (tj. lidé)“ atd. Do češtiny se překládají:

- adjektivem, např. „dobří“, „špatní“
- spojením adjektiva s vhodným substantivem, např. „dobří lidé, občané apod.“

Stejným způsobem se zpodstatňují i tvary přivlastňovacích zájmen,⁶ např. *nostrī* „naši“ *nostra* „naše věci, záležitosti, náš majetek“ apod. Někdy se tvary pro maskulinum a neutrum nacházejí v jedné větě a jsou souřadně spojeny, např.: *Bonōs bonaque cūrō* „Starám se o dobré (lidi) a dobré (věci)“.

Od zpodstatnělých adjektiv je třeba odlišit případy, kdy sice adjektivum stojí zdánlivě samostatně, ve skutečnosti se však vztahuje ke jménu nebo větnému členu z předchozí věty, např. *Discipulī bonī laudantur, malī castigantur*. „Dobří žáci jsou chváleni, špatní (tj. žáci) káráni.“

Adjektivum multus, a, um

Mezi latinou a češtinou jsou rozdíly ve vyjadřování mnohosti. Latina používá adjektivum *multus, a, um* „mnohý, četný“, kdežto čeština číslovky „mnoho“, po níž následuje genitiv (např. mnoho knih, mnoho peněz, mnoho lidí). V latině se mnohost vyjadřuje:

- spojením adjektiva a počítatelného jména v plurálu, např. *multī puerī* („mnoho chlapců“, doslova „mnozí chlapci“, *multae feminae* („mnoho žen“, doslova „mnohé ženy“), *multa verba* („mnoho slov“, doslova „mnohá slova“)
- spojením adjektiva a nepočítatelného jména v singuláru, např. *multum vīnum* („mnoho vína“, doslova „mnohé víno“), *multum aurum* („mnoho zlata, doslova „mnohé zlato“)
- spojením zpodstatnělého *multum, ī, n* „mnoho“ s genitivem nepočítatelného jména, např. *multum vīnī* „mnoho vína“, *multum aurī* „mnoho zlata“

Adjektivum *multus, a, um* se může objevit i ve spojení s počítatelným substantivem v singuláru. V takovém případě však znamená „veliký, značný, důkladný“ nebo označuje velkou část celku (např. *multa silva* „velká část lesa“).

Stejným způsobem se používá i adjektivum s opačným významem *paucī, paucae, pauca* „málokteří“. Spojení *paucī puerī* se tedy do češtiny překládá jako „málo chlapců“, *paucae feminae* „málo žen“, *pauca verba* „málo slov“ atd. V singuláru se toto adjektivum téměř nevyskytuje, používá se místo něj *paulum* „málo“, např. *paulum aquae* „málo vody“. Tvar *paulum* je nominativ nebo akuzativ singuláru neutra, ostatní tvary se obvykle nepoužívají.

⁵ V genitivu, dativu a ablativu se pro vyjádření téhož významu k adjektivu často doplňuje substantivum *rēs* „věc“ (skloňuje se podle 5. deklinace, viz lekce 12), aby se neutra odlišila od maskulin. Použití substantiva *rēs* však není povinné, záleží na tom, zda je z kontextu zřejmé, že se jedná o neutrum.

⁶ Systematický výklad o přivlastňovacích zájmenech je v 10. lekci.

Slovní zásoba

Aegyptus, ī, f.	Egypt
ager, grī, m.	pole
altus, a, um	vysoký, hluboký
amīcus, ī, m.	přítel
antīquus, a, um	starý, starobylý
arma, ōrum, n.	zbraně
aurum, ī, n.	zlato
argentum, ī, n.	stříbro
beātus, a, um	šťastný, blažený
bellum, ī, n.	válka
bonus, a, um	dobrý
▪ bonum, ī, n.	▪ dobro
cārus, a, um	drahý, milý
castra, ōrum, n.	tábor (vojenský)
clārus, a, um	slavný
cōnsilium, īī, n.	rada, úmysl, záměr
Dēlus, ī, f.	Délos
deus, ī, m.	bůh
discipulus, ī, m.	žák
dominus, ī, m.	pán
dōnum, ī, n.	dar
ēducō, āre, āvī, ātum	vychovávat
epistula, ae, f.	dopis
exemplum, ī, n.	příklad
fāgus, ī, f.	buk
fīlius, īī, m.	syn
futūrus, a, um	budoucí
Graecus, a, um	řecký
▪ Graecus, ī, m.	▪ Řek
industrius, a, um	pilný
inimīcus, ī, m.	nepřítel
īnsula, ae, f.	ostrov
interrogō, āre, āvī, ātum +ak., dē +abl.	ptát se (koho na co)
Latīnus, a, um	latinský
līber, era, erum	svobodný
liber, librī, m.	kniha
līberī, ōrum, m.	děti
maestus, a, um	smutný
magister, trī, m.	učitel
magnus, a, um	velký
malus, a, um	špatný
▪ malum, ī, n.	▪ zlo
meus, a, um	můj
miser, era, erum	ubohý, bídny, nešťastný, chudý (o věcech)
multus, a, um	mnohý, četný
nātūra, ae, f.	příroda, přirozenost
noster, tra, trum	náš

3. lekce

oppidum, ī, n.	městečko, město
parvus, a, um	malý
paucī, ae, a	málokteří
paulum	málo
perīculum, ī, n.	nebezpečí
philosophus, ī, m.	filozof
piger, gra, grum	líný
pōpulus, ī, f.	topol
populus, ī, m.	lid, národ
puer, erī, m.	chlapec
pulcher, chra, chrum	krásný
Rhodus, ī, f.	Rhodos
Rōmānus, a, um	římský
▪ Rōmānus, ī, m.	▪ Říman
servus, ī, m.	otrok
socius, iī, m.	spojenec
superō, āre, āvī, ātum	přemáhat, porážet
tuus, a, um	tvůj
verbum, ī, n.	slovo, sloveso
vester, tra, trum	váš
vīnum, ī, n.	víno
vir, virī, m.	muž, člověk

Cvičení

1. Doplňte chybějící tvary

sg.	nom.		liber			epistula
	gen.					
	dat.	amīcō				
	ak.					
	vok.					
	abl.				virō	
pl.	nom.					
	gen.					
	dat.			dōnīs		
	ak.					
	vok.	amīcī				
	abl.					epistulīs

2. S pomocí slovníku vyberte substantiva 2. deklinace

vir, homō, nōmen, aurum, fāber, manus, dominus, ager, venter, exercitus, discipulus, exemplar, Rhēnus, castra, vulgus, Octōber, ornāmentum, cursus, perīculum, bubulcus

3. Přiřaďte k substantivu adjektivum

	clārus, a, um	pulcher, chra, chrum	miser, era, erum
fīlia			
vir			
amīcus			
Aegyptus			
bellum			
poēta			
puella			
oppidum			

4. Vyskloňujte spojení substantiva a adjektiva

dobrá přítelkyně, dobrý přítel, slavný muž, malé město, svobodný národ, špatný básník, vysoký topol

5. Určete gramatické kategorie (pád, číslo, rod) následujících substantiv

puerī, serve, magistrum, populō, bella, aurum, agrī, verbōrum, līberōs, exempla, perīculum, sociī, amīcum, amīcam, inimīcō, epistulārum, pōpulus, dominī, librīs

6. K substantivu doplňte adjektivum ve správném tvaru (všechny možnosti)

fēminam	(pulcher)
nautae	(bonus)
verbō	(clārus)
puer	(parvus)
librīs	(clārus)
magistrum	(bonus)
puellārum	(līber)
exempla	(malus)

deōs	(bonus)
pōpulōrum	(altus)
amīce	(cārus)
magistrī	(tuus)
poētās	(piger)
discipulōrum	(industrius)
dominīs	(noster)
oppidum	(parvus)
vītam	(miser)
incolārum	(liber)

7. Určete pády

dominī	oppida
sociō	dōnōrum
īnsulae	Aegyptum
magistrās	terrārum
nātūrā	domine
amīcīs	filiōs
magister	aurō
discipulum industrium	perīculum magnum
poetae clārī	poetae clārō
poētā clārō	puellae industriae
incola miser	incola cāre
bella magna	pugna magna

8. Určete a přeložte slovesné tvary

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	překlad
laudat	3.	sg.	ind.	préz.	akt.	on chválí
castīgāmus						
portārī						
adiuvābiminī						
portātur						
explicāte						
properābam						
ambulās						
labōrābis						
amābantur						
ēducābāris						
optāte						
amāre						
portābāmus						
lavāmur						

9. Na základě tvaru adjektiva určete nebo odhadněte rod substantiva

urbis pulchrae, filiīs parvīs, mātrum bonārum, Corinthus pulchra, maria alta, poetae bonī, equitēs malōs, tabernāculōrum magnōrum, fāgī altae, turrēs altās, hominēs malī, rēs magna

10. Převeďte do opačného čísla (uved'te všechny možnosti)

animōs, animās, bellum, monumenta, Graecī, Persae, virōrum, agrīs, discipulōs, fāgum, oppida, deō,
verbīs, dōna, īsulīs

fābulārum clārārum, causa bellī, cōnsilia bona, īsulam parvam, amīcī cārī, mēnsā magnā, filiī
magistrī, agricolae industriō, dominīs bonīs, poētās Graecōs, vīnum malum

11. Spojte s předložkou

ad	(magister bonus)
dē	(puer miser)
cum	(liberī nostrī)
in	(silva magna)
ā, ab	(poēta clārus)
ē, ex	(oppida magna)
prō	(fēminae vestrae)
ex	(oppidum antīquum)
per	(multae terrae)
contrā	(inimīcus Rōmānōrum)
sub	(pōpulus alta)
sine	(puer industrius)
inter	(magistrī clārī)

12. Určete tvary zvýrazněných slov

1. Puerōs **beātōs** et maestōs **cūrāmus**.
2. Ab incolīs **oppidī** nostrī semper **salūtāris**.
3. **Bellum** contrā sociōs nostrōs nōn **probābimus**.
4. Ante portam **scholae** magistrōs **salūtābant**, sed in silvā et in agrīs magistrōs nōn salūtābant.
5. Bene **educāte** filiōs parvōs.
6. Vīta beāta **agricolārum** ā multīs poētīs Graecīs et Rōmānīs **cantābātur**.
7. Ā liberīs saepe **interrogābor**.

13. Přeložte do češtiny

1. Amīcus bonus amīcum in perīculō semper adiuvat.
2. Discipulī probī librōs amant.
3. Poētae dē oppidīs clārīs cantābunt.
4. Multās epistulās amīcō nostrō portābimus.
5. Virī bonī cōnsilia tua nōn probābunt.
6. Magistrum nostrum dē contrōversiīs inter Rōmānōs et sociōs interrogābimus.
7. Multa dē causā bellī explicābuntur.
8. Puerī pigrī in scholā saepe ā magistrīs castīgantur.
9. Rōmānī liberīs fābulās dē filiīs deōrum narrābant.
10. In viā et in agrō incolae oppidī incolās vīllae semper salūtābant.
11. Amīcī amīcōs adiuvābant et adiuvābunt.

14. Překládejte a pozorujte rozdíly

1. Bona verba laudantur, mala (verba) castīgantur.
2. Bona laudantur, mala castīgantur.
3. Bonī virī laudantur, malī (virī) castīgantur.
4. Bonī laudantur, malī castīgantur.
5. Līberōs nostrōs et oppida nostra servant.
6. Nostrōs et nostra servant.

15. Slovo v závorce dejte do správného tvaru

1. In bellō inimicī ā Rōmānīs saepe (*superāre – impf.*) _____.
2. Sociī in periculō (*Rōmānī*) _____ adiuvābant.
3. Nautae in Rhodum (*pulcher*) _____ properābant.
4. Līberī nōn (*multus*) _____ verbīs, sed exemplīs virōrum et fēminārum ēducantur.
5. (*Multus*) _____ vīnī ā nautīs in oppidum portābātur.
6. Virī et fēminae dīs (*multus*) _____ bēstiās sacrificābant.
7. Paucī discipulī nōn (*labōrāre*) _____ et ā magistrīs castīgantur.
8. Philosophī Graecī et Rōmānī dē (*nātūra*) _____ deōrum discipulīs narrābant.

16. Škrtněte tvar, který nepatří do řady

dominum, agrum, nautam, discipulum, īnsulam
 bella, pugna, dōna, exempla, perīcula
 cārum, clārum, oppidum, bonum, malum
 virō, librō, oppidō, portō, vīnō
 parā, terrā, lavā, amā, cūrā

17. Převeďte do aktiva nebo pasiva, je-li to možné

1. Puer puellam pulchram amat.
2. Discipulī exemplīs magistrōrum ēducantur.
3. Servī dominō vīnum bonum portābant.
4. Vir malus ab incolīs nostrīs nōn adiuvābitur.
5. Discipulī industriī magistrum saepe interrogābant.
6. Incolae oppidī deīs dōnum portābant.
7. In bellō puerī parvī ā magistrīs nōn ēducantur.
8. Virī fēminīs causam bellī et contrōversiae inter sociōs nōn explicābunt.

18. Doplněte vhodné substantivum tak, aby věta dávala smysl

1. Saepe ā _____ bonīs adiuvāmur.
2. _____ ā Rōmānīs superābantur.
3. Cūrā _____ puerī miserī servābuntur.
4. Servī _____ lavant.
5. Cūrāte _____ nostrās.
6. Industriam _____ laudābimus.
7. Puella beāta _____ salūtāt.
8. Bēstiae ā _____ superantur.

19. Přeložte do latiny

1. Pracoval jsem na poli s mnoha muži a ženami.
2. Muži i ženy často prosí bohy.
3. Muži vypravovali dětem o životě v táboře.
4. Otrok nosil pánovi mnoho dopisů.
5. Zeptej se našeho přítele.
6. Obyvatelé města přinášeli bohům málo zlata a hodně vína.
7. V naší škole se vychovávají budoucí učitelé.
8. Ve velkém nebezpečí muži, ženy i děti pospíchali ze statku do lesa.
9. Procházeli jsme se s přáteli pod topoly.
10. Sláva obyvatel Rhodu byla opěvována mnoha básníky.
11. Mnoho básníků opěvovalo bohatství krásného Egypta.

20. K maskulinu doplňte femininum nebo naopak

dominus	
	fīlia
	puella
magister	
	amīca
	fēmina
servus	

21. Zvýrazněný tvar nahradte slovem opačného významu

1. Dōna **parva** līberīs ā virīs dabantur.
2. Cōnsilia **amīcōrum** nōn probāmus.
3. Multī cōnsilia **bonōrum laudābant**.
4. Amīcus noster dē magistrā **industriā** narrat.
5. Dē vītā **maestā** narrābant.
6. Magistrī et magistrae discipulīs **multōs** librōs dabant.
7. Agricolae pecūniā **magnam** optābant.
8. Multī puerī in scholā **male** cantant.

22. Přesmyčky

āntūra, avi, retar, nēca, nebe, straca, nīvum, beril, lubāfa, eda, rupe, mudopip

23. Doplňte chybějící písmena

p_ r _ _ u _ u _
 a _ _ a
 a _ _ c a
 _ _ rb _ m
 a _ _ r
 ep _ _ _ e
 p _ _ ta

24. Vyberte správné tvary (všechny možnosti)

1. socium (*bonum, bonōrum, bonī, bonōs*)
2. (*mee, meus, mī, mea, meī*) domine
3. (*mee, meus, mī, mea, meī*) puer
4. Dēlō (*pulchrō, pulchrā, pulchra, pulchrī, pulchrae, pulchrum*)
5. deum (*nostrum, nostram, nostrōrum, nostrō*)
6. Vergilī (*clārī, clārō, clāre, clārīs*)
7. (*deīs, deōbus, dīs*) Rōmānīs

25. Odpovězte na otázky

1. Jaký je rozdíl mezi větami *līberōs amō* a *librōs amō*?
2. Jak bude vypadat akuzativ plurálu od *vītae fēminārum* a jak od *vītae nostrae*?
3. Lze převést do aktiva větu *in silvā bene ambulātur*?
4. Jaký je rozdíl mezi *multī populī* a *multae pōpulī*?
5. Podle čeho poznáme, že se u adjektiva na *-er* vypouští nebo zachovává *-e-* (*pulchrī x miserī*)?

Živá slova

Anno Domini. (A. D.)
 Circulus vitiosus.
 Curriculum vitae. (C. V.)
 De facto.
 Deo gratias.
 Dei gratia (D. G.)
 Et cetera (etc.)
 Ex libris.
 Ex officio. (Ex offio.)
 Magister pharmaciae.
 Medicus curat, natura sanat.
 Per angusta ad augusta.
 Per aspera ad astra.
 Persona non grata.
 Pro futuro.
 Regnum Bohemiae.
 Terminus technicus.

angustus, a, um	úzký, těsný	
annus, ī, m.	rok	anály
asper, a, um	drsňý, obtížňý	
astra, ōrum, n.	hvězdy, nebe	astronom, astra
augustus, a, um	vznešený	
Bohēmia, ae, f.	Čechy	bohemistika
cēterī, ae, a	ostatňý, zbývající	
circulus, ī, m.	kolo, kruh	cirkulace
cūrō, āre, āvī, ātum	starat se, pečovat, léčit	kúra
curriculum, ī, n.	běh, oběh (nebeských těles apod.), závodiště	kurikulum
factum, ī, n.	čin, skutek	fakta
genius, iī, m.	genius, strážňý duch	gěníus, geniální
grātia, ae, f.	půvab, krása, přízeň, dík	grácie
grātiae, ārum, f.	díky	
grātus, a, um	milý, vítaný, vděčňý	gratis
medicus, ī, m.	lékař	medicína
nātūra, ae, f.	přirozenost, příroda, povaha	naturální, naturel, denaturace
officium, iī, n.	služba, zaměstnání, povinnost	oficiální
persōna, ae, f.	osoba	personální, personál, personifikace
rēgnum, ī, n.	vláda, království	
sānō, āre, āvī, ātum	uzdravovat, léčit, napravovat	sanace
technicus, a, um (neklas.)	odborný	technický
terminus, ī, n.	mezník, cíl, konec; zde pojem	termín
vitiōsus, a, um	špatňý, chybný, vadňý	

4. lekce

Gramatika

SLOVESO SUM, ESSE A JEHO SLOŽENINY

Sloveso *sum, esse* znamená „být“ a je nepravidelné stejně jako v češtině a v řadě jiných jazyků. Osobní přípony jsou pravidelné, nepravidelný je kmen.

INDIKATIV PRÉZENTU, IMPERFEKTA A FUTURA I, IMPERATIV A INFINITIV

	indikativ prézentu	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
sg. 1. os.	su-m „jsem“	era-m „byl jsem“	er-ō „budu“
2. os.	e-s	erā-s	eri-s
3. os.	es-t	era-t	eri-t
pl. 1. os.	su-mus	erā-mus	eri-mus
2. os.	es-tis	erā-tis	eri-tis
3. os.	su-nt	era-nt	eru-nt

imperativ	2. os. sg.	es!	bud'!
	2. os. pl.	este!	bud'te!

infinitiv	esse	být
------------------	------	-----

Sloveso esse ve funkci spony

Sloveso *sum, esse* velmi často funguje jako sponové sloveso v rámci přísudku jmenného se sponou. Adjektivum, které je součástí přísudku, se shoduje s podmětem v rodě, v čísle a pádě, např.:

<i>Puer bonus est.</i>	Chlapec je dobrý.
<i>Incolae liberī sunt.</i>	Obyvatelé jsou svobodní.
<i>Verba magistrī clāra sunt.</i>	Slova učitele jsou srozumitelná.

Je-li součástí přísudku **substantivum**, musí být na rozdíl od češtiny **vždy v nominativu**.⁷ Český sedmý pád v některých typech přísudku jmenného se sponou (např. „Můj přítel je učitelem.“) je tedy nutné překládat do latiny **nominativem**:

Amīcus meus magister est. Můj přítel je učitelem.

SLOŽENINY SLOVESA ESSE

Od slovesa *sum, esse* jsou odvozena další slovesa, která se tradičně označují termínem *složení slovesa esse*. Většinou jsou odvozena pomocí předpon, sloveso *posse* je svým původem složené slovo, které vzniklo spojením adjektiva *potis, pote* „schopný“ a slovesa *sum, esse*.

absum, abesse	být nepřítomen
adsum, adesse +dat.	být přítomen, pomáhat
dēsum, dēesse +dat.	chybět, scházet, nepomáhat
īsum, īnesse	být v (něčem)

⁷ Respektive ve stejném pádě jako podmět, viz akuzativ s infinitivem, lekce 11.

intersum, interesse +dat.	být při něčem, účastnit se něčeho
obsum, obesse +dat.	škodit, překážet
praesum, praeesse +dat.	být v čele (něčeho)
possum, posse	moci
prōsum, prōdesse +dat.	prospívat
subsum, subesse	být pod něčím
supersum, superesse +dat.	zbývat, přežít

Ve složeninách se časuje sloveso *esse* a předpona se připojuje před jednotlivé tvary, např. *ab-est* „chybí“, *ob-erant* „škodili“, *prae-erātis* „stáli jste v čele“, *dē-est* „chybí, nepomáhá“, *ad-sumus* „jsme přítomni, pomáháme“, *prae-sunt* „stojí v čele“ atd. U sloves *posse* a *prōdesse* dochází na švu mezi první částí slova a tvarem slovesa *esse* k hláskovým změnám.

Časování slovesa *prōsum, prōdesse*

Sloveso *prōsum, prōdesse* se časuje pravidelně podle slovesa *esse*, pouze ve tvarech začínajících na *-e-* je mezi předponu a tvar slovesa *esse* vloženo *-d-*.

	indikativ přítomného času	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
sg. 1. os.	prō-sum prospívám	prō- d -eram prospíval jsem	prō- d -erō budu prospívat
2. os.	prō- d -es	prō- d -erās	prō- d -eris
3. os.	prō- d -est	prō- d -erat	prō- d -erit
pl. 1. os.	prō-sumus	prō- d -erāmus	prō- d -erimus
2. os.	prō- d -estis	prō- d -erātis	prō- d -eritis
3. os.	prō-sunt	prō- d -erant	prō- d -erunt

imperativ	2. os. sg.	prō- d -es!	prospívej!
	2. os. pl.	prō- d -este!	prospívejte!

infinitiv	prō- d -esse	prospívat
------------------	---------------------	-----------

Časování slovesa *possum, posse*

Začíná-li tvar slovesa *esse* na *e-*, stojí před ním souhláska *-t-* z původního *potis, pote*. Začíná-li tvar slovesa *esse* na *s-*, objevuje se ve slovesném tvaru *-ss-*, protože při kontaktu *pot-* s tvarem slovesa *sum* začínajícím na *s-* dochází k asimilaci (připodobnění) a z *-t-* se stává *-s-*. Výjimkou je infinitiv, který má podobu *posse*. *Posse* jakožto modální sloveso nemá imperativ.

	indikativ přítomného času	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
sg. 1. os.	pos-sum mohu	pot-eram mohl jsem	pot-erō budu moci
2. os.	pot-es	pot-erās	pot-eris
3. os.	pot-est	pot-erat	pot-erit
pl. 1. os.	pos-sumus	pot-erāmus	pot-erimus
2. os.	pot-estis	pot-erātis	pot-eritis
3. os.	pos-sunt	pot-erant	pot-erunt

infinitiv	posse	moci
------------------	-------	------

ROZŠÍŘENÍ

Konstrukce se slovesem *posse*

Ve funkci modálního slovesa se *posse* pojí s infinitivem. Může po něm následovat jak infinitiv aktivní, tak pasivní. Ve spojení s aktivním infinitivem je podmět slovesa *posse* činitelem děje slovesa v infinitivu, ve spojení s pasivním infinitivem je podmět slovesa *posse* dějem zasahován:

- *laudāre potest* „(on, ona, ono) může chválit“; např. *Magistra puerum laudāre potest*. „Učitelka může chválit chlapce.“
- *laudārī potest* „(on, ona, ono) může být chválen (-a, -o), je možné ho (ji, ho) chválit, lze ho (ji, ho) chválit“; např. *Puer ā magistrā laudārī potest*. „Chlapec může být chválen učitelkou.“, *Puer laudārī potest*. „Chlapec může být chválen, je možné chválit chlapce, chlapce lze chválit.“
- *laudāre possumus* „můžeme chválit“
- *laudārī possumus* „můžeme být chváleni, je možné nás chválit, lze nás chválit“.

Spojení 3. os. sg. slovesa *posse* v různých časech a způsobech s pasivním infinitivem přechodných i nepřechodných sloves se také používá pro vyjádření neosobních významů (podmětem je tedy neosobní „ono“). Do češtiny lze tato spojení přeložit různě:

- *cantārī potest* „může se zpívat“, „je možné zpívat“, „lze zpívat“
- *labōrārī poterat* „mohlo se pracovat“, „bylo možné pracovat“
- *laudārī nōn potest* „nemůže se chválit“, „není možné chválit“, „nelze chválit“ (obecně, ne konkrétní osobu nebo věc)

Překlad pomocí „lze“ se používá pouze v případech, že sloveso *possum* je v indikativu přítomnosti.

Pro překlad do latiny je důležité uvědomovat si zejména rozdíly mezi osobním a neosobním pasivem.

- Osobní pasivum může být tvořeno pouze slovesem *posse* a infinitivem pasiva přechodného slovesa. Podmětem je určitá osoba nebo věc, třebaže nemusí být ve větě vyjádřena a může být zřejmá z kontextu.
- Neosobní pasivum může být tvořeno slovesem *posse* a infinitivem pasiva přechodných i nepřechodných sloves. Podmětem není konkrétní osoba nebo věc, ale všeobecné „ono“.

Dále je nutné myslet na to, že pomocí *posse* se vyjadřuje i české „je možné...“ a že českému „lze“ odpovídá indikativ přítomnosti slovesa *posse*.

TIPY

Shody a podobnosti ve tvarech

Tvar *es* znamená „jsi“ i „bud“.

Některé tvary slovesa *esse* se podobají tvarům od jiných slov, např.:

▪ <i>erō</i> „budu“	<i>errō</i> „bloudím, chybuji“
▪ <i>erat</i> „byl“	<i>errat</i> „bloudí, chybuje“ atd.
▪ <i>sumus</i> „jsme“	<i>summus</i> „nejvyšší“
▪ <i>supererat</i> „zbýval“	<i>superat</i> „přemáhá, poráží“

Pádové vazby

Sloveso *adsum*, *adesse* ve významu „pomáhat“ se pojí s dativem, kdežto sloveso *adiuvō*, *āre* „pomáhat“ s akuzativem. Větu „pomáháme učitelé“ lze tedy přeložit buď *magistrō adsumus*, nebo *magistrum adiuvāmus*.

ADVERBIA OD ADJEKTIV 1. A 2. DEKLINACE

Latina má různé typy adverbíí. Některá je nutné se naučit v rámci slovní zásoby nebo zjistit jejich význam ve slovníku (např. *statim* „ihned“), jiná lze odvodit od adjektiv. Adverbia od adjektiv 1. a 2. deklinace se tvoří tak, že se od genitivu adjektiva odtrhne koncovka a ke genitivnímu kmeni se přidá dlouhé *-ē*, např.

adjektivum	gen. sg.	genitivní kmen	adverbium
clārus, a, um „slavný“	clār-ī	clār-	clār-ē „slavně“
pulcher, chra, chrum „krásný“	pulchr-ī	pulchr-	pulchr-ē „krásně“
līber, era, erum „svobodný“	līber-ī	līber-	līber-ē „svobodně“

Nepravdělně jsou utvořena adverbia *bene* „dobře“ a *male* „špatně“. Obě jsou zakončena na krátké *-e*.

ROZŠÍŘENÍ

Adverbia zakončená na -ō

Některá adverbia od adjektiv 1. a 2. deklinace jsou utvořena pomocí *-ō*, které je připojeno ke genitivnímu kmeni, např.

citus, a, um	rychlý	citō	rychle
continuus, a, um	souvislý, jdoucí po sobě, neustálý	continuō	ihned, neustále
crēber, bra, brum	častý	crēbrō	často
falsus, a, um	nesprávný, lživý, klamný	falsō	mylně, zdánlivě, neprávem
fortuītus, a, um	náhodný	fortuītō	náhodně
grātuītus, a, um	bezplatný	grātuītō	zadarmo
meritus, a, um	zasloužený	meritō	zaslouženě, po zásluze
necessārius, a, um	nutný	necessāriō	nutně
perpetuus, a, um	neustálý, věčný	perpetuō	neustále
rārus, a, um	vzácný, málo častý	rārō	zřídka
sēcrētus, a, um	tajný	sēcrētō	tajně
sērus, a, um	pozdní	sērō	pozdě
subitus, a, um	náhlý	subitō	náhle
tūtus, a, um	bezpečný	tūtō	bezpečně

Akuzativ neutra sg. na -um

U některých adjektiv má funkci adverbia akuzativ neutra singuláru, např.:

multus, a, um	mnohý	multum	mnoho
nimius, a, um	přílišný	nimium	příliš
paulus, a, um	málokterý	paulum	málo
tantus, a, um	tak veliký	tantum	natolik, pouze, jen
cēterī, ae, a	ostatní	cēterum	ostatně

S adverbíální funkcí akuzativu singuláru neutra se lze setkat i mimo adjektiva 1. a 2. deklinace, a to především u zájmen.

TIPY

Clāre versus clārē

Vokativ adjektiv podle vzoru *servus*, např. *clāre!* se liší od adverbia *clārē* pouze délkou.

U adjektiv typu *pulcher* a *mīser* k této podobnosti nedochází, protože se skloňují podle vzorů *ager* nebo *puer* a jejich vokativ je proto roven nominativu (tj. *pulcher*, *mīser*)

Slovní zásoba

aegrōtus, a, um	nemocný
absum, abesse, āfuī, –, āfutūrus	být nepřítomen
adsum, adesse, affuī, –, affutūrus +dat.	být přítomen, pomáhat
animus, ī, m.	duch
▪ (virō – dat.) in animō est +inf.	▪ (muž) má v úmyslu
crās	zítra
dēsum, dēsse, dēfuī, –, dēfutūrus	chybět, scházet, nepomáhat
doctus, a, um	učený
equus, ī, m.	kůň
errō, āre, āvī, ātum	bloudit, chybovat, mýlit se
forum, ī, n.	náměstí, fórum
fugō, āre, āvī, ātum	zahnat, obrátit na útěk
herī	včera
hodiē	dnes
hortus, ī, m.	zahrada
imperium, iī, n.	rozkaz, vláda, velení, stát, říše
improbus, a, um	neřádný, nepoctivý
initium, iī, n.	začátek
iniūria, ae, f.	křivda, bezprávi
iniūstus, a, um	nespravedlivý
īnsum, īnesse, īnfuī, –	být v (něčem)
intersum, interesse, interfuī, – +dat.	být při něčem, účastnit se něčeho
itaque	proto
iūstītia, ae, f.	spravedlnost
iūstus, a, um	spravedlivý
lātus, a, um	široký, rozsáhlý
longus, a, um	dlouhý
lūdus, ī, m.	hra
▪ lūdī, ōrum, m.	▪ veřejné hry
medicus, ī, m.	lékař
necō, āre, āvī, ātum	zabít
niger, gra, grum	černý
nōminō, āre, āvī, ātum	jmenovat, nazývat
nuntiō, āre, āvī, ātum	oznamovat
obsum, obesse, obfuī, –, obfutūrus	škodit, překážet
oppugnō, āre, āvī, ātum	dobývat, obléhat
opulentus, a, um	bohatý
possum, posse, potuī, –	moci
praemium, iī, n.	odměna
praesum, praesse, praefuī, –, praefutūrus +dat.	být v čele (něčeho)
probus, a, um	poctivý, řádný
prōsum, prōdesse, prōfuī, –, prōfutūrus	prospívat
pūrus, a, um	čistý
sānus, a, um	zdravý
sapientia, ae, f.	moudrost
signum, ī, n.	znamení, povel
sordidus, a, um	špinavý

4. lekce

subsum, subesse
sum, esse, fuī, –, futūrus
supersum, superesse, superfuī, – +dat.
templum, ī, n.
tolerō, āre, āvī, ātum
validus, a, um

být pod něčím
být
zbývat, přežít
chrám
snášet
silný, mocný, platný, zdravý

Cvičení

1. Určete slovesné tvary

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	překlad
<i>laudat</i>	3.	sg.	ind.	préz.	akt.	<i>on chválí</i>
sacrificābit						
es						
castīgāris						
interrogābiminī						
erat						
errat						
parantur						
sumus						
este						
ēducābar						
erunt						
superābāmus						
adsunt						
ambulātis						

2. Doplňte tabulku:

posse	abesse	prōdesse	dēesse
possumus			
			dēerō
	abest		
poterunt			
			dēerit
	abes		
		prōderās	
		prōsunt	
			dēerant
	abestis		

3. Převeďte slovesné tvary z ind. préz. do ind. impf. a ind. fut. I.

sum, intersunt, adestis, insumus, prōdes, absunt, possumus, prōsunt, obestis, praesum, interes, dēsunt, absumus, adest, possunt, intersumus, inestis, praees, dēest, obsum

4. Přeložte do češtiny

amīcō aderat, bellō intererunt, virīs praeest, servīs oberat, amīcae dēeris, laborāre potes, patriae prōsumus, in scholā aberātis, vir et fēmina supererant, oppidō īnsum

5. Převeďte do opačného čísla, je-li to možné

iniūriae inimīcōrum, equī nigrī, in portīs, virum līberum, librum magistrī, praemia iūsta, nautae malī, epulae magnae

Iniūriae nōn tolerābuntur.

Labōrā industriē et bene!
 Equī in agrīs lātīs errābant.
 Incola villae pugnae intererat.
 Castra ab inimicīs oppugnābantur.
 Cōnsilium tuum iniūstum est.
 Praemium pigrō nōn dabitur.

6. Doplněte vhodné substantivum, adjektivum nebo slovní spojení

Vzor: *Amīcus meus _____ est. Amīcus meus magister est. / Amīcus meus iūstus est. / Amīcus meus magister bonus est. / Amīcus meus magister filiī tuī est.*

1. Via in scholam _____ est.
2. Filiī nostrī _____ sunt.
3. Dominus noster _____ est.
4. _____ sum.
5. Perīculum _____ est.
6. Poētae Graecī _____ sunt.
7. _____ es.
8. Amīcae nostrae _____ sunt.
9. _____ erāmus.
10. Aegyptus _____ est.
11. _____ estis.
12. Philosophus _____ est.
13. Oppida Rōmāna _____ erant.

7. Převeďte do aktiva nebo do pasiva, je-li to možné

1. Nauta amīcō tuō librōs bonōs portāre nōn potest.
2. In oppidīs nostrīs ā magistrīs multae fābulae narrābantur.
3. In oppidīs multae fābulae narrābantur.
4. Rōmānī multōs populōs superābant.
5. Aegrōtī ā medicīs saepe adiuvārī possunt.
6. Incolae oppidī nostrī puerīs miserīs aderant.
7. Iniūriae virōrum clārōrum ab incolīs iūstīs castīgābantur.
8. Aqua sordida virōs sānōs necāre potest.
9. Magistra in scholā saepe discipulōs interrogat.
10. Virī probī iniūriās tolerāre nōn poterunt.
11. Incolae nostrī sociīs semper prōderunt.
12. Vīta bona et proba glōriam parat.

8. Slovo v závorce dejte do správného tvaru

1. Agrī agricolārum nostrōrum (*lātus*) _____ sunt.
2. Multae bēstiae in silvā (*esse, impf.*) _____ .
3. Multae bēstiae in silvā (*errāre, impf.*) _____ .
4. Puerī crās in agrō labōrābunt, itaque in scholā (*abesse*) _____ .
5. Epistula tua (*longus*) _____ (*esse*) _____ .
6. Amīcī meī (*medicus*) _____ sunt.
7. Virī iūstī populō Rōmānō (*praeesse*) _____ .
8. Cōnsilia tua (*improbis*) _____ erant.
9. In īnsulā paulum (*aqua*) _____ erat.
10. Līberīs miserīs (*adesse, ty*) _____ !
11. In multīs oppidīs aqua pūra (*dēesse*) _____ .
12. Rhodus (*īnsula*) _____ (*Graecus*) _____ est.

13. Pecūnia causa contrōversiārum magnārum (*esse*) _____ (*posse*) _____ .
14. Praemia discipulīs malīs (*dare*) _____ nōn (*posse*) _____ .
15. Īnsulae Graecae (*multus*) _____ sunt.

9. Doplňte tvary slovesa posse ve správném tvaru a překládejte

1. Aegrōtus eram et labōrāre nōn _____ .
2. Amīcus amīcō prōdesse et obesse (*préz., impf., fut.*) _____ .
3. Equī in hortō esse nōn (*préz., impf., fut.*) _____ .
4. Crās (*my*) adesse nōn _____ .
5. Rōmānī in bellō superārī (*impf.*) _____ .
6. Verba mala laudāre nōn (*vy, préz., impf., fut.*) _____ .
7. In perīculō ab amīcīs bonīs adiuvārī (*my, préz., impf., fut.*) _____ .
8. Paucī et probī virī multōs et improbōs superāre (*préz.*) _____ .

10. Doplňte správnou koncovku:

1. Magister: Discipulī, labōrāte!
 - Puer: Nōn possum, aegrōt_____ sum.
 - Puella: Nōn possum, aegrōt_____ sum.
2. Virī bonī puer_____ miser_____ adsunt.
3. Virī bonī puer_____ miser_____ adiuvant.
4. Magister in scholā discipul_____ interrogābat.
5. Discipulī fīliam magistr_____ nostr_____ nōn amābant.
6. Sapientia ā philosoph_____ Graec_____ et Rōmān_____ saepe laudābā_____ .
7. Secundum medicōs aqua pūra semper prōd_____, sed vīnum obesse pot_____ .
8. Inimīcī ā Rōmānīs saepe fugāba_____ et superāba_____ .
9. Aqua agricol_____ dēe_____ .
10. Apud Rōmān_____ epulae opulentae saepe parāba_____ .

11. Vytvořte adverbia od adjektiv

industrius, lātus, longus, maestus, beātus, clārus, pulcher, cārus, altus, miser, liber, piger

12. Přeložte do latiny

krásně zpívá, slavně jsi bojoval, svobodně vypravujeme, šťastně očekávají, líně pracovali, smutně zpívala, je špatně vychováván

13. Vyberte správný tvar

1. Puerī pigrī (*ā magistrīs, magistrīs, ad magistrōs*) saepe castīgantur.
2. Discipule (*piger, pigre, pigrō*), labōrā!
3. (*Amīcīs, amīcōs*) semper adiuvābimus.
4. Inimīcī (*superāre, superārī*) nōn poterant.
5. In (*agrō lātō, agrum lātum, agrō lāta*) equī nigrī erant.
6. Poētae (*clārae, clārī*) puellās (*pulcherās, pulchrae, pulchrās*) saepe cantābant.
7. Amīcus meus (*magister, magistrō*) est.
8. Magister dē vītā Rōmānōrum (*discipulōs, discipulōrum, discipulīs*) in scholā interrogat.
9. Sociī nostrī inimīcōs (*superant, supererant*).

14. Doplňte délky a uveďte, k jakému slovnímu druhu patří označená slova

1. Vir **probe**, propera.
2. Discipuli **probe** laborant.
3. Puellae **pulchre** cantant.

4. Puellae **pulchrae** cantant.
5. Puer **pulcher**, canta.
6. Puer, canta **pulchre**.
7. **Cura** liberos parvos.
8. **Cura** medici sanus est.
9. **Cura** mala pueris obesse potest.
10. Liberi sine **cura** beati non sunt.
11. Pueros miseris **servo**.
12. **Servo** semper aderam.
13. Viri **liberi libere** interrogare possunt.
14. Feminae **liberos** amant.
15. Discipuli **libros** amant.

15. Najděte chyby a opravte je

1. Praemia puerī industriī ā magistrīs dantur.
2. In bellō multum virōrum necābantur.
3. Iūstitiam magistrum nostrum laudābāmus.
4. Sapientia est dōnō deōrum.
5. Cēna ā servīs dominīs parantur.
6. Causa iniūria ā magistrō explicātur.

16. Přeložte do češtiny a určete tvary označených slov

1. Inimicī incolīs oppidī **iniūriīs magnīs** oberant.
2. Magistrī in scholā **discipulīs** causam **belli** inter Rōmānōs et sociōs explicābant.
3. **Virīs probīs** in animō erat iniūriās nōn **tolerāre**.
4. Multī improbī **cōsiliīs iniūstīs** intererant.
5. **Paucī virī pugnae** contrā inimicōs **supererant**.
6. Apud Rōmānōs servī Graeci **magistrī** puerōrum Rōmānōrum erant.
7. Via ad sapientiam **longa** est.
8. Incolae Italiae **nātūrā** pigrī nōn sunt.
9. Bēstiās ab oppidō in silvam **fugābitis**.
10. Bellum semper causa **malōrum** erat, est, erit.

17. Přeložte do latiny

1. Mnoho synů bohatých Římanů bylo vychovááno řeckými učiteli.
2. Málo měst bylo velkých a bohatých, hodně měst bylo malých a špinavých.
3. Náš přítel je dobrým lékařem.
4. V čele našeho města stáli nepoctiví lidé.
5. Zemědělcům chyběli dobří koně.
6. Lidé se mohou mýlit.
7. Učení lidé mohou být zlí a nespravedliví.
8. Podle učitelů jsou tvoji synové líní.
9. Lidé se nemohli svobodně procházet po městě.
10. Zvířata byla ve městě zabíjena a obětována bohům a bohyním.
11. Egypt byl slavný a bohatý. Řím bylo slavné a bohaté město.
12. Přátelům v nebezpečí pomůžeme.
13. Římský národ byl pánem mnoha zemí.
14. Včera jste nebyli přítomni, budete chybět také zítra?
15. Dobří učitelé prospívají žákům.
16. Vaše úmysly nelze schvalovat.
17. Muži i ženy se zítra zúčastní her.
18. Řeční filozofové učeně vyprávěli o životě a o přirozenosti lidí a bohů.

18. Označené výrazy nahradte vhodnými slovy

1. **Vir** discipulōs in scholā interrogat.
2. **Bēstia virum** adiuvat et in agrō labōrat.
3. Aegrōtī ā **virō** cūrantur.
4. **Vir** nātūram deī et animī explicat.
5. Dominus et domina ā **fēminā** adiuvābantur.
6. **Īnsula** pulchra est.

19. Škrtněte tvar, který nepatří do řady

cāre, pulchrē, bene, longē, industriē
 errat, errābat, errābit, erat, errā
 domine, puer, agricolā, fīlia, medice
 aurō, bellō, verbō, fāgō, vīnō

Živá slova

Cogito, ergo sum.

Errare humanum est.

Scientia est potentia.

Ubi bene, ibi patria.

Non multa, sed multum.

Sine loco (s. l.)

Sine anno (s. a.)

Fortunae filius.

Fortuna caeca est.

Extra periculum esse.

caecus, a, um	slepý	
cōgitō, āre	přemýšlet, uvažovat	
ergō	kvůli, proto, tedy	
hūmānus, a, um	lidský	humanismus
ibi	tam, tu, tehdy	
locus, ī, m.	místo	lokální, alokace, dislokovaný
potentia, ae, f.	moc, síla, vláda	potentát, impotence, potenciál
scientia, ae, f.	vědění, znalost, věda	
sum, esse	být	esence, prezence, absence, entita
ubi	kde, kdy, když	

5. lekce

Gramatika

2. KONJUGACE

Do 2. konjugace patří slovesa zakončená v 1. osobě singuláru indikativu přítomného aktiva na **-eō** a v infinitivu přítomného aktiva na **-ēre**. Přezentní kmen těchto sloves je zakončen na dlouhé **-ē-**.

Vzor: moneō, ēre, uī, itum „napomínat“

INDIKATIV PRÉZENTU, IMPERFEKTA A FUTURA I, IMPERATIV A INFINITIV

Indikativ přítomného, imperfekta a futura I

Tvary indikativu přítomného, imperfekta a futura I se tvoří obdobně jako u 1. konjugace. Indikativ přítomného se tvoří přidáním osobní přípony ke kmenovému vokálu **-ē-**. Na rozdíl od 1. konjugace se však kmenový vokál vyskytuje i v 1. osobě aktiva i pasiva.

U indikativu imperfekta se stejně jako u 1. konjugace vkládá sufix **-ba-/-bā-** mezi kmenový vokál a osobní příponu. Indikativ futura I je rovněž tvořen stejně jako u 1. konjugace, tj. přidáním koncovek ke kmenovému vokálu.

		indikativ přítomného	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
aktivum				
sg.	1. os.	mon-e-ō napomínám	mon-ē-ba-m napomínal jsem	mon-ē-bō budu napomínat, napomenu
	2. os.	mon-ē-s	mon-ē-bā-s	mon-ē-bi-s
	3. os.	mon-e-t	mon-ē-ba-t	mon-ē-bi-t
pl.	1. os.	mon-ē-mus	mon-ē-bā-mus	mon-ē-bi-mus
	2. os.	mon-ē-tis	mon-ē-bā-tis	mon-ē-bi-tis
	3. os.	mon-e-nt	mon-ē-ba-nt	mon-ē-bu-nt
pasivum				
sg.	1. os.	mon-e-or jsem napomínán	mon-ē-ba-r byl jsem napomínán	mon-ē-bo-r budu napomínat, budu napomenut
	2. os.	mon-ē-ris	mon-ē-bā-ris	mon-ē-be-ris
	3. os.	mon-ē-tur	mon-ē-bā-tur	mon-ē-bi-tur
pl.	1. os.	mon-ē-mur	mon-ē-bā-mur	mon-ē-bi-mur
	2. os.	mon-ē-minī	mon-ē-bā-minī	mon-ē-bi-minī
	3. os.	mon-e-ntur	mon-ē-ba-ntur	mon-ē-bu-ntur

Před příponami **-m, -t, -nt, -r, -ntur** dochází ke krácení předcházejícího vokálu.

Imperativ

2. os. sg.	mon-ē	napomínej!
2. os. pl.	mon-ē-te	napomínejte!

Infinitiv

inf. prez. akt.	mon-ē-re	napomínat	inf. prez. pas.	mon-ē-rī	být napomínán
-----------------	----------	-----------	-----------------	----------	---------------

TIPY

Podobnost tvarů

Ve slovníku se slovesa 2. konjugace poznají podle zakončení na *-eō*, *-ēre*. Sloveso musí mít obě tyto koncovky, protože na *-eō* mohou končit i slovesa, která do 2. konjugace nepatří:

- *creō, āre* „volit“, *meō, āre* „chodit“ – 1. konjugace
- *deleō, ēre* „ničit“, *videō, ēre* „vidět“ – 2. konjugace
- *abeō, īre* „odejít“, *redeō, īre* „vrátit se“ – slovesa odvozená od nepravidelného *eō, īre* „jít“

Některé tvary se liší pouze jedním vokálem, a proto je nutné pečlivě rozlišovat, od jakého slova jsou vytvořeny. Např.:

- *parās* „připravuješ“ (2. os. sg. prez. akt. od *parō, āre* „připravovat“)
- *pārēs* „posloucháš“ (2. os. sg. prez. akt. od *pāreō, ēre* „poslouchat“)
- *cārās* „drahé“ (ak. pl. feminina od adjektiva *cārus, a, um* „drahý, milý“)
- *carēs* „postrádáš (něco), nemáš“ (2. os. sg. prez. akt. od *careō, ēre* „postrádat, nemít“)

Imperativ zakončený na *-ē* se může podobat jménům a adverbiím. V dosud probraných tvarech se vyskytuje koncovka *-e/-ē* takto:

krátké <i>-e</i> :	vokativ substantiv a adjektiv 2. dekl. podle vzoru <i>servus (domine clāre</i> „slavný pane“)
dlouhé <i>-ē</i> :	2. os. imperativu sloves 2. konjugace (<i>tacē!</i> „mlč“)
adverbium (<i>clārē</i> „slavně“)

Slovní zásoba

aedificium, iī, n.	budova
annus, ī, m.	rok
appropinquō, āre, āvī, ātum +dat ad +ak	přibližovat se k někomu, k něčemu
auxilium, iī, n.	pomoc
careō, ēre, caruī, –, caritūrus +abl.	postrádat, nemít, být bez (něčeho), mít nedostatek (něčeho)
caveō, ēre, cāvī, cautum +ak.	dát si pozor na (něco, někoho)
contentus, a, um	spokojený
creō, āre, āvī, ātum	volit
dēbeō, ēre, dēbuī, dēbitum	být dlužen, mít povinnost, muset
dēleō, ēre, ēvī, ētum	ničit
doceō, ēre, docuī, doctum	učit (někoho)
exerceō, ēre, exercuī, exercitum	cvičit
ferus, a, um	divoký
fīnitimus, a, um	sousední
▪ fīnitimī, ōrum, m.	▪ sousedé
Graecia, ae, f.	Řecko
habeō, ēre, habuī, habitum	mít
ignōtus, a, um	neznámý
incendium, iī, n.	požár
laetus, a, um	veselý, radostný
lēgātus, ī, m.	legát, vyslanec
littera, ae, f.	písmeno
litterae, ārum, f.	dopis, literatura, vzdělání
maneō, ēre, mānsī, mānsum	zůstat, trvat, setrvat (někde)
moneō, ēre, monuī, monitum	napomínat
noceō, ēre, nocuī, nocitum	škodit
nōtus, a, um	známý
novus, a, um	nový
nuntius, iī, m.	posel
ōra, ae, f.	břeh, pobřeží
pāreō, ēre, pāruī, – +dat.	poslouchat, být poslušný
philosophia, ae, f.	filozofie
respondeō, ēre, respondī, respōnsum	odpovídat
rogō, āre, āvī, ātum	prosit, žádat
sevērus, a, um	přísný
studeō, ēre, studuī, – +inf. +dat.	snažit se, usilovat
studium, iī, n.	zabývat se něčím
stultus, a, um	snaha, úsilí
taceō, ēre, tacuī, tacitum +ak.	hloupý
teneō, ēre, tenuī, (tentum)	mlčet
memoriā tenēre	zamlčet (něco)
timeō, ēre, timuī, – +ak.	držet
+dat.	pamatovat si (něco)
	bát se
	(koho, čeho)
	(o koho, o co)

5. lekce

vastō, āre, āvī, ātum
videō, ēre, vīdī, vīsum
vītō, āre, āvī, ātum +ak.

pustošit, plēnit
vidēt
vyhýbat se (čemu, komu)

Cvičení

1. Najděte slovesa, která NEpatří do 2. konjugace

videō, ēre, vīdī, vīsum „vidět“
 negō, āre, āvī, ātum „popírat“
 ārdeō, ēre, ārsī, ārsūrus „hořet“
 scrībō, ere, scrīpsī, scrīptum „psát“
 timeō, ēre, timuī „bát se“
 terreō, ēre, terruī, territum „děsit někoho“
 petō, ere, petīvī, petītum „žádat“
 capiō, ere, cēpī, captum „chytat“

2. Určete gramaticky následující slovesné tvary a přeložte je

manēmus, respondēbitis, tacent, habēbant, tenētis, exercēbitis, nocēs, dělēbat, docentur, respondēte, vidēbimus, carēbunt, timēs, cavē, manēbitis, monēmus, studēs, pārēbās, dělēmur, vident, monēbis, dělērī, carēs, habēbit

3. Převeďte slovesné tvary z ind. prez. do ind. fut.

taceō, carent, dēbet, monēris, dělētis, tenēs, vidēminī, habēmus, nocet, pārēō, tacētis

4. Převeďte slovesné tvary z ind. prez. do ind. impf.

cavet, habent, moneō, dělēmur, vidēs, studētis, exerceō, nocēs, timēmus, dēbent, respondētis

5. Změňte aktivní slovesné tvary na pasivní a opačně

vidēbātis, tenēbantur, dělēbis, monēmur, respondet, timētis, videō, tenēre, docēris

6. Ke tvarům slovesa parāre doplňte tvary slovesa pārere

parātis	
parās	
parābam	
parābātis	
parābitur	
parā	
parō	
parābis	
parāte	
parābāmus	

7. Vyberte tvary vytvořené od sloves 2. konjugace

creō, studeō, industriō, deō, probe, lātē, vidē, bone, tenē, līberī, dělērī, miserī, exercērī

8. Nahrad'te sloveso obesse tvary slovesa nocēre

1. Magistrī discipulīs obesse possunt.
2. Līberīs miserīs oberātis.
3. Amīcīs nōn oberimus.
4. Paucī stultī saepe multīs obsunt.

5. Sociūs nostrīs oberās.
6. Paulum vīnī virō sānō nōn obest.

9. Určete tvary označených slov

1. **Puerī**, virōs ignōtōs **cavēte!**
2. **Iniūriās** tacēre malum est.
3. Cōnsilia sociōrum Rōmānīs **nōta erant.**
4. Causa **bellī incolīs** oppidī **ignōta** erat.
5. Vīlla nostra **longē** ab oppidō erat.
6. **Vītate** amīcitiam cum **virīs** improbīs et iniūstīs.
7. Amīcitia magnum **bonum** est.
8. **Litterīs** semper studēbimus.

10. Přeložte do češtiny

1. Perīcula vītāre nōn semper bonum est.
2. Virī doctī saepe multa memoriā tenent.
3. Amīcitia inter discipulōs et magistrōs bonōs per multōs annōs manēbat.
4. Virī saepe nova timent, nōta laudant et optant.
5. Verba philosophōrum Graecōrum discipulīs nōta esse dēbent.
6. Multī virī pecūniā nōn carent, sed contentī nōn sunt.
7. Stultī magnam pecūniam optant, sed amīcitiam nōn cūrant.
8. In Graeciā multae statucae deōrum et deārum vidērī poterant.

11. Doplněte správný tvar slova nebo slovního spojení

1. Graeci et Rōmānī doctī saepe (*philosophia*) _____ studēbant.
2. Incolae multārum terrārum (*aqua pūra*) _____ carēbant et carent.
3. (*Cōnsilia bona amīcōrum*) _____ semper pārēte!
4. (*Miserī*) _____ adiuvāre dēbēmus.
5. Incolae in (*ōra*) _____ nautās exspectābant.
6. Amīcitia dōnum (*deī*) _____ est.
7. Fēminae saepe (*fīlī*) _____ timent.
8. Nautae ad ōram Italiae appropinquābant et multum (*vīnum*) _____ portābant.
9. (*Stultus*) _____ sevērē monēbuntur et castīgābuntur.

12. Převeďte do pasiva nebo aktiva

1. Amīcī auxilium tuum memoriā tenēbunt.
2. Discipulī pigrī ā magistrō in scholā monēbantur.
3. Rōmānī castra inimīcōrum oppugnāre nōn poterant.
4. Incolae oppidī bēstiās ferās timēbant.
5. Vir iniūstus ab incolīs probīs creārī nōn potest.
6. Lēgātus noster ante oppidum multōs inimīcōs vidēbat.
7. Nuntius incolīs vīllae litterās saepe portābat.
8. Fēminae liberōs ante scholam exspectābunt.
9. Līberī bestiās magnās cavent.
10. Discipulī timent magistrā sevērā.

13. Doplněte slova opačného významu nebo jimi nahraďte vyznačená slova

1. Aquā **pūrā** puerī lavābantur.
2. **Multī** agricolae in oppidum properābant.
3. Multī discipulī **aberant.**
4. Virī **iūstī** oppidō praeerant.

5. Verba magistrae discipulīs **nōta** erunt.
6. In Italiā multa aedificia **antīqua** sunt.
7. Virī **probī** populō Rōmānō praeerant.
8. Puerī saepe **interrogābant**, sed virī nōn _____ .
9. Puerī **laetī** in scholam properant.
10. Medicus **bonus** aegrōtīs **prōdest**, medicus _____ aegrōtīs _____ .
11. Discipulī magistrō **bene** respondent.
12. Fīliīs pecūniam **magnam** dabimus.
13. Multōs **amicōs** habēbant.

14. Spojte části vět

Agrī ab inimīcīs	carēbat.
Amīcītia	laudāre nōn poterant.
Auxiliō vestrō	laudārī nōn poterant.
Bēstiae ferae agrōs	magnum bonum est.
Bēstiās ferās	timēbāmus.
Iniūriae Rōmānōrum	vastābant.
Iniūriās Rōmānōrum	vītābimus.
Nuntiō vestrō	vastābantur.

15. Vytvořte ze slov věty

discipulī – parēre – in – magistrī – dēbēre – schola
 philosophī – clārus – multī – esse – sapientia
 dēbēre – memoria – puerī – exercēre – puellae – et
 incolae – tolerāre – iniūriae – nōn – vir – posse – malus
 ab – oppidum – posse – inimīcī – oppugnāre – nōn

16. Doplňte slova do textu a dejte je do správného tvaru

ager, agricola, appropinquāre, bēstia, ēducāre, exspectāre, filius, līberī, pecūnia, puer, stultus

1. Inimīcī agrōs _____ nostrōrum vastāre studēbant.
2. Apud Rōmānōs _____ sevērē _____.
3. Lēgātī inimīcōrum ad portam oppidī _____.
4. _____ bene cūrāre dēbēmus.
5. Rōmānī multōs _____ habēbant.
6. Epistulae ā lēgātīs nostrīs _____.
7. Virī opulentī multōs _____ et magnam _____ habēbant.
8. Incolae _____ ferās et virōs _____ cavēbunt.

17. Napište substantivum, adjektivum a sloveso začínající na uvedené písmeno

	substantivum	adjektivum	sloveso
P			
S			
A			
C			

18. Přeložte do latiny

1. Snažte se pilně pracovat.
2. Slovy můžeš uškodit mnoha lidem.
3. V Řecku bylo mnoho krásných měst.

4. Poslové spěchali z Řecka do Itálie a nesli Římanům dopis.
5. Požárem bylo často ničeno mnoho krásných budov.
6. Život bez přátel nemůže být šťastný.
7. U Římanů otroci často učili syny pánů.
8. Chybovat není špatné.
9. Nelze mlčet. Nelze zamlčet tvoje slova.
10. Nepřátelé Římanů budou zahráni do tábora.
11. Pilní rolníci se nebojí přísných žen.
12. Dnes nemůžeme zůstat na statku.
13. Děti musely pomáhat zemědělcům a pracovat na poli a v lese.

Živá slova

Cum tacent, clamant.

Habemus papam.

Inter arma silent Musae.

Pecunia non olet.

Placet.

arma, ōrum, n.	náčiní, zbraň	armáda, armatura
clāmō, āre	křičet, hlasitě volat	reklamovat, proklamovat, deklamovat
cum	když	
oleō, ēre	páchnout, smrdět	
pāpa, ae, m.	otec, duchovní otec, biskup, papež	papamobil
pecūnia, ae, f.	peníze, jmění	
placeō, ēre	vyhovovat, líbit se	placebo
sileō, ēre	mlčet	

6. lekce

Gramatika

SUBSTANTIVA 3. DEKLINACE

Do 3. deklinace patří substantiva, která mají v genitivu singuláru koncovku **-is**. V nominativu singuláru jsou zakončena různě, např. na *-tās, -ō, -us, -s, -is, -or, -e* atd. Jejich kmen končí na souhlásku nebo na *-i-*, jsou to tedy souhláskové kmeny nebo i-kmeny. Třetí deklinace je kvůli různorodosti kmenů v porovnání s ostatními deklinacemi bohatší na tvary a výjimky, které jsou pozůstatkem skloňování původních kmenů (jedná se zejména o zachování původního *-i-* nebo alternaci *-i/-e*).

Jednotlivé tvary tvoříme tak, že od genitivu singuláru **odtrhneme koncovku -is** a k vzniklému genitivnímu kmenu **připojujeme koncovky** dalších pádů. Tento postup je nutné důsledně zachovávat, protože genitivní kmen je u řady substantiv proti nominativu změněn nebo rozšířen. Uvedené pravidlo neplatí pouze pro pády, které jsou rovny **nominativu singuláru** (vok. sg. maskulina a feminin, ak. a vok. sg. neuter)

V 3. deklinaci jsou zastoupena substantiva všech tří rodů a na rozdíl od ostatních deklinací v ní nepřevažují maskulina nebo feminina.

Vzory pro maskulina a feminina: mīles, mīlitis, m. „voják“; cīvis, is, m. „občan“

Vzory pro neutra: corpus, oris, n. „tělo“; mare, is, n. „moře“

VZORY PRO MASKULINA A FEMININA

sg.	nom.	mīles	cīvis
	gen.	mīlit-is	cīv-is
	dat.	mīlit-ī	cīv-ī
	ak.	mīlit-em	cīv-em
	vok.	mīles	cīv-is
	abl.	mīlit-e	cīv-e
pl.	nom.	mīlit-ēs	cīv-ēs
	gen.	mīlit- um	cīv- ium
	dat.	mīlit-ibus	cīv-ibus
	ak.	mīlit-ēs	cīv-ēs
	vok.	mīlit-ēs	cīv-ēs
	abl.	mīlit-ibus	cīv-ibus

Vzor *mīles* je pro souhláskové kmeny, vzor *cīvis* pro i-kmeny. Podle vzoru *cīvis* se skloňují:

- substantiva, která mají v nominativu a genitivu singuláru stejný počet slabik (tzv. stejnoslabičná) a která jsou v nominativu singuláru zakončena na *-is* nebo *ēs*, např. *au/ris, au/ris, f. „ucho“*, *clā/dēs, clā/dis, f. „pohroma, neštěstí“*.
- substantiva, u nichž bezprostředně před genitivní koncovkou *-is* předchází alespoň dva konsonanty (jejich kmen je tedy zakončen alespoň na dva konsonanty). V nominativu a genitivu singuláru mívají obvykle různý počet slabik (jsou tzv. různoslabičná) a v nominativu bývají zakončena na *-s* nebo *-x*, např.: *mōns, mont-is, m. „hora“* (gen. pl. *montium*), *arx, arc-is, f. „hrad“* (gen. pl. *arcium*). Zakončení nominativu na *-s* nebo *-x* však není nutnou podmínkou, viz. např. *linter, lintris, f. „člun“* (gen. pl. *lintrium*).

Patří-li maskulinum nebo femininum 3. deklinace alespoň do jedné z uvedených skupin, skloňuje se podle vzoru *cīvis*. Všechna ostatní maskulina nebo feminina se skloňují podle vzoru *mīles*.

Oba vzory se liší pouze v genitivu plurálu, kde má *mīles* koncovku *-um* (*mīlitum*) a *cīvis* koncovku *-ium* (*cīvium*).

Vokativ je u obou vzorů vždy roven nominativu. Ve vokativu singuláru se tedy „opíše“ tvar nominativu, ať je jeho podoba jakákoliv. Ostatní pády jsou utvořeny od genitivního kmene.

VZORY PRO NEUTRA

sg.	nom.	corpus	mare
	gen.	corpor-is	mar-is
	dat.	corpor-ī	mar-ī
	ak.	corpus	mar-e
	vok.	corpus	mar-e
	abl.	corpor-e	mar-ī
pl.	nom.	corpor-a	mar-ia
	gen.	corpor-um	mar-ium
	dat.	corpor-ibus	mar-ibus
	ak.	corpor-a	mar-ia
	vok.	corpor-a	mar-ia
	abl.	corpor-ibus	mar-ibus

Vzor *corpus* je pro souhláskové kmeny, vzor *mare* pro i-kmeny. Podle vzoru *mare* se skloňují neutra 3. deklinace, která jsou v nominativu singuláru zakončena na *-e*, *-al* nebo *-ar*, např. *rēte*, *is*, *n.* „sít“, *animal*, *ālis*, *n.* „živočich, zvíře“, *exemplar*, *āris*, *n.* „příklad“. Ostatní neutra se skloňují podle vzoru *corpus*.

Pro skloňování neuter platí pravidlo o neutrech.

- V singuláru má akuzativ a vokativ stejnou podobu jako nominativ, ostatní pády jsou utvořeny od genitivního kmene. Podoba akuzativu a vokativu neutra je tedy určena tvarem nominativu, který může být ve 3. deklinaci různý, např. *lac*, *lactis*, *n.* „mléko“, *genus*, *eris*, *n.* „rod“, *carmen*, *inis*, *n.* „píseň, báseň“, *ōs*, *ōris*, *n.* „ústa“ atd.
- V plurálu je v nominativu, akuzativu a vokativu na posledním místě vždy *-a*.

Oba vzory se liší v několika pádech:

- v ablativu singuláru: *-e* (*corpus*) a *-ī* (*mare*)
- v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu: *-a* (*corpus*) a *-ia* (*mare*)
- v genitivu plurálu: *-um* (*corpus*) a *-ium* (*mare*)

Mimo akuzativ a vokativ singuláru se koncovky přidávají **vždy ke genitivnímu kmeni**, tedy např. ke *corpor-*, *lact-*, *gener-*, *carmin-*, *ōr-*, *animāl-*, *exemplār-* atd. Vzniká tak např. abl. sg. *genere*, *carmine*, *ōre*, *animālī*, nominativ plurálu *genera*, *carmina*, *ōra*, *animālia*.

ROZŠÍŘENÍ

Nepřavidelnosti ve skloňování: genitiv plurálu na *-um* a *-ium*

U některých substantiv se místo očekávaného *-ium* vyskytuje *-um* nebo naopak. V některých případech může docházet ke kolísání koncovek. Od jednoho slova jsou tak doloženy tvary na *-um* i *-ium*. Např. *īnfāns*, *īnfantis*, *m.* „malé dítě, nemluvně“ má vedle očekávaného genitivu plurálu *īnfantium* také tvar *īnfantum*. Od substantiva *cīvitās*, *ātis*, *f.* „obec“ jsou rovněž doloženy oba tvary – *cīvitātum* i *cīvitātium*. Někdy se obě koncovky mohou vyskytovat přibližně stejně často, jindy může jedna z nich převažovat.

Koncovka -um místo očekávaného -ium:

pater, tris, m.	otec	patrum
māter, tris, f.	matka	mātrum
frāter, tris, m.	bratr	frātrum
parēns, entis, m.	rodič	parentum (zřídka parentium)
accipiter, tris, m.	jestřáb	accipitrum
canis, is, m.	pes	canum
iuvenis, is, m.	mladík	iuvenum
pānis, is, m.	chleba	pānum (také pānium)
mēnsis, is, m.	měsíc	mēnsium (také mēnsium)
volucris, is, f.	pták	volucrum (také volucrium)
sēdēs, is, f.	sedadlo, sídlo	sēdum (zřídka sēdium)
vātēs, is, m.	věštec	vātum (zřídka vātium)
os, ossis, n.	kost	ossium

Koncovka -ium místo očekávaného -um:

mūs, mūris, m.	myš	mūrium
glīs, īris, m.	plch	glīrium
faucēs, ium, f.	hrdlo	faucium
optimātēs, ium, m.	optimáti	optimātium (zřídka optimātum)
Penātēs, ium, m.	penáti	Penātium
Quirītēs, ium, m.	Quirité, Římané	Quirītium (zřídka Quirītum)
Samnīs, ītis, m.	Samnita	Samnītium

Zachování i-kmenového skloňování: -im, -ī, -ium

Několik feminin a maskulin si zachovalo původní i-kmenové koncovky nejen v genitivu plurálu, ale i v akuzativu a ablativu singuláru:

- -im v akuzativu singuláru
- -ī v ablativu singuláru
- -ium v genitivu plurálu

V akuzativu a ablativu singuláru se však někdy mohou vyskytovat i pravidelné koncovky podle vzoru *cīvis*.

Jedná se především o tato substantiva:

nominativ singuláru		akuzativ singuláru	ablativ singuláru
sītis, is, f.	žízeň	sitim	sitī
tussis, is, f.	kašel	tussim	tussī
secūris, is, f.	sekera	secūrim (také secūrem)	secūrī
febris, is, f.	horečka	febrim (také febrem)	febrī (také febre)
puppis, is, f.	(lodní) záď	puppim (také puppem)	puppī (také puppe)
turris, is, f.	věž	turrim (také turrem)	turrī (také turre)
Tiberis, is, m.	Tiber	Tiberim	Tiberī
Neāpolis, is, f.	Neapol	Neāpolim	Neāpolī
Albis, is, m.	Labe	Albim	Albī
nāvis, is, f.	lod'	nāvem (také nāvim)	nāve (také nāvī)
imber, imbris, m.	děšť		imbrī (také imbre)
ignis, is, m.	oheň		igne (také ignī)

Tvar *ignī* se objevuje zejména v ustálených spojeních *aquā et ignī interdīcere* „vyloučit někoho ze společenství, dát ho do klatby“ nebo *ferrō ignīque* „ohněm a mečem“.

Další nepravidelná substantiva

Některá substantiva mají různé nepravidelnosti v jednom nebo více pádech nebo nepředpokládané genitivu singuláru.

carō, carnis, f. „maso“: gen. pl. *carnium*

nix, nivis, f. „sníh“: gen. pl. *nivium*

senex, is, m. „starý člověk, stařec“: gen. pl. *senum*

iter, itineris, n. „cesta“

Iuppiter, Iovis, m. „Jupiter (nejvyšší římský bůh)“: další skloňování je podle pravidel: *Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iuppiter, Iove*

iecur, iecoris, n. „játra“: v gen. sg. může mít také tvary *iecineris, iecinoris*

femur, femoris, n. „stehno“: v gen. sg. může mít také tvar *feminis*

supellex, supellectilis, f. „nábytek“: abl. sg. *supellectilī* i *supellectile*

sus, suis, f. „svině“: dat. a abl. pl. *subus*

vās, vāsis, n. „nádoba“: v plurálu se skloňuje podle neuter 2. deklinace (*vāsa, vāsōrum, vāsīs, vāsa, vāsa, vāsīs*)

bōs, bovis, m. f. „vůl, kráva“: gen. pl. *boum*, dat. a abl. pl. *būbus* (zřídka i *bōbus*)

TIPY

Podobnosti a odlišnosti v zakončení slov

Zakončení substantiv 3. deklinace může být totožné s některými tvary jmen nebo sloves nebo se jim může podobat. Nejsou-li v textu uvedeny délky, zvyšuje se počet tvarů s formálně stejným zakončením. V následujících příkladech jsou zahrnuty pouze podobnosti s dosud probranými tvary.

-is:	<i>mīlitis</i>	gen. sg. 3. deklinace
-īs:	<i>magistrīs</i>	dat. nebo abl. pl. 1. a 2. deklinace
-ī:	<i>puerī</i>	gen. sg., nom. a vok. pl. maskulin 2. deklinace
	<i>exemplī</i>	gen. sg. neuter 2. deklinace
	<i>montī, corporī, victōrī, marī</i>	dat. sg. 3. deklinace
	<i>marī</i>	abl. sg. neuter 3. deklinace podle vzoru <i>mare</i>
-e:	<i>mīlite, cīve, corpore</i>	abl. sg. substantiv 3. deklinace mimo vzor <i>mare</i>
	<i>serve, bone</i>	vok. sg. 2. deklinace podle vzoru <i>servus</i>
-ē:	<i>monē</i>	2. os. sg. imperativu 2. konjugace
	<i>clārē</i>	adverbium od adjektiv 1. a 2. deklinace
-ēs:	<i>mīlitēs</i>	nom., ak., vok. pl. maskulin a feminin 3. deklinace
	<i>monēs</i>	2. os. sg. ind. prez. akt. sloves 2. konjugace
-a:	<i>fēmina, bona</i>	nom., vok. sg. 1. deklinace
	<i>corpora</i>	nom., ak., vok. pl. neuter 3. deklinace podle vzoru <i>corpus</i>
	<i>exempla, bona</i>	nom., ak., vok. pl. neuter 2. deklinace
-ā:	<i>fēminā, bonā</i>	abl. sg. substantiv 1. deklinace
	<i>laudā</i>	2. os. sg. imperativu 1. konjugace
-um:	<i>mīlitum, corporum</i>	gen. pl. souhláskových kmenů 3. deklinace
	<i>servum, bonum</i>	ak. sg. maskulin 2. deklinace
	<i>exemplum, bonum</i>	nom., ak., vok. sg. neuter 2. deklinace

Rovněž některá zakončení nominativu singuláru 3. deklinace se mohou podobat jiným tvarům. Např. zakončení na *-ō* (např. *praedō, ōnis, m.* „lupič“) může být zaměněno s dativem či ablativem 2. deklinace (např. *mundō* od *mundus, ī, m.* „svět“) nebo s 1. os. ind. prez. akt. (*laudō* „chválím“).

Někdy může být shoda koncovek pouze zdánlivá, např.:

virōrum: koncovka *-ōrum*, gen. pl. 2. deklinace; *vir, ī, m.* „muž“

honōrum: koncovka *-um*, gen. pl. 3. deklinace (souhláskové kmeny); *honor, ōris, m.* „čest, pocta“

cīvium: koncovka *-ium*, gen. pl. 3. deklinace (i-kmeny); *cīvis, is, m.* „občan“

auxilium: koncovka *-um, -i-* patří ke kořeni slova, nom., ak., vok. sg. 2. deklinace; *auxilium, iī, n.* „pomoc“

maria: koncovka *-ia*, nom., ak., vok. pl. neuter 3. deklinace, vzor *mare*; *mare, is, n.* „moře“

auxilia: koncovka *-a, -i-* patří ke kořeni slova, nom., ak., vok. pl. neuter 2. deklinace; *auxilium, iī, n.* „pomoc“

fīlia: koncovka *-a, -i-* patří ke kořeni slova, nom., vok. sg. 1. deklinace; *fīlia, ae, f.* „dcera“

portāri: koncovka *-āri*, infinitiv prez. pas. 1. konjugace; *portō, āre* „nést“

exemplāri: koncovka *-ī, dat.* (u vzoru *mare* i abl.) sg. 3. deklinace; *exemplar, āris, n.* „příklad“

Hledáme-li nějaký tvar ve slovníku, vytvoříme si na základě koncovky a struktury věty hypotézu, o jaký slovní druh a v jakém tvaru by se mohlo jednat. Následně je nutné ověřit, zda tvar v textu lze od slova nalezeného ve slovníku vytvořit a zda se svým významem hodí do konkrétní věty.

Slovní zásoba

adhibeō, ēre, adhibuī, adhibitum

- adhibēre +ak. +dat. / ad (in)
+ak.

aequus, a, um

animal, ālis, n.

ars, artis, f.

arx, arcis, f.

auris, is, f.

canis, is, m.

carmen, inis, n.

cīvis, is, m.

cīvitās, ātis, f.

clādēs, is, f.

cōnsul, is, m.

corpus, oris, n.

dignus, a, um +abl.

dux, ducis, m.

etiam

exemplar, āris, n.

frāter, frātris, m.

fundāmentum, ī, n.

genus, eris, n.

homō, hominis, m.

hostis, is, m.

iam

imperō, āre, āvī, ātum

indignus, a, um +abl.

īnfāns, īnfantis, m.

iniūriā

iūdicium, iī, n.

iūs, iūris, n.

- iūre

- iūs dīcere

lēx, lēgis, f.

līberō, āre, āvī, ātum

lībertās, ātis, f.

mare, is, n.

māter, mātris, f.

mēns, mentis, f.

mīles, mīlitis, m.

mōns, montis, m.

mors, mortis, f.

mōs, mōris, m.

- pl. mōrēs

moveō, ēre, mōvī, mōtum +ak.

- castra movēre

mūrus, ī, m.

používat

- přibírat, přivolávat, pozvat koho (ak.) k čemu (dat., předl. vazba)

rovný, klidný, stejný, spravedlivý

zvíře

umění

hrad, pevnost, tvrz

ucho

pes

píseň, báseň

občan

obec

škoda, neštěstí, porážka

konzul

tělo

hoden (koho, čeho)

vojevůdce

také, i, ještě také, dále (pro připojení dalšího pojmu)

příklad

bratr

základ

rod, druh

člověk

nepřítel

již, už

přikazovat, velet

nehoden (koho, čeho)

malé dítě, nemluvně

proti právu, neprávem

soud

právo

- právem

- soudit

zákon

osvobodovat

svoboda

moře

matka

mysl

voják

hora

smrt

zvyk, mrav, způsob

- mravy, charakter

hýbat (čím), pohnout, dojmout (koho)

- pohnout táborem, vytáhnout

zed'

nāvis, is, f.	lod'
▪ nāvis longa	▪ válečná lod'
nōmen, inis, n.	jméno
numerus, ī, m.	počet
orīgō, inis, f.	původ
ōs, ōris, n.	ústa
parēns, entis, m. f.	rodič, rodička
pars, partis, f.	strana, část, díl
pater, patris, m.	otec
▪ patrēs	▪ otcové, předkové
pāx, pācis, f.	mír
perīculōsus, a, um	nebezpečný
rēgnō, āre, āvī, ātum	panovat, vládnout
rēgnum, ī, n.	vláda, království
rēx, rēgis, m.	král
sapiēns, entis, m.	moudrý člověk, mudrc
scrīptor, ōris, m.	spisovatel
senātor, ōris, m.	senátor
soror, ōris, f.	sestra
turris, is, f.	věž
urbs, urbis, f.	město
ventus, ī, m.	vítr
vīctor, ōris, m.	vítěz
virtūs, ūtis, f.	ctnost, statečnost

Cvičení

1. Vyskloňujte v singuláru i plurálu

zlý nepřítel, krásná báseň, dobrá matka, divoké zvíře, líný spisovatel

2. Určete pád, číslo, rod a vzor následujících substantiv

frātrēs, lībertāte, maria, generum, clādium, carminibus, artium, arcium, animālī, partis, montēs, pācem, turrim, urbium, virtūte, mentis, ventōrum, rēgī, nōmina, lēge, cōsulibus, fundāmentum, canum, hominum, iūdicium, hostium, exemplārī, cōnsilia, sapientia, agricola

3. Od uvedených substantiv vytvořte požadované pády

	ablativ singuláru	nominativ plurálu	genitiv plurálu
cōsul			
turris			
soror			
corpus			
lēgātus			
virtūs			
ars			
mōns			
genus			
lēx			
animal			

4. Vyberte slova, která patří do 3. deklinace (jsou v různých pádech):

- genus, lātus, corpus, populus, cārus, Aegyptus, improbus, arcibus, fāgus
- paucīs, pācis, lēgis, litterīs, amābis, clādis, iūris, manēbitis, fundāmentīs, canis
- mōre, clārē, tacē, lēge, amīce, bene, cīve
- filium, cīvium, patrum, dominum, artium, hominum
- cīvitās, nautās, miserās, lībertās, narrābās, improbās
- habeō, industriō, vastō, agrō, errābō, orīgō
- marī, longī, magistrī, animālī, castīgārī
- maria, filia, industria, animālia, incendia, via

5. Adjektiva v závorce dejte do správného tvaru podle rodu substantiv

auris (*parvus*), corpus (*sānus*), cīvis (*probus*), carmen (*clārus*), lēx (*iūstus*), dux (*validus*), urbs (*antīquus*), mīles (*maestus*), māter (*sevērus*), cīvitās (*novus*), mare (*altus*), ĩnfāns (*parvus*)

6. Převeďte ze singuláru do plurálu a opačně

frātre pigrō, clādium magnārum, aurēs sordidae, hominī stultō, hoste ferō, generibus opulentīs, canis nostrī, carminum ignōtōrum, scrīptōrem doctum, iūdicium iūstum, mōrum probōrum, ōra pulchra, nāvī longā, partēs magnās, rēgnum miserum, turrim altam, mente līberā

7. Přiřaďte adjektivum k substantivu

bonae, clārī, ferōrum, iūstā, iūstī, līberae, līberōs, magnā, magnum, mala, opulentārum, parvō, periculōsīs, Rōmānō, sānam

mentem	
canum	
cīvēs	
cīvitātēs	
dominī	
ducī	
hominēs	
hostibus	
incendium	
īfantī	
lēge	
mātrī	
memoria	
parte	
urbium	

8. Určete pád uvedených spojení

- canis malī, canēs malī, canis malus, canī malō, cane malō, canis male, canēs malōs, canum malōrum
- exemplārī bonō, exemplāria bona, exemplārium bonōrum, exemplāris bonī
- soror nostra, sorōrī nostrae, sorōrēs nostrae, sorōris nostrae, sorōrēs nostrās
- lēge iūstā, incendia magna, cīvitātem liberam, hostī periculōsō, virīs clārīs, iūris Rōmānī, mortis indignae, cōsulibus Rōmānīs

9. Najděte chybu ve spojení substantiva s adjektivem a opravte ji

scrīptōrum Rōmānum, nāvis longī, nōminem clārum, aurī parvā, hominis stultīs, gene ignōtō, orīgō clārus, fundāmentis bonī, incendium magnōrum, pāce aequae, ventī magnō, urbīs antiqūīs

10. Uveďte příklady slov různých typů zakončených na následující koncovky (nemusí být zastoupeny všechny slovní druhy)

	substantivum	adjektivum	sloveso	adverbium
-ā				
-ī				
-ēs				
-ō				
-ās				
-a				
-um				
-ē				
-e				

11. Vyjádřete latinsky

sestřino jméno, vítězova píseň, králův kuň, otcův původ, dětská mysl, nepřátelská tvrz, městské zdi, senátorovi psi, spisovatelovy knihy

12. Doplňte délky a určete vyznačená slova

1. **Regna** bene.

2. In Italia multa **regna** erant.
3. **Regna** amicis dabant.
4. **Libera** civitatem periculo.
5. Sine legibus civitas **libera** esse non potest.
6. Mater **libera** filios **liberos** habebat.
7. In civitate **libera** iudicia **libera** esse possunt.
8. **Libri liberis** obesse possunt.
9. **Liberi** parentes saepe educant et a parentibus educantur.
10. **Liber** amicus hominis est.
11. Amicus meus **cura** magna iam **liber** est.
12. Fratrem **cura libero**.
13. Verba tua animo **libero** indigna sunt.
14. **Cura** matrem nostram.

13. Doplněte správné koncovky a přeložte

1. Mīlitēs ā duc_ sevēr_ castīgantur.
2. Līberī ad mātr_ _ properant.
3. Hominēs iūst_ lēg_ _ nōn timent.
4. Cīvitāt_ nostr_ _ semper prōderimus.
5. Nunti_ _ ad urb_ _ clār_ _ appropinquābant.
6. Pauc_ incol_ _ in urb_ clār_ manēbant.

14. Převeďte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. Mīlitēs nāvēs longās in bellō adhibēbant.
2. Mōrēs Rōmānōrum antiquōrum ā multīs scrīptōribus et poētīs cantābantur.
3. Virtūs cīvium probōrum ab hominibus bonīs laudābitur.
4. In marī altō nāvēs ventō dēlērī possunt.
5. Discipulī magistrum dē orīgine urbis nostrae interrogābant.
6. Contrōversiae inter cīvēs perīculōsae esse possunt.
7. Parentēs librōs bonōs līberīs dabunt.
8. Lēx nova ā cīvibus nōn probābātur.
9. Discipulī nōmina poētārum et philosophōrum clārōrum memoriā nōn tenent.
10. Puerī parentibus saepe nōn pārent.

15. Vyberte správný tvar nebo správné tvary

1. Puerī miserī (*cūra, cūrae, cūrā*) (*parentum, parentibus, parentēs*) carent.
2. (*perīculōsum, perīculōsa, perīculōsus*) est (*libertātem, libertās, libertātī, libertāte*) nōn servāre.
3. Iūs (*fundāmentō, fundāmentum, fundāmentī*) cīvitātis līberae est.
4. (*cōnsiliīs, cōnsilia, cōnsiliōrum, cōnsilium*) sapientium pārēre (*bona, bonum*) est.
5. Magna pars urbis (*ab incendiō, incendiō*) dēlētur.
6. Multī hominēs doctī servōs (*līberārī, līberāre, līberē*) studēbant.
7. In ōrā maris multa corpora animālium (*vidērī, vidēre*) poterant.
8. Paucī hominēs clādī magnae (*supererant, superant, superābant*).
9. Auxilium parentum filiīs (*aberat, dēerat, errat*).
10. Cōsulēs iniūstī (*iūriā, iūre*) castīgābuntur.

16. Přeložte do češtiny

1. Virtūte mīlitum magnus numerus hostium superārī potest.
2. Hostēs ad urbem appropinquābant et agrōs et vīllās vastābant.
3. Victōriās et clādēs populī nostrī semper memoriā tenēbimus.
4. Multa genera animālium Rōmānīs ignōta erant.
5. Lēx mala causa multārum iniūriārum esse potest.

6. Ē turrī altā multī montēs vidērī poterunt.
7. Carmina clārōrum poētārum antiquōrum etiam hodiē nōta sunt.
8. Multī philosophī mortem aequā mente exspectābant.
9. Hominēs saepe verbīs sapientium et doctōrum nōn moventur.
10. Dux bellum parābat et mōre Rōmānōrum castra aedificābat.

17. Najděte chyby a opravte je

1. Pugnam contrā hostēs parēre ducī in animō erat.
2. Ante portam vīllam canēs vidēre potes.
3. Scriptōrum improbum nōn laudābimus.
4. Hominēs iūstī et probī praemiī dignī sunt.
5. Artēs et litterae hominēs educārī possunt.
6. Adiuvā patrī et mātrī!
7. Mōrēs puerōrum saepe iniūriae castigantur.
8. Senātōrēs lēgēs novās parābant et ā cīvibus explicābant.
9. Mīlitēs corpora exercērī dēbent.

18. Doplňte odpovědi

Pater: Adiuvā mātrem, filia!

Fīlia: Nōn possum, in scholam properāre dēbeō.

Pater: Portā epistulam amīcō meō.

Fīlia: Nōn possum, amīcam exsp_____ .

Pater: Parā cēnam!

Fīlia: Nōn possum, aegr_____ sum.

Pater: Lavā portam!

Fīlia: Nōn possum, aqua sord_____ est.

Pater: Manē in vīllā!

Fīlia: Nōn possum, ca_ēs tim_____ .

Pater: Tacē et pārē et labōrā!

19. Nahrad'te obecné slovo vhodným konkrétním výrazem

1. **Homō** in terrā magnā rēgnat.
2. **Hominēs** contrā hostēs pugnant.
3. **Vir** epistulam portat.
4. **Fēmina** puerōs docet.
5. **Animal** amīcus hominis est.
6. **Puer** in scholā magistrō respondet.
7. **Vir et fēmina** filiōs educant.
8. **Hominēs** in agrīs dominōrum labōrant.
9. **Vir** mīlitibus imperat.

20. Přeložte do latiny

1. Velitelé se snažili zamlčet bezpráví vojáků.
2. Spisovatelé vyprávěli o původu italských měst.
3. Rodiče mají pomáhat dětem a děti rodičům.
4. Konzulové byli voleni římskými občany.
5. Původ mnoha národů je neznámý.
6. Nepřátelské lodě se přibližovaly k italskému břehu.
7. Otec vypravoval dětem o velkých porážkách a vítězstvích našeho národa.
8. Nemluvňata nemohou být bez péče rodičů.
9. Je krásné vidět posla s tvým dopisem.
10. Ve škole jsme zpívali písně o černých koních.

11. Mnozí chválí mír, ale připravují válku.
 12. Už v Řecku se vyprávěl příběh o králi s velkýma ušima.

Živá slova

Ad fontes.
 Cave canem!
 Civis Romanus sum.
 Corpus delicti.
 De iure.
 Finis coronat opus. (Ovidius)
 Hic sunt leones.
 Homo homini lupus. (Plautus)
 In vino veritas.
 Lege artis.
 Nemo ante mortem beatus.
 Nomen omen. (Plautus)
 O tempora, o mores!
 Panem et circenses.
 Praga mater urbium.
 Praga caput regni.
 Quot capita, tot sententiae.
 Rara avis.
 Sui generis.
 Urbi et orbi.
 Nomina sunt odiosa.

avis, is, f.	pták	aviatik
caput, itis, n.	hlava, hlavní město	kapitola, kapitán, kapitulovat
circēnsēs, ium, m.	hry v cirku	cirkus
corōnō, āre	věňčit, zdobit	korunovat, korunární, koróna, koruna
dēlictum, ī, n.	poklesek, provinění, chyba	delikt
fīnis, is, m.	hranice, mez, konec	finiš, afinita, infinitiv, finance
fōns, fontis, m.	pramen, studánka, voda	
hīc	zde, tu, nato	
leō, ōnis, m.	lev	
lupus, ī, m.	vlk	
nātūrālis, e	rodný, přirozený	
nēmō	nikdo	
nōmen, minis, n.	jméno, název	nominovat, nominální, nominativ
odiōsus, a, um	nenáviděný, protivný	
ōmen, inis, n.	znamení, předzvěst	
opus, eris, n.	dílo, činnost, výtvar	operátor, opera, operace
orbis, is, m.	kruh, kružnice, svět	orbitální
pānis, is, m.	chléb	
quot	kolik	
rārus, a, um	řídký, vzácný	rarita
sententia, ae, f.	mínění, myšlenka, názor	
tempus, oris, n.	čas, doba, lhůta	tempo, extempore
tot	tolik	
veritās, ātis, f.	pravda, pravdivost	verifikovat

7. lekce

Gramatika

SLOVESA 3. A 4. KONJUGACE

Slovesa 3. a 4. konjugace mají v časování některé společné charakteristiky, které je odlišují od sloves 1. a 2. konjugace. Jedná se zejména o tvoření indikativu futura a vkládání *-ē-* před sufix *-bā-* v indikativu imperfekta.

SLOVESA 3. KONJUGACE

Do 3. konjugace patří slovesa zakončená v 1. osobě singuláru indikativu přítentu aktiva na *-ō* a v infinitivu přítentu aktiva na *-ere*. Prézentsní kmen těchto sloves je zakončen na souhlásku.

Vzor: legō, ere, lēgī, lēctum „číst“

Indikativ přítentu, imperfekta a futura I

V indikativu přítentu se před osobními příponami objevují vokály *-i-*, *-u-* a *-e-*.⁸

Indikativ imperfekta se tvoří pomocí sufixu *-bā-* jako u 1. a 2. konjugace, ale mezi slovesný kmen a sufix *-bā-* se vkládá *-ē-* (např. *leg-ē-ba-m* „četl jsem“).

Indikativ futura I má ve 3. i 4. konjugaci jiné koncovky než v 1. a 2. konjugaci. Ve většině osob se skládají z *-ē-* a osobní přípony, v 1. os. sg. aktiva i pasiva z *-a-* a osobní přípony. Koncovky se přidávají ke kmeni (např. *leg-*).

		indikativ přítentu	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
		aktivum		
sg.	1. os.	leg-ō čtu	leg-ē-ba-m četl jsem	leg-a-m budu číst, přečtu
	2. os.	leg-i-s	leg-ē-bā-s	leg-ē-s
	3. os.	leg-i-t	leg-ē-ba-t	leg-e-t
pl.	1. os.	leg-i-mus	leg-ē-bā-mus	leg-ē-mus
	2. os.	leg-i-tis	leg-ē-bā-tis	leg-ē-tis
	3. os.	leg-u-nt	leg-ē-ba-nt	leg-e-nt
		pasivum		
sg.	1. os.	leg-or jsem čten	leg-ē-ba-r byl jsem čten	leg-a-r budu čten, bude se o mě číst, budu přečten
	2. os.	leg-e-ris	leg-ē-bā-ris	leg-ē-ris
	3. os.	leg-i-tur	leg-ē-bā-tur	leg-ē-tur
pl.	1. os.	leg-i-mur	leg-ē-bā-mur	leg-ē-mur
	2. os.	leg-i-minī	leg-ē-bā-minī	leg-ē-minī
	3. os.	leg-u-ntur	leg-ē-ba-ntur	leg-e-ntur

Před příponami *-m*, *-t*, *-nt*, *-r*, *-ntur* dochází ke krácení předcházejícího vokálu. V 2. os. sg. pasiva je mezi indikativem přítentu a futura rozdíl pouze v délce vokálu.

Imperativ

2. os. sg.	leg-e	čti!
------------	-------	------

⁸ Srov. koncovky futura *-bō*, *-bis*, *-bit...* u 1. a 2. konjugace.

2. os. pl.	leg-i-te	čtĕte!
------------	----------	--------

Ve 2. osobĕ singuláru mají nepravidelný imperativ tato slovesa:

	2. os. sg.	2. os. pl.
dĭcō, ere „říkát“	dĭc! řekni!	dĭcite! řekněte!
dūcō, ere „vést“	dūc! ved!	dūcite! vedte!

Nepravidelný tvar se objevuje i ve složeninách, např. *abdūcō, ere* „odvést“: *abdūc!* odved!

Infinitiv

inf. prez. akt.	leg-e-re	číst	inf. prez. pas.	leg-ī	být čten
-----------------	----------	------	-----------------	-------	----------

Infinitiv prézentu pasiva je na rozdíl od ostatních konjugací zakončen pouze na *-ī*, neobjevuje se v něm *-r-*.

SLOVESA 4. KONJUGACE

Do 4. konjugace patří slovesa zakončená v 1. osobĕ singuláru indikativu prézentu aktiva na **-iō** a v infinitivu prézentu aktiva na **-īre**. Prézenní kmen těchto sloves je zakončen na dlouhé **-ī-**.

Vzor: audiō, īre, īvī, ītum „číst“

Indikativ prézentu, imperfekta a futura I

Indikativ prézentu se tvoří přidáním osobních přípon ke kmeni (např. *audī-*). Vokál *-i-* zůstává i v 1. osobĕ singuláru aktiva i pasiva. Ve 3. osobĕ plurálu aktiva i pasiva se mezi *-i-* a osobní příponu vkládá *-u-*.

Indikativ imperfekta se tvoří pomocí sufixu *-bā-*. Mezi slovesný kmen a sufix *-bā-* se vkládá *-ē-* stejně jako u 3. konjugace (např. *audi-ē-ba-m* „slyšel jsem“).

Indikativ futura se tvoří pomocí stejných koncovek jako u 3. konjugace. Přidávají se ke slovesnému kmeni (např. *audī-*).

		indikativ prézentu	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
		aktivum		
sg.	1. os.	aud-i-ō slyším	aud-i-ē-ba-m slyšel jsem	aud-i-a-m budu slyšet, uslyším
	2. os.	aud-ī-s	aud-i-ē-bā-s	aud-i-ē-s
	3. os.	aud-i-t	aud-i-ē-ba-t	aud-i-e-t
pl.	1. os.	aud-ī-mus	aud-i-ē-bā-mus	aud-i-ē-mus
	2. os.	aud-ī-tis	aud-i-ē-bā-tis	aud-i-ē-tis
	3. os.	aud-i-u-nt	aud-i-ē-ba-nt	aud-i-e-nt
		pasivum		
sg.	1. os.	aud-i-or jsem slyšen	aud-i-ē-ba-r byl jsem slyšen	aud-i-a-r budu slyšen, bude mě slyšet, budu uslyšen
	2. os.	aud-ī-ris	aud-i-ē-bā-ris	aud-i-ē-ris
	3. os.	aud-ī-tur	aud-i-ē-bā-tur	aud-i-ē-tur
pl.	1. os.	aud-ī-mur	aud-i-ē-bā-mur	aud-i-ē-mur
	2. os.	aud-ī-minī	aud-i-ē-bā-minī	aud-i-ē-minī
	3. os.	aud-i-u-ntur	aud-i-ē-ba-ntur	aud-i-e-ntur

Před příponami *-m*, *-t*, *-nt*, *-r*, *-ntur* dochází ke krácení předcházejícího vokálu. Dlouhý kmenový vokál *-ī-* se krátí také v případech, že po něm následuje další vokál.

Imperativ

2. os. sg.	aud-ī	slyš!
------------	-------	-------

2. os. pl.	aud-ī-te	slyšte!
------------	----------	---------

Sloveso *sciō, scīre* „vědět“ nahrazuje výše uvedené tvary imperativu pomocí tvarů tzv. imperativu II:

	2. os. sg.	2. os. pl.
sciō, scīre „vědět“	scītō! věz!	scītōte! vězte!

Infinitiv

inf. prez. akt.	aud-ī-re	slyšet	inf. prez. pas.	aud-ī-rī	být slyšen
-----------------	----------	--------	-----------------	----------	------------

SLOVESA 3. KONJUGACE TYPU CAPIŌ

Do 3. konjugace patří také skupina sloves, která mají některé tvary podle 4. konjugace (jejich kmen je v těchto tvarech zakončen na *-i-*). Proto se někdy označují jako smíšená konjugace. V 1. osobě singuláru indikativu přítomného aktiva jsou tato slovesa zakončena na **-iō** a v infinitivu přítomného aktiva na **-ere**.

Vzor: capiō, ere, cēpī, captum „chytat“

Indikativ přítomného, imperfekta a futura I

V indikativu přítomném se *-i-* objevuje před koncovkami 1. os. sg. aktiva i pasiva (*-iō, -ior*) a před koncovkami 3. osoby plurálu aktiva i pasiva (*-iunt, -iuntur*). V ostatních osobách se časují podle 3. konjugace.

Indikativ imperfekta a futura I je stejný jako u sloves 4. konjugace, tedy s kmenem zakončeným na *-i-*.

		indikativ přítomného	indikativ imperfekta	indikativ futura I.
		aktivum		
sg.	1. os.	cap- i -ō chytám	cap- i -ē-ba-m chytal jsem	cap- i -a-m budu chytat, chytím
	2. os.	cap-i-s	cap- i -ē-bā-s	cap- i -ē-s
	3. os.	cap-i-t	cap- i -ē-ba-t	cap- i -e-t
pl.	1. os.	cap-i-mus	cap- i -ē-bā-mus	cap- i -ē-mus
	2. os.	cap-i-tis	cap- i -ē-bā-tis	cap- i -ē-tis
	3. os.	cap- i -u-nt	cap- i -ē-ba-nt	cap- i -e-nt
		pasivum		
sg.	1. os.	cap- i -or jsem chytán	cap- i -ē-ba-r byl jsem chytán	cap- i -a-r budu chytán, budu chycen
	2. os.	cap-e-ris	cap- i -ē-bā-ris	cap- i -ē-ris
	3. os.	cap-i-tur	cap- i -ē-bā-tur	cap- i -ē-tur
pl.	1. os.	cap-i-mur	cap- i -ē-bā-mur	cap- i -ē-mur
	2. os.	cap-i-minī	cap- i -ē-bā-minī	cap- i -ē-minī
	3. os.	cap- i -u-ntur	cap- i -ē-ba-ntur	cap- i -e-ntur

Před příponami *-m, -t, -nt, -r, -ntur* dochází ke krácení předcházejícího vokálu.

Imperativ

Imperativ i infinitiv se tvoří podle 3. konjugace.

2. os. sg.	cap-e	chytej!
2. os. pl.	cap-i-te	chytejte!

Sloveso *faciō, ere* má nepravidelný tvar imperativu pro 2. os. sg.:

	2. os. sg.	2. os. pl.
faciō, ere „dělat“	fac! dělej!	facite! dělejte!

Ve složeninách s jednoslabičnou předponou se však používá pravidelný imperativ podle 3. konjugace, např. *perficiō, ere* „dokončit“: *perfice!* „dokonči!

Infinitiv

inf. prez. akt.	cap-e-re	chytat	inf. prez. pas.	cap-ī	být chytán
-----------------	----------	--------	-----------------	-------	------------

TIPY: POROVNÁNÍ RŮZNÝCH FOREM

Koncovky některých slovesných tvarů se liší velmi málo nebo jsou shodné, ale vyjadřují jiný čas či způsob. Je proto nezbytně nutné vždy sloveso zařadit do konjugace na základě zakončení prvních dvou tvarů slovníkového hesla. Míra shody nebo podobnosti vzrůstá v případě, že v textu nejsou uvedeny délky.

Příklady podobností mezi konjugacemi:

	2. os. ind. prez. pas.	2. os. ind. fut I. pas.
3. konjugace	legeris „jsi čten“	legēris „budeš čten“
3. konjugace, typ capiō	caperis „jsi chytán“	capiēris „budeš chytán“
4. konjugace	audiris „jsi slyšen“	audiēris „budeš slyšen“

monēs: indikativ přítomnosti od 2. konjugace, „napomínáš“

legēs: indikativ futura I od 3. konjugace, „budeš číst“

scrībitur: koncovka *-itur*, indikativ přítomnosti od 3. konjugace, *-b-* je součástí kořene slova, „je psáno, píše se“

dabitur: koncovka *-bitur*, indikativ futura I od 1. konjugace, „bude dáno“

prōdis: indikativ přítomnosti od 3. konjugace (od *prōdō, ere, didī, ditum* „zrazovat“), „zrazuješ“

prōdēs: indikativ futura I od 3. konjugace, „zradíš“

prōdes: indikativ přítomnosti od slovesa *prōsum, prōdesse*, „prospíváš“

audī: imperativ od 3. konjugace, „slyš“

legī: infinitiv přítomnosti pasiva od 3. konjugace, „být čten“

monē: imperativ od 2. konjugace, „napomínej“

lege: imperativ od 3. konjugace, „čti“

scrībam: indikativ futura I, koncovka *-am*, „budu psát“

scrībēbam: indikativ imperfekta, koncovka *-ēbam* „psal jsem“

Podobnosti nebo shody mohou vznikat i mezi slovesnými a jmennými tvary, např.:

legēs: indikativ futura (od *legō, ere, lēgī, lēctum* „číst“), „budeš číst“

lēgēs: nom., ak. a vok. pl. (od *lēx, lēgis, f.* „zákon“), „zákony“

capite: imperativ (od *capiō, ere, cēpī, captum* „chytat“), „chytej“

capite: abl. sg. (od *caput, itis, n.* „hlava“), „hlavou“

veniam: indikativ futura (od *veniō, ire, vēnī, ventum* „přijít“), „přijdu“

veniam: ak. sg. 1. deklinace (od *venia, ae, f.* „milost, vlídnost“), „milost“

Slovní zásoba

accipiō, ere, accēpī, acceptum

agō, ere, ēgī, āctum

amor, ōris, m.

audiō, īre, īvī, ītum

aut

- aut – aut

Caesar, is, m.

capiō, ere, cēpī, captum

- cōnsilium capere

caput, itis, n.

Cicero, ōnis, m.

colō, ere, coluī, cultum

- agrum colere

cupiō, ere, cupīvī, cupītum

dēfendō, ere, dēfendī, dēfēsum

dīcō, ere, dīxī, dictum

- iūs dīcere

discō, ere, didicī, –

dūcō, ere, dūxī, ductum

- uxōrem dūcere +ak.

enim

faciō, ere, fēcī, factum

fīnis, is, m.

- fīnēs, ium, m.

flūmen, inis, n.

fugiō, ere, fūgī, –, fugitūrus +ak.

Gallus, ī, m.

gēns, gentis, f.

Germānus, ī, m.

gerō, ere, gessī, gestum

- bellum gerere

iaciō, ere, iēcī, iactum

ibi

iūcundus, a, um

iūdex, icis, m.

labor, ōris, m.

legō, ere, lēgī, lēctum

locus, ī, m.

longinquus, a, um

mittō, ere, mīsī, missum

mulier, eris, f.

mūniō, īre, īvī, ītum

nesciō, īre, nescīvī, nescītum

nōn solum – sed etiam

occupō, āre, āvī, ātum

opus, operis, n.

- opus est +abl.

ōrātiō, ōnis, f.

přijmout, dostat

hnát, konat, dělat

láska

slyšet

nebo

- buď – nebo

Caesar (římský vojevůdce, 1. stol. př. Kr.)

chytat, brát, zajímat, dobýt

- pojmout záměr, rozhodnout se

hlava

Cicero (římský řečník, 1. stol. př. Kr.)

ctít, uctívat

obdělávat pole

toužit

bránit

říct

soudit

učit se

vést

- vzít si (někoho) za ženu, oženit se s

neboť

dělat

hranice, konec

- území, krajina, země, říše

řeka

utíkat před někým, něčím

Gal

rod, kmen, národ

Germán

nést, nosit, dělat, řídit, vést

- vést válku

hodit

tam (vyjádření polohy na otázku „kde?“)

příjemný, milý

soudce

práce, námaha

sbírat, číst, vybírat

místo

vzdálený, daleký

posílat

žena

opevňovat

nevědět, neznat, neumět

nejen – ale i

obsadit, zaujmout (místo)

dílo

- je třeba (čeho, koho)

řeč

ōrātor, ōris, m.	řečník
perficiō, ere, perfēcī, perfectum	udělat, vykonat, dokončit
petō, ere, petīvī, petītum +ak.	žádat (o co)
prōdō, ere, prōdidī, prōditum	zradit, vydat
pūniō, īre, īvī, ītum	trestat
-que	a (přidává se za druhé připojované slovo)
regiō, ōnis, f.	krajina, kraj
regō, ere, rēxī, rēctum	řídít
sciō, īre, scīvī, scītum	vědět, znát, umět
scribō, ere, scripsī, scriptum	psát
serviō, īre, īvī, ītum	sloužit
tēlum, ī, n.	oštěp, kopí
tempus, oris, n.	čas, doba, poměry, okolnosti
trahō, ere, trāxī, tractum	táhnout
uxor, ōris, f.	manželka, žena
veniō, īre, vēnī, ventum	přijít
vērus, a, um	pravdivý
▪ vērum, ī, n.	▪ pravda
▪ vērum dīcere	▪ říkat, mluvit pravdu
vincō, ere, vīcī, victum	zvítězit, porazit, přemáhat
vīvō, ere, vīxī, –, vīctūrus	žít
vōx, vōcis, f.	hlas

Cvičení

1. Určete slovesné tvary a přeložte je

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	konjugace	překlad
<i>laudat</i>	3.	sg.	ind.	préz.	akt.	1.	<i>on chválí</i>
sciēbant							
mittēris							
serviunt							
dūcitis							
necābuntur							
este							
prōdēs							
colunt							
fugiam							
capiēris							
scrībēbāmus							
gere							
prōdes							
vīvite							
ageris							
regī							
vīncimur							
dīcor							
aberis							
nocēs							
venīs							
vidēbiminī							
errat							
mūnī							
audīris							

2. Doplňte tabulku

<i>probō</i>	<i>habeō</i>	<i>scrībō</i>
probābō		
		scrībēbam
probant		
	habēbunt	
probābant		
	habet	
		scrībentur
probātur		
		scrībimus
probābimus		
	habēbāmus	

3. S pomocí slovníku vyberte tvary, které mohou být slovesy 3. konjugace

legēs, mittis, obsidēbat, iūdice, reliquum, duce, gere, doctō, iūdicā, captō, dūcī, genere, cōsulis, sciēs, munītis, faciēmus, pōnent, relinquit, dormīte, dolēmus, arcī, carpī, statuis, accipite

4. S pomocí slovníku vyberte tvary, které mohou být slovesy 4. konjugace

finiunt, cupiunt, nescīs, capitis, darī, perficī, fugat, fugītis, iaciēs, prōdī, partī, dīcite, ferī, vinciunt, venī, herī, aperītis, oberimus, sepelient

5. Změňte indikativ futura na indikativ prézentu

venient, prōdet, mittam, scrībentur, petēs, iaciētis, prōdar, fugient, legētur, gerent, discētis, vincēris, dūcēminī, vīvam, accipiētis, colēmur, agētur, trahēmus, petet, faciēs, venient, colet

6. Pasivní tvary změňte na aktivní a naopak

mittitur, leguntur, agēbās, trahet, vinceris, colēris, pūniēbāminī, nesciet, regiminī, regētis, dīcēbāris, prōdēris, scrībit, fugiunt, movēbitur, mūnītur, vincēbāmur, dīcēs, dūcis, pūnis, accipis

7. Změňte indikativ imperfekta na indikativ futura

nocēbat, petēbantur, salūtābam, mūniēbās, movēbātis, serviēbāmus, agēbātur, petēbar, regēbant, rēgnābant, docēbat, discēbat, colēbāminī, cupiēbāmus, dēfendēbantur, rogābātis

8. Změňte infinitiv préz. akt. na inf. préz. pas. a naopak

monēre, audīrī, dēlērī, colere, scrībēre, lavāre, ōrārī, legī, servārī, trahī, capere, dīcere, dēfendī, agere, accipere, regī, rēgnāre, dūcī, dīcere, vincī, pūnīre, petere, prōdere, occupāre

9. Imperativ 2. os. sg. změňte na imperativ 2. os. pl. a naopak

iace, respondē, audīte, petite, vocāte, mūnīte, scrībīte, rege, pūnī, servī, servā, trahe, cape, narrā, cantāte, facite, movē, mūtā, dīc, scītō, parā, pārēte, dēlēte, dūcite, perficite, vīve, cūrā

10. Přeložte následující tvary a vysvětlete, čím se liší

reget — dēlet — pūniet

gere — lege — parte — tacē — stultē

dūceris — dūcēris — audiēris — accipiēris — acciperis — vidēris — generis — aberis

clāmābō — probō — scrībō — monēbō — improbō

colam — ambulābam — nātūram — audiam

11. Uveďte nom. sg. nebo 1. os. sg. ind. préz. akt. od následujících tvarů

iūdicum, iūdicium, iūdiciō

rēgnō, rēgnīs, rēgis, regis, regiōnis

ōra, ōrā, ōrīs, ōris, ōre, ōrās, ōrae

servī, servō, servam, servā, servīs, servit, servāmus, serve

12. Najděte tvar, který z gramatického hlediska nepatří mezi ostatní

1. agī, cupī, colī, fīnī, dīcī, gerī

2. duce, pete, lege, rege, trahe, vince

3. dēfendam, regam, ōram, dūcam, prōdam, mittam

4. scrībam, sciēbam, vīvēbam, faciēbam, fugābam, nocēbam

5. audiēs, discēs, dīcēs, serviēs, scrībēs, habēs

6. servō, petō, lātō, regō, laudō, amō
7. equō, medicō, homō, lūdō, annō, virō
8. veniō, audiō, mūniō, nuntiō, serviō, sciō
9. dēlē, nocē, respondē, studē, liberē, tenē
10. clāre, accipe, fuge, tacē, timē, cavē
11. ambulō, errō, sērō, colō, vīvō, scrībō

13. Převeďte do minulosti a budoucnosti

1. Librī bonī ā filiīs nostrīs leguntur.
2. Multī hominēs deum aut deōs colunt.
3. Ā magistrīs iūre pūnīris.
4. Multa dōna accipis.
5. Ā puerīs saepe interrogāminī.
6. Linguam Latīnam discimus.
7. Hominēs nōn semper cōnsilium bonum capiunt.
8. Iūstitia rēgis memoriā tenētur.
9. In cīvitāte hominibus doctīs opus est.

14. Převeďte ze singuláru do plurálu nebo naopak (některá slova je třeba ponechat v singuláru)

1. Poenā indignus sum.
2. Dux urbem mūniēbat.
3. Urbs ā cōnsule Rōmānō capiētur.
4. In longinquīs regiōnibus gentēs ignōtae vīvēbant.
5. Aegrōtus aquam ā medicō petit.
6. Hostēs agrōs lātōs vastābunt.
7. Bellum crās perficiētur.
8. Incola oppidī agrum colit.
9. Puer cum sorōre librum novum legit.
10. Deus ab homine colēbātur.
11. Scrībite et mittite epistulās amīcīs!
12. Crās cōnsilium tuum petam.

15. Doplňte vhodné slovo z nabídky a dejte ho do správného tvaru

amīcus, audīre, causa, dīcere, epistula, hostis, mittere, prōdesse, respondēre, uxor

1. Ōrātor multīs hominibus ōrātiōne nōn solum _____, sed etiam obesse potest.
2. Cicero _____ longās ab uxōre accipere cupiēbat.
3. Dux _____ lēgātōs ad duces nostrum _____ et pācem petēbat.
4. In arcem sine _____ fugiēbant.
5. Fīlī, _____ magistrō vērū!
6. Discipulī male discēbant et magistrīs stultē _____.
7. Paucī hominēs vērū _____ cupiunt.
8. Terentia _____ Cicerōnis erat.
9. Malum est _____ in perīculō prōdere.

16. Vytvořte ze slov větu (můžete slova převádět ze singuláru do plurálu)

Gallus – Rōmānus – facere – iniūria – multus
 dīvitiae – sub – posse – terra – mare – esse – magnus – et
 terra – animal – in – et – in – vīvere – aqua – multus
 agricola – ad – agere – equus – flūmen
 malus – scrīptor – liber – mōrēs – dē – bonus – scrībere

17. Převeďte do aktiva nebo do pasiva, je-li to možné

1. Ōrātor stultus cīvēs bene dēfendere nōn potest.
2. Nuntiī crās in urbem venient.
3. In montibus altīs arcēs ā duce aedificābantur.
4. Paucī multōs vincere possunt.
5. Post pugnam hostēs mīlitēs nostrōs fugiēbant.
6. In prōvinciīs iūs ab iūdicibus Rōmānīs dīcēbātur.
7. Dominus sevērus servōs saepe timet.
8. Hominēs saepe multa agunt, sed male agunt.
9. Opus cum magnō labōre perficī potest.

18. Najděte chyby a opravte je

1. Mātrēs semper līberīs cūrant et ēducant.
2. Mīles ad urbem clāram appropinquābunt.
3. Magistrī in scholā discipulōs discunt.
4. Rōmānī contrā Gallōs bella dūcēbant.
5. In Dēlō longinquō templum Dianae erat.
6. Cōnsiliīs parentum vestrum pārēte!
7. Servī dominīs Rōmānīs servābant.

19. Přeložte do češtiny

1. Urbs virtūte cīvium dēfendēbātur.
2. Cīvēs urbium Italiae mulierēs Graecās uxōrēs dūcēbant.
3. Multī hominēs nōn armīs, sed aurō vincī possunt.
4. Dē periculō cōsulēs vērūm nōn dīcēbant.
5. Caesar fīnēs Gallōrum occupāre studēbat.
6. Multī magistrī docēre et multī discipulī discere nesciunt.
7. Indignum virō bonō est lēgātīs iniūriās facere.
8. Gallī ōrātōrēs dē pāce ad cōsulem mittunt. (podle Liv. 38, 27, 8)
9. Animus labōre vincī nōn poterat. (podle Liv. 21, 4, 5)
10. Nōn enim vīvere bonum est, sed bene vīvere. (Sen. epist. 70, 4)

20. Doplněte do vět slova tak, aby věta dávala smysl

1. Malum est amī_____ vērūm nōn dī_____.
2. Rēx incolīs urbis cār____ erat.
3. Dōna nōn sōlum acc_____, sed etiam dare dēbēmus.
4. Multī locum rēgis oc_____ studēbant.
5. Hostēs in nostrōs tēl____ iaciē_____.
6. Pater meus bene aud_____ et vid_____ nōn potest.

21. Přeložte do latiny

1. Žáci se ve škole učili dlouhé básně našich básníků.
2. Je příjemné číst tvoje dopisy.
3. Na území Germánů žilo mnoho divokých zvířat.
4. Lidé často touží mít hodně peněz (dosl. velké peníze).
5. Spor o území je často příčinou války.
6. Píše se mnoho knih o válkách.
7. Slzy žen řečníka ani soudce nedojmou.
8. Obyvatelé mnoha oblastí obdělávají pole s velkou námahou.
9. Ženy a děti žádaly pomoc od římských senátorů.
10. Římsští vojevůdci přicházeli do města a přiváděli řecké filozofy, básníky a spisovatele.

22. Zkuste vymyslet věty, kde všechna slova začínají na stejnou hlásku

Např.: *Cīvēs carmen cantant.*

23. Nahrad'te označená slova synonymními výrazy. Je-li to nutné, změňte pádovou vazbu

1. Ab hominibus improbīs **superārī** nōn poteritis.
2. Parentēs filiīs malā cūrā **nocēbant**.
3. Castra et oppida Gallōrum ā Caesare saepe **capiēbantur**.
4. **Hostēs** ad urbem appropinquant, sed in urbem venīre nōn poterunt.
5. Librōs bonōs legere **optābāmus**.
6. Vōcēs **fēminārum** audiēbantur.
7. **Adiuvāte** patrem et mātrem!

24. Uved'te latinský základ následujících slov a vysvětlete jejich význam

legální, legitimní, hostilní, fialiálka, militantní, regionální, korporace, vitalita, donace, mortalita, morbidita, nominální, nominace, lokální, neutrální, repatriace, orální, fundamentalismus, devastace, pacifista, mutace, animace, mentální, sanace, invalida, justice

25. Přečtete si následující text a odpovězte na otázky**Dē Rōmulō et Remō (podle Flora⁹, upraveno)**

Conditor urbis et imperiū Rōmulus erat, filiū Martis et Vestālis Rheae Silviae. Imperiō Amūlii rēgis Rōmulus cum frātre Remō in flūmen Tiberim iaciuntur,¹⁰ sed auxiliō deōrum necārī nōn possunt. Lupa clāmōrem īfantium audit, catulōs relinquit, ad flūmen venit mātremque īfantibus agit. Faustulus, pastor rēgiū gregis, īfantēs reperit, in casam portat et ēducat.

Rōmulus et Remus flūmen Tiberim et montēs amant (ibi enim ēducābantur), itaque ibi novam urbem condunt. Vallus circā urbem aedificātur.

Posteā cōsiliū capiunt: Dē rēge novae urbis auspicia dēcernent. Remus montem Aventīnum, Romulus Palatīnum occupat. Remus prīmus videt 6 (sex) avēs, Rōmulus posteā 12 (duodecim) videt. Contrōversia dē rēgnō inter frātrēs est. Remus vallum urbis trānsilit et angustiās vallī increpat. Posteā Remus necātur – fortasse imperiō frātris – et mūnitiōnem urbis novae sanguine cōnsecrat.

Rozhodněte, zda jsou následující tvrzení pravdivá

1. Romula a Rema našel jako první pastýř Faustulus.
a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje
2. Romulus a Remus chtěli rozhodnout o vládě nad městem bojem.
a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje
3. Romulus se usadil na Palatinu.
a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje
4. Je jisté, že Romulus zabil Rema.
a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje
5. Romula a Rema chtěl zabít král Amulius.

⁹ Florus, *Epitoma de Tito Livio*, 1. (Flor. epit. 1)

¹⁰ Indikativ prézentu lze použít i pro popis minulých dějů. Děje jsou představovány tak, jakoby právě probíhaly před očima čtenáře nebo posluchače. V této funkci se indikativ prézentu označuje termínem *prézens historický*. *Prézens historický* se používá v řadě moderních jazyků včetně češtiny. V učebnici slouží až do 19. lekce jako náhrada indikativu perfekta.

a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje

6. Amulius byl Romulovým strýcem.

a) pravda b) lež c) údaj se nevyskytuje

Odpovězte na otázky

1. Díky čemu se Romulus a Remus neutopili?
2. Co bylo bezprostředním popudem k zabití Rema?
3. Na základě čeho si Romulus a Remus vybrali místo k založení města?

Větu *Faustulus, pastor rēgiū gregis infantēs reperit, in casam portat et educat* převeďte do pasiva.

Najděte ve slovníku následující slova a v textu k nim vyhledejte synonyma

flūvius

dīligō

interficiō

occīdō

Určete tvar *Tiberim* a uveďte jiná slova, která mají stejnou koncovku.

Je tvar *iacent* odvozen od slovesa *iaciō, ere*? Proč?

Slovní zásoba k textu

Amūlius, ī, m.	Amulius
angustiae, ārum, f.	úzký prostor, úzký rozměr (něčeho), soutěska, nouze, tíseň
auspicium, ī, n.	pozorování věštných ptáků, věštba
Aventīnus a, um	aventinský (Aventin je jeden z římských pahorků)
avis, is, f.	pták
casa, ae, f.	chýše, chatrč, bouda
catulus, ī, m.	mládě, štěně (zde lišče)
clamor, ōris, m.	křik
conditor, ōris, m.	zakladatel
condō, ere, condidī, conditum	založit
cōnsecrō, āre, āvī, ātum	posvětit, zasvětit
dēcernō, ere, dēcrēvī, dēcrētum	rozhodnout
Faustulus, ī, m.	Faustulus
fortasse	snad
grex, gregis, m.	stádo
incredō, āre, uī, itum +ak.	obořit se na koho, vyčítat, kritizovat
lupa, ae, f.	vlčice
Mārs, Martis, m.	Mars, bůh války
mūnītiō, ōnis, f.	opevnění, hradba
Palatīnus, a, um	palatinský (Palatin je jeden z římských pahorků)
pastor, ōris, m.	pastýř
postea	potom, poté
rēgius, a, um	královský
reperiō, ĩre, repperī, repertum	najít
Rhea, ae, f. Silvia, ae, f.	Rhea Silvia
sanguis, inis, m.	krev
Tiberis, is, m.	Tiber
trānsiliō, ĩre, siluī, –	přeskočit
vallus, ī, m.	kůl, ohrada z kůlů
Vestālis, is, f.	Vestálka

Živá slova

Divide et impera!

Hora ruit.

Lege multa, dic pauca.

Multum vinum bibere, non diu vivere.

Non scholae, sed vitae discimus.

Quo vadis?

Tace et audi!

Verba movent, exempla trahunt.

Tempus fugit.

bibō, ere	pít	
diū	dlouho	
dīvidō, ere	dělit, rozdělovat	divize
hōra, ae, f.	hodina, čas	orloj
moveō, ēre	hýbat, pohybovat, dojímat	movitý majetek, nemovitost
quō	kam	
ruō, ere	pádit, řítit se, bořit se	ruina
trahō, ere	táhnout, vléci, natahovat	traktor, extrahovat, trakce, atrakce, abstrakce
vādō, ere	kráčet, ubírat se	vademekum, invaze

8. lekce

Gramatika

DEPONENTNÍ SLOVESA

Deponentní slovesa mají pouze tvary pasiva, ale do češtiny se překládají aktivními slovesnými tvary. Jejich označení je odvozeno od slovesa *dēponō, ere* „odkládat“. Původem se jedná o tzv. media, proto se deponentní slovesa označují také termínem *media tantum* („pouze media“). Medium je slovesný rod vyjadřující děj, který podmět vykonává a zároveň je jím zasahován.¹¹

Deponentní sloveso má ve slovníku na prvním místě tvar 1. os. sg. ind. prez. pas. a na druhém tvaru infinitivu přítomného pasiva, význam je však aktivní.

Přehled zakončení jednotlivých konjugací:

1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	3. konjugace typ <i>capīō</i>	4. konjugace
-or -ārī	-eor -ērī	-or -ī	-ior -ī	-ior -īrī
hortor, ārī povzbuzovat	vereor, ērī bát se	loquor, loquī mluvit	patior, patī trpět	largior, īrī štedře rozdávat

Tvary deponentních sloves jsou až na tvary imperativu shodné s tvary pasiva nedeponentních sloves.

INDIKATIV PRÉZENTU, IMPERFEKTA A FUTURA I

Indikativ přítomného času

sg.	1.	hort-or povzbuzuji	ver-e-or bojím se	loqu-or mluvím	pat-i-or trpím	larg-i-or rozdávám
	2.	hort-ā-ris	ver-ē-ris	loqu-e-ris	pat-e-ris	larg-ī-ris
	3.	hort-ā-tur	ver-ē-tur	loqu-i-tur	pat-i-tur	larg-ī-tur
pl.	1.	hort-ā-mur	ver-ē-mur	loqu-i-mur	pat-i-mur	larg-ī-mur
	2.	hort-ā-minī	ver-ē-minī	loqu-i-minī	pat-i-minī	larg-ī-minī
	3.	hort-a-ntur	ver-e-ntur	loqu-u-ntur	pat-i-u-ntur	larg-i-u-ntur

Indikativ imperfekta

sg.	1.	hort-ā-ba-r povzbuzoval jsem	ver-ē-ba-r bál jsem se	loqu-ē-ba-r mluvil jsem	pat-i-ē-ba-r trpěl jsem	larg-i-ē-ba-r rozdával jsem
	2.	hort-ā-bā-ris	ver-ē-bā-ris	loqu-ē-bā-ris	pat-i-ē-bā-ris	larg-i-ē-bā-ris
	3.	hort-ā-bā-tur	ver-ē-bā-tur	loqu-ē-bā-tur	pat-i-ē-bā-tur	larg-i-ē-bā-tur
pl.	1.	hort-ā-bā-mur	ver-ē-bā-mur	loqu-ē-bā-mur	pat-i-ē-bā-mur	larg-i-ē-bā-mur
	2.	hort-ā-bā-minī	ver-ē-bā-minī	loqu-ē-bā-minī	pat-i-ē-bā-minī	larg-i-ē-bā-minī
	3.	hort-ā-ba-ntur	ver-ē-ba-ntur	loqu-ē-ba-ntur	pat-i-ē-ba-ntur	larg-i-ē-ba-ntur

¹¹ Koncovky latinského pasiva byly původně koncovkami media, které později získaly také pasivní význam. Lze tedy mluvit o mediopasivu.

Indikativ futura I

sg.	1.	hort-ā-bo-r budu povzbuzovat, povzbudím	ver-ē-bo-r budu se bát	loqu-a-r budu mluvit, promluví	pat-i-a-r budu trpět	larg-i-a-r budu rozdávat, rozdám
	2.	hort-ā-be-ris	ver-ē-be-ris	loqu-ē-ris	pat-i-ē-ris	larg-i-ē-ris
	3.	hort-ā-bi-tur	ver-ē-bi-tur	loqu-ē-tur	pat-i-ē-tur	larg-i-ē-tur
pl.	1.	hort-ā-bi-mur	ver-ē-bi-mur	loqu-ē-mur	pat-i-ē-mur	larg-i-ē-mur
	2.	hort-ā-bi-minī	ver-ē-bi-minī	loqu-ē-minī	pat-i-ē-minī	larg-i-ē-minī
	3.	hort-ā-bu-ntur	ver-ē-bu-ntur	loqu-e-ntur	pat-i-e-ntur	larg-i-e-ntur

IMPERATIV A INFINITIV**Imperativ**

Deponentní slovesa mají ve 2. osobě singuláru imperativu tvar, který je stejný jako infinitiv přítentu aktiva nedeponentních sloves. 2. osoba plurálu je totožná s tvarem pro 2. os. pl. indikativu přítentu pasiva.

2. os. sg.	hort-āre povzbuzuj	ver-ēre boj se	loqu-ere mluv	pat-ere trp	larg-īre rozdávej
2. os. pl.	hort-ā-minī povzbuzujte	ver-ē-minī bojte se	loqu-i-minī mluvte	pat-i-minī trpte	larg-ī-minī rozdávejte

Infinitiv

Infinitiv deponentních sloves odpovídá infinitivu přítentu pasiva.

hort-ārī povzbuzovat	ver-ērī bát se	loqu-ī mluvit	pat-ī trpět	larg-īrī rozdávat
-------------------------	-------------------	------------------	----------------	----------------------

ROZŠÍŘENÍ

Některá slovesa mohou být deponentní i nedeponentní, např.:

- *mereor, ērī, meritus sum i mereō, ēre, uī, meritum* „zasloužit si“

ABLATIV ČASOVÝ

Pro určení času na otázku „kdy?“ se vedle adverbii používají také substantiva nebo slovní spojení

- v prostém ablativu bez předložky,
- v ablativu po předložce *in*.

Ablativ bez předložky se používá v případě, že časové určení obsahuje substantivum, které samo o sobě označuje nějaký časový úsek. Jedná se např. o substantiva *annus, ī, m.* „rok“, *mēnsis, is, m.* „měsíc“, *tempus, oris, n.* „čas, doba“, *aestās, ātis, f.* „léto“, *hiems, hiemis, f.* „zima“:

<i>aestāte</i>	v létě
<i>hieme</i>	v zimě
<i>posterō annō</i>	následujícího roku, v následujícím roce
<i>temporibus antiquīs</i>	za dávných časů

Předložka se nevyskytuje ani ve spojení s událostmi, jejichž časové zařazení je jednoznačné, např.:

Secundō bellō Pūnicō za druhé punské války

V ostatních případech se používá předložka *in* s ablativem, např.:

in bellō za války, ve válce (není blíže určeno, za které války)

Slovní zásoba

adulēscēns, entis, m.

aestās, ātis, f.

aetās, ātis, f.

aggredior, aggredī, aggressus sum

assequor, sequī, secūtus sum

auctōritās, ātis, f.

blandior, īrī, blandītus sum

cēterī, ae, a

- cēterum

cōgō, ere, coēgī, coāctum

committō, ere, mīsī, missum

- scelus committere

cōnor, ārī, ātus sum

contemnō, ere, contempsī, contemptum +ak.

damnātus, a, um

dēpōnō, ere, posuī, positum

dolor, ōris, m.

factum, ī, n.

hiems, hiemis, f.

hortor, ārī, ātus sum

imitor, ārī, imitātus sum

imperītus, a, um +gen.

inveniō, īre, vēnī, ventum

lāmentor, ārī, ātus sum +ak.

largior, īrī, largītus sum

loquor, loquī, locūtus sum

mēnsis, is, m.

mereor, ērī, meritus sum /

mereō, ēre, meruī, –

mīror, ārī, ātus sum +ak

moenia, ium, n.

morbus, ī, m.

morior, morī, mortuus sum

nam

nāscor, nāscī, nātus sum

nāvigō, āre, āvī, ātum

neglegō, ere, neglēxī, neglēctum

nōnnūllī, ae, a

patior, patī, passus sum +ak.

paupertās, ātis, f.

perītus, a, um +gen.

persequor, sequī, secūtus sum

mladík, mladý člověk

léto

věk, doba života, doba

napadnout (koho), zaútočit (na koho)

dosáhnout, získat

vážnost, vliv, moc, autorita

lichotit

ostatní

- ostatně

nutit

spáchat (něco), dopustit se (něčeho), svěřit, přenechat

- spáchat zločin

pokoušet se

pohrdat (kým, čím), nevšímat si (koho, čeho)

odsouzený

odkládat

bolest

čin, skutek

zima

povzbuzovat

napodobovat

nezkušený (v čem)

najít

naříkat (nad něčím)

rozdávat

mluvit

měsíc (kalendářní)

zasloužit si

divit se (čemu), obdivovat (co)

hradby

nemoc

zemřít

neboť

narodit se, rodit se, vznikat

plavit se, plout

zanedbávat

některí

trpět, strpět, snášet

chudoba

zkušený (v čem)

pronásledovat

pōnō, ere, posuī, positum +ak. (věc) in +abl. (kam)	klást, položit (něco kam)
posterus, a, um	následující, příští
▪ in posterum	▪ do budoucna
▪ posterī, ōrum, m.	▪ potomci
potestās, ātis, f.	moc
prīmus, a, um	první
▪ prīmā aestāte	▪ na počátku léta
prīnceps, prīncipis, m.	vládce, hlavní osoba, předák, náčelník, první muž
proximus, a, um	následující, příští, nejbližší
prūdentia, ae, f.	znalost, zkušenost, opatrnost, rozumnost, rozvaha
pulchritūdō, inis, f.	krása
Pūnicus, a, um	punský
▪ bellum Pūnicum	▪ válka s Puny, punská válka
quaerō, ere, quaesīvī, quaesītum	hledat
▪ quaerere ex/dē/ab +abl.	▪ ptát se (koho)
scelus, eris, n.	zločin
secundus, a, um	druhý
sequor, sequī, secūtus sum	následovat (koho, co)
tīmor, ōris, m.	strach
valdē	velmi
vereor, ērī, veritus sum +ak.	bát se (koho, čeho)
virgō, inis, f.	panna, dívka
vīs (nom.), vim (ak.), vī (abl.),	síla, moc, vliv, násilí
vīrēs (nom., ak. pl.), vīrium (gen. pl.),	
vīribus (dat., abl. pl.), f.	

Cvičení

1. Doplňte tvary podle vzoru

	mīror	mereor	sequor	aggredior	blandior
<i>3. os. sg. ind. prés.</i>	<i>mīrātur</i>	<i>merētur</i>	<i>sequitur</i>	<i>aggreditur</i>	<i>blanditur</i>
2. os. pl. ind. fut.					
1. os. sg. ind. fut.					
2. os. sg. ind. prés.					
2. os. sg. ind. fut.					
2. os. sg. ind. impf.					
3. os. pl. ind. prés.					
3. os. pl. ind. fut.					
1. os. pl. ind. prés.					
2. os. pl. ind. impf.					
2. os. sg. imp.					
2. os. pl. imp.					
inf. prés.					

2. Určete slovesné tvary a přeložte je

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	konjugace	překlad
<i>laudat</i>	<i>3.</i>	<i>sg.</i>	<i>ind.</i>	<i>prés.</i>	<i>akt.</i>	<i>1.</i>	<i>on chválí</i>
<i>dēfenderis</i>							
<i>agēbāris</i>							
<i>mīrantur</i>							
<i>pārēbāmus</i>							
<i>tīmēbar</i>							
<i>mūtābor</i>							
<i>studēte</i>							
<i>loqueris</i>							
<i>sequiminī</i>							
<i>aberāmus</i>							
<i>inveniētur</i>							
<i>poteritis</i>							
<i>imitāre</i>							
<i>verēberis</i>							
<i>morientur</i>							
<i>aggrediēbāminī</i>							
<i>lāmentābitur</i>							
<i>persequī</i>							

3. Utvořte imperativ 2. os. sg. a 2. os. pl. od těchto sloves

hortārī, merērī, pōnere, patī, pūnīre, mīrārī, tīmēre, blandīrī, cōnārī, fugere, imperāre, aggredī

4. Převeďte tvary ze singuláru do plurálu a opačně

neglegor, patiēbātur, contemnēbāmur, merēbitur, hortābor, nāscitur, persequitur, largīris, blandiēris, assequor, cōgēris, dēpōnēbantur, moriēris, patiminī, aggrediēbāmur

5. Škrtněte tvar nepatřící do řady

1. sequī, imitāre, loquere, blandīre, lāmentāminī
2. assequar, verēbitur, patientur, merentur, hortāberis
3. contemnitis, accipis, scrībunt, movet, prōdimus
4. vidērī, dīcī, cēterī, narrārī, hortārī, merērī
5. timor, laudor, petor, vereor, cōnor, imitor
6. neglegere, pōnere, errāre, mittere, sequere, tenēre
7. venī, cōgī, sequī, pōnī, legī, patī
8. quaerō, cōgō, virgō, mereō, contemnō, rēgnō
9. victor, uxor, dolor, labor, agor, scrīptor
10. auctōritās, cīvītās, vituperās, aetās, aestās, potestās

6. Vyberte správnou možnost nebo možnosti a vysvětlete

1. Līberī ā parentibus (*monērī, monēre, hortārī, hortāre*) dēbent.
2. Līberōs saepe (*monērī, monēre, hortārī, hortāre*) bonum est.
3. Liber dē iniūriīs Rōmānōrum (*scrībēre, scrībī*) nōn potest.
4. Librum dē iniūriīs Rōmānōrum (*scrībēre, scrībī*) nōn potest.
5. Beātē et iūcundē (*vīvere, vīvī*) potestis.
6. Etiam adulēscēns (*mortī, morī, morīre, morte*) potest.
7. Adulēscēns, (*sequī, sequere, parē, imitārī, adiuuvā*) parentēs tuōs!
8. Parentēs (*sequī, sequere*) nōn semper bonum est.
9. Prīncipēs malī saepe (*populō, populī, populum*) (*blandiunt, blandiuntur, blanduntur*) et multa dōna largiuntur.

7. Převeďte do singuláru

1. Mēnsēs partēs annī sunt.
2. Ōrātōrēs clārī bene loquēbantur.
3. Canēs ferī timentur caventurque.
4. Pulchritūdinem urbium antiquārum mirābāmur.
5. Sequiminī bonōs et fugite malōs!
6. Exempla parentum nōn sequiminī.

8. Převeďte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. Iūstitiam cōnsulum semper mīrābantur.
2. Urbs sine moenibus ā mīlitibus dēfendī nōn poterat.
3. Multa mala ā medicīs imperītīs committī possunt.
4. Sine lēgibus male vīvēbātur.
5. Medicī causam dolōris quaerunt.
6. Prīncipēs cum prūdentīā iūs dīcere dēbent.
7. Nautae et mīlitēs dē regiōnibus longinquīs saepe ab amīcīs interrogābantur.
8. Nōnnūllī cīvēs auctōritātem cōnsulum contemnēbant.
9. Perītia hominum doctōrum cīvītātem servāre potest.

9. Doplňte délky a určete označená slova

1. Verum **vi inveniri** non potest.
2. **Secundo anno** belli cives ex urbe in villas fugiebant.
3. Liberi **exemplis educantur** et facta et verba **parentum** magistrorumque **imitantur**.
4. Non est semper **bonum** dolorem vitare.
5. **Nonnulla** oppida in provinciis aestate **aqua carebant**.
6. **Scriptores** et **oratores** bonos imitari non poterunt.
7. **Iniuria mores** adolescentium **lamentamur**, nam pueros male educamus.

10. Přeložte tak, aby výsledek zněl v češtině přirozeně

1. Ā multīs hominibus timēris.
2. Māter mea saepe adiuvābātur.
3. Victōria per lēgātōs nuntiābitur.
4. Dē litterīs tuīs saepe interrogor.
5. Canēs ferī timentur.
6. In monte arx vidērī potest.
7. Hostēs vincī nōn poterant.
8. Nātūrā ad studium philosophiae trahēbātur.
9. Ā multīs contemnimur.

11. Doplňte koncovky

1. Rōmānī incolīs prōvinci___ iniūriās faciē_____.
2. In posterum studēte vēr___ quaerere.
3. Virtūt___ parentum tu___ mīrābar.
4. Hostēs castr___ nostra aggrediē_____ et tēla in mīlitēs nostr___ iaciē_____.
5. Parent___ bonī et probī dē fili___ bene merē_____.
6. Hiem___ nōn pugnābātur et mīlitēs in castrīs era_____.
7. Nōnnūllī poēt___ scrībēbant: Clār___ erimus et librī nostr___ ā poster___ leg_____.
8. Mēse posterō filiū sorōrī meae nāsc ____.

12. Přeložte do češtiny

1. Nōnnūllī hominēs morbīs morientur, cēterī timōre.
2. Iniūstitiam tacēre et neglegere nōn poterō.
3. Iūdicēs iūris perītī esse dēbent.
4. Hominēs stultī glōriam, potestātem, pecūniā assequī cōnantur, sed amīcitiā neglegunt.
5. Causa bellī contrā finitimōs ā prīncipibus cīvitātis quaerēbātur, sed nōn inveniēbātur.
6. Hieme nāvigārī et pugnārī nōn poterat.
7. Ōrātiō semper magnam vim habēbat. (podle Cic. *Brut.* 39)
8. Damnātī lingua vōcem habet, vim nōn habet. (Publil. *sent.* D 20)
9. Magna dī cūrant, parva neglegunt. (Cic. *nat. deor.* 2, 67)
10. Seneca scrībit: Contemnite paupertātem, contemnite mortem, contemnite dolōrem, contemnite fortūnam. (podle Sen. *dial.* 1, 6, 6)

13. Přeložte do latiny

1. Někteří lidé se snaží napodobovat hlasy lidí a zvířat.
2. Mnozí lidé snášejí nejen bolest těla, ale i ducha.
3. Děti jsou v některých oblastech nuceny bojovat a nemohou se učit ve škole.
4. Slova mají velkou moc a mohou uškodit mnoha lidem.
5. Po válce se rodilo mnoho dětí.
6. Budeme obdivovat krásu řeckých měst.
7. Ve městě bylo pácháno mnoho zločinů nejen otroky, ale i předními muži.
8. Je nebezpečné zanedbávat práva odsouzených.
9. Mluv o lidských právech!
10. Vojevůdce přikazuje vojákům: „Napadněte nepřátelský tábor, nepřátele porazte a pronásledujte k hranici provincie!“
11. V dávných dobách měl otec rodiny velkou moc.
12. Za druhé punské války se nepřátelé přibližovali k Římu a občané se velmi báli.
13. Pokusím se udržet si v paměti tvoje rady.

14. Spojte části vět

1. Canem	a. aggreditur.
2. Causa clādis	b. capī potest.
3. Fīlium	c. cōnābātur.
4. Hostem	d. fugiēbat.
5. Librum scrībere	e. invenitur.
6. Paupertātem cīvium	f. lāmentātur.
7. Perīculum	g. merētur.
8. Praemia	h. punīrī dēbet.
9. Scelus	i. saepe hortābitur.
10. Urbs	j. vītābitur.

15. Nahrad'te označená slova synonymy. Je-li to nutné, změňte konstrukci.

1. **Interrogā** hominēs doctōs.
2. Hominēs morbōs et mortem saepe **verentur**.
3. **Mulierēs** ā virīs auxiliū petēbant.
4. **Prōximō** annō Gallī Rōmam occupāre **cōnābantur**.
5. Agricolaē multōs labōrēs **tolerābant**.
6. Hominēs malī scelera **faciunt**.
7. **Epistulam** ā nuntiīs exspectāmus.
8. Frātresemper **adiuvābit**.
9. Iūdicēs imperīī cīvitātī **nocēre** possunt.

16. Napište co nejvíce slov příbuzných s uvedenými výrazy

iūstus, rēx, amīcus, līber, ōrō

17. Předpovězte, co se stane. Vyberte z nabízených možností a vytvořte správné tvary.

Osobu si můžete zvolit.

urbs incendiō dēlēri, uxōrem dūcere, puer nāscī, puella nāscī, magnum pecūniam assequī, morī, multum aurī invenīre, vīllam aedificāre, in silvā habitāre, aqua dēesse, sevērē punīrī, aegrōtus esse, sānus esse, contentē vīvere, linguam Latīnam discere, praemia magna accipere, malum/bonum cōnsilium capere, industriē labōrāre, opus magnum perficere

Prōximō mēse
 Prōximō mēse
 Prōximō annō
 Prōximō annō
 Prōximō annō
 Prīmā aestāte
 Prīmā hieme

18. Přečtete si následující text a odpovězte na otázky

Dē mulieribus Sabīnīs I (podle Livia,¹² zkráceno a upraveno)

Rōmulus prīmum templum cōsecrat et Rōmānīs iūra dat et 100 (centum) senātōrēs creat. Senātōrēs appellābantur patrēs et posterī senātōrum patriciī. Rōma **crēscēbat** et multī finitimī in urbem veniēbant. Rōma iam validā erat et poterat adversus cīvitātēs finitimās pugnāre, sed in urbe paucae

¹² Titus Livius, *Annales (Ab urbe condita)* 1, 9, 1–16. (Liv. 1, 9, 1–16)

mulierēs erant. Tum ex cōnsiliō patrum Rōmulus lēgātōs circā vicīnās gentēs mittit et **societātem** et cōnubium **novō populō** petit. Sed lēgātiō benignē nōn audītur et cōnubium nōn datur. Itaque Rōmānī vim adhibere **dēcernunt**. **Lūdōs** Neptūnō parant et fīnitimōs **invītant**. Multī fīnitimī – Caecinensēs, Crustumīnī, Antemnātēs, Sabīnī – conveniunt. **Initiō spectāculī** adulēscentēs Rōmānī signum dant et virginēs fīnitimōrum rapiunt. Patrēs virginum fugiunt et auxilium ā deō petunt. Rōmulus īram virginum mollīre studet et virginēs paulātīm virōs Rōmānōs amāre incipiunt. Parentēs virginum bellum parant et ad T. (= Titum) Tatium, rēgem Sabinōrum, **congregantur**. Fīnitimī finēs Rōmānōs aggređiuntur, sed Rōmam capere nōn possunt.

Odhadněte bez pomoci slovníku význam označených slov a zkuste je doplnit do následujících vět

congregāre, crēscere, dēcernere, invītāre, societās, spectāculum

1. In forō multī hominēs _____ et ōrātōrem audiēbant.
2. In _____ hominēs contrā bēstiās pugnābant.
3. Senātorēs dē pāce et bellō _____.
4. Nōn solum īfantēs et puerī _____, sed etiam timor, virtūs, fāma, glōria, potestās.
5. Rōmānī opulentī epulās parābant et multōs hominēs _____.
6. Gallī auxilium contrā hostēs quaerēbant, itaque _____ et amīcitiam ā Rōmānīs petēbant.

Seřad'te informace tak, jak jsou zmíněny v textu. Vyškrtněte nepravdivá tvrzení.

Dívky si svoje muže nakonec oblíbily.
 Do Říma na hry přišli pouze Sabinové.
 Lidé ze sousedních kmenů nejprve nechťeli chodit do Říma.
 Otcové unesených dívek pronásledovali Římány ihned po únosu.
 Romulus se staral o kult a správu města.
 Řím měl dostatečnou vojenskou sílu ke konfrontaci s okolními kmeny.
 Římští mladíci unesli dívky.
 Sousední kmeny římské legáty odmítly.
 Příbuzní dívek se rozhodli zaútočit na Řím.
 V Římě nebyly vůbec žádné ženy.

Odpovězte na otázky

1. Z jakého slova je odvozen výraz patricij?
2. Určete tvar *vim*. Jak zní nominativ od tohoto slova?
3. Určete tvar *benignē*.
4. Určete pád spojení *novō populō* a *initiō spectāculī*.
5. Uveďte synonymum k výrazu *adversus*.
6. Nahrad'te tvar *studet* synonymním výrazem.
7. Je v textu nějaké deponentní sloveso?

Slovní zásoba k textu

adversus +ak.	proti
appellō, āre, āvī, ātum	nazývat
benignus, a, um	laskavý, přívětivý, příznivě nakloněný
congregō, āre, āvī, ātum	spojit, shromáždit
▪ congregārī	▪ shromažďovat se, sdružovat se
cōnsecrō, āre, āvī, ātum	zasvětit, posvětit
cōnubium, iī, n.	právo uzavírat sňatky
conveniō, īre, vēnī, ventum	scházet se, shromažďovat se, přijít
crēscō, ere, crēvī, crētum	růst
dēcernō, ere, crēvī, crētum	rozhodnout, rozhodnout se
incipiō, ere, cēpī, ceptum	začít
invītō, āre, āvī, ātum	zvát, pozvat

lēgātiō, ōnis, f.	poselstvo
mollīō, īre, īvī, ītum	změkčit, zmírnit, krotit
Neptūnus, ī, m.	Neptun
patricius, īī, m.	patricij
paulātīm	postupně, pomalu
rapiō, ere, rapuī, raptum	hnát, rvát, vyrvat, odvléct, unést, uloupit
Sabīnus, a, um	sabinský
▪ Sabīnus, ī, m.	▪ Sabin, Sabiňan
▪ Sabīna, ae, f.	▪ Sabinka
societās, ātis, f.	společenství, jednota, spolek, spojení
spectāculum, ī, n.	podívaná, představení
tum	tehdy
vicīnus, a, um	sousední

Živá slova

Audi multa, loquere pauca.

Aut vincere, aut mori.

Confiteor.

Fama vagatur.

Miserere.

Non progredi est regredi.

Reminiscere.

Saxa loquuntur.

Spondeo ac polliceor.

cōnfiteor, ērī, fessus sum	vyznat, přiznat se, vyjevit	konfese
misereor, ērī, itus sum	smilovat se, cítit soustrast	
polliceor, ērī, pollicitus sum	slibovat, nabízet	
prōgredior, ī, gressus sum	kráčet kupředu, vytáhnout do boje, postupovat	progres, progresivní
regredior, ī, gressus sum	kráčet zpět, vracet se, ustoupit	regrese
reminīscor, ī, –	vzpomenout si	reminiscence
saxum, ī, n.	skála, kámen	
spondeō, ēre, spondī, spōnsum	slavnostně slíbit, zavázat se	sponzor, sponze
vagor, ārī, ātus sum	bloudit, pohybovat se, šířit se	vagabund, vágní, extravagance

9. lekce

Gramatika

ADJEKTIVA 3. DEKLINACE

Na rozdíl od adjektiv 1. a 2. deklinace, která mají vždy v nominativu singuláru zvláštní tvar pro každý rod, mohou být adjektiva 3. deklinace tzv. trojvýchodná, dvojevýchodná nebo jednovýchodná.

- **Trojvýchodná:** mají v nom. sg. zvláštní tvar pro každý rod, ve slovníku jsou rody uvedeny v pořadí maskulinum, femininum, neutrum: *ācer* (m.), *ācris* (f.), *ācre* (n.) „ostrý, bystrý, prudký“.
- **Dvojevýchodná:** mají v nom. sg. jeden tvar pro maskulina a feminina a druhý pro neutra, ve slovníku je nejprve uveden tvar pro maskulina a feminina, následuje tvar pro neutra: *brevis* (m., f.), *breve* (n.) „krátký“.
- **Jednovýchodná:** mají v nom. sg. jeden tvar pro všechny rody, ve slovníku za tvarem nominativu následuje ještě tvar genitivu, protože genitivní kmen u nich bývá odlišný od nominativu: *fēlix* (m., f., n.), *fēlicis* (gen. sg. všech rodů) „šťastný“. Nominativ může být zakončen různě, genitiv končí na *-is*.

SKLOŇOVÁNÍ ADJEKTIV 3. DEKLINACE

Adjektiva 3. deklinace se skloňují podle vzorů 3. deklinace, v několika pádech se však objevuje *-i-*:

- ablativ singuláru všech rodů je zakončen na *-ī*
- genitiv plurálu všech rodů je zakončen na *-ium*
- nominativ, akuzativ a vokativ plurálu neuter je zakončen na *-ia*.

V těchto pádech mají tedy adjektiva stejné koncovky jako neutra skloňovaná podle vzoru *mare*.

Pro skloňování neuter platí pravidlo o neutrech, které má univerzální platnost pro substantiva i adjektiva všech deklinací.

Kromě pádů, které jsou rovny nominativu singuláru (vokativ všech rodů, akuzativ a vokativ neuter), tvoříme jednotlivé tvary tak, že od genitivního tvaru odtrhneme *-is* a ke vzniklému genitivnímu kmeni přidáváme příslušné pádové koncovky.

Přehled skloňování adjektiv¹³

	trojvýchodná			dvojevýchodná		jednovýchodná	
	m.	f.	n.	m., f.	n.	m., f.	n.
sg. nom.	āc-er	ācr-is	ācr-e	brev-is	brev-e		fēlix
gen.		ācr-is			brev-is		fēlic-is
dat.		ācr-ī			brev-ī		fēlic-ī
ak.		ācr-em	ācr-e	brev-em	brev-e	fēlic-em	fēlix
vok.	āc-er	ācr-is	ācr-e	brev-is	brev-e		fēlix
abl.		ācr-ī			brev-ī		fēlic-ī
pl. nom.	ācr-ēs		ācr-ia	brev-ēs	brev-ia	fēlic-ēs	fēlic-ia
gen.		ācr-ium			brev-ium		fēlic-ium
dat.		ācr-ibus			brev-ibus		fēlic-ibus
ak.	ācr-ēs		ācr-ia	brev-ēs	brev-ia	fēlic-ēs	fēlic-ia

¹³ Umístění tvaru ve středu tabulky znamená, že tvar je společný buď pro všechny rody (na řádku je pro příslušný typ adjektiva pouze jeden tvar), nebo pro maskulinum a femininum (na řádku jsou pro příslušný typ adjektiva dva tvary).

vok.	ācr-ēs	ācr-ia	brev-ēs	brev-ia	fēlīc-ēs	fēlīc-ia
abl.	ācr-ibus		brev-ibus		fēlīc-ibus	

U trojvýchodných adjektiv může vokál *-e-* z koncovky *-er* zůstat v genitivu zachován nebo může vypadávat. Stejně jako u adjektiv 1. a 2. deklinace zjistíme tuto informaci ze slovníku. Není-li *-e-* přítomno ve tvarech feminina a neutra (např. *ācer*, *ācris*, *ācre*), není ani v genitivu a dalších pádech. Zůstává-li *-e-* ve tvarech feminina a neutra zachováno, objevuje se v genitivu a dalších pádech tvořených od genitivního kmene (např. *celer*, *celeris*, *celere* „rychlý“).

Kvůli pravidlu o neutrech mají i jednovýchodná adjektiva v některých pádech tvary dva – jeden pro maskulina a feminina a druhý pro neutra.

SHODA ADJEKTIVA SE JMÉNEM

Stejně jako u adjektiv 1. a 2. deklinace platí, že adjektivum se musí shodovat se jménem v rodě, čísle a pádě. Pro substantiva mužského rodu tedy vybíráme tvary adjektiva pro maskulina, pro substantiva ženského rodu tvary pro feminina a pro substantiva středního rodu tvary pro neutra.

Příklady spojení v nominativu singuláru:

m.	m.	f.	f.	n.	n.
homō, vir	ācer	mulier, fēmina	ācris	venēnum, genus	ācre
dolor, morbus	brevis	epistula, aetās	brevis	tempus, spatium	breve
puer, victor	fēlīx	vīta, mulier	fēlīx	animal, tempus	fēlīx

Substantivum i adjektivum se skloňují podle deklinace a vzoru, ke kterému každé z nich patří. Např. ve spojení *vir ācer* „bystrý muž“ se substantivum *vir*, *ī*, *m.* skloňuje podle 2. deklinace, podle vzoru *puer*. Adjektivum *ācer* se skloňuje podle pravidel skloňování adjektiv 3. deklinace. Další příklady:

dolor, ōris, m. „bolest“ (3. deklinace, vzor <i>mīles</i>)	brevis (3. deklinace, dvojevýchodné adjektivum)
vīta, ae, f. „život“ (1. deklinace, vzor <i>fēmina</i>)	fēlīx (3. deklinace, jednovýchodné adjektivum)
tempus, oris, n. „čas“ (3. deklinace, vzor <i>corpus</i>)	breve (3. deklinace, dvojevýchodné adjektivum)

ZPODSTATŇOVÁNÍ (SUBSTANTIVIZACE) ADJEKTIV

Také adjektiva 3. deklinace mohou být zpodstatněna a získat charakteristiky substantiv. Příkladem je substantivum *sapiēns*, *entis*, *m.* „mudrc, moudrý člověk“, které vzniklo zpodstatněním adjektiva *sapiēns*, *entis* „moudrý“. K substantivizaci dochází také u příjmení tvořených adjektivy, např. *Fēlīx*.

Substantiva vzniklá z adjektiv se většinou skloňují pravidelně podle vzorů pro substantiva 3. deklinace. Mají tedy stejné koncovky jako příslušné vzory, např. *-e* v ablativu singuláru pro vzory *mīles*, *cīvis* a *corpus* (*sapiente*, *Minūciō Fēlice* atd.).

Adjektiva 3. deklinace mohou být rovněž použita ve větě samostatně a fungovat jako substantiva, ačkoliv se nestala „plnohodnotnými“ substantivy. Stejně jako u adjektiv 1. a 2. deklinace se jedná o plurál maskulina a neutra. Samostatně stojící *omnēs* tedy znamená „všichni“ (od *omnis*, *e* „všechn, každý“) a *omnia* „všechno, všechny věci“. Plurál neutra se opět používá samostatně zejména v nominativu a akuzativu, v genitivu, dativu a ablativu bývá doplněn substantivem *rēs* (5. deklinace, viz 12. lekce).

ROZŠÍŘENÍ

Některá adjektiva mají v jednom nebo více pádech koncovky typické pro souhláskové kmeny. Podle typu odlišností rozlišujeme dvě skupiny adjektiv s nepravidelným skloňováním.

V rozporu s výše popsányými pravidly se chovají také některá zpodstatnělá adjektiva, která si v ablativu singuláru ponechávají adjektivní koncovku *-ī*.

Adjektiva s koncovkami -e, -a, -um

Některá adjektiva mají v ablativu singuláru *-e*, v genitivu plurálu *-um* a v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu neuter *-a*. Neutrum v plurálu však není od většiny z nich doloženo. Adjektivum *dīves*, *dīvitis* „bohatý“ navíc tvoří plurál neutra nepravidelně.

		abl. sg.	gen. pl.	nom., ak., vok. pl. neuter
vetus, eris	starý	veter- e	veter- um	veter- a
dīves, itis	bohatý	dīvit- e	dīvit- um	dītia
pauper, eris	chudý	pauper- e	pauper- um	
compos, otis	schopen, mocen	compot- e	compot- um	
particeps, participis	účasten (něčeho)	particip- e	particip- um	
prīnceps, prīncipis	první, přední	prīncip- e	prīncip- um	
sospes, sospitis	zdráv, příznivý	sospit- e	sospit- um	
superstes, superstitis	zbylý, pozůstalý (na živu)	supestit- e	superstit- um	

Adjektiva s koncovkami -ī, -um

Druhá skupina adjektiv má sice v ablativu singuláru *-ī*, ale v genitivu plurálu *-um*. Plurál neutra u nich není doložen.

		abl. sg.	gen. pl.
inops, inopis	chudý	inop- ī	inop- um
memor, oris	pamětlivý, pamatující na něco/někoho	memor- ī	memor- um
immemor, oris	nepamětlivý, nepamatující	immemor- ī	immemor- um
supplex, icis	prosící, pokorný	supplic- ī	supplic- um

Zpodstatnělá adjektiva s abl. sg. na -ī

V rozporu s výše uvedeným pravidlem o skloňování substantivizovaných adjektiv se v ablativu singuláru vyskytuje *-ī* např. u těchto substantiv:

		abl. sg.
aequālis, is, m.	vrstevník	aequāl- ī
annālis, is, m. (tj. liber)	letopis, anál	annāl- ī
consulāris, is, m.	bývalý konzul	consulār- ī
familiāris, is, m.	známý, důvěrný přítel	familiār- ī
nātālis, is, m. (tj. diēs)	narozeniny	nātāl- ī
trirēmī, is, f. (tj. nāvis)	loď se třemi řadami vesel, trojradka	trirēm- ī

Ablativ singuláru na *-ī* mají také názvy měsíců, které se skloňují podle 3. deklinace, tj.:

		abl. sg.
Aprīlis, is, m.	duben	Aprīl- ī
Quintīlis, is, m.	5. měsíc (pův. jméno pro červenec)	Quintīl- ī
Sextīlis, is, m.	6. měsíc (pův. jméno pro srpen)	Sextīl- ī
Septēber, bris, m.	září	Septēbr- ī
Octōber, bris, m.	říjen	Octōbr- ī
Novēber, bris, m.	listopad	Novēbr- ī
Decēber, bris, m.	prosinec	Decēbr- ī

TIPY

Přehled zakončení adjektiv

	trojvýchodná	dvojvýchodná	jednovýchodná
adjektiva 1. a 2. deklinace	-us, -a, -um -er, -ra, -rum -erum, -era, -erum		
adjektiva 3. deklinace	-er, -ris, -re -er, -eris, -ere	-is, -e	-īx / -āx / -ēns, ..., -is (gen. sg.)

Dvojvýchodná a jednovýchodná adjektiva rozlišíme tak, že u dvojvýchodných adjektiv stojí tvar s koncovkou *-is* na prvním místě, kdežto u jednovýchodných na druhém.

Zakončení maskulina na *-er* nerozhoduje o zařazení do deklinace, srov.

- *miser, era, erum* „ubohý“, 2. deklinace
- *celer, eris, ere* „rychlý“, 3. deklinace

Je proto nutné znát další tvary. Jsou-li zakončeny na *-(e)ra, -(e)rum*, jedná se o adjektivum 1. a 2. deklinace, v ostatních případech o adjektivum 3. deklinace.

PARTICIPIUM PRÉZENTU AKTIVA

Participium neboli přičestí patří mezi tzv. jmenné tvary slovesné. Tvoří se od sloves, ale má i jmenné charakteristiky – je schopno vyjádřit pád, číslo a rod.

Participium prézentu aktiva vyjadřuje děj aktivní a současný s dějem slovesa ve větě. Nelze ho tedy používat k vyjádření pasivních dějů.

Čeština nemá tvar, kterým by bylo možné přeložit participium prézentu ve všech jeho funkcích. Pro výklad o tvoření participia budeme používat překlad slovesným adjektivem (např. chválící, čtoucí). Více o významu, funkci a použití participia viz níže.

TVOŘENÍ

Participium prézentu aktiva se tvoří přidáním přípony *-ns* k přítomnému kmeni slovesa, který je u 3. a 4. konjugace rozšířen o *-ē-*. Slovesa typu *capiō* tvoří participium stejně jako slovesa 4. konjugace. Nominativ participia všech rodů je zakončen na *-ns*, genitiv na *-ntis*.

	přítomný kmen	participium nom. sg.		participium gen. sg.
1. konjugace	laudā-	laudā-ns	chválící	lauda-nt-is
2. konjugace	monē-	monē-ns	napomínající	mone-nt-is
3. konjugace	leg-	leg-ē-ns	čtoucí	leg-e-nt-is
3. konjugace, typ <i>capiō</i>	capi-	capi-ē-ns	chytající	capi-e-nt-is
4. konjugace	audi-	audi-ē-ns	slyšící	audi-e-nt-is

Participium prézentu deponentních sloves a slovesa esse

Sloveso *esse* participium prézentu nevytváří, vyskytují se však participia od některých jeho složenin, např.:

- *absēns, entis* „nepřítomný“
- *praesēns, entis* „přítomný“

Deponentní slovesa vytvářejí participium prézentu zcela pravidelně a také jeho význam je aktivní stejně jako u všech ostatních sloves.

	prézentní kmen	participium nom. sg.		participium gen. sg.
1. konjugace	hortā-	hortā-ns	povzbuzující	horta-nt-is
2. konjugace	verē-	verē-ns	bojící se	vere-nt-is
3. konjugace	loqu-	loqu-ē-ns	mluvící	loqu-e-nt-is
3. konjugace, typ <i>capiō</i>	pati-	pati-ē-ns	trpící	pati-e-nt-is
4. konjugace	largi-	largi-ē-ns	rozdávající	largi-e-nt-is

SKLOŇOVÁNÍ PARTICIPIA, SHODA SE JMÉNEM

Participium prézentu aktiva se skloňuje jako **jednovýchodné adjektivum 3. deklinace**, ale na rozdíl od adjektiv má v **ablativu singuláru -e**, např.:

		m., f.	n.
sg.	nom.		laudā-ns
	gen.		lauda-nt-is
	dat.		lauda-nt-ī
	ak.	lauda-nt-em	laudā-ns
	vok.		laudā-ns
	abl.		lauda-nt- e
pl.	nom.	lauda-nt-ēs	lauda-nt- ia
	gen.		laudant- ium
	dat.		laudant-ibus
	ak.	lauda-nt-ēs	lauda-nt- ia
	vok.	lauda-nt-ēs	lauda-nt- ia
	abl.		laudant-ibus

Zatím se budeme zabývat zejména participiem, které se vztahuje k některému jménu obsaženému ve větě. Pro tento typ participií se používá termín *participium coniunctum*, česky **participium spojité**. Stejně jako u adjektiv platí, že participium se musí se jménem shodovat v rodě, čísle a pádě (např. *puer laudāns* „chválící chlapec“, *mulierēs monentēs* „napomínající ženy“, *animālia audientia* „slyšící živočichové“).

VÝZNAM A PŘEKLAD PARTICIPIA PRÉZENTU AKTIVA

Participium prézentu aktiva vyjadřuje děj aktivní a současný s dějem slovesa ve větě, tj. děj, který se odehrává zároveň s dějem slovesa. Je-li sloveso v přítomném čase, odehrává se děj participia v přítomnosti, je-li sloveso v minulém čase, odehrává se děj participia v minulosti a je-li sloveso v budoucím čase, v budoucnosti. Označení participium prézentu tedy neznamená, že se děj odehrává v přítomnosti.

Do češtiny lze participium prézentu aktiva (např. *laudāns, antis*) přeložit:

- přídavným jménem slovesným chválící
- větou vztaznou (ten), který chválí / chválil / bude chválit
- příslovečnou větou když chválí / chválil / bude chválit
- přechodníkem přítomným chvále, -íc, -íce
- souřadně spojenou hlavní větou (a) chválí / chválil / bude chválit

Při překladu příslovečnou větou lze participium teoreticky přeložit jako větu časovou (když), příčinnou (protože), přípustkovou (ačkoliv, i když) nebo podmínkovou (jestliže, když). Výběr

konkrétního významového odstínu závisí na kontextu. Přechodník je v češtině pocíťován jako archaický, a proto ho nelze při překladu doporučit.

Možné překlady do češtiny si ukážeme na větě *Puer male cantāns monētur*:

- Špatně zpívající chlapec je napomínán.
- Chlapec, který špatně zpívá, je napomínán.
- Když / protože / jestliže¹⁴ chlapec špatně zpívá, je napomínán.
- Chlapec, špatně zpívá, je napomínán.
- Chlapec špatně zpívá a je napomínán.

Je-li sloveso v minulém nebo budoucím čase, děj participia i slovesa se odehrávají v minulosti nebo budoucnosti. To je nutné zohlednit také při překladu do češtiny, např. *Puer male cantāns monēbatur*:

- Špatně zpívající chlapec **byl** napomínán.
- Chlapec, který špatně **zpíval**, **byl** napomínán.
- Když / protože / jestliže¹⁵ chlapec špatně **zpíval**, **byl** napomínán.
- Chlapec, špatně zpívá, **byl** napomínán.
- Chlapec špatně **zpíval** a **byl** napomínán.

Participium je možné v konkrétním případě přeložit i jinak, např. předložkovou vazbou, pokud je to z hlediska výsledného překladu do češtiny vhodné. Např. větu *Puerī ludentēs clamābant* lze kromě výše uvedených možností přeložit také jako „Děti při hře křičely“.

ROZŠÍŘENÍ

Participia přecházející k adjektivům nebo substantivům

Některá participia přezentu aktiva mohou přejít k adjektivům nebo k substantivům nebo v některém kontextu fungovat jako adjektiva či substantiva a v jiném jako participia. Ve skloňování se přechod k adjektivům projevuje tak, že v ablativu singuláru získají adjektivní koncovku *-ī*. V případě substantiv zůstává zachována koncovka *-e*.

Stejně jako u adjektiv, mohou se i participia někdy vyskytovat samostatně beze jména, např. *vocēs clamantium* „hlasy křičících (lidí)“. Z kontextu bývá zřejmé, ke komu nebo k čemu se participium vztahuje.

TIPY

Při tvoření participia přezentu lze vyjít z indikativu imperfekta, od něhož odtrhneme koncovku *-bam* a na její místo umístíme *-ns*.

- *laudā-bam* > *laudā-* > *laudāns, antis*
- *monē-bam* > *monē-* > *monēns, entis*
- *legē-bam* > *legē-* > *legēns, entis*
- *capiē-bam* > *capiē-* > *capiēns, entis*
- *audiē-bam* > *audiē-* > *audiēns, entis*

¹⁴ Překlad pomocí „ačkoliv“ zde není z hlediska významu věty vhodný.

¹⁵ Překlad pomocí „ačkoliv“ zde není z hlediska významu věty vhodný.

Slovní zásoba

ācer, ācris, e	ostrý, bystrý, prudký
audāx, ācis	odvážný, drzý
autem (2. místo ve větě)	však, avšak
beneficium, īī, n.	dobrodiní, laskavost, přízeň
brevis, e	krátký
celer, eris, e	rychlý
celeritās, ātis, f.	rychlost
cīvīlis, e	občanský
▪ bellum cīvīle	▪ občanská válka
clāmō, āre, āvī, ātum	křičet
clāmor, ōris, m.	křik
commūnis, e	společný
condiciō, ōnis, f.	podmínka
cōnsulō, ere, suluī, sultum +ak.	ptát se na radu (koho)
▪ +dat.	▪ starat se (o koho)
corrumpō, ere, rūpī, ruptum	kazit, porušit, podplácet
cottīdiē	každodenně, každý den
crēdō, ere, didī, ditum +dat.	věřit (komu, čemu)
▪ crēdere in deum	▪ věřit v boha
dēlectō, āre, āvī, ātum +ak. (osoba) +abl. (věc)	těšit, bavit (koho čím)
▪ dēlectārī +abl. (věc)	▪ těšit se, mít potěšení, zálibu, požitek z čeho
dēserō, ere, seruī, sertum	opustit, zanechat, zradit
difficilis, e	nesnadný, těžký
dīligēns, entis	pečlivý
dīves, itis	bohatý
dulcis, e	sladký
facilis, e	snadný, lehký
fēlīx, īcis	šťastný
fortis, e	silný, statečný
grātus, a, um	vděčný, milý, vítaný
gravis, e	těžký, závažný, vážný, důležitý, významný, obtížný
Hannibal, alis, m.	Hanibal
honor, ōris, m.	čest, pocta, úcta
ignōscō, ere, nōvī, nōtum	odpustit
immemor, oris +gen.	nepamětlivý, nepamatující na
īnfēlīx, īcis	nešťastný
ingenium, īī, n.	povaha, nadání, talent, duševní síla
īngrātus, a, um	nevďěčný
interficiō, ere, fēcī, fectum	zabít
invidia, ae, f	závist, nenávist
memor, oris +gen.	pamětlivý, pamatující na
mortālis, e	smrtný
nōbilis, e	urozený
omnis, e	každý, všechen
ōrāculum, ī, n.	věštírna, věštba
orior, īrī, ortus sum	vznikat, pocházet, vycházet (např. o slunci)
pānis, is, m.	chléb

pateō, ēre, uī, –
 pauper, eris
 potēns, entis
 praeda, ae, f.
 premō, ere, pressī, pressum
 prūdēns, entis
 queror, ī, questus sum
 ▪ +ak. / dē +abl.
 sapiēns, entis
 scelerātus, a, um
 sōl, sōlis, m.
 tālis, e
 trīstis, e
 turpis, e
 ūtilis, e
 venēnum, ī, n.
 vetus, eris
 vulnerō, āre, āvī, ātum
 vulnus, eris, n.

být otevřen, přístupný, volný, zjevný
 chudý
 mocný
 kořist, loupení
 tisknout, tlačit, tísnit, utlačovat
 rozumný
 naříkat
 ▪ naříkat na (něco), stěžovat si na něco
 moudrý
 zločinný
 slunce
 takový
 smutný
 hanebný
 užitečný
 jed
 starý
 poranit
 rána, poranění

Cvičení

1. Vyskloňujte tato spojení

nešťastný člověk, snadná práce, bystrá žena, užitečný příklad, vznešený rod

2. Doplňte tabulku, u adjektiv uveďte tvary pro všechny rody

	ablativ singuláru	nominativ plurálu	genitiv plurálu
ācer			
hostis			
prūdēns			
vetus			
exemplar			
audāx			
brevīs			
vōx			
omnis			
scelus			

3. Vytvořte k substantivům tvary od daných adjektiv (zachovejte shodu v rodě, pádě a čísle)

	pulcher	bonus	celer	trīstis	fēlix
cīvem					
equō					
adulēscētis					
animālia					
nautārum					
canī					
puellās					
animal					
sorōre					
mātrum					
nuntiīs					
servae					

4. Určete pád uvedených spojení

animālī fortī, cīve fortī, virō fortī, puerī dīligētēs, puerī dīligētis, homine dīligētī, bella cīvīlia, iūre cīvīlī, iūs cīvīle, ingenium ācre, incendia magna, scrīptōrum pauperum, virum pauperem, frātre paupere, morbō mortālī, omnibus mortālībus, multōrum mortālīum, vītae brevis, vītae brevēs, vītā brevī, vītae brevī, vītās brevēs

5. Spojení v závorkách uveďte do správného pádu po předložce

per (*regiōnēs ignōtae*), dē (*bellum cīvīle*), post (*pugnae gravēs*), trāns (*montēs altī*), sine (*pānis bonus*), prō (*amicus dīligēns*), ab (*hostis fortis*), sine (*condiciōnēs iniūstae*), ex (*urbs clāra*), inter (*fēminae nōbilēs*), cum (*sociī potentēs*), apud (*amicus trīstis*), ante (*bellum grave*), cum (*mīles pauper*), secundum (*lēx sevēra*)

6. Škrtněte slovo, které mezi ostatní nepatří:

1. cōnsule, scrībe, parte, rege, vīve
2. facilia, omnia, gravia, industria, ūtilia
3. vulnerārī, oppugnārī, exemplārī, necārī, violārī
4. adhibēns, prūdēns, premēns, loquēns, nāscēns
5. iacī, pōnī, crēdī, pūnī, interficī
6. dīcēs, premēs, committēs, habēs, dēserēs
7. brevēs, ūtilēs, difficilēs, hiemēs, turpēs, dīves
8. prūdentī, gravī, celerī, miserī, fortī, dulcī
9. trīstia, dulcia, facilia, invidia, ūtilia, tālia
10. gravium, gentium, brevium, fēlīcium, prūdentium, ācrium

7. Nahrad'te

miser výrazy pauper a inops

uxor misera, filiī parentum miserōrum, dē virō miserō
 Miserī pānem et lūdōs petēbant.
 Miserīs semper aderat.

opulentus výrazem dīves

mulierēs opulentae, dōna mulierum opulentārum, cum senātōre opulentō, servī rēgis opulentī, in
 prōvinciam opulentam
 Hominēs de hominibus opulentīs multās fābulas narrābant.

antiquus výrazem vetus

mōre antiquō, templa antiqua, in urbe antiquā, mōres gentium antiquārum, verba poētae antiquī,
 statuae antiquae
 In oppidum antiquum venīmus.
 Scriptōres Graecōrum et Rōmānōrum dē gentibus antiquīs narrābant.

8. Vytvořte participium prézentu od následujících sloves

colō, habeō, morior, scrībō, mūniō, orior, mereor, premō, pugnō, imitor, clāmō, committō, neglegō,
 quaerō, nesciō, faciō

9. Doplňte k substantivům tvary participia prézentu

deō (*adiuvāre*)
 lēgātīs (*venīre*)
 ōrātōrī bene (*loquī*)
 discipulōs (*respondēre*)
 hostīs (*fugere*)
 gentium (*pugnāre*)
 mulier librum (*legere*)
 līberī magistrum (*timēre*)
 prīncipum dōna (*largīrī*)
 rēgem gentēs (*premere*)
 senātōre lēgātum (*interrogāre*)
 iūdicī iūs (*dīcere*)

10. Překládejte participium prézentu vedlejší větou vztažnou

1. Magistrī discipulōs industriē labōrantēs laudant.
 Magistrī discipulōs industriē labōrantēs laudābant.

Magistrī discipulōs industriē labōrantēs laudābunt.

2. Cīvēs urbem mūnientēs vidēmus.
Cīvēs urbem mūnientēs vidēbāmus.
Cīvēs urbem mūnientēs vidēbimus.
3. Puerī librōs legentēs ā parentibus et magistrīs laudantur.
Puerī librōs legentēs ā parentibus et magistrīs laudābantur.
Puerī librōs legentēs ā parentibus et magistrīs laudābuntur.

11. Přeložte do latiny pomocí participia prézentu aktiva

mladík hledající slávu, žáci píšící dopisy, ženy přicházející do města, lidé věřící v boha, dívka volající matku, otec kárající syna, vůdcové zrazující krále, zvířata bojící se lidí, kůň prchající z bitvy

12. Překládejte pomocí participia prézentu aktiva

1. Často jsem vídal ženy, které nosily vodu.
2. Často vidím ženy, které nosí vodu.
3. Často budu vídat ženy, které ponosou vodu.
4. Pomůžu lidem, kteří budou bloudit.
5. Pomáhal jsem lidem, kteří bloudili.
6. Pomáhám lidem, kteří bloudí.
7. Námořníci slyšeli lidi, kteří prosili o pomoc.
8. Námořníci uslyší lidi, kteří budou prosit o pomoc.
9. Námořníci slyší lidi, kteří prosí o pomoc.
10. Bojím se lidí, kteří pohrdají svobodou.
11. Bál jsem se lidí, kteří pohrdali svobodou.
12. Budu se bát lidí, kteří budou pohrdat svobodou.
13. Slyšel jsem spisovatele, kteří vypravovali o krásných městech.
14. Poslouchám spisovatele, kteří vypravují o krásných městech.
15. Budu poslouchat spisovatele, kteří budou vypravovat o krásných městech.

13. Uved'te, kde se můžete setkat s koncovkou

	substantiva	adjektiva	slovesa
-ēs			
-īs			
-īs			
-e			
-ā			
-am			
-īm			
-ī			

14. Doplňte tabulku vhodnými výrazy tak, aby byla zachována uvedená zakončení substantiv, adjektiv nebo participií

substantivum	adjektivum / participium
-e	-ī
-ō	-ī
-ōrum	-ium
-ium	-e
-um	-ium
-ēs	-ōs
-a	-ia

-e	-e
-ia	-ia
-is	-ae
-um	-em
-is	-er

15. Uveďte, jaký význam mohou mít následující tvary (uveďte také možnosti lišící se pouze délkou). Použijte slovník.

pugna, lege, nomina, dona, cura, consule, rege, genero, iuste, servas, vivis, servis, colis, collis, canes, vulnera, dolorum

16. Dejte slovo v závorce do správného tvaru

1. In periculō prīncipēs cīvitātis (*ōrāculum*) _____ cōsulēbant.
2. Prīncipēs cīvitātis (*cīvēs*) _____ cōsulere dēbent.
3. Omnēs gentēs veterēs in (*deī*) _____ crēdēbant.
4. Omnibus (*cōnsilia*) _____ semper crēdī nōn potest.
5. (*difficilis*) _____, sed (*ūtilis*) _____ est ignōscere.
6. (*turpis*) _____ scelera cōsulis omnibus bonīs patent.
7. Aegrōtus dolōrēs capitis (*ācer*) _____ iam patī nōn poterat.

17. Vytvořte od slovesa v závorce participium prézentu ve správném tvaru

1. Clāmor cīvium (*venīre*) _____ audiēbātur.
2. Servī Graecā linguā (*loquī*) _____ filiōs Rōmānōrum nōbīlium docēbant.
3. Dux mīlitibus Rōmānīs prō castrīs (*pugnāre*) _____ auxilium mittēbat.
4. Cīvēs bellum cīvīle (*parāre*) _____ capiuntur et sevērē pūniuntur.
5. Hominēs senātōrem (*loquī*) _____ propter clāmōrem audīre nōn poterant.
6. Amīcō bonō et vērum semper (*dīcere*) _____ crēdam.
7. Medicī (*morī*) _____ vērum dīcere dēbent.

18. Určete tvar označeného slova

1. **Dīvitīs** vīta fēlīx parārī nōn potest.
2. Difficilia saepe **superārī** possunt.
3. Omnēs cīvēs agrōs **hostibus** dare **vī** cōgēbantur.
4. **Beneficiō** deōrum lēgātī Rōmānōrum **perīculum** mortis vītābant.
5. Parentēs dīcunt: „**Omnia** līberīs **ignōscēmus**.“
6. **Potentēs miserōs** contemnere nōn dēbent.
7. Lēgātī ad Caesarem veniunt, vītā **ōrantēs**.

19. Najděte chyby a opravte je

1. Vīta hominum breve est.
2. In commūne periculō veterēs contrōversiae saepe dēpōnuntur.
3. Cōnsilia perītōrum pārēre ūtile est.
4. Memorēs este veterōrum exemplōrum amīcītae et iūstītae.
5. Ex invidiā multae contrōversiae et etiam bella cīvīlia oruntur.
6. Gallī ad Caesarem veniēbant et dē iniūriīs quaerēbantur et auxilium petēbant.
7. Turpis est hominem auxilium petentem dēserere.
8. Nōnnūllī mīlitēs virī ferēs et ācrēs sunt.

20. Vyberte slovo z nabídky a doplňte je do textu ve správném tvaru

ācer, audāx, dīves, dulcis, facilis, gravis, novus, mortālis, vetus

1. Homō _____ etiam potentī vērūm dīcet.
2. Multī hominēs mōrēs _____ laudant, _____ vituperant.
3. Fēminae saepe vīnō _____ dēlectantur.
4. Sine _____ causā lēgēs violārī nōn possunt.
5. Vir ingeniī _____ ōrātor bonus esse potest.
6. Hominēs _____ saepe etiam potentēs sunt.
7. Omne animal _____ est.
8. Loquī _____, sed agere difficile est.

21. Ke slovesu vymyslete a doplňte vhodný předmět, k substantivu vhodné adjektivum

contemnunt, dēlectābāris, verēmur, cōsulēs
rēx, adulēscēns, carmen, dolor, regiō, homō

22. Doplnujte sloveso quaerere nebo querī

1. Magister ex discipulīs _____.
2. Magister dē mōribus discipulōrum _____.
3. Mulierēs saepe dē virīs et virī dē mulierēs _____.
4. Vērūm _____ opus est.
5. Incolae prōvinciae dē iniūriīs Rōmānōrum _____.
6. Viam _____ et inveniētis.
7. Nōn ē stultīs, sed ē sapientibus _____ opus est.
8. Etiam dīvitēs dē vītā difficilī _____ possunt.

23. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti

1. Memorēs (*este, eritis, es, est, erās*) factī et (*beneficia, beneficiī, beneficium, beneficiō*) hominis bonī.
2. Mīlitēs Germanōrum fortēs et audācēs erant, itaque (*difficilis, difficilēs, difficile*) erat contrā Germānōs pugnāre.
3. Pecūniā et pāne (*carēre, habēre, optāre, petere*) turpe nōn est.
4. Scīptōrēs animōs (*legentium, legentēs, legentem, legentibus*) dēlectāre cupiēbant, cupiunt, cupient.
5. (*loquī, loquere*) perīculōsum esse potest.
6. In proeliō dux (*gravis, grave, gravēs*) vulnus (*accipit, accipitur, accipiuntur*) et multī mīlitēs interficiuntur.
7. (*dēlectābō, dēlectāminī, dēlectant, dēlectāberis*) verbīs amīcī meī.

24. Přeložte do češtiny

1. Ōrō, obsecrō,¹⁶ ignōsce. (Cic. *Att.* 11, 2, 3)
2. Magnum opus et difficile erat. (podle Cic. *Tusc.* 3, 34)
3. Nōn omnia possumus omnēs. (Lucil. 218)
4. Ūtile est amīcōs vērōs habēre. (*Rhet. Her.* 2, 24)
5. Facilis est ad beātam vītā via. (Sen. *dial.* 4, 13, 2)
6. Grave tempus erat urbī, agrīs hominibusque. (podle Liv. 3, 6, 2)
7. Īra mīlitēs immemorēs praedae facit. (podle Liv. 41, 4, 7)
8. Lēgātī ad Hannibalem veniunt quentēs ōrantēsque. (podle Liv. 25, 22, 15)
9. Nōn est turpe vincī beneficiīs ā parente. (Sen. *benef.* 5, 5, 3)

¹⁶ *obsecrō, āre, āvī, ātum* „zapřísahat“

10. Turpe est beātam vītam in aurō et argentō pōnere, aequē turpe in aquā et polentā¹⁷. (podle Sen. *epist.* 110, 18)
11. Deōs imitārī cupis? Da et ingrātīs beneficia, nam et scelerātīs sōl oritur, et pīrātīs patent maria. (podle Sen. *benef.* 4, 26, 1)

25. Přeložte do latiny

1. Malý spor byl příčinou těžké války.
2. Slunce každý den vychází pro dobré i zlé (tj. dobrým i zlým).
3. Brány města byly otevřeny přicházejícím lidem.
4. Na poli uvidíš muže, který povede černého koně.
5. Budeme pohrdat člověkem, který bude hloupě napodobovat bohaté a mocné.
6. Jsme smrtelní a všichni zemřeme.
7. I učený člověk nemůže vědět všechno.
8. Bylo třeba odpouštět, ne trestat.
9. Lidé, kteří kazí mravy, škodí obci.
10. Mnozí občané si často stěžují na podmínky života.
11. Lidé, kteří se procházeli po náměstí, obdivovali krásu starobylých budov a chrámů.
12. Hannibal toužící po slávě vedl vojáky proti Římu.
13. Mnozí římsí spisovatelé se těšili ze sladkého a příjemného života.
14. Je užitečné zabývat se vědami a uměním (*artēs et litterae*).

26. Přečtete si následující text a odpovězte na otázky

Dē mulieribus Sabīnīs II (podle Livia,¹⁸ zkráceno a upraveno)

Sabīnī dolō Rōmānōs vincere studēbant. Sp. (= Spurius) Tarpēius Rōmānae praeerat arcī. Tatius corrumpit aurō filiam Tarpēī. Fīlia Tarpēī Rōmānōs prōdit et hostēs armātōs in arcem accipit. Ab hostibus autem **aurō** nōn dōnātur, sed **interficitur**. Sabīnī et Rōmānī magnā contentiōne pugnant, tum vincunt Sabīnī, tum Rōmānī.

Mulierēs Sabīnae inter tēla volantia venīre audent et virōs pugnantēs alloquuntur. Hinc patrēs hinc virōs **ōrantēs**, dirimere infestās cōpiās, dirimere irās **student**. Omnibus virīs dīcunt: „Adfinitātis, cōnubiī piget? In mulierēs Sabīnās **vertite** irās, mulierēs Sabīnae causa bellī, vulnerum ac caedium virīs¹⁹ ac parentibus sumus. Sine parentibus et virīs **viduae** aut orbae vīvere nōn possumus. Mortem tālī vītae antepōnimus.“ Ōrātiō mulierum movet cum multitūdinem tum ducēs. Omnēs conticēscunt et pugnāre dēsinunt. **Foedus** faciunt et nōn sōlum pācem, sed etiam cīvitātem commūnem faciunt. Sēdēs omnis imperiī Rōma est. Ex bellō tam **trīstī** laeta repente pāx valdē cārās Sabīnās virīs et parentibus et ante omnēs **Rōmulō** facit.

Odpovězte na otázky

1. Kde bylo po uzavření smlouvy centrum moci?
2. Co bylo příčinou války podle žen?
3. Kdo vítězil v boji?
4. Jaké zbraně bojující strany používaly? (uved'te název latinsky)
5. Chtěly si Sabinky zachránit život za každou cenu?
6. Kdo to byl Tatius? (vyjádřete to latinsky)
7. Zjistěte, co byla Tarpejská skála a k čemu sloužila.
8. Jaký je rozdíl mezi tvary *audent* a *audient*?
9. Od jakých slov jsou odvozeny tvary *aurō* a *aure*? Co může znamenat tvar *aurī*?

¹⁷ *polenta, ae, f.* „krupice, krupky“

¹⁸ Titus Livius, *Annales (Ab urbe condita)* 1, 11, 6 – 13, 6. (Liv. 1, 11, 6 – 13, 6)

¹⁹ Latinské dativy je někdy vhodné do češtiny přeložit pomocí předložky „pro“ (zde např. „pro muže“).

Určete tvary následujících slov

aurō (nōn dōnātur), vertite, foedus, trīstī, viduae, Rōmulō

Najděte všechna další adjektiva 3. deklinace a participia a určete je.**Nahrad'te tato slova synonymy**

ōrantēs, student, inteficitur, trīstī

Nahrad'te označený výraz synonymem nacházejícím se v textu (ve správném tvaru), nebo doplňte slovo odpovídající definici.

1. Rōmānī contrā hostēs **bellum gerēbant**.
2. Rōmānī cum Sabīnīs _____ nōn habēbant, itaque virginēs Sabīnās uxōrēs dūcere nōn poterant.
3. Parentēs filiīs librōs **dabunt**.
4. **Magnō studiō** opus erat.
5. Hostēs **superārī** nōn poterant.

Slovní zásoba

ac / atque	a
adfinitās (affinitās), ātis, f.	sousedství, příbuzenství (vzniklé sňatkem)
alloquor, loquī, locūtus sum +ak.	oslovit (koho)
antepōnō, ere, posuī, positum +ak +dat.	klást něco před něco, dávat přednost něčemu (ak.) před něčím (dat.)
▪ pācem bellō antepōnere	▪ dávat přednost míru před válkou
armātus, a, um	ozbrojený
audeō, ēre, ausus sum	odvážit se
caedēs, is, f.	vražda, zabití, porážka, krveprolití, vraždění
contentiō, ōnis, f.	spor, zápas, boj, námaha, úsilí, snaha
conticēscō, ere, conticuī, –	zmlknout
cōnubium, iī, n.	právo uzavírat sňatky
cōpia, ae, f.	zásoba
▪ cōpiae, ārum, f.	▪ vojenské sbory, jednotky
dēsīnō, ere, dēsīī, dēsītum	přestat (něco dělat)
dirīmō, ere, dirēmī, dīremptum	rozdělit, dostat od sebe (nepřátele), přerušit, rušit
dolus, ī, m.	lest, podvod
dōnō, āre, āvī, ātum +dat. +ak.	dát komu (dat.) co (ak.)
▪ +ak. +abl.	▪ obdarovat koho (ak.) čím (abl.)
foedus, eris, n.	smlouva
hīnc	odtud, odsud, od té doby, potom
▪ hīnc – hīnc	▪ odsud – odtamtud, z té i z oné strany, z obou stran
īnfestus, a, um	nepřátelský
multitūdō, inis, f.	množství, dav
orbis, a, um	osiřelý
pīget, ēre, pīguīt, – +ak. +gen.	mrzí koho (ak.) co (gen.), protiví se, hnusí se (komu co)
(neos. sloveso, pouze ve 3. os. sg. akt.)	
repente	náhle
sēdēs, is, f.	sedadlo, sídlo
Tarpēius, ī, m.	Tarpeius
tum	tehdy, pak, potom
▪ tum – tum	▪ tu – tu, hned – hned
▪ cum – tum	▪ jak – tak
valdē	velmi
vertō, ere, vertī, versum	obrátit
▪ vertere in	zde: obrátit proti komu
vidua, ae, f.	vdova

volō, āre, āvī, ātum

letět

Živá slova

Ars longa, vita brevis.

Homo sapiens.

In flagranti.

Ius civile.

Loci communes.

Omne initium difficile.

Omnia vincit amor.

Perpetuum mobile.

Primus inter pares.

Spectabilis.

Amantes – amentes.

Delirium tremens.

Sero venientibus ossa.

Dulce et decorum est pro patria mori.

āmēns, entis	bez rozumu, pomatený, pošetilý	
brevis, e	krátký	breviář, brevíf, abreviatura, briefing
commūnis, e	společný, obecný	komunikace, komunismus
decōrus, a, um	slušný, ozdobný, skvělý	dekorace
dēlīrium, iī, n.	blouznění, třestění	
flagrō, āre, āvī, ātum	planout, hořet, zářit	
mōbilis, e	pohyblivý, nestálý	mobilizovat, automobil
pār, paris	stejný, rovný	parita, komparativ
perpetuus, a, um	nepřetržitý, stálý	perpetuum mobile
spectābilis, e	viditelný, obdivuhodný	
tremō, ere, uī	třást se, chvět se	

10. lekce

Gramatika

ADVERBIA OD ADJEKTIV 3. DEKLINACE

Adverbia od adjektiv 3. deklinace se tvoří přidáním koncovky *-iter* nebo *-er* ke genitivnímu kmeni, který vznikne po odtržení koncovky genitivu singuláru.

Pomocí koncovky *-iter* se tvoří adverbia od většiny adjektiv 3. deklinace, např.:

adjektivum	gen. sg.	genitivní kmen	adverbium
<i>ācer, cris, cre</i> „ostrý“	<i>ācr-is</i>	<i>ācr-</i>	<i>ācr-iter</i> „ostře“
<i>brevīs, e</i> „krátký“	<i>brev-is</i>	<i>brev-</i>	<i>brev-iter</i> „krátce“
<i>fēlix, fēlicis</i> „šťastný“	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-</i>	<i>fēlic-iter</i> „šťastně“

Pomocí koncovky *-er* se tvoří adverbia od adjektiv, jejichž kmen je zakončen na *-nt-*, např.:

adjektivum	gen. sg.	genitivní kmen	adverbium
<i>sapiēns, entis</i> „moudrý“	<i>sapient-is</i>	<i>sapient-</i>	<i>sapient-er</i> „moudře“
<i>prūdēns, entis</i> „rozumný“	<i>prūdent-is</i>	<i>prūdent-</i>	<i>prūdent-er</i> „rozumně“

V několika případech má funkce adverbia akuzativ singuláru neutra, např.:

<i>facilis, e</i> „snadný“	<i>facile</i> „snadno“
<i>immānis, e</i> „strašný, hrozný“	<i>immāne</i> „hrozně, krutě“

Nepravidelně se tvoří adverbium od adjektiv:

<i>audāx, ācis</i> „odvážný, drzý“	<i>audāc-ter</i> „odvážně, drze“
<i>difficilis, e</i> „nesnadný“	<i>difficulter</i> „nesnadno“

Častěji než *difficulter* se ve stejném významu používá *nōn facile*.

ZÁJMENA

OSOBNÍ ZÁJMENA

Latina má osobní zájmena pro 1. a 2. osobu singuláru i plurálu. Pro 3. osobu obou čísel se používá ukazovací zájmeno *is, ea, id* (viz níže).

	1. os. sg. já	2. os. sg. ty	1. os. pl. my	2. os. pl. vy
nom.	<i>ego</i>	<i>tū</i>	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>
gen.	<i>meī</i>	<i>tuī</i>	<i>nostrī</i> („nás“), <i>nostrum</i> („z nás“)	<i>vestrī</i> („vás“), <i>vestrum</i> („z vás“)
dat.	<i>mihi</i>	<i>tibi</i>	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>
ak.	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>
abl.	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>

Předložka *cum* stojí za tvarem ablativu a tvoří s ním jedno slovo: *mēcum* „se mnou“, *tēcum* „s tebou“, *nōbīscum* „s námi“, *vōbīscum* „s vámi“.

Zájmena *nōs* a *vōs* mají v genitivu dva tvary. První z nich (*nostrī, vestrī*) slouží k označení celé skupiny „my“ nebo „vy“ (např. *memor est nostrī, vestrī* „pamatuje/dbá na nás, na vás“).

Tvary *nostrum, vestrum* vyjadřují pouze část celku, mají tzv. partitivní (dělivý) význam. Objevují se ve spojení typu *prīmus nostrum* „první z nás“. Povinně se používá ve spojení s genitivem plurálu

omnium, tedy *omnium nostrum* „z nás všech“ a *omnium vestrum* „z vás všech“, např. *memor omnium nostrum est* „pamatuje/dbá na všechny z nás“.

Zvratné zájmeno

Mezi osobní zájmena patří i zvratné zájmeno, které stejně jako v češtině nemá tvar nominativu:

nom.	–
gen.	suī „sebe“
dat.	sibi
ak.	sē
abl.	sē

Ve spojení s předložkou *cum* vzniká stejně jako u ostatních osobních zájmen tvar *sēcum* „s sebou“. Toto zájmeno se používá pouze v případě, že je podmětem věty 3. osoba singuláru nebo plurálu, např. *sē dēfendit* „(on, ona, ono) brání sebe“, *sē dēfendunt* „(oni, ony, ona) brání sebe“.

České zvratné zájmeno vztahující se k 1. nebo 2. osobě je nutné do latiny přeložit pomocí tvarů zájmena pro příslušnou osobu, nikoliv pomocí zvratného zájmena:

1. os. sg.	mē dēfendō	bráním se	1. os. pl.	nōs dēfendimus	bráníme se
2. os. sg.	tē dēfendis	bráníš se	2. os. pl.	vōs dēfenditis	bráníte se
3. os. sg.	sē dēfendit	brání se	3. os. pl.	sē dēfendunt	brání se

Rozšíření

Osobní zájmena mohou být zdůrazněna částicí *-met*, která se přidává za tvar zájmena, např. *egomet*, *tibimet*, *sēmet*, *vōsmet*, *nōbīsmet*. V genitivu se částice *-met* nepoužívá.

Některé tvary zájmen mohou být také zdůrazněny zdvojením. Nejčastěji se vyskytuje *sēsē*, spíše okrajově *mēmē* nebo *tētē*.

PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENA

Latinská přivlastňovací zájmena pro 1. a 2. osobu singuláru i plurálu:

1. os. sg.	meus, mea, meum	můj	1. os. pl.	noster, nostra, nostrum	náš
2. os. sg.	tuus, tua, tuum	tvůj	2. os. pl.	vester, vestra, vestrum	váš

Zvratné přivlastňovací zájmeno:

3. os. sg.	suus, sua, suum	svůj	3. os. pl.	suus, sua, suum	svůj
------------	-----------------	------	------------	-----------------	------

Přivlastňovací zájmena se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace. Jedinou výjimkou ve skloňování je vokativ *mī* od zájmena *meus*, např. *mī fili* „můj synu“. Shodují se v rodě, čísle a pádě se jménem, ke kterému náleží (např. *urbs nostra* „naše město“, *fili tuī* „tvoji synové“).

Latina nemá přivlastňovací zájmena „jeho, její, jejich“ pro 3. osobu singuláru i plurálu. Stejně jako u osobních zájmen využívá pro vyjádření tohoto významu tvary ukazovacího zájmena *is*, *ea*, *id*, viz níže.

Zvratné zájmeno *suus*, *a*, *um* se používá pouze pro přivlastňování 3. osobě singuláru i plurálu, pokud je podmětem věty, např.:

Puer patrem suum videt. Chlapec vidí svého otce.
Puerī patrem suum vident. Chlapci vidí svého otce.

V ostatních osobách nelze používat zvratné zájmeno, ale přivlastňovací zájmeno pro příslušnou osobu, např.:

Omnia mea mēcum portō. Všechno své nosím s sebou.

Omnia tua tēcum portās.	Všechno své nosíš s sebou .
Omnia sua sēcum portat.	Všechno své nosí s sebou .
Omnia nostra nōbiscum portāmus.	Všechno své nosíme s sebou .
Omnia vestra vōbiscum portātis.	Všechno své nosíte s sebou .
Omnia sua sēcum portant.	Všechno své nosí s sebou .

UKAZOVACÍ ZÁJMENA IS, EA, ID A ĪDEM, EADEM, IDEM

Zájmeno is, ea, id

Zájmeno *is, ea, id* znamená „ten, ta, to“. Funguje-li jako osobní nebo přivlastňovací zájmeno, má význam „on, ona, ono“.

		m.	f.	n.
sg.	nom.	is	ea	id
	gen.		e-ius	
	dat.		e-i	
	ak.	e-um	e-am	id
	abl.	e-ō	e-ā	e-ō
pl.	nom.	i-ī / e-ī / ī	e-ae	e-a
	gen.	e-ōrum	e-ārum	e-ōrum
	dat.		i-īs / e-īs / īs	
	ak.	e-ōs	e-ās	e-a
	abl.		i-īs / e-īs / īs	

Některé tvary zájmena *is, ea, id* mají koncovky jako adjektiva 1. a 2. deklinace, v jiných se však odlišují. V genitivu se objevuje koncovka *-ius* a v dativu *-i*, které jsou typické pro většinu zájmen.

Pro skloňování tvarů zájmen středního rodu platí, že akuzativ má stejnou podobu jako nominativ. U řady zájmen rovněž platí, že nominativ a akuzativ plurálu neuter jsou zakončeny na *-a*, některá zájmena však mají jiné zakončení.

Tvary zájmena *is, ea, id* se používají také pro přivlastňování 3. osobě:

	m.	f.	n.
3. os. sg.	eius „jeho“	eius „její“	eius „jeho“
3. os. pl.	eōrum „jejich“	eārum „jejich“	eōrum „jejich“

V latině je tedy situace opačná než v češtině. Zatímco čeština má v singuláru tvary „jeho“ a „její“, latina má pouze jeden tvar *eius*. Naproti tomu v plurálu latina rozlišuje *eōrum* „jejich (rodu mužského nebo středního)“ a *eārum* „jejich (rodu ženského)“. Tvar *eōrum* může znamenat také „jejich (mužů a žen)“. Např.:

- *vīta eius (puerī, puellae, animālis)* jeho, její, jeho život
- *amīcī eōrum (vīrōrum)* jejich přátelé
- *amīcī eārum (fēminārum)* jejich přátelé
- *corpora eōrum (animālium)* jejich těla

Zájmena *eius, eōrum, eārum* fungují jako neshodné přivlastky, a proto při skloňování slovního spojení zůstávají vždy ve tvaru genitivu. Zájmeno, které se shoduje se substantivem, znamená „ten, ta, to“.

cum eius amīcō „s jeho/jejím přítelem“ *cum eō amīcō* „s tím přítelem“

Zájmeno ĩdem, eadem, idem

Zájmeno *īdem, eadem, idem* znamená „tentýž, tatáž, totéž“ a skládá se ze zájmena *is, ea, id* a nesklonné částice *-dem*. Skloňuje se tedy pouze první část a k ní se ve všech pádech připojuje *-dem*.

V porovnání se zájmenem *is, ea, id* dochází ve skloňování jen k nepatrným změnám:

- V nominativu singuláru maskulina se *is-* změnilo na *ī-*.
- Koncové *-m* ve tvarech zájmena (*eum, eam, eōrum, eārum*) se mění na *-n* kvůli asimilaci k následujícímu *-d-*.

		m.	f.	n.
sg.	nom.	ī-dem	ea-dem	i-dem
	gen.		eius-dem	
	dat.		ei-dem	
	ak. abl.	eun-dem eō-dem	ean-dem eā-dem	i-dem eō-dem
pl.	nom.	īī-dem / eī-dem / ī-dem	eae-dem	ea-dem
	gen.	eōrun-dem	eārun-dem	eōrun-dem
	dat.		īīs-dem / eīs-dem / īs-dem	
	ak. abl.	eōs-dem	eās-dem	ea-dem
			īīs-dem / eīs-dem / īs-dem	

GENITIV A DATIV PŘIVLASTŇOVACÍ

GENITIV PŘIVLASTŇOVACÍ

Genitiv přivlastňovací vyjadřuje vlastnictví, náležitost atd. Vyskytuje se ve spojení se slovesem *esse* ve funkci jmenné části přísudku, častěji však jako přivlastek neshodný, kdy vyjadřuje vztah mezi dvěma jmény. Do češtiny se překládá různě, vedle jména v genitivu se používají také přivlastňovací adjektiva:

- *liber patris* otcova kniha, kniha otce
- *Is liber patris est.* Tato kniha je otcova.
- *verba amīcōrum nostrōrum* slova našich přátel

Místo genitivu osobních zájmen (*meī, tuī, nostrī, vestrī, suī*) se používají příslušná přivlastňovací zájmena (*meus, tuus, noster, vester, suus*). Genitivem se však vyjadřuje „jeho, její“ (*eius*) a „jejich“ (*eōrum, eārum*), viz výše.

Spojení genitivu se slovesem *esse* také může znamenat „je (něčí) vlastností“ apod.:

Mātris est filiōs cūrāre. Je vlastností matky starat se o děti. Matce je vlastní starat se o děti.

Místo genitivů osobních zájmen se používají přivlastňovací zájmena, která jsou ve tvaru nominativu neutra:

Tuum est amīcōs adiuvāre. Je ti vlastní pomáhat přátelům.

DATIV PŘIVLASTŇOVACÍ

Pomocí konstrukce dativu se slovesem *esse* se vyjadřuje, že někomu něco patří nebo náleží. To, co se přivlastňuje, je podmětem věty a osoba, které se přivlastňuje, je v dativu. Do češtiny se vazba dativu přivlastňovacího obvykle překládá pomocí slovesa „mít“.

- *tibi otium est* máš klid, jsi v ústraní, dosl. tobě je klid
- *nōbīs potestās est* máme moc, možnost, dosl. je nám moc/možnost
- *ei mōs est* má ve zvyku, dosl. jemu je zvyk

Dativ přivlastňovací se používá také pro vyjádření významu „jmenovat se“:

Nōmen mihi est. „jmenuji se“, dosl. „je mi jméno“

Jméno osoby je v nominativu nebo dativu:

- *Nōmen mihi est Quīntus / Quīntō.* Jmenuji se Quintus.
- *Nōmen ei est Claudia / Claudiae.* Jmenuje se Claudia.

V klasické latině se tento typ přivlastňování používá zejména pro abstraktní substantiva (viz *mōs*, *ōtium*, *potestās*) nebo substantiva s kolektivním významem (např. *fortūnae* „majetek“). V ostatních případech se obvykle dává přednost slovesu *habēre* „mít“.

Slovní zásoba

ac / atque	a
aliēnus, a, um	cizí
āmittō, ere, mīsi, missum	ztratit, přijít o
antepōnō, ere, posuī, positum +ak. +dat.	klást něco před něco, dávat přednost něčemu (ak.) před něčím (dat.)
▪ pācem bellō antepōnere	▪ dávat přednost míru před válkou
apertus, a, um	otevřený
avis, is, f.	pták
claudō, ere, clausī, clausum	zavřít
cōgitō, āre, āvī, ātum	přemýšlet
cōgnōscō, ere, cōgnōvī, cōgnitum	znát, poznat, dozvědět se
cupiditās, ātis, f.	touha, dychtivost, vášeň
▪ cupiditās +gen.	▪ touha po něčem
custōs, ōdis, m. f.	strážce (strážkyně), hlídač
dēcernō, ere, dēcrēvī, dēcrētum	rozhodnout
difficultās, ātis, f.	obtíž, nesnáz, problém
dīligentia, ae, f.	pečlivost
dīligō, ere, dīlēxī, dīlētum	mít rád, milovat, mít v úctě, v oblibě
dissimilis, e +gen. / +dat.	nepodobný (komu, čemu), rozdílný, odlišný
dīvidō, ere, dīvīsī, dīvīsum	rozdělovat
dīvīnus, a, um	božský
fātum, ī, n.	věštba, osud
hūmānus, a, um	lidský
idōneus, a, um	vhodný
immānis, e	strašný, hrozný
incidō, ere, incidī, –	upadnout
▪ in morbum incidere	▪ upadnout do nemoci, onemocnět
intellegō, ere, lēxī, lētum	chápat, pochopit
Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iūppiter, Iove	Jupiter, nejvyšší římský bůh
lūna, ae, f	měsíc (nebeské těleso)
mentior, īrī, mentītus sum	lhát
modus, ī, m.	způsob
nec / neque	a ne
nec / neque ... nec / neque	ani ... ani
negōtium, ī, n.	úkol, záležitost, veřejná činnost
nōtus, a, um	známý
nox, noctis, f.	noc
oblīvīscor, ī, oblītus sum +gen.	zapomínat na
offendō, ere, offendī, offēsum	urážet
officium, ī, n.	povinnost, služba, úřad
pellō, ere, pepulī, pulsum	zahánět, zahnat
placeō, ēre, uī, itum	líbit se, být příjemný
▪ placet +dat.	▪ líbí se (komu), zdá se dobré (komu)
postulō, āre, āvī, ātum	požadovat
pūblicus, a, um	veřejný
▪ pūblicum, ī, n.	▪ obecní / státní majetek, pokladna
ratiō, ōnis, f.	rozum, způsob, důvod, důkaz, počet, účet, záležitost,

religiō, ōnis, f.	náboženství, uctívání božstva, náboženské obřady, bohoslužba
sacerdōs, dōtis, m. f.	kněz, kněžka
sānctus, a, um	zasvěcený, svatý, nedotknutelný, ctihodný
senex, senis, m.	stařec, starý člověk
sermō, ōnis, m.	řeč, rozhovor, proslov, próza
similis, e +gen. / dat.	podobný (komu, čemu)
societās, ātis, f.	společnost, společenství, spolek, spolenectví
statuō, ere, statuī, statūtum	postavit, ustanovit, rozhodnout
tantum	pouze
trādō, ere, didī, ditum	předat, odevzdat, svěřit
tribuō, ere, tribuī, tribūtum	udělit
ūtor, ī, ūsus sum +abl.	používat co
valeō, ēre, valuī, –, valitūrus	být zdravý, silný, mocný, mít vliv, vážnost

Cvičení

1. Od uvedených adjektiv vytvořte adverbia

brevis, celer, probus, ācer, dīligēns, industrius, facilis, difficilis, pulcher, īnfēlix, miser, bonus, ūtilis, gravis, sapiēns, audāx, dignus, malus, fortis

2. Doplňte do věty vhodné adverbium vytvořené od adjektiv z nabídky

audāx, bonus, difficilis, dīligēns, facilis, fortis, gravis, pulcher

1. Ducēs _____ pignantēs ab hostibus interficiuntur.
2. Dīc _____ et apertē. (Cic. *Q. Rosc.* 16)
3. Causam bellī cīvīlis _____ explicābō.
4. Multa _____ intellegī nōn possunt.
5. Prīncipēs omnia _____ parābant.
6. Medicī _____ aegrōtōs _____ cūrābant.
7. _____ loquēbātur, sed vērum nōn dīcēbat.

3. Uvádějte pozitivy adjektiv, od nichž jsou vytvořena následující adverbia

difficulter, immāne, sapienter, clārē, beātē, falsō, cēterum, fēliciter, facile, paulum, stultē, longē, nōn facile, ūtiliter, turpiter, probē, commūniter, subitō, tantum, breviter

4. Zájmeno v závorce dejte do správného tvaru²⁰

1. Valdē (*tū*) _____ ōrābam: „Ignōsce (*ego*) _____.“
2. (*cum – vōs*) _____ loquī cupiō.
3. Prīnceps malus prōdest (*sē*) _____, nōn cīvibus.
4. Magnās contrōversiās inter (*sē*) _____ saepe habēbant.
5. Cottīdiē (*ego*) _____ aquā lavō.
6. Magnīs dōnīs (*nōs*) _____ nōn dēlectābit.
7. Fīlius tuus similis (*tū*) _____ est.
8. Difficile est (*sē*) _____ ignōscere.
9. Auctōritātem omnium (*nōs*) _____ neglegunt.
10. Bene dē (*nōs*) _____ merēbitur.
11. Parentēs (*vōs*) _____ quaerēbant.
12. Dissimilēs (*vōs*) _____ sumus, nam vērum semper dīcimus.
13. Verba nōn (*tū*) _____ digna ā (*tū*) _____ audiēbāmus.

5. Převeďte do všech osob

Dēfendam mē et causam meam.

6. Přeložte do latiny

poslouchám své rodiče, miluješ jeho sestru, pečuji o svou matku, vychovávají své děti, obdivujeme jejich bohatství, pán odpouštějící svým otrokům, obděláváme svá pole, jste pamětliví svých povinností, král pamatuje na nás všechny, pokoj (mír) s vámi, soudce s tebou hovořil, dívky a jejich matky; dívka a její matka, chlapi a jejich matky; chlapec a jeho matka, moji přátelé, moje přítelkyně

²⁰ U zvrátneho zájmena je vzhledem k absenci nominativu uveden tvar akuzativu.

7. Převeďte do plurálu včetně zájmen (můj > náš, tvůj > váš atd.)

1. Amīcus meus in perīculō mihi nōn dēerat.
2. Sermō tuus nōn mē dēlectat.
3. Saepe dē sē et dē suīs loquēbātur.
4. Tēcum ad iūdicium veniam.
5. Perīculum suum nōn vidēbat et sibi nōn timēbat.
6. Mēcum in urbe manēbit.

8. Rozlišujte osobní a přivlastňovací zájmena

1. Prīmus vestrum, puerī, praemium accipiet.
2. Sermō prīncipis vestrī magnās īrās movet.
3. Memorēs erimus vestrī et cōnsiliōrum vestrōrum!
4. Oblīvīscere meī!
5. Similis sum et patris meī et mātris meae.
6. Auctōritātem vestram meō mōre dēfendam. (podle Cic. *Phil.* 12, 30)
7. Nōnnūllī hominēs tantum sibi crēdunt.
8. In perīculīs et difficultātibus semper patrem suum cōnsulēbant.
9. Parentēs nōs monēbant: Ūtiminī ratiōne vestrā!
10. Amīcus bonus nōn tē dēseret.
11. Nōbīs in animō erat moenia nostra dēfendere.

9. K uvedeným substantivům vytvořte tvary ukazovacích zájmen v příslušném pádě, rodě a čísle

	is	īdem
<i>puellae</i>	<i>eius</i>	<i>eiusdem</i>
arce		
mōrum		
dolōribus		
scrīptōrī		
ratiōnem		
orīginēs		
exemplāria		
dominī		
nāvium		
litterās		
flūmen		
fīlium		
custōde		

10. Převeďte ze singuláru do plurálu a opačně

ea avis, ea vulnera, eius pānis, id ōrāculum, eō tempore, ei sacerdotī, eōs sermōnēs, eam cupiditātem, ea venēna, iīs religiōnibus, eā ratiōne, eārum gentium, eōrum locōrum, eōsdem mōrēs, eaedem nāvēs, īdem poēta, eidem senātōrī, eidem sorōrī, idem ingenium, eandem turrim, eōrundem mūrōrum, eadem nōmina, eāsdem vōcēs

11. Vyberte z nabídky všechny tvary, se kterými se mohou pojit uvedená zájmena

Aegyptō, agrīs, animālia, bellum, canī, canum, cīvium, corpore, corporum, dominum, fīliīs, portārum, hominum, hostī, incolam, sorōribus, iūre, lēge, lēx, magistrae, dolōrum, marī, mātrum, medicum, mēnse, prīncipī, ōrācula, sōlem, nauta, nautā, nōminum, venēnī, oppidō, partium, patriā, genere, poētārum, poētīs, ratiōne, scrīptōribus, scholam, victōre, virtūte

ea
 iīs
 eundem
 eōdem
 eā
 ei
 eiusdem
 eārundem

12. Přeložte do latiny

v týchž dobách, ti lidé, tentýž lékař, k té hoře, s touž učitelkou, o té odměně, totéž znamení, těm zvířatům, titíž koně, bez toho přátelství, táž voda, zahrada těch paní, bát se téhož strážce, nepamětlivý té bitvy, žít v témž městě, v téže řeči

13. Označené slovo nahrad'te v další větě zájmenem is, ea, id

1. **Cōsulēs** in forō erant. Propter multitūdinem hominum ____ vidēre nōn poterāmus.
2. **Parentēs** filiōs suōs saepe monent. Sed filiī ____ nōn semper pārent.
3. Pater nōbīs dē **carmine clārō** narrābat. ____ legere cupiēbāmus.
4. **Mulierēs** in agrō labōrābant. Liberī ____ in scholā erant.
5. **Cicero** orātor clārus erat. Multa dē vitā et librīs ____ legere possumus.
6. Saepe **parentēs nostrōs** reprehendimus, sed ____ imitāmur.
7. **Multa** mihi nōn placent, sed ____ mūtāre nōn possum.

14. Doplňte do vět zájmeno īdem, eadem, idem ve správném pádě

1. Magister ____ discipulōs semper interrogābat.
2. Pater filiīs suīs semper ____ dōna dabat.
3. Hostēs ____ modō urbem capere studēbunt.
4. Filiī ____ mātris et patris saepe inter sē similēs sunt.
5. ____ verba obesse et prōdesse possunt.
6. Honōrēs et praemia ____ cīvī tribuēbantur.
7. Cottīdiē ____ viā in urbem properābat.
8. ____ annō rēx moritur et rēgnum filiīs trāditur.
9. Ab ____ hominibus auxilium petēmus.

15. Doplňte zájmena eius, eōrum, eārum, suus. Uveďte všechny možnosti a vysvětlete rozdíly.

1. Cōsul cīvītātem ____ bene regere dēbet.
2. Vōcem ____ nōn cōgnōscō.
3. Dē fātō ____ saepe querēbantur.
4. Cōgnōscite, iūdicēs, scelera ____.
5. Nōnnūllī hominēs fātum ____ cōgnōscere cupiunt.
6. Facta ____ nōta mihi sunt.
7. Post mortem ____ bellum cīvīle oritur.
8. Multī hominēs dē morte ____ et (hominum) ____ nōn cōgitant.

16. Vyjádřete pomocí dativu přivlastňovacího, co kdo má

ego – iūlia – nōmen – esse
 is – esse (impf.) – dominus – sevērus
 magnus – esse – nōs – negōtium
 mōs – tū – esse – difficultās – vitāre

17. Najděte chyby a opravte je (v jedné větě jich může být více)

1. Bonī cīvēs memorēs vestrum sunt.
2. Liber amīcō nostrī pulchra est.
3. Pecūniam suam sēcum portō.
4. Epistulam meam eius mittis.
5. Fēminae labōrābant, filiae eōrum cantābant.
6. Eundem puellam cōgnōscō.
7. Ea castra mūniēbatur.
8. Prīmus vestrī laudābitur.
9. Eī dominō dōna mittam.
10. Eāsdem senēs semper salūtō.

18. Vyberte správný tvar nebo správné tvary

1. Vīta hominum (*difficilis, difficile*) est.
2. (*Difficilis, difficile, difficulter*) est (*fēlīx, fēlīcī, fēlīciter, fēlīcēs*) et beātē vīvere.
3. Pauperēs premere (*turpis, turpe, turpēs, turpium*) est.
4. Fēminae (*turpis, turpe, turpēs*) ā scrīptōribus saepe monentur.
5. (*Iūsta, iūstum, iūstus*) est lēgī (*iūstum, iūstō, iūstae*) pārēre.
6. (*iūstum, iūstē, iūsta*) vīvere (*ūtile, ūtiliter, ūtilis*) est.
7. Senēs in morbum (*gravium, gravis, gravem, grave*) saepe incidunt.
8. Multī (*grave, graviter, gravēs, gravibus*) aegrōtī ā medicīs cūrantur.
9. (*gravis, grave, graviter*) ea fortūna populī Rōmānī, (*gravis, grave, graviter*) fātum erat. (podle Cic. Phil. 5, 39)
10. Ōrātor bonus (*pulchrum, pulchrē, pulcher*) loquī scit.
11. Verba (*sua, eius, eōrum*) memoriā tenēbimus.
12. Semper servā officia (*tua, sua, eius*)!
13. Ōrātiō (*eius, sua*) intellegī nōn poterat.

19. Převeďte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. Custōdēs urbis portās cottīdiē claudēbant.
2. Librum dē secundō bellō Pūnicō scrībēbat.
3. Poētae virtūtem hominum urbem veterem dēfendentium cantābant.
4. Ducēs ea omnia bene parābant et agēbant.
5. Cupiditās pecūniae et glōriae saepe causa multōrum malōrum est.
6. Cōnsiliīs senum sapientium ūtēbāminī.
7. Tē nōn offendēmus.
8. Ad cēnam mē vocat.
9. Vir scelerātus custōdibus ā vōbīs trādētur.
10. Verbīs eius nōn offendor.
11. Iam temporibus antiquīs multī pānem lībertātī antepōnēbant.
12. Vir clārus virō ignōtō saepe ab hominibus antepōnitur.
13. In urbe nostrā male vīvitur.

20. Doplňte, čemu se dáva přednost před čím. Použijte slova z nabídky nebo vymyslete vlastní.

ager, amīcī, aqua, argentum, aurum, bonī (hominēs), celeritās, cīvēs, dīvitiae, glōria, hiems, imperium, inimīcī, iūs, iūstitia, lībertās, malī (hominēs), mare, mors, patria, prūdentia, sociī, victōria, vīnum, virtūs, vīta

1. Semper _____ antepōnēbātis.
2. _____ antepōnam.
3. Hominēs _____ antepōnunt.

4. Virī saepe _____ antepōnēbant.
5. _____ antepōnere dēbēs.
6. Bonī _____ antepōnere nōn possunt.
7. _____ antepōnite.
8. _____ antepōnī nōn potest.

21. Podle vzoru se pokuste odvodit abstraktní substantiva

pulcher > pulchr-itūdō	amīcus > amīc-itia	celer > celer-itās
magnus	trīstis	cārus
longus	piger	ūtilis
similis	adulēscēns	brevis
largus	puer	fēlix

22. Přeložte do češtiny

1. Lingua Graeca et Latīna eandem orīginem habent.
2. Cīvēs eiusdem cīvitātis iisdem lēgibus pārent.
3. Eaedem lēgēs omnibus cīvibus in eādem cīvitāte erant.
4. Līberīs eōrundem parentum iīdem mōrēs nōn sunt.
5. Bonī et malī eadem nōn cupiunt.
6. Nōn est omnibus in perīculō īdem animus.
7. Īdem mīlitēs Rōmānōrum in Galliā et Britanniā pugnābant.
8. Eōdem tempore multī clārīque poētae vīvēbant et sua carmina scrībēbant.

23. Přeložte do češtiny a určete vyznačené tvary

1. Exempla quaerimus et **ea** nōn antiqua. (Cic. *Verr.* II 3, 211)
2. Nātūra autem mea et studia trahunt **mē** ad pācis et lībertātis cupiditātem. (Cic. *fam.* 10, 31, 2)
3. Malum est līberōs āmittere. (Cic. *fam.* 4, 5, 3)
4. Omnia, **Lucilī**, aliēna sunt, tempus tantum **nostrum** est. (Sen. *epist.* 1, 3)
5. Tū mihi mitte epistolās **tē dignās**. (Cic. *fam.* 2, 12, 3)
6. Mātrēm meam imitārī studeō: amāre meōs mē docet. (podle Sen. *contr.* 7, 4, 2)
7. Itaque magnus **eōrum** cottīdiē numerus ad Caesarem **perfugiēbat**.²¹ (Caes. *Gall.* 1, 78, 2)
8. Et vetustās²² nostrī amōris et tua multa ergā²³ mē officia id postulant. (podle Cic. *fam.* 6, 5, 4)
9. **Patī** tormenta²⁴ nōn **optābile**²⁵ est, sed patī fortiter. (podle Sen. *epist.* 67, 6)
10. Valent puerī, studiōsē²⁶ discunt, **diligenter** docentur, et nōs et inter sē amant. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 3, 1)
11. Bene dīcere est orātōris. (Quint. *inst.* 3, 3, 12)
12. **Tuum** est cōsulere temporibus²⁷ et vītae et fortūnīs tuīs. (podle Cic. *fam.* 4, 9, 4)

24. Přeložte do latiny

1. Vypravuje mi o svých úmyslech.
2. Naši přemáhali téhož nepřítelé.
3. Chráníte (tj. zachováváte) sebe a své (lidi).

²¹ *perfugiō, ere, fūgī, (fugitūrus)* „utéct (se) k někomu, zběhnout“

²² *vetustās, ātis, f.* „starobylost“

²³ *ergā + ak.* „vzhledem k, vůči“

²⁴ *tormentum, ī, n.* „střela, mučidlo, mučení“

²⁵ *optābilis, e* „žádoucí“

²⁶ *studiōsus, a, um* „pečlivý, horlivý, dychtivý po věděni“

²⁷ *tempus, oris, n.* „čas, příhodný čas, příležitost, okolnosti, poměry, nebezpečí, zlá doba“

4. Pamatují si (jsou pamětlivi) na nás.
5. Zapomene na nás všechny.
6. Škodíte si.
7. To se mi nelíbí.
8. Obdivovali jsme jeho moudrost a rozvážnost.
9. Zítra budu mluvit s její matkou.
10. Buďte zdraví a starejte se o sebe a o svoji matku.
11. Mnozí z nás kvůli penězům ztrácejí přátele a děti.
12. Budeme dávat přednost právu před bezprávím.
13. Svými rodiči jsme byli nuceni zpívat.
14. Titíž lidé nemohou být přáteli i nepřáteli.
15. Toho léta všichni obyvatelé provincie neměli (tj. postrádali) vodu.
16. Vítězové podle svého zvyku přísně trestali svoje nepřátele.
17. Všichni se ho báli, ale já jsem měl rád jeho i jeho syna.
18. Pomáhali jsme lidem, kteří trpěli (přeložte pomocí participia).
19. Ti, kteří budou dobře pracovat, budou odměněni (tj. bude jim udělena odměna).
20. V chudých (*miser*) oblastech lze vidět (tj. mohou být viděni) mnoho umírajících a trpících lidí.
21. Jejich nesnáze jsou mými nesnáze.
22. V téže obci má platit totéž právo.

25. Přečtěte si text a odpovězte na otázky

Dē Numā Pompiliō (podle Livia,²⁸ zkráceno a upraveno)

Clāra iūstitia religiōque eō tempore Numae Pompiliī erat. Perītus **omnis** dīvīnī atque hūmānī iūris erat. Patrēs Rōmānī rēgnum Numae Pompiliō trādere dēcernunt. Postea ab augure in arcem dēdūcitur et **dei** dē eō **cōnsuluntur**. Iuppiter avēs mittit et eum probat.

Numa urbem novam, conditam **vī** et armīs, iūre lēgibusque ac mōribus dē integrō condere parat. Iānum indicem pācis bellīque facit – apertus bellum significat, clausus pācem. Omnium circā fīnitimōrum societāte ac foederibus iungit animōs, externōrum perīculōrum cūrās²⁹ pōnit et timōrem deōrum³⁰ inicere studet. Prīmum ad lūnam in 12 (duodecim) mēnsēs describit annum. Īdem nefāstōs diēs (*dny, ak. pl.*) fāstōsque facit.

Iovī adsidium sacerdotem creat īsignīque eum veste et **curūlī** rēgiā sellā adornat. Ei et Martī et Quirīnō flāminēs adicit, virginēsque Vestae legit. Īs stipendium dē pūblicō statuit, virginitāte caerimoniīsque **venerābilēs** ac sānctās facit. Saliōs item 12 (duodecim) Martī Grādīvō legit. Ī ancīlia, caelestia arma, portābant, per urbem ambulābant carmina **canentēs** et **sollemniter** saltābant. Ita Rōmulus bellō et Numa pāce cīvitātem **augent**.

Odpovězte na následující otázky

1. Najděte zájmena a určete je.
2. Určete zvýrazněná slova.
3. Určete slovní druhy těchto slov: *pūblicō, circā, perītus*
4. Určete větné členy: *Martī, pācis bellīque, caelestia arma, eō tempore, avēs, perītus erat, in arcem, canentēs*

Na základě textu rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá

Za vlády Numy Pompilia byl mír.

Konečné slovo při výběru Numy za krále měli římscí senátoři.

Numa byl odborníkem v oblasti práva.

Numa chtěl založit nové město pomocí zbraní.

²⁸ Titus Livius. *Annales (Ab urbe condita)* 1, 18,1 – 21,6. (Liv. 1, 18,1 – 21,6)

²⁹ *cūra* + *gen.* „starost o“ nebo „starost koho“

³⁰ *timor* + *gen.* „strach z koho“ nebo „strach koho“

Vestálky byly udržovány svými rodinami.
 Numa rozdělil rok na 12 měsíců na základě slunečního cyklu.
 Odznakem Jovova kněze bylo kurulské křeslo a oděv.

V textu najděte alespoň 4 slova, z nichž vycházejí cizí slova používaná v češtině.

Vyberte správnou možnost nebo možnosti (odpovědi odhadněte nebo najděte)

Byl-li den označený jako *nefastus*:

- a) nesmělo se toho dne konat shromáždění lidu
- b) nesměly být přinášeny oběti některým bohům
- c) bylo zakázáno vykonávat určité práce

Quirinus:

- a) byl staroitalský bůh moře
- b) bylo jméno zbožštělého Romula
- c) byl původně sabinský bůh ohně

Kurulské křeslo, tzv. *sella curulis*, byla odznakem:

- a) konzula
- b) kvestora
- c) praetora

Augur věštil z:

- a) jater a vnitřností
- b) letu ptáků
- c) posvátných rostlin

Vesta byla bohyně:

- a) umění
- b) domácího krbu
- c) obilí

Slovní zásoba

adiciō, ere, adīcī, adiectum	přihazovat, připojovat, přidat
adornō, āre, āvī, ātum	vybavit, vystrojit, vyzdobit
adsiduus, a, um	stály, trvalý
ancīle, is, n.	posvátný štít
augeō, ēre, auxī, auctum	zvětšit
augur, is, m.	augur
caelestis, e	nebeský, božský
caerimonia, ae, f.	uctívání, posvátná úcta, posvátný obřad
canō, ere, cecinī, –	zpívat
circā	kolem, okolo
clausus, a, um	zavřený
conditus, a, um	založený
curūlis, e	kurulský
dēducō, ere, dūxī, ductum	odvést, zavést, přivést (někam)
discrībō, ere, scrīpsī, scrīptum in +ak.	rozdělit na
externus, a, um	vnější
fāstus, a, um	(den) soudní, úřední, jednací
flāmen, inis, m.	kněz (konkrétního boha)
foedus, eris, n.	smlouva
Iānus, ī, m.	Janus, bůh se dvěma tvářemi

index, icis, m. f.	zde: chrám boha Jana
iniciō, ere, iniēcī, iniectum	ukazatel, oznamovatel, udavač, seznam, obsah
īnsignis, e	vhazovat, způsobit, vyvolat
integer, gra, grum	označený, nápadný, zvláštní, vyzdobený, skvělý
▪ dē integrō	neporušený, nový, úplný, bezúhonný, poctivý
ita	▪ znova, opět
item	tak
iungō, ere, iūnxī, iunctum	rovněž, také
Mārs, Martis, m.	spojit
Mārs Grādīvus	Mars
nefastus, a, um	Mars Gradivus (jedno z jmen boha Marta)
Numa, ae, m. Pompilius, iī/ī, m.	zakázaný, nedovolený
posteā	Numa Pompilius
prīmum	potom
Quirīnus, ī, m.	nejprve, nejdříve
rēgius, a, um	Quirinus
Saliī, ōrum, m.	královský
saltō, āre, āvī, ātum	Saliové
sella, ae, f.	tančit
significō, āre, āvī, ātum	sedadlo, křeslo
sollemnis, e	znamenat, označovat, dávat znamení
stipendium, iī, n.	slavnostní
venerābilis, e	plat, žold, mzda
Vesta, ae, f.	ctihodný, ctěný
vestis, is, f.	Vesta
virginitās, ātis, f.	oděv, šaty, oblečení
	panenství

Živá slova

Non nova, sed nove.

Plenus venter non studet libenter.

Ea fama vagatur.

Et tu, mi fili! Et tu, Brute!

Omnia mea mecum porto.

Vade mecum.

festīnō, āre, āvī, ātum	spěchat, spěšně konat	
lentē	zvolna, pomalu, klidně	
libēns, entis	rád, ochoten	
vādō, ere, (vāsī, vāsum)	kráčet, ubírat se	
vagor, ārī, ātus sum	potulovat se, pobíhat, šířit se	vagabund
venter, tris, m.	břicho, žaludek; život mateřský, lůno	

11. lekce

Gramatika

VAZBA DVOU AKUZATIVŮ A NOMINATIVŮ

Věty s významem „zvolili ho konzulem“ nebo „byl pokládán za nejlepšího krále“ se v latině a češtině vyjadřují pomocí odlišných konstrukcí. Zatímco v češtině se objevuje 7. pád nebo předložkové vazby, v latině se v aktivní větě používá vazba dvou akuzativů a v pasivní větě vazba dvou nominativů.

Tyto vazby se objevují po slovesech s významem:

- nazývat někoho/něco někým/něčím/nějakým, např. *appellō, āre; nōminō, āre*
- pokládat někoho za někoho/něco/nějakého, např. *putō, āre; existimō, āre; habeō, ēre*
- volit někoho někým/něčím, např. *creō, āre*
- dělat někoho/něco někým/něčím/nějakým, např. *faciō, ere; reddō, ere*

VAZBA DVOU AKUZATIVŮ

Vazba dvou akuzativů se používá ve větě se slovesem v aktivu. První akuzativ je přímým předmětem, k němuž se vztahuje druhý akuzativ s funkcí doplňku. Čeština používá pro vyjádření doplňku 7. pád (něčím, někým, nějakým) nebo předložkovou vazbu (za někoho, za něco, za nějakého atd.). V latině však vedle sebe stojí dva akuzativy bez předložky. Předmět (koho, co) většinou ve větě předchází před doplňkem (kým, čím, za koho, za co).

Latina:	Amīcum ak.	hominem bonum ak.	appellō.
Čeština:	Přítele 4. p.	dobrým člověkem 7. p.	nazývám.

Latina:	Hominem bonum ak.	cōnsulem ak.	creō.
Čeština:	Dobrého člověka 4. p.	konzulem 7. p.	volím.

Adjektiva ve funkci přívlastku i doplňku se shodují s příslušným jménem v rodě, čísle a pádě (přívlastek *nostrōs* i doplněk *iūstōs* se shoduje se substantivem *amīcōs*).

Latina:	Amīcōs nostrōs ak.	iūstōs ak.	putō.
Čeština:	Přátele naše 4.p.	za spravedlivé za +4. p.	pokládám.

VAZBA DVOU NOMINATIVŮ

Vazba dvou nominativů se používá ve větě se slovesem v pasivu. Jedná se o větu se dvěma akuzativy převedenou do pasiva. Oba akuzativy se mění na nominativy a slovesný rod z aktiva na pasivum. Sloveso je upraveno tak, aby se shodovalo s podmětem věty.

Latina:	Amīcus nom.	homō bonus nom.	appellātur.
Čeština:	Přítel 1. p.	dobrým člověkem 7. p.	je nazýván.

Latina:	Amīcī nostrī nom.	iūstī nom.	putantur.
Čeština:	Přátelé naši 1. p.	za spravedlivé za +4. p.	jsou pokládáni.

Latina:	Homō bonus nom.	consul nom.	creātur.
Čeština:	Dobrý člověk 1. p.	konzulem 7. p.	je volen.

Vazba dvou nominativů tedy funguje na obdobném principu jako přísudek jmenný se sponovým slovesem *esse*, kde je jmenná část přísudku vždy v nominativu.

Latina:	Amīcus nom.	magister bonus nom.	est.
Čeština:	Přítel 1. p.	dobrým učitelem 7. p.	je.

Činitel se v pasivní větě se dvěma nominativy vyjadřuje pomocí stejné konstrukce jako v ostatních pasivních větách, tj. pomocí předložky *ā/ab* s ablativem pro životného činitele nebo ablativem bez předložky pro neživotného činitele.

Latina:	Homō bonus nom.	consul nom.	ā cīvibus ā +abl.	creātur.
Čeština:	Dobrý člověk 1. p.	konzulem 7. p.	občany 7. p.	je volen.

AKUZATIV S INFINITIVEM

Akuzativ s infinitivem je v klasické latině důležitou a rozšířenou konstrukcí. Je tvořena infinitivem a jménem v akuzativu, které funguje jako podmět infinitivu. V češtině také existuje, ale vyskytuje se mnohem méně, a to zejména po slovesech smyslového vnímání, např. „Viděl jsem toho muže vcházet do dveří.“ Latinskému akuzativu s infinitivem většinou v češtině odpovídá věta předmětná nebo podmětná se spojkou „že“, případně „jak“ nebo „aby“.

V latině následuje vazba akuzativu s infinitivem po slovesech z těchto významových skupin:

- slovesa smyslového vnímání, např.: *vidēre* „vidět“, *audīre* „slyšet“, *sentīre* „cítit, vnímat“, *animadvertere* „všímat si“
- slovesa ústního a písemného projevu, např.: *dīcere* „říkat“, *scrībēre* „psát“, *prōmittere* „slibovat“, *explicāre* „vysvětlovat“, *affirmāre* „tvrdit“, *nuntiāre* „oznamovat“, *negāre* „popírat; tvrdit, že ne“
- slovesa vyjadřující myšlení, vědění a intelektuální aktivitu, např.: *putāre* „domnívat se, myslet si“, *existimāre*, *arbitrārī* „domnívat se“, *cēnsēre* „myslet si, soudit“, *scīre* „vědět“, *intellegere*

„chápat“, *crēdere* „věřit“, *discere* „(na)učit se“, *cōgnōscere* „poznat“, *recordārī* „vzpomínat si“, *memoriā tenēre* „pamatovat si“

- slovesa vyjadřující city, např. *gaudēre* „radovat se“, *dolēre* „cítit bolest“, *querī* „stěžovat si“
- některá slovesa vyjadřující vůli, např. *iubēre* „přikazovat“, *vetāre* „zakazovat“, *velle* „chtít“, *nōlle* „nechtít“, *mālle* „raději chtít“, *prohibēre* „zabraňovat“, *cōgere* „nutit“, *patī* „strpět“.³¹

Akuzativ s infinitivem se objevuje také po neosobních slovesech a konstrukcích, které svým významem patří do některé z výše uvedených skupin sloves, např. *appāret* „je zjevné“, *nōtum est* „je známo“, *cōnstat* „je známo“, *fās est* „je správné“, *nefās est* „není správné“, *decet* „sluší se“.

Řídící sloveso může být v různých časech a způsobech.

PŘEKLAD AKUZATIVU S INFINITIVEM

Latinský akuzativ s infinitivem je vytvořen stejně jako český akuzativ s infinitivem po slovesech smyslového vnímání:

- *Videō patrem (ak.) venīre (inf.)*.
- Vidím otce (ak.) přicházet (inf.).

Čeština však může místo infinitivní konstrukce použít i vedlejší větu „Vidím, že otec přichází.“ Akuzativ „otce“ se stává podmětem vedlejší věty a místo infinitivu je ve větě použito sloveso v určitém tvaru. Vzhledem k nízkému výskytu akuzativu s infinitivem v češtině se latinský akuzativ s infinitivem obvykle překládá pomocí vedlejší věty.

Postup při překladu do češtiny

Při překladu latinské věty, např. *Magister dīcit discipulōs nōn discere*, postupujeme takto:

- vyhledáme větu hlavní³² (*magister dīcit*) a vazbu akuzativu s infinitivem (*discipulōs nōn discere*);
- přeložíme větu hlavní: „**učitel říká**“;
- vybereme vhodnou spojku pro připojení věty vedlejší (většinou „že“, někdy také „aby“ nebo „jak“): „učitel říká, **že**“;
- latinský akuzativ (podmět infinitivní konstrukce) *discipulōs* převedeme do češtiny jako podmět vedlejší věty, bude tedy v nominativu: „učitel říká, že **žáci**“
- latinský **infinitiv prézentu** přeložíme určitým **slovesem v přítomném čase**: „učitel říká, že se žáci **neučí**“

Překlad do češtiny tedy zní: „Učitel říká, že se žáci neučí.“

Postup při překladu do latiny

Při překladu české věty, např. „Otec se domnívá, že děti spí“, postupujeme takto:

- rozhodneme, zda větu lze přeložit pomocí akuzativu s infinitivem (ve větě hlavní musí být sloveso z výše uvedených skupin, vyjma vět po slovesech vůle má věta vedlejší oznamovací význam);
- přeložíme větu hlavní: *pater putat*;
- podmět české věty přeložíme do latiny akuzativem: *pater putat puerōs*;
- české sloveso v určitém tvaru přeložíme infinitivem: *pater putat puerōs dormīre*.

Ve výsledné větě většinou ještě upravíme slovosled tak, aby určité sloveso stálo na konci: *Pater puerōs dormīre putat*.

³¹ Vazby po slovesech *iubēre*, *vetāre* a nepravidelných slovesech *velle*, *nōlle*, *mālle* ponecháme zatím stranou. Tyto vazby budou vysvětleny později. Po některých slovesech se může vyskytovat více různých konstrukcí. Výklad o nich je předmětem syntaxe vedlejších vět.

³² Ve výkladu je pro zjednodušení používán termín „věta hlavní“. Přesnější termín by byl „věta řídící“, protože akuzativ s infinitivem může záviset i na slovese věty, která je v rámci souvětí větou vedlejší.

AKUZATIV VE VAZBĚ AKUZATIVU S INFINITIVEM

V latinské vazbě akuzativu s infinitivem musí být akuzativ ve většině případů vyjádřen. Výjimkou jsou např. slovesa typu „prší“ nebo neosobní konstrukce.

Akuzativ se vyjadřuje i v případě, že je jakožto podmět infinitivu totožný s podmětem hlavní věty, např.:

- Myslím si (já), že (já) dobře pracuji. *Putō mē bene labōrāre.*
- Myslíš si (ty), že (ty) dobře pracuješ. *Putās tē bene labōrāre.*

Jestliže je řídicí sloveso v 3. osobě singuláru nebo plurálu a podměty věty hlavní i vedlejší odkazují na tutéž osobu, použije se akuzativ zvrátého zájmena *sē*:

- **Otec** říká, že (**on, tj. otec**) dobře pracuje. *Pater dicit sē bene labōrāre.*
- **Děti** říkají, že (**ony, tj. děti**) se učí. *Puerī dīcunt sē discere.*

Jestliže je řídicí sloveso v 3. osobě singuláru nebo plurálu a podměty věty hlavní i vedlejší odkazují na různé osoby, použije se akuzativ zájmena *is, ea id* nebo jiného ukazovacího zájmena:

- **Otec** říká, že **on (ne otec, ale někdo jiný)** přichází. *Pater dicit eum venīre.*
- **Žáci** říkají, že **oni (ne žáci, ale někdo jiný)** se učí. *Discipulī dīcunt eōs discere.*

Obdobně se používají i zájmena *suus a eius (eōrum, eārum)*:

- *Pater putat filium suum bene discere.*
Otec si myslí, že **jeho** (tj. **otce**) syn se dobře učí.
- *Magister putat filium eius bene discere.*
Učitel si myslí, že jeho (tj. **ne učitele, ale někoho jiného**) syn se dobře učí.

DALŠÍ VĚTNÉ ČLENY VE VAZBĚ AKUZATIVU S INFINITIVEM

Akuzativ s infinitivem může obsahovat řadu dalších větných členů (předměty, příslovečná určení, přívlastky atd.). Adjektiva se vždy shodují v rodě, v čísle a v pádě se jménem, ke kterému se vztahují. Týká se to jak přívlastků, tak adjektiv, která se vyskytují v přísudku jmenném se sponou:

<i>Omnēs dīcēbant amīcōs nostrōs bene labōrāre.</i>	Všichni říkali, že naši přátelé dobře pracují.
<i>Nōtum est tē industriū esse.</i>	Je známo, že jsi pilný.
<i>Nōtum est tē industriam esse.</i>	Je známo, že jsi pilná.

Také substantiva nebo zájmena, která jsou součástí jmenné části přísudku jmenného se sponou, jsou v akuzativu (srov. vazbu dvou akuzativů):

- *Omnēs dīcunt amīcōs nostrōs hominēs fēlicēs esse.*
Všichni říkají, že naši přátelé jsou šťastní lidé.

Příkladem akuzativu s infinitivem s větším počtem větných členů je např.:

- *Multī putant hominēs dīvitēs puerīs pauperibus multa dōna dare posse.*
Mnozí si myslí, že bohatí lidé mohou dávat chudým dětem mnoho darů.

Postup při překladu je stejný jako u jednodušších vět.

INFINITIV VE VAZBĚ AKUZATIVU S INFINITIVEM

Ve vazbě akuzativu s infinitivem se mohou vyskytovat jak aktivní, tak pasivní infinitivy. Aktivní infinitiv se překládá českým aktivním slovesem a pasivní infinitiv slovesem v trpném rodě:

- *Magistrī putant discipulōs librōs bonōs legere.*
Učitelé si myslí, že žáci čtou dobré knihy.
- *Dīcēbant urbem saepe vastārī.*
Říkali, že město je často pleněno.

Činitel se ve vazbě akuzativu s infinitivem vyjadřuje stejně jako ve větách s určitým slovesem:

- *Magistrī putant librōs bonōs ā discipulīs legī.*
Učitelé si myslí, že dobré knihy jsou čteny žáky.
- *Putābāmus urbem nostram incendiō vastārī nōn posse.*
Mysleli jsme si, že naše město nemůže být zničeno požáry.

Zatím budeme překládat pouze věty s infinitivem přítomného času aktiva nebo pasiva. Infinitiv přítomného času vyjadřuje současnost s dějem věty hlavní, což znamená, že se děj akuzativu s infinitivem odehrával, odehrává nebo bude odehrávat ve stejné době jako děj věty hlavní. V českých větách s „že“ ho překládáme přítomným časem, který v češtině vyjadřuje současnost.

Dīcēbant multōs hominēs industriē labōrāre.

Říkali, že mnoho lidí pilně **pracuje**.

Dīcunt multōs hominēs industriē labōrāre.

Říkají, že mnoho lidí pilně **pracuje**.

Dīcent multōs hominēs industriē labōrāre.

Řeknou, že mnoho lidí pilně **pracuje**.

Audiēbāmus filiōs vestrōs saepe laudārī.

Slyšeli jsme, že vaši synové **jsou** často **chváleni**.

Audīmus filiōs vestrōs saepe laudārī.

Slyšíme, že vaši synové **jsou** často **chváleni**.

Audiēmus filiōs vestrōs saepe laudārī.

Uslyšíme, že vaši synové **jsou** často **chváleni**.

Slovní zásoba

abūtor, ī, ūsus sum +abl.

appāreō, ēre, pāruī, –

- appāret, ēre, appāruit, – (neosobní)

appellō, āre, āvī, ātum

arbitror, ārī, ātus sum

avāritia, ae, f.

bibō, ere, bibī, –

causā +gen.

- amīcitiāe causā

cēseō, ēre, suī, sum

cōnstō, āre, stitī, –, constātūrus

- cōnstat, āre, stitit (neosobní)

crēscō, ere, crēvī, crētum

crūdēlis, e

cupidus, a, um +gen.

currō, ere, cucurrī, cursum

doleō, ēre, uī, –, dolitūrus

- oculī mihi dolent

dormiō, īre, īvī, ītum

ēligō, ere, ēlēgī, ēlēctum

fera, ae, f.

ferrum, ī, n.

flōreō, ēre, uī, –

forma, ae, f.

fūr, fūris, m. f.

gaudeō, ēre, gāvīsus sum

grātia, ae, f.

- grātiās agere dē, prō +abl.; ob +ak.

ignōrō, āre, āvī, ātum

- nōn ignōrō

impius, a, um

incipiō, ere, cēpī, ceptum

mendācium, īī, n.

mortuus, a, um

negō, āre, āvī, ātum

nimius, a, um

- nimium (adv.)

nōminō, āre, āvī, āum

oculus, ī, m.

pius, a, um

plēbs, plēbis, f.

plēnus, a, um +gen. nebo +abl.

pōns, pontis, m.

postea

praesidium, īī, n.

putō, āre, āvī, ātum

zneužívat něčeho

objevit se, ukázat se, být patrný

- je zjevné, je jasné

volat, jmenovat, nazývat

myslet si, domnívat se

lakota, hrabivost, touha po penězích

pít

kvůli, pro, za nějakým účelem (stojí za slovem)

- kvůli přátelství

soudit, myslet si, domnívat se, odhadovat majetek

stát, trvat, shodovat se

- je známo

růst

krutý

dychtivý, toužící (po čem)

běžet

bolet, cítit bolest, trápit se, truchlit

- bolí mě oči

spát

volit

divoké zvíře, šelma

železo, meč

kvést, být na vrcholu (moci, slávy,...), vynikat, zářit, být slavný

tvář, podoba, krása

zloděj (zlodějka)

radovat se

přízeň, vděčnost, náklonnost, díky

- děkovat (za co)

nevědět, neznat

- dobře vím

bezbožný

začínat

lež

mrtvý

popírat, tvrdit, že ne

přílišný

- příliš

jmenovat, nazývat

oko

zbožný

lid

plný (čeho)

most

potom

ochrana, záštita

myslet si, domnívat se, pokládat (koho/co za)

rēctus, a, um
reddō, ere, reddidī, redditum
▪ reddere +ak. +ak.
relinquō, ere, reliquī, relictum
sērō
superbus, a, um
tribūnus, ī, m.
tum
tyrannus, ī, m.
vīcīnus, a, um
▪ vīcīnus, ī, m.
▪ vīcīna, ae, f.
vitium, īī, n.
voluntās, ātis, f.

rovný, přímý, správný, dobrý
vrátit (něco), zaplatit (dluh)
udělat (někoho, něco) (někým, nějakým, něčím)
opustit
pozdě
pyšný, zpupný
tribun
tehdy, potom, tak zvláště
samovládce, tyran
sousední
▪ soused
▪ sousedka
chyba, vada, nedostatek
vůle

Cvičení

1. Převeďte do opačného čísla

1. clārus appellābor
2. vōs piōs putāmus
3. dignus praemiō putāberis
4. īdem cōsul nōn creābitur
5. virī audācēs eligēbantur

2. Doplňte správné tvary slov a přeložte

1. Sapientia (*dōnum deōrum*) _____ est.
2. Multī (*sapientia*) _____ dōnum deōrum appellābant.
3. Ā multīs (*sapientia*) _____ dōnum deōrum (*appellāre*) _____.
4. Cōsulēs nostrī (*homō – improbus*) _____ sunt.
5. Cōsulēs nostrī (*homō – improbus*) _____ putābantur.
6. Cōsulēs nostrōs (*homō – improbus*) _____ putābāmus.
7. Hominēs (*opulentus*) _____ saepe (*servus – dīvitiae*) _____ sunt.
8. Hominēs opulentī saepe (*servus – dīvitiae*) _____ (*appellāre*) _____ possunt.
9. Hominēs opulentōs saepe (*servus – dīvitiae*) _____ (*appellāre*) _____ possumus.
10. Audāx (*tū; esse*) _____.
11. Audāx (*tū; habēre*) _____.
12. Audāx ab omnibus (*tū; appellāre*) _____.
13. Omnēs (*tū – audāx*) _____ habent.

3. Převeďte do pasiva

1. Pater et māter filiū discipulū bonū putant.
2. Cīvēs Rōmānī virōs nōbilēs cōsulēs creābant.
3. Magister eōs scrīptōrēs bonōs putat.
4. Iūdicēs eam lēgem malā putant.
5. Graecī Persās hostēs fortēs habēbant.
6. Rōmānī Minervam deam sapientiae appellābant.
7. Nautās antīquōs hominēs audācēs nōmināmus.
8. Frātre meū amīcū tuū appellās.
9. Līberōs dīvitiās magnās vītae nostrae habēmus.
10. Gentēs antīquae sacerdotēs servōs deōrum putābant.
11. Vītam meam fēlicem redditis.
12. Parentēs tē ingrātū appellāre nōn possunt.
13. Multī scrīptōrēs poētās Graecōs doctōs nōminābant.
14. Cīvēs urbis Rōmae Gaiū Gracchū tribūnū plēbis creant.
15. Multī pecūniā magnā causā multōrum malōrum habent.
16. Philosophī hominē malū beātū appellāre nōn poterant.
17. Sermōnem eius initium omnium difficultātū putāmus.

4. Dejte slova do správných tvarů

1. Līberī nostrī ā magistrīs (*discipulus; industrius*) _____ putābantur et valdē laudābantur.
2. Senātōrēs victōriam Caesaris (*clādēs; libertās*) _____ habēbant.
3. (*Pōns*) _____ porta urbis ā ducibus putābātur.
4. Multī incolae Sicīliae Verrem (*fūr*) _____ appellābant.

5. Īdem vir (*bonus et malus*) _____ putārī nōn potest.
6. Rēx (*turris; altus; et arx*) _____ praesidium (*praesidium, ī, n. „ochrana“*) urbis putābat.
7. Etiam pauperēs beātī (*appellāre posse*) _____.
8. Etiam pauperēs beātōs (*appellāre posse*) _____.

5. Dejte věty do závislosti na uvedených výrazech a přeložte je

Vzor: *Pater dormit.*

Videō patrem dormīre.

Puer ad mātrem currit.	Vidēmus puerum Vidēbāmus Vidēbimus
Cīvēs urbem mūniunt.	Lēgātus dīcit cīvēs Lēgātus dīcēbat Lēgātus dīcet
Librum bonum legō.	Dīcō mē
Librum bonum legis.	Dīcis
Frāter meus librum bonum legit.	Frāter meus dīcit
Librum bonum legimus.	Dīcimus
Librum bonum legitis.	Dīcitis
Amīcī meī librum bonum legunt.	Amīcī meī dīcunt

1. Rēx eōrum crūdēlis et iniūstus est.
Nōtum erat
2. Memoria puerōrum in scholā exercētur.
Cōnstat
3. Multae gentēs ab hostibus premuntur.
Audit
4. Honōrēs magnī cīvibus clārīs ā cōnsulibus tribuuntur.
Aequum est
5. Praemium discipulīs pigrīs darī nōn potest.
Magister dīcēbat
6. Verba movent, exempla trahunt.
Appāret
7. Sānus es.
Gaudēbam
8. Caput nōbīs dolet.
Fēminae querēbantur
9. In scholam sērō venīs.
Dīcunt
10. Eum dīligimus et ei timēmus.
Scītis
11. Ea via rēcta putātur.
Nōn negāmus
12. Sapientēs semper ratiōne reguntur.
Crēdēbāmus
13. Vīta hominum nōn est longa.

Nōtum est

14. Ā parentibus tuīs valdē amāris.
Audiēbam
15. Hominēs industriī multa mūtāre possunt.
Cōnstat
16. Carmina pulchra audiunt.
Gaudent
17. Omnēs difficultātes fīniuntur.
Spērābam
18. Uxor eius tacet et trīstis est.
Dolēmus
19. Puella pulchrē cantāns ā magistrā laudātur.
Scīmus

6. Převeďte na řeč přímou

Dīcimus patrem venīre. > Dīcimus: „Pater venit.“

1. Putābam mē sociōs et amīcōs habēre.
2. Cēnsēbis eōs omnia pecūniae causā facere.
3. Magistrī queruntur discipulōs sērō in scholam venīre et nōn discere.
4. Tempła vetera ab hostibus impiīs dēlērī audīmus.
5. Cīvēs querēbantur sē lēgēs violāre cōgī.
6. Negāmus nōs sermōnibus omnium hominum crēdere.
7. Prīnceps Gallōrum sē mare timēre dīcēbat.
8. Tē bene valēre scrībīs.

7. Spojte jména s vhodným slovem či slovním spojením z nabídky a doplňte je do vět

conditor³³ Rōmae, fēmina pulchra, crūdēlis et scelerātus, ōrātor perītus, pater patriae, rēx Cīcero, Helena, Nerō (Nerō, ōnis, m. „Nero“), Numa, rēx Carolus (Karel), Rōmulus

1. _____ ā nōbīs appellātur.
2. Hominēs _____ putābant, putant, putābunt.
3. _____ et causa bellī inter Graecōs et Troiānōs ā poētīs appellābātur.
4. Rōmānī _____ nōminābant et eum colēbant.
5. Post mortem Rōmulī _____ ā patribus Rōmānīs creātur.
6. Multī scrīptōrēs historiam scrībentēs _____ nōminābant.

8. Podle zkratky odhadněte, který klasik je autorem výroku. Doplňte jeho jméno a převeďte větu do nepřímé řeči.

1. Metellus est cōnsul sānē (*zajisté*) bonus et nōs dīligit. (Cic. *Att.* 1, 19, 4)
_____ dīcit
2. Vercingetorix (*Vercingetorix, rigis, m.*) rēx ab suīs appellātur. (Caes. *Gall.* 7, 4, 5)
_____ scrībīt
3. Nōn omnibus eadem placent. (Plin. *epist.* 6, 27, 4)
_____ arbitrātur
4. Plēna exemplōrum historia est, tum referta³⁴ (exemplōrum est) vīta commūnis. (Cic. *div.* 1, 50)
_____ cēnsēt

³³ *conditor, ōris, m.* „zakladatel“

³⁴ *refertus, a, um* „nacpaný, plný“

5. Crēscit et serpit³⁵ cottīdiē malum. (Liv. 39, 16, 3)
_____ scrībit
6. Vīta nec bonum nec malum est: bonī ac malī locus est. (Sen. *epist.* 99, 12)
_____ putat
7. Animō virum pudīcae³⁶ (fēminae), nōn oculō ēligunt. (Publil. *sent.* A 36)
_____ dīcit

9. Přeložte a vysvětlete rozdíl

Caesar sē lēgātōs exspectāre dīcēbat.	Caesar eum lēgātōs exspectāre dīcebat.
Negant sē fūrēs esse.	Negant eōs fūrēs esse.
Incolae sē dormīre nōn posse querēbantur.	Incolae eōs dormīre nōn posse querēbantur.
Senēs puerōs ā sē iūre pūnīrī putābant.	Senēs puerōs ab iīs iūre pūnīrī putābant.
Respondet facta tua sibi nōn placēre.	Respondet facta tua ei nōn placēre.
Magister dīcit filiōs suōs bene discere.	Magister dīcit filiōs eius bene discere.

10. Nahrad'te slovo v závorce zájmenem is, ea, id nebo zvratným zájmenem (osobním či přivlastňovacím)

1. Lēgātī nuntiābant (*rēgem*) _____ mortuum esse.
2. Amīcus meus mihi scrībit (*amīcum meum*) _____ aegrōtum esse.
3. Pater dīcit filiōs suōs (*patri*) _____ adesse.
4. Pater dīcit sermōnem (*ōrātōris*) _____ nōn probāre.
5. Putāmus amīcum nostrum (*magistrō*) _____ nōn crēdere.
6. Cōsulēs dīcēbant (*cōsulēs*) _____ cīvibus suīs nōn crēdere.
7. Claudia dīcit amīcam (*Claudiae*) _____ bene cantāre.
8. Claudia dīcit amīcam (*Terentiae*) _____ bene cantāre.
9. Māter putābat filiōs (*mātris*) _____ magistrīs pārēre.
10. Māter putābat filiōs (*vicīnae*) _____ magistrīs nōn pārēre.
11. Māter putābat filiōs (*vicīnārum*) _____ magistrīs nōn pārēre.

11. Nahrad'te označený výraz synonymem

1. Eōs **vērum nōn dīcere** putāmus.
2. Dux Rōmānus cēnsēbat Germānōs **fīnitīmōs** prōvinciae esse nōn posse.
3. Cōnstat multās difficultātēs **superārī** posse.
4. Philosophī putābant sapientem **beātum** esse.
5. Hūmānī et dīligentēs **putābāmur**.
6. Omnēs **putābant** eum iam mortuum esse.
7. Tē id tuā voluntāte facere **nōn ignōrāmus**.
8. Nōnnullōs hominēs auxiliō abūtī **cōnstat**.
9. Is vir tribūnus plēbis **ēligī** nōn potest.
10. Hominēs crūdēlēs tyrannī **appellābuntur**.

12. Doplňte koncovky nebo části slov

1. Mīlitēs dīcēbant ducem aut nātūrā aut voluntāte crūdēl_____ esse.
2. Nunc intellegō ea omnia mi_____ nōn prōd_____.
3. Nuntius scrībēbat agrōs inter sociōs ā duc_____ dīvid_____.
4. Nōtum est vōcem popul_____ vōcem deī putā_____ nōn posse.
5. Gaudēmus tē epistul_____ nostr_____ dēlectā_____.
6. Eum mentīr_____ nōn intellegis?

³⁵ *serpō, ere, serpsī, serptum* „plazit se, lézt, šířit se“

³⁶ *pūdīcus, a, um* „mravný, počestný“

7. In eā caus___ tē ā m___ offendī doleō.
8. Audiēbāmus amīc___ nostrum ad urbem appropinquā___ et ab urb___ longē nōn abe___.
9. Amīcus meus tē salūtāt et dīcit sē tibi grāti___ dē auxili___ ag___.

13. Najděte chyby a opravte je

1. Suā voluntāte id faciam.
2. Sentiunt omnia facile mūtāre posse.
3. Negat venīre posse.
4. Equum est tē invidiā nōn capī.
5. Lēgātī Caesarī nuntiābant castra in magnō perīculō sunt.
6. Rōmānī et Graecī crēdēbant morbōs deīs pellī posse.

14. V části a) doplňte do vět slova z nabídky, v části b) doplňte také další nutné výrazy. Vymyslete vlastní příklady.

- a) *amīcī, cupidus pecūniae et glōriae, lēgēs, piger, puerī stultī, sordidus*

Vīcīna mea omnibus dīcit mē _____ esse.

Vīcīna mea omnibus dīcit mē _____ habēre.

Vīcīna mea omnibus dīcit vīllam nostram _____ esse.

Omnēs putant tē _____ esse.

Omnēs putant tē _____ dēesse.

Omnēs putant tē _____ neglegere.

- b) *parēns malus esse, potestāte abūtī, nimium bibere, mendācium et iniūriās patī, cōnsilia turpia capere, mōrēs adulēscēntium corrumpere, filiōs nōn cūrāre*

Omnēs putant

Omnēs dīcunt

15. Doplňte stížnosti učitele, které píše rodičům

Magister saepe Marcum castīgat, nam discipulus bonus nōn est. Itaque parentibus eius epistulam scrībit.

Magister parentibus Marcī scrībit

Marcum _____ discere, sērō _____, magistrō nōn _____, cēterōs discipulōs _____, librōs nōn _____, nōn tacēre, sed semper _____, _____ offendere, animālia in scholam _____, _____, _____.

16. Přeložte do češtiny a určete označené tvary

1. Nōn ignōrāmus tē iniūriās **patī** nōn posse.
2. Videō **tē mē** hominem iūstum et probum habēre.
3. Dīcō tē **Rōmānōs** vincere posse.
4. Māter filiōs suōs discentēs vidēbat et valdē gaudēbat.
5. Magister filiōs **eius** discentēs vidēbat et valdē gaudēbat.
6. Avāritiam omnia vitia habēre³⁷ putābant. (Cato *mor. frg.* 1)
7. Tīrō negat iam **tibi** placēre Brundisium.³⁸ (Cic. *Att.* 15, 21, 3)
8. Multa in eā (sc. silvā Hercyniā) **genera** ferārum **nāsci** cōnstat. (Caes. *Gall.* 6, 25, 5)
9. Iūre tum flōrēbat populī Rōmānī nōmen, iūre cīvitātis maiestās³⁹ gravis **habēbātur**. (podle Cic. *div. in Caec.* 69)

³⁷ *habēre*: zde přeložte „zahrnovat, obsahovat v sobě“

³⁸ *Tīrō, ōnis, m.* „Tiro (vl. jméno)“; *Brundisium, īi, n.* „Brundisium (město v Kalábrii)“

³⁹ *maiestās, ātis, f.* „vznešenost, důstojnost“

10. Praesidiī **suī** causā sē id facere dīcit. (podle Cic. *Phil.* 2, 212)
 11. **Scītō** idem dīcere Epicūrum.⁴⁰ (podle Sen. *epist.* 81, 11)
 12. Nōn **mē** (id scīre), sed sapientem dīcō id scīre. (podle Cic. *ac.* 115)

17. Přeložte do latiny

- Doufáme, že jsme zdraví. Doufáme, že jsou zdraví. Doufají, že jsou zdraví (o sobě). Doufají, že jsou zdravé (o jiných).
- Myslím, že jsem dobře vychovávána. Myslím, že jsou dobře vychovávaní. Myslím, že jsou dobře vychovávány. Myslím, že jste dobře vychovávaní.
- Věřím, že krásně zpívá (o sobě). Myslí, že píseň je krásně zpívána. Nevědí, že zpívají špatně (o sobě). Nevědí, že zpívá špatně. Doufají, že dobře zpívám.
- Chápu, že učitelé jsou přísní. Učitelé chápou, že žáci jsou líní. Chápeme, že jsme od učitelů káráni. Chápeš, že jsem smutná.
- Víme, že osudy lidí jsou těžké. Věděli jsme, že král je mocný. Nevěděli jsme, že jste nevděční. Víte, že časy se mění.
- Četli jsme, že mravy národů jsou různé. Čteme, že Remus je Romulovým bratrem. Budeme číst, že lakota ničí lidského ducha.

18. Přeložte do latiny

1. Říkají, že je město krásné.
2. Říkají, že město je obléháno.
3. Říkají, že město je obléháno nepřáteli.
4. Vypravovali, že město je pokládáno za krásné.
5. Vypravovali, že město je básníky pokládáno za krásné.
6. Radovali jsme se, že matky povzbuzují svoje děti.
7. Chápu, že mi nemůžete pomoci.
8. Chápu, že nemůžeme pomoci všem lidem.
9. Bylo známo, že naše město nemůže být dobyto.
10. Přítel říká, že nemůže přijít.
11. Přítel říkal, že jejich koně nejsou rychlí.
12. Poslové oznamovali, že on (Caesar) přichází do města. Poslové oznamovali, že nemohou čekat na dopis senátorů.
13. Radovala se, že jí posíláte mnoho dopisů.
14. Velmi se trápím, že jsou neprávem pokládáni za nečestné lidi.
15. Je známo, že moudří lidé často nejsou chváleni, ale káráni a trestáni.
16. Viděli jsme, že se podobá (je podobný) svému otci.
17. Viděli jsme, že se podobáš svému otci.
18. Je zřejmé, že jsou ve velkém nebezpečí.
19. Cítili jsme, že nemůžeme na tom místě zůstat.
20. Žák nařiká, že ho učitel nutí učit se.
21. Žák nařiká, že je učitelem nucen učit se.
22. Viděli zloděje utíkat z náměstí k řece.

⁴⁰ *Epicūrus, ī, m.* „Epikúros (vl. jméno řeckého filozofa)“

19. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

Dē Lucretiā I (podle Livia,⁴¹ zkráceno a upraveno)

Doplňte do textu tyto tvary: iniūriās, cēnam, amōrem, amōre, terrōre

L. Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus rēx, Volscōs vincit, nōnnūllās cīvitātēs subigit, cum Tuscīs pācem facit et templum Iovis in Capitōliō aedificat. Tarquinius multās _____ faciēbat, itaque Superbus appellābātur.

Sex. Tarquinius, fīlius eius, Lucretiā, uxōrem Collatīnī pudīcam et nōbīlem, vī stuprāre cupit. Forma Lucretiāe et castitās **eum** incitant.

Sex. Tarquinius ad Lucretiā cum comite venit, sed Collatīnus id nescit. Tarquinius **benignē** accipitur et post _____ in **hospitāle** cubiculum dēdūcitur. Nocte, _____ ārdēns, gladium stringit, ad Lucretiā **dormientem** venit, **pectus eius** opprimit et dicit: Tacē, Sex. Tarquinius sum et ferrum teneō. Sī clāmābis, moriēris.“ Posteā incipit fatērī _____, ōrāre, minārī. Sed videt **eam** obstinātam esse et timōre mortis⁴² nōn movērī. Itaque **ei** dēdecus minārī incipit: „Tē interficiam et ad corpus tuum servum nūdum mortuum **pōnam**. Sīc omnēs scient tē adulteram esse.“

Eō _____ pudīcitiam eius vincit.

Vyberte správnou odpověď nebo správné odpovědi

- Sextus Tarquinius měl přízvisko „Zpupný“
a) ano b) ne
- S. Tarquinius byl přijat
a) Collatinem b) Lucretií c) průvodcem
- S. Tarquinius vyhrožoval
a) smrtí b) nucenou prostitucí c) pouze poraněním d) pohanou e) ztrátou majetku
- S. Tarquinius se snažil Lucretii získat
a) vyhrožováním b) vyznáním lásky c) prosbami
- L. Tarquinius zanedbával během své vlády kult
a) ano b) ne

Odpovězte na otázky

- Najděte vazby akuzativu s infinitivem.
- Určete následující slova: *dormientem*, *hospitāle*, *pectus*, *vī*, *pōnam*, *benignē*
- Nahradte zájmena *eum*, *eam*, *eius*, *ei* vlastními jmény ve správném tvaru.
- Vyskytuje se v textu nějaké deponentní sloveso?
- Víte, jaký šlechtic byl ve středověku označován slovem *comes*?

Přiřaďte jméno a zkratku

Římské jméno se obvykle skládalo ze tří částí. První bylo osobní jméno (*praenōmen*), druhé rodové jméno (*nōmen gentīle*) a poslední příjmení (*cōgnōmen*). Osobních jmen však bylo velmi málo, a proto se nejčastější jména zkracovala pomocí zkratek.

Přiřaďte jméno ke zkratce a uveďte význačné římské osobnosti, které byly nositeli některých z těchto jmen (např. spisovatele, politiky, řečníky).

Gaius, Mārcus, Lūcius, Tiberius, Sextus, Mānius, Decimus, Titus, Pūblius, Gnaeus, Spurius, Quīntus, Aulus

A.

⁴¹ Titus Livius. *Annales (Ab urbe condita)* 1, 57, 6 – 58, 4 (Liv. 1, 57, 6 – 58, 4)

⁴² *timor mortis* „strach ze smrti“

C.
Cn.
D.
L.
M.
M'.
P.
Q.
S./Sex.
Sp.
T.
Ti.

Slovní zásoba

adulter, era, erum	cizoložný
▪ adulter, erī, m.	▪ cizoložník
▪ adultera, ae, f.	▪ cizoložnice
ārdeō, ēre, ārsī, ārsūrus	hořet, planout
benignus, a, um	laskavý, štedrý
Capitōlium, iī, n.	Kapitol, kapitolský vrch
castitās, ātis, f.	čistota, bezúhonnost, cudnost
Collatīnus (Conlatīnus), ī, m.	Collatinus
comes, itis, m.	průvodce, společník
cubiculum, ī, n.	ložnice, pokoj
dēdecus, oris, n.	hanba, pohana, potupa
dēdūcō, ere, dūxī, ductum	odvést
fateor, ērī, fassus sum	vyznávat, přiznávat se
gladius, iī, m.	meč
hospitālis, e	hostinský, pohostinský
incitō, āre, āvī, ātum	pobídnout, dráždit
Lucretīa, ae, f.	Lucretia
minor, ārī, ātus sum +dat. +ak.	vyhrožovat komu (dat.) čím (ak.)
nūdus, a, um	nahý
obstinātus, a, um	vytrvalý, neústupný, tvrdohlavý,
opprimō, ere, pressī, pressum	přitisknout, přimáčknout, potlačit
pectus, oris, n.	hrud', prsa
pudicitia, ae, f.	mravnost, stud, počestnost
pudicus, a, um	mravný, počestný, slušný
septimus, a, um	sedmý
sī	jestliže, kdyby (zde jestliže)
sīc	tak
stringō, ere, strīnxī, strictum	stisknout, svírat
▪ gladium stringere	▪ tasit meč
stuprō, āre, āvī, ātum	poskvrnit, zneuctít, znásilnit
subigō, ere, subēgī, subāctum	podrobit
Tarquīnius, iī, m.	Tarquinius
terror, ōris, m.	strach, hrůza, věc nahánějící strach
Tuscī, ōrum, m.	Tuskové, Etruskové
ultimus, a, um	poslední
Volscī, ōrum, m.	Volskové

Živá slova

Praga caput regni.

Scio me nihil scire.

Dicere non est facere.

Extra muros.

Intra muros.

Mendacem memorem esse oportet.

Periculum in mora.

Aurea mediocritas.

Favete linguis.

faveō, ēre, fāvī, fautum	být příznivě nakloněn, mít v oblibě, být přívežencem	favorit
mediocritās, ātis, f.	prostřednost	
mendāx, ācis	lživý, zde: lhář	
mora, ae, f.	prodlení, zdržení	
oportet, ēre, oportuit, –	je třeba	

12. lekce

Gramatika

SUBSTANTIVA 4. DEKLINACE

Do 4. deklinace patří substantiva zakončená v genitivu singuláru na *-ūs*, jedná se o tzv. u-kmeny. Ve 4. deklinaci se vyskytují substantiva všech tří rodů. Maskulina a feminina 4. deklinace jsou v nominativu singuláru zakončena na *-us* a neutra na *-ū*.

Vzor pro maskulina a feminina: exercitus, ūs, m. „vojsko“

Vzor pro neutra: cornū, ūs, n. „roh“

sg.	nom.	exercit-us	corn-ū
	gen.	exercit-ūs	corn-ūs
	dat.	exercit-uī	corn-ū
	ak.	exercit-um	corn-ū
	vok.	exercit-us	corn-ū
	abl.	exercit-ū	corn-ū
pl.	nom.	exercit-ūs	corn-ua
	gen.	exercit-uum	corn-uum
	dat.	exercit-ibus	corn-ibus
	ak.	exercit-ūs	corn-ua
	vok.	exercit-ūs	corn-ua
	abl.	exercit-ibus	corn-ibus

Tvoření pádů a spojování s adjektivy na základě shody v rodě, čísle a pádě je stejné jako u ostatních deklinací.

Rody substantiv 4. deklinace

Ve 4. deklinaci převažují maskulina, ale vyskytují se v ní i některá feminina. Mezi feminina patří:

- jména označující osoby ženského pohlaví (např. *nūrus, ūs, f. „snacha“*, *socrus, ūs, f. „tchýně“*, *anus, ūs, f. „stařena“*) a jména stromů (např. *quercus, ūs, f. „dub“*)
- některá další substantiva, např.: *acus, ūs, f. „jehla“*, *manus, ūs, f. „ruka“*, *domus, ūs, f. „dům“*, *porticus, ūs, f. „sloupořadí“*, *tribus, ūs, f. „tribus, kmen, okres“*, pomnožné *Idūs, uum, f. „Idy (13. nebo 15. den v měsíci)“*

Neuter 4. deklinace je doloženo pouze několik, kromě vzoru *cornū* je to např.:

- *genū, ūs, n. „koleno“*, *gelū, ūs, n. „led“*, *verū, ūs, n. „rožeň“*

ROZŠÍŘENÍ

Výjimky ve skloňování

Dvojslabičná substantiva zakončená na *-cus* mají v dativu a ablativu plurálu koncovku *-ubus*, např. *arcus, ūs, m. „oblouk“ (arcubus)*, *lacus, ūs, m. „jezero“ (lacubus)*.

Koncovka *-ubus* se však může vyskytnout i u některých jiných substantiv, např. u *artus, ūs, m. „kloub, úd“ (artubus)*, *tribus, ūs, f. „tribus, kmen, okres“ (tribubus)* a vzácně také u *portus, ūs, m. „přístav“ (portubus)*.

V dativu singuláru se u některých maskulin a feminin může kromě koncovky *-uī* vyskytnout také koncovka *-ū*, např. u *currus, ūs, m. „vůz“ (currū)*, *manus, ūs, f. „ruka“ (manū)*, *sūmptus, ūs, m. „náklad, výdaj“ (sūmptū)*.

Substantivum *domus* má v některých pádech dvojtvary podle 2. deklinace:

- abl. sg. *domō* (méně často i *domū*), gen. pl. *domōrum* i *domuum*, ak. pl. *domōs* i *domūs*.

Tvar *domī* znamená „doma“, akuzativ *domum* může znamenat „domů“ a ablativ *domō* „z domu, z domova“.⁴³

Vyskytuje se také několik slov, od nichž je doložen pouze tvar ablativu singuláru, např. *iussū* „na rozkaz“ (*iussū cōsulis* „na rozkaz konzula“), *iniussū* „bez rozkazu“, *nātū* „narozněním, věkem“ (používá se zejména pro vyjádření „starší“, „mladší“, viz 14. lekce).

TIPY

Podobnosti ve tvarech

Podobnosti ve tvarech vznikají především mezi 2. a 4. deklinací, v některých tvarech však i s 3. deklinací, např.:

-us:	magistrātus, exercitus servus, dominus, bonus corpus, vulnus	nom. a vok. sg. substantiv 4. deklinace nom. sg. subst. a adj. 2. deklinace podle vzoru <i>servus</i> nom., ak. vok. sg. některých neuter 3. deklinace
-ūs:	exercitūs, currūs cornūs	gen. sg., nom., ak., vok. pl. maskulin a feminin 4. deklinace gen. sg. neuter 4. deklinace

-um:	mīlitum, corporum servum, bonum exemplum, bonum exercitum	gen. pl. souhláskových kmenů 3. deklinace ak. sg. maskulin 2. deklinace nom., ak., vok. sg. neuter 2. deklinace ak. sg. maskulin a feminin 4. deklinace
------	--	--

Další podobnosti mohou vznikat mezi různými slovy, např.:

manuum (substantivum *manus*, *ūs*, *f.* „ruka“, gen. pl.)

strēnum (adjektivum *strēnuus*, *a*, *um* „silný“, ak. sg. pro maskulina, nom., ak., vok. sg. pro neutra)

exercitū (substantivum *exercitus*, *ūs*, *m.* „vojsko“, dat. sg.)

minuī (sloveso *minuō*, *ere* „zmenšovat“, inf. prez. pas.)

strēnuī (adjektivum *strēnuus*, *a*, *um* „silný“, gen. sg., nom., vok. pl. pro maskulina, gen. sg. pro neutra)

SUBSTANTIVA 5. DEKLINACE

Do 5. deklinace patří substantiva, která jsou v genitivu singuláru zakončena na *-ēī* nebo *-eī*, jsou to tzv. *ē*-kmeny. Substantiva 5. deklinace jsou většinou feminina, pouze substantivum *diēs* je maskulinum.

Vzory: diēs, diēī, m. „den“, rēs, reī, f. „věc

sg.	nom.	di-ēs	r-ēs
	gen.	di-ēī	r-eī
	dat.	di-ēī	r-eī
	ak.	di-em	r-em
	vok.	di-ēs	r-ēs
	abl.	di-ē	r-ē
pl.	nom.	di-ēs	r-ēs
	gen.	di-ērum	r-ērum
	dat.	di-ēbus	r-ēbus
	ak.	di-ēs	r-ēs

⁴³ Více viz vazba místních jmen, lekce 18.

vok.	di-ēs	r-ēs
abl.	di-ēbus	r-ēbus

Vzory *diēs* a *rēs* se liší pouze délkou vokálu v genitivu a dativu singuláru. Ke krácení dlouhého *-ē-* dochází v těchto pádech v případech, že před ním předchází souhláska.

Tvoření pádů a spojování s adjektivy na základě shody v rodě, čísle a pádě je stejné jako u ostatních deklinací.

Substantivum *diēs* je rodu mužského, pokud však vyjadřuje stanovenou lhůtu apod., je rodu ženského, např. *diēs certa* „určitý den“, *diēs perexigua* „velmi krátká, nepatrná lhůta“.

Substantivum rēs

Substantivum *rēs* se vyskytuje v ustálených spojeních, např.

<i>rēs pūblica</i>	stát (dosl. věc veřejná)
<i>rēs pūblica lībera</i>	republika (dosl. svobodný stát)
<i>rēs familiāris</i>	majetek (dosl. rodinná věc)
<i>rēs frūmentāria</i>	zásobování (dosl. obilní věc)
<i>rēs secundae</i>	štěstí (dosl. příznivé věci)
<i>rēs adversae</i>	neštěstí (dosl. nepříznivé věci)
<i>rēs gestae</i>	dějiny, historie (dosl. vykonané věci)
<i>rēs novae</i>	státní převrat (dosl. nové věci)

Tvary substantiva *rēs* se používají také v nepřímých pádech při skloňování substantivizovaných neuter adjektiv plurálu typu *bona* „dobré věci, dobro“ nebo *omnia* „všechno“. V nepřímých pádech se adjektiva shodují se substantivum *rēs*, mají tedy tvary pro ženský rod:

pl.	nom.	bona	omnia
	gen.	bonārum rērum	omnium rērum
	dat.	bonīs rēbus	omnibus rēbus
	ak.	bona	omnia
	(vok.)	(bona)	(omnia)
	abl.	bonīs rēbus	omnibus rēbus

Pomocí substantiva *rēs* se obvykle odlišuje substantivizované neutrum od maskulina, které stojí samostatně i v genitivu, dativu a ablativu plurálu (např. *bonōrum*, *bonīs* nebo *omnium*, *omnibus*).

TIPY

Podobnosti ve tvarech

Tvary 5. deklinace se mohou podobat 3. deklinaci, ale i některým tvarům sloves, např.:

-ēs:	diēs	nom., vok. sg., nom., ak., vok. pl. 5. deklinace
	artēs, brevēs	nom., ak., vok. pl. 3. deklinace
	monēs	2. os. sg. ind. prez. akt. 2. konjugace
	legēs, audiēs, capiēs	2. os. sg. ind. fut. akt. 3. a 4. konjugace

-ē:	faciē	abl. sg. 5. deklinace (<i>faciēs</i> , <i>ēī</i> , <i>f.</i> „tvář“)
	monē	2. os. sg. imperativu 2. konjugace
-e	serve, bone	vok. sg. maskulin 2. deklinace podle vzoru <i>servus</i>
	mīlite, cīve, corpore,	abl. sg. substantiv 3. deklinace (mimo vzor <i>mare</i>),
	laudante, paupere	abl. sg. participia prézentu a výjimečně někt. adjektiv 3. dekl.
	lege	2. os. sg. imperativu 3. deklinace

UKAZOVACÍ ZÁJMENA HIC, ISTE, ILLE, IPSE

ZÁJMENA HIC, ISTE, ILLE

Ukazovací zájmena *hic*, *iste* a *ille* tvoří systém vyjadřující míru vzdálenosti osoby nebo předmětu, na který se ukazuje:

- *hic*, *haec*, *hoc* „tento, tato, toto“: ukazuje na věci či osoby přítomné, blízké mluvčímu
- *iste*, *ista*, *istud* „tenhle, tahle, tohle“: ukazuje na věci či osoby blízké adresátovi
- *ille*, *illa*, *illud* „onen, ona, ono“: ukazuje na věci či osoby nepřítomné, vzdálené mluvčímu i adresátovi

V souvislých textech se do češtiny překládají různými ukazovacími zájmeny podle kontextu. Zájmeno *iste* může někdy mít hanlivý významový odstín „tenhleten (špatný) člověk“ apod.

V genitivu singuláru se vyskytuje typická zájmenná koncovka *-īus* a v dativu singuláru koncovka *-ī* (srov. zájmeno *is*, *ea*, *id*).

V některých tvarech zájmena *hic*, *haec*, *hoc* se objevuje koncové *-c*, které je pozůstatkem původní ukazovací částice *-ce*. Předchází-li před koncovým *-c* souhláska *-m*, asimiluje se na *-n-* (srov. tvary zájmena *īdem*, *eadem*, *idem*).

	m.	f.	n.
sg. nom.	hic	haec	hoc
gen.		hu-īus	
dat.		hu-ī-c	
ak.	h-un-c	h-an-c	hoc
abl.	h-ō-c	h-ā-c	h-ō-c
pl. nom.	h-ī	h-ae	haec
gen.	h-ōrum	h-ārum	h-ōrum
dat.		h-īs	
ak.	h-ōs	h-ās	haec
abl.		h-īs	

	m.	f.	n.	m.	f.	n.
sg. nom.	iste	ista	istud	ille	illa	illud
gen.		ist-īus			ill-īus	
dat.		ist-ī			ill-ī	
ak.	ist-um	ist-am	istud	ill-um	ill-am	illud
abl.	ist-ō	ist-ā	ist-ō	ill-ō	ill-ā	ill-ō
pl. nom.	ist-ī	ist-ae	ist-a	ill-ī	ill-ae	ill-a
gen.	ist-ōrum	ist-ārum	ist-ōrum	ill-ōrum	ill-ārum	ill-ōrum
dat.		ist-īs			ill-īs	
ak.	ist-ōs	ist-ās	ist-a	ill-ōs	ill-ās	ill-a
abl.		ist-īs			ill-īs	

Latina a čeština se liší ve způsobu užívání ukazovacích zájmen ve větách typu „Toto jsou moji přátelé“. Zatímco v češtině je ukazovací zájmeno v singuláru neutra, v latině se musí shodovat se jmennou částí přísudku, např.:

<i>Hī amīcī meī sunt.</i>	„Toto jsou moji přátelé.“, doslova „Tito jsou moji přátelé.“
<i>Haec amīcae meae sunt.</i>	„Toto jsou moje přítelkyně.“, doslova „Tyto jsou moje přítelkyně.“
<i>Haec verba mea nōn sunt.</i>	„Toto nejsou moje slova.“, doslova „Tato nejsou moje slova.“
<i>Hic pater meus est.</i>	„Toto je můj otec.“, doslova „Tento je můj otec.“
<i>Haec māter mea est.</i>	„Toto je moje matka.“, doslova „Tato je moje matka.“
<i>Hoc oppidum meum est.</i>	„Toto je moje město.“

Zájmena *hic* a *ille* mohou také odkazovat na osoby nebo věci uvedené v předchozím textu. *Hic* odkazuje na osobu nebo věc, která stojí v textu blíže, *ille* na osobu nebo věc, která stojí v textu dále.

- *Homērus et Vergilius poētae clārī erant. Hic Rōmānus, ille Graecus erat.*
Homér a Vergilius byli slavní básníci. Tento (=Vergilius) byl římský básník, onen (=Homér) řecký.

ZÁJMENO IPSE, IPSA, IPSUM

Zájmeno *ipse, ipsa, ipsum* znamená „sám“ ve smyslu „osobně, dokonce i, bez pomoci ostatních“ apod., nikoliv ve významu „opuštěn, osamocen“, který se v latině vyjadřuje pomocí *sōlus, a, um* (viz 13. lekce).

Zájmeno *ipse* se skloňuje podobně jako předchozí zájmena, v nominativu singuláru neutra však má *ipsum* (proti *illud a istud*).

		m.	f.	n.
sg.	nom.	ipse	ipsa	ipsum
	gen.		ips- ius	
	dat.		ips- ī	
	ak.	ips-um	ips-am	ips-um
	abl.	ips-ō	ips-ā	ips-ō
pl.	nom.	ips-ī	ips-ae	ips-a
	gen.	ips-ōrum	ips-ārum	ips-ōrum
	dat.		ips-īs	
	ak.	ips-ōs	ips-ās	ips-a
	abl.		ips-īs	

Zájmeno *ipse* se používá ke zdůraznění a často se pojí s osobními zájmeny, např.:

- *tē ipsum quaerō* hledám právě tebe, tebe osobně,...

Při spojení s reflexivním zájmenem se *ipse* shoduje s podmětem nebo předmětem podle toho, na kterém z nich je větší důraz:

- *sē ipsum laudat* chválí sebe samotného (a ne někoho jiného)
- *ipse sē laudat* on sám se chválí (a ne jiní)

ROZŠÍŘENÍ: SKLOŇOVÁNÍ ŘECKÝCH JMEN

Latina během své historie přejala řadu řeckých slov. Zvláště u vlastních jmen mohou být v některých pádech zachovány původní řecké koncovky. Jedná se o jména z prvních tří deklinací, protože čtvrtou a pátou deklinací řečtina neměla. Vedle řeckých tvarů se však používají i latinizované tvary podle vzorů příslušných deklinací. V následujícím přehledu jsou uvedeny nejčastější případy.

1. deklinace

sg.	nom.	Aenē- ās	Helēn- ē
	gen.	Aenē-ae	Helēn- ēs
	dat.	Aenē-ae	Helēn-ae
	ak.	Aenē- ān	Helēn- ēn
	vok.	Aenē- ā	Helēn- ē
	abl.	Aenē- ā	Helēn- ē

Kromě řeckých koncovek se používají i latinské, např. *Aenēam, Helēna*.

2. deklinace

Řecká jména 2. deklinace mohou být zakončena:

- v nominativu singuláru na *-os* (např. *Dēlos, Rhodos*),

- v akuzativu singuláru na *-on* (např. *Dēlon, Rhodon*).

Používají se však i tvary podle vzoru *servus* (tj. *Dēlus, Rhodus, Dēlum, Rhodum*). V ostatních pádech se řecká jména skloňují pravidelně podle 2. deklinace.

3. deklinace

U řeckých jmen 3. deklinace mohou být zachovány řecké koncovky v následujících pádech:

gen. sg.	-os	<i>Pallados</i> od <i>Pallas, dis/dos, f.</i>
ak. sg.	-ēn -in / -im -a	<i>Ulixēn</i> od <i>Ulixēs, is, m.</i> „Odysseus“ <i>Charybdin/Charybdim</i> od <i>Charybdis, is, f.</i> <i>aēra</i> od <i>aēr, aēris, m.</i> „vzduch“; <i>Colchida</i> od <i>Colchis, idis</i> „kolšský, z Kolchidy“
vok. sg.	bez koncového -s	<i>Ulixē</i> od <i>Ulixēs, is, m.</i> „Odysseus“; <i>Theti</i> od <i>Thetis, idis, f.</i>
nom. pl.	-es	<i>Pleiades, um, f.</i> „Plejády“
ak. pl.	-as	<i>Pleidas</i> od <i>Pleiades, um, f.</i> „Plejády“

Z akuzativních koncovek *-in/-im* je původní koncovkou *-in*, koncovka *-im* je její latinizovaná podoba (srov. latinská substantiva typu *turris*).

Rovněž u řeckých jmen 3. deklinace se vyskytují latinské koncovky.

Slovní zásoba

accūsō, āre, āvī, ātum +ak. +gen.

admīrābilis, e

adveniō, īre, vēnī, ventum

adversus, a, um

cadō, ere, cecidī, –, cāsūrus

- cadere in +ak.

coniūnx, coniugis, m. f.

cor, cordis, n.

cornū, ūs, n.

currus, ūs, m.

dexter, t(e)ra, t(e)rum

diēs, ēī, m.

dissentiō, īre, sēnsī, sēnsūm ā/cum +abl.; dē +abl.

diū

domus, ūs, f.

emō, ere, ēmī, emptum

eques, itis, m.

exercitus, ūs, m.

ex(s)ilium, iī, n.

fidēs, eī, f.

foedus, eris, n.

igitur

ignis, is, m.

- ferrō ignīque

immortālis, e

impetus, ūs, m.

inde

iter, itineris, n.

iūdicō, āre, āvī, ātum

iūrō, āre, āvī, ātum

- iūrāre per +ak.

legiō, ōnis, f.

lībertus, ī, m.

magistrātus, ūs, m.

manus, ūs, f.

metus, ūs, m.

mōtus, ūs, m.

nātālis, e

- diēs natālis / natālis, is, m.

necessārius, a, um

nunc

oportet, ēre, oportuit

pedes, itis, m.

persuādeō, ere, suāsī, suāsūm +dat.

pēs, pedis, m.

obžalovat, obvinít koho, co (ak.) z čeho (gen.)

podivuhodný, obdivuhodný

přijít

obrácený dopředu, nepříznivý, nešťastný

padnout, klesnout, padnout mrtev

- upadat do něčeho, dostat se do něčeho, padnout na někoho

manžel, manželka

srdce

roh, paroh, křídlo (ve vojenství)

vůz

pravý

den

nesouhlasit (s kým); (v čem)

dlouho

dům

kupovat

jezdec

vojsko

vyhnanství

víra, důvěra, věrnost, slib

smlouva

tedy

ohněň

- ohněm a mečem

nesmrtelný

útok

odtud, potom, pak, proto

cesta, pochod

soudit, vynášet rozsudek, posuzovat, pronášet úsudek

přísahat

- přísahat při (někom, něčem)

legie

propuštěnec

úředník, úřad

ruka

strach

pohyb

týkající se narození, rodný

- narozeniny

nutný

nyní, teď

je třeba

pěšák

přesvědčit (někoho)

noha

portus, ūs, m.
 prīvātus, a, um
 prōmissum, ī, n.
 ▪ prōmissum facere, servāre
 prōmittō, ere, mīsī, missum
 reliquus, a, um
 rēs, reī, f.
 ▪ rēs adversae
 ▪ rēs secundae
 ▪ rēs pūblica
 sedeō, ēre, sēdī, sessum
 senātus, ūs, m.
 sinister, tra, trum
 soleō, ēre, solitus sum +inf.
 spēs, speī, f. +gen.
 ▪ spēs victōriae
 testis, is, m., f.
 tolerābilis, e
 ulcīscor, ī, ultus sum +ak.
 vertō, ere, vertī, versum
 ▪ vertī
 ▪ in fugam vertere
 vestīgium, īī, n.

přístav
 soukromý
 slib
 ▪ splnit slib
 slibovat
 zbývající
 věc, záležitost, podstata, stav, poměry
 ▪ neštěstí
 ▪ štěstí
 ▪ stát
 sedět
 senát
 levý
 mít ve zvyku něco dělat
 naděje (koho, na něco)
 ▪ naděje na vítězství
 svědek, svědkyně
 snesitelný
 pomstít (co), pomstít se (komu)
 otočit, obracet, měnit
 ▪ obracet se, zdržovat se (někde), proměňovat se
 ▪ obrátit na útěk, zahnat
 stopa

Cvičení

1. Vyskloňujte následující spojení

malá ruka, krátký den, ta věc

2. Určete pád, číslo, rod a deklinaci, do níž patří následující substantiva

impetum, itinera, domūs, currū, corde, cornua, pede, peditēs, spē, teste, equitum, diēbus, coniugī, custōdum, rērum, mōtum, senēs, modō, fideī, equī, senātū, fāta, exercitūs, metū, tyrannus, legum, legiōnum, officia, ratiōnem, fera, ferra, avium, tribūnus, domō, fūrum, voluntātem, vulnera, vestīgiīs, oculīs, nocte, sacerdotum

3. Vytvořte k substantivům tvary od daných adjektiv (zachovejte shodu v rodě, pádě a čísle)

domuum (pulcher, tuus)	exercituī (clārus, fortis)
cornua (sinister, brevis)	magistrātūs (bonus, ūtilis)
manū (meus, dīligēns)	rēbus (secundus, difficilis)
diē (longus, nātālis)	spem (noster, omnis)
testem (vērus, nōbilis)	reī (necessārius, tolerābilis)
deī (magnus, immortalis)	iter (magnus, celer)

4. Doplňte délky a škrtněte výraz, který mezi ostatní nepatří

fidem, solem, plebem, rationem, regem
 morbum, populum, oculum, senatum, librum
 probe, aperte, alte, dulce, misere
 statuuntur, tribuuntur, sequuntur
 libere, hodie, die, severe, humane

5. Najděte požadované pády a rozlište deklinace

akuzativy singuláru:

portum, portam, partium, patrum

ablativy singuláru:

rē, cōnsule, scrībe, similit, arce, sedē, lēgī, corde, movē, probō, prūdentī, aurō, turri, spē, claude, clāde

genitivy plurálu:

antīquum, arcuum, mulierum, ōrātōrum, vitium, aurium, idōneum, rērum, cārum, currum

genitivy singuláru:

lēgātus, currūs, vulnus, cornūs, genus, poenīs, curris, veteris, virīs, montis, paucīs, avī, aequī, morī, mūnī, fīnitimī, emī

6. Převeďte do opačného čísla

rērum clārārum, mōtum celerem, curribus magnīs, iter longum, testī respondentī, portūs parvī, rem publicam, cor maestum, diēs brevis, diē bonī, diē clārō
 testis ācer, domūs novae, currūs celerēs, impetum periculōsum, vestīgia reliqua, cor audāx, portūs pītvāī, rēbus necessāriīs, religiōne antīquā, magistrātuum publicōrum, diē adversō, spēs futūra, mōtūs grātōs, fidēs commūnis, peditēs fortēs, ignis magnus

7. Doplňte uvedené výrazy do vět

cornū, diē, foedere, impetū, iter, hostium, magistrātūs, metus, rēbus, reī pūblicae, senātū, spem

1. Occupant tribūnī templum posterō _____ (Liv. 2, 56, 10)
2. _____ in omnēs praesentēs cadēbat.
3. Magistrātūs _____ periculōsus in exiliū mittī poterat.
4. Datamēs⁴⁴ reliquōs prīmō _____ pellit, fugientēs persequitur, multōs interficit, castra _____ capit. (Podle Nep. *Dat.* 6, 7)
5. Caesar intellegit sē _____ victōriae nōn habēre, itaque _____ ad castra vertit.
6. Vir fortis _____ dextrō praeerat.
7. Multī dīcēbant _____ imperītōs esse et rem pūblicam rēgere nescīre.
8. In _____ adversīs contrōversiae inter cīvēs dēpōnuntur.
9. Cum _____, cum populō dē pāce ac _____ agunt. (podle Liv. 9, 9, 12)

8. K uvedeným substantivům vytvořte tvary ukazovacích zájmen v příslušném pádě, rodě a čísle

	is	īdem	hic	iste	ille	ipse
<i>puellae</i>	<i>eius</i>	<i>eiusdem</i>	<i>huius</i>	<i>istīus</i>	<i>illīus</i>	<i>ipsīus</i>
cornū						
mōrum						
dolōribus						
equitī						
uxōrem						
parentēs						
animālia						
locī						
partium						
linguās						
scelus						
nuntium						
adulēscēte						

9. Nahrad'te zájmeno is zájmeny hic, iste, ille

1. Ad **eum** curram.
2. Sē **id** scelus ulcīscī studēre dīcunt.
3. Epistulās **eōrum** diē nocteque legēbam.
4. **Ī** scelerum gravium accūsantur.
5. **Is** pēs mihi dolet.
6. **Ea** omnia ā senātū dīlīgenter aguntur.
7. **Eā** spē ad tē venimus.
8. **Ea** prōmittere cōgimur.
9. **Ea** praeda in partēs dīviditur.
10. Omnēs sciunt **eōs** prōmissa nōn facere.
11. In **eō** portū multae nāvēs erant.
12. Dē **īis** rēbus tēcum nōn loquar.
13. Vērum nōn dīcit, itaque **ei** nōn crēdēmus.
14. Vestīgia **eius** sequī cōnābantur.
15. Virtūs **eārum** admīrābilis et omnibus nōta erat.
16. Posterō diē **eam** vidēre poterāmus.
17. **Eās** coniugēs bonās appellāre nōn possumus.

⁴⁴ *Datamēs, is, m.* Datames, perský vojevůdce a satrapa

10. Dejte zájmeno v závorce do správného tvaru

1. In forō uxōrem (*ille*) _____ virī vidēre potes.
2. (*Hic*) _____ scelera ante oculōs omnium cīvium committēbantur.
3. (*Iste*) _____ vērum nōn est.
4. Id (*ipse*) _____ nōn agam.
5. (*Hic*) _____ magistrātuī persuādere nōn poterātis.
6. (*Hic*) _____ arcem hostēs nōn capient.
7. (*Īdem*) _____ lēgātōs ad rēgem mittunt.
8. Sē (*ipse*) _____ vincere difficile est.
9. (*Is*) _____ gens (*īdem*) _____ deum colit.
10. Castra hostium (*īdem*) _____ impetū capiuntur.

11. Nahrad'te zájmeno vhodným slovem

1. **Huic** nōn pārēbō.
2. **Hōs** ab **illō** emēmus.
3. **Eadem** nōn patientur.
4. **Hās** ad senātum mittit.
5. Verbīs **istīus** offendiminī.
6. **Illa** semper timēbat.
7. **Hīs** nōn cōsulēbant.
8. Negō mē cum **istō** vīvere posse.
9. **Eum** tēcum loquentem vidēbāmus.
10. **Illam** vituperāre solēbant.
11. Dē vitiīs **eārum** saepe scrībēbātur.
12. Appāret tē **eidem** similem esse.
13. Mīlitēs **ea** bene custodiēbant.

12. Doplňte do vět zájmeno ipse

1. _____ dīcēbat rēgem sē esse. (podle Sen. *epist.* 108, 13)
2. Sōcratēs magistrum nōn habēbat, sed sē _____ docēbat.
3. Prīma ars hominis est _____ virtūs. (Sen. *epist.* 92, 10)
4. Id _____ scrībēs ad mē. (Cic. *Att.* 6, 1, 26)
5. Id cōgnōscēs ex litterīs _____ Caesaris.
6. Tibi _____ cōsulere dēbēs.
7. Ex eō vīs _____ nātūrae intellegī potest. (podle Cic. *Tusc.* 5, 13, 38)
8. Intellegunt haec _____ per sē difficilia esse.
9. Hominēs graviter labōrantēs ab _____ dīs immortalibus auxilium petēbant.
10. Epicūrus iūdicat _____ virtūtem nōn satis⁴⁵ esse ad beātam vītam. (podle Sen. *epist.* 85, 18)
11. Sed ego lībertum eius per sē _____ dīligō. (Cic. *fam.* 13, 60, 1)

13. Převeďte ze singuláru do plurálu a opačně

illud cor, hīs verbīs, hārum coniugum, istud iter, ipsō tribūnō, huic peditī, istōs custōdēs, hāc rē, hunc magistrātum, istōrum curruum, haec sacrificia, hae avēs, hic honor, ipsa animālia, illōrum ignium, istud ōrāculum, hās formās, ille exercitus, istīus puellae, eae magistrae

14. Napište, kde se můžete setkat s následujícími koncovkami (u sloves i jmen), uveďte příklady

	gramatická definice	příklad
--	---------------------	---------

⁴⁵ *satis* „dost, dostatečný“

-ū	<i>abl. sg.m., f. 4. dekl. nom., ak., vok. sg. n. 4 dekl.</i>	<i>exercitū cornū</i>
-e		
-ī		
-ā		
-is		
-um		
-ēs		
-ē		

15. Spojte části vět

1. Caesar nōn solum publicās,	k. sed curribus prō moenibus utēbantur.
2. Hostēs castra nōn habēbant,	l. sed nōn discut.
3. Multī nōn solum spem magnam habēbant,	m. sed eās capere nōn poterant.
4. Multī discipulī in scholā tantum sedent,	n. sed etiam prīvātās iniūriās ulcīscēbātur.
5. Scīmus nōs immortalēs nōn esse,	o. sed etiam timōrem.
6. Vestīgia ferārum sequēbantur,	p. sed saepe id oblivīscī cupimus.

16. Vyberte správný tvar

1. Nunc (*hōc, hoc*) mihi (*ignōsce, ignōscē*). (Plaut. *Mil.* 568)
2. Multī putābant fātum mūtārī nōn (*potest, possunt, posse*).
3. Sed (*tace, tacē*) atque hanc rem (*gere, gerē, gerī*). (Plaut. *Pseud.* 195a)
4. Eum (*avāritiam, avāritiae, avāritiā*) accūsāre audiēbam.
5. Ille litterās ad tē mittit dē (*suā, eōrum*) spē rērum secundārum. (podle Cic. *Phil.* 7, 5)
6. Sapientēs (*iniūriārum, iniūriās, iniūriīs*) ignōscere, nōn (*ulcīscere, ulcīscī*) student.
7. (*In illīs diēbus, Illīs diēbus, Illōs diēs*) cīvēs bonī in exilium (*pellēbantur, pellēbant, pellēbātur, pellēbat*).
8. Id per sē (*tolerābile, tolerābilis, tolerābilium, tolerābilem*) appāret. (Sen. *dial.* 6, 19, 1)
9. Haec diē (*nātāle, nātālī, nātālīs*) meō ad tē scribere cupiēbam.

17. Přeložte do latiny

s tímto mužem, o téhle bitvě, za oněch časů, se samotným knězem, tyto věštby, bez této smlouvy, k oné straně, na samou věž, ony mravy, pod těmito zdmi, na oněch lodích, mezi samotnými bohyněmi, tímto způsobem, na oné cestě, přes tohle pole, před touhle nocí, po tomto vítězství, tebe samotného žádám, do téhle řeky

18. Dejte do závislosti na uvedených výrazech

1. Etiam mūrus cadere potest.
Nōtum est
2. Huic persuādēre nōn possunt.
Queruntur
3. Cor tibi trīste est. (podle Ov. *Pont.* 1, 6, 2)
Valdē doleō
4. Medicī dolōrem tolerābilem facere possunt.
Omnēs spērant
5. Verba magnam vim habent.
Nōtum est
6. Neque spēs neque timor nōbīs est.
Dīcimus

7. Aestāte diēs longī et hieme brevēs sunt.
Omnēs scīmus
8. In rēbus secundīs dē morte et morbīs saepe nōn cōgitāmus.
Scīmus
9. Illī inter sē dissentiunt. (podle Cic. *fin.* 2, 6,19)
Cōnstat

19. Uved'te do správného pádu slova řeckého původu v závorkách

amor (*Helēnē*), amāre (*Helēnē*), nāvēs (*Aenēās*), dē (*Aenēās*), mīrārī (*Aenēās*), vitāre (*Charybdis*), exspectāre (*Ulixēs*), fīlius (*Thetis*), parēre (*Thetis*), īra (*Pallas*), negligere (*Mēdēa Colchis*), vidēre (*Plēiades*), assequī (*aēr*)

20. Doplňte překlad příbuzenských vztahů podle definic. Doplňte názvy příbuzenských vztahů do vět.

marītus, ī, m. „manžel“, vidua, ae, f. „vdova“, paternus, a, um „z otcovy strany“, māternus, a, um „z matčiny strany“, uxor, ōris, f. „manželka“

latinský výraz	definice	český ekvivalent
avus, ī, m.	est pater patris (avus paternus) aut mātris (avus māternus)	
avia, ae, f.	est māter patris (avia paterna) aut mātris (avia māterna)	
proavus, ī, m.	est pater avī aut aviae	
proavia, ae, f.	est māter avī et aviae	
avunculus, ī, m.	est frāter mātris	
patruus, ī, m.	est frāter patris	
amita, ae, f.	est soror patris	
mātertera, ae, f.	est soror mātris	
nepōs, ōtis, m.	est fīlius filiī aut filiae	
neptis, is, f.	est filia filiī aut filiae	
gener, erī, m.	est marītus filiae	
nūrus, ūs, f.	est uxor filiī	
socer, erī, m.	pater uxōris aut marītī	
socrus, ūs, f.	māter uxōris aut marītī	
sobrīnus, ī, m.	fīlius sorōris mātris	
frāter patruēlis	fīlius frātris patris	
sobrīna, ae, f.	fīlia sorōris mātris	
soror patruēlis	fīlia frātris patris	

Doplňte jména bohů nebo označení příbuzenských vztahů

Apollō⁴⁶ fīlius _____ et Lātōnae erat. Avus Appollinis _____ nōminābātur, _____ eius erat Ops. Apollō sorōrem _____ habēbat. Vesta Appollinis _____ erat, Neptūnus _____ eius.

Doplňte označení příbuzenských vztahů nebo stavu

Mārcus magnam familiam habet. Uxor eius appellātur Iūlia, filiī eōrum Titus et Pūblius. Habent etiam filiā Claudiam. Fīliī _____ (= Mārcum et Iūliam) suōs amant et eōs adiuvāre student. Sextus, Mārcī pater, est _____ Titī, Pūbliī et Claudiae. Et Terentia, Mārcī māter, est eōrum _____. Iūlia iam tantum mātrem habet. Pater eius iam nōn vīvit, itaque māter Iūliae _____ est.

⁴⁶ Apollō, *inis / ōnis, m.* „Apollo, Apollón“

Mārcus et Iūlia frātrēs et sorōrēs habent. Tiberius, Mārcī frāter, est Titī, Pūbliī et Claudiae _____ et Decimus, Iūliae frāter est eōrum _____. Soror Mārcī est _____ Titī, Pūbliī et Claudiae, soror Iūliae eōrum _____ est.

Pūblius est Titī _____, Claudia est eius _____. Titus et Pūblius sunt Sextī _____ et Claudia est eius _____.

Titus iam uxōrem habet, ei nōmen Tullia est. Tullia est Mārcī _____. Pater Tulliae est Titī _____ et māter Tulliae est eius _____. Mārcus iam _____ est, nam Titus et Tullia filium parvum Quīntum habent. Itaque Sextus iam _____ est et uxor eius _____. Claudia marītum nōn habet. Marītus eius erit _____ Mārcī et Iūliae.

Dēscrībite⁴⁷ familiam vestram.

21. Doplňte začátky slov tak, aby vzniklo co nejvíce různých slov. Můžete doplňovat délky.

iu-
con-
ad-
ōr-

22. Přeložte do češtiny

1. Ex tuīs litterīs et ex rē ipsā nōs in perīculō esse videō. (podle Cic. *Att.* 3, 27, 1)
2. Nōn prōdest sapiētī sapiēns, sed sibi ipse. (Sen. *epist.* 109, 6)
3. „Hoc ipsum difficile est,“ dīcunt, „ēligere dē multīs.“ (podle Rhet. *Her.* 4, 4, 6)
4. Eō diē Quīntus Laberius Dūrus tribūnus mīlitum interficitur. (Caes. *Gall.* 5, 15, 5)
5. Erat enim ars difficilis rēctē rem pūblicam rēgere. (Cic. *Att.* 7, 25, 8)
6. Amīcitiā et foedus petentibus hōc modō respondētur: „Senātus et populus Rōmānus beneficiī et iniūriae memor esse solet.“ (Sall. *Iug.* 104, 4)
7. Mūtā iam istam mentem, mihi crēde, oblīvīscere caedis⁴⁸ atque incendiōrum. (Cic. *Catil.* 1, 6, 3)
8. Magnum exercitum Pompeium⁴⁹ habēre cōstat. (Cic. *fam.* 6, 18, 2)
9. Scītō igitur in tē et in collēgā⁵⁰ spem omnem esse. (Cic. *fam.* 11, 25, 2)
10. Illōs videt querī dē avāritiā magistrātuum, accūsāre senātum. (podle Sall. *Catil.* 40, 3)
11. Rēs ipsa parva, sed animī meī dolor magnus est. (Cic. *fam.* 13, 77, 3)

23. Přeložte do latiny

1. Naši úředníci přísahali při Iovovi.
2. Jezdci spojenců často obraceli nepřátele na útěk.
3. Cicero psal svým přátelům, že nemoc dopadá na moudrého.
4. Nevěděli jsme, že kupujete tento velký dům.
5. Přesvědčuj nás, že nemůže ztratit zbývající čas.
6. Vzdělaní lidé vysvětlovali pohyby slunce a měsíce.
7. Mnozí lidé dávali přednost vyhnanství před smrtí.
8. Je správné, že zachováváš věrnost a smlouvy.
9. Domnívali jsme se, že všechno dělají v dobré víře (přeložte ablativem bez předložky).
10. Mnozí lidé často trestají sami sebe.
11. Mluvíte stále sami o sobě.
12. O narozeninách ti vždycky dávali hodně darů.
13. Domnívali se, že to musí oznámit senátu.

⁴⁷ *dēscrībō, ere, scrīpsī, scrīptum* „popsat“

⁴⁸ *caedēs, is, f.* „vražda, vraždění, zabíjení“

⁴⁹ *Pompeius, ī, m.* „Pompeius“

⁵⁰ *collēga, ae, m.* „kolega, osoba zastávající stejný úřad, společník“

24. Přečtete si následující text a odpovězte na otázky

Dē Lucretiā II (podle Livia,⁵¹ zkráceno a upraveno)

Doplňte do textu následující slova ve správném tvaru: trādere, invenīre, iūrāre, creāre

Lucretiā maesta nuntium eundem ad patrem et ad virum mittit et eōs ōrat: „Citō cum amīcīs fidēlibus venīte.“ Pater Sp. Lucretius et vir Collatīnus cum amīcīs adveniunt. Lucretiam **sedentem** maestam in cubiculō _____. Lucretiā dicit: „Vestīgia virī aliēnī, Collatīne, in lectō sunt tuō; sed corpus est tantum violātum, animus insōns; mors **testis** erit.“ Postea ab iīs petit: „Pūnite Sex. Tarquinium et **ulcisciminī** iniūriam meam et vim.“ Omnēs id prōmittunt.

Postea Lucretiā cultrum in **corde** dēfigit et moribunda cadit. Conclāmat vir paterque. Brūtus, amīcus Collatīnī, cultrum ex vulnere Lucretiāe extrahit et dicit: „Per hunc castum sanguinem iūrō vōsque, diī, testēs faciō: Tarquinium Superbum cum scelerātā coniuge et **omnī** līberōrum stirpe ferrō, ignī, vī exigam et rēgem Rōmae rēgnāre nōn **patiar**.“ Cultrum deinde Collatīnō _____, inde cēterīs et hī omnēs _____, ab lūctū in īram vertuntur et Brūtum ducem sequuntur. Tam atrōx rēs et superbia ipsiūs rēgis et labōrēs plēbis magnum mōtum animōrum faciunt. Tarquiniō portae urbis Rōmae clauduntur et exilium indīcitur; līberātor urbis **laetē** accipitur, līberī rēgis exiguntur. 2 (Duo) cōsulēs inde _____, L. Iūnius Brūtus et L. Tarquinius Collatīnus.

Vypracujte následující otázky

1. Najděte v textu všechna zájmena a určete je (typ zájmena, tvar)
2. Najděte substantiva 4. a 5. deklinace.
3. Znáte další varianty ke tvaru *diī*?
4. Určete následující tvary: *ulcisciminī*, *corde*, *testis*, *sedentem*, *laetē*, *patiar*, *omnī*
5. Větu *Tarquiniō portae urbis Rōmae clauduntur et exilium indīcitur; līberātor urbis laetē accipitur, līberī rēgis exiguntur.* dejte do závislosti na výrazu *Līvius narrat*
6. Co znamená zkratka *Sp.*?
7. Po kom se *Lucretiā* jmenovala? Jednalo se o náhodu nebo ne?
8. Napište co nejvíce slov příbuzných se slovem *līberī*.
9. Napište co nejvíce slov, která souvisí se soudem, trestem apod.

Doplňte sloveso *vertere/vertī* do vět a pozorujte, jaký získává význam

1. Mīlitēs Rōmānī hostēs in fugam _____ et eōs diū persequuntur.
2. Ipsī terga (*tergum*, *ī*, *n.* „záda“) _____ atque ad urbem fugiunt. (Liv. 25, 15, 14)
3. Ipse omnia signa peditum in hostēs _____. (Liv. 28, 33, 12)
4. Omnia vertuntur: certē („zajisté“) _____ amōrēs. (Prop. 2, 8, 7)
5. Ille culpam (*culpa*, *ae*, *f.* „vina“) in tē _____ cōnābātur.
6. Mala in bonum et bona in malum _____ possunt.
7. Eae rēs in discrimine (*discrīmen*, *inis*, *n.* „nebezpečí, rozhodující doba, krize“) _____.
8. Nostri iter (*iter*, *itineris*, *n.* „cesta“) ad ōram _____.

Slovní zásoba

atrōx, ōcis	hrozný, strašný
Brūtus, ī, m.	Brutus
castus, a, um	čistý (mravně), nevinný, bezúhonný
citō	rychle
conclāmō, āre, āvī, ātum	(společně) vykřiknout
cubiculum, ī, n.	ložnice, pokoj
culter, trī, m.	nůž
deinde	potom
dēfigō, ere, fixī, fixum	zarážet, vrážet

⁵¹ Titus Livius. *Annales (Ab urbe condita)* 1, 58, 5 – 60, 4. (Liv. 1, 58, 5 – 60, 4)

exigō, ere, ēgī, āctum	vyhnat, vymáhat, dokončit
extrahō, ere, trāxī, tractum	vytáhnout
fidēlis, e	věrný, spolehlivý
indīcō, ere, dīxī, dictum	oznámit, ohlásit, uložit jako povinnost
insōns, ontis	nevinný
labor, ōris, m.	práce, námaha, utrpení
lectus, ī, m.	lůžko, postel, manželské lože
liberātor, ōris, m.	osvoboditel
lūctus, ūs, m.	smutek, truchlení
moribundus, a, um	umírající
sanguis, inis, m.	krev
stirps, pis, f.	kmen, keř, rod, rodina, původ
superbia, ae, f.	pýcha, zpupnost
tam	tak
violātus, a, um	zneuctěný

Živá slova

Ad usum Delphini.

Amicus certus in re incerta cernitur.

Bona fide.

Carpe diem!

Cornu copiae.

In medias res.

In situ.

Lapsus linguae.

Manus manum lavat.

Nulla dies sine linea.

Omni casu.

Res publica.

SPQR: Senatus Populusque Romanus.

Usus est tyrannus.

Ad hoc.

Hoc erat in fatis.

Eo ipso.

Ipsa iure.

Nosce te ipsum!

Rem tene, verba sequentur.

Dr. h. c. = doctor honoris causa

RNDr. = rerum naturalium doctor

MUDr. = medicinae universae doctor

JUDr. = iuris utriusque doctor

PhDr. = philosophiae doctor

carpō, ere, carpsī, carptum	škubat, trhat, rvát	
cāsus, ūs, m.	pád, případ, událost, nehoda	
cernō, ere, crēvī, crētum	třídít, vidět, poznávat	
cōpia, ae, f.	zásoba, hojnost, možnost	
cornū, ūs, m.	roh, paroh, polní roh, křídlo šiku	kornet (trubka, praporčík)
delphīnus, ī, m.	delfín	
doctor, ōris, m.	učitel	doktor

12. lekce

fātum, ī, n.	věštba, osud, sudba	fatální
fidēs, eī (ēī), f.	víra, důvěra, věrnost	konfident
lāpsus, ūs, m.	smeknutí, pochybení	kolaps
līnea, ae, f.	lněná nit, čára	linka
nātūrālis, e	přirozený, rodný, přírodní	naturálie, naturální
nōscō, ere, nōvī, nōtum	poznat	
nūllus, a, um	žádný	nula
optimus, a, um	nejlepší	optimální
situs, ūs, m.	poloha, stavba	situace
ūniversus, a, um	veškerý, celý, obecný	univerzální
uterque, utraque, utrumque	oba, obojí	utrakvista
utrīusque (gen. sg.)		
ūsus, ūs, m.	používání, praxe, zkušenost, zvyk	úzus, uzuální

13. lekce

Gramatika

TÁZACÍ A VZTAŽNÁ ZÁJMENA

TÁZACÍ ZÁJMENA

Rozlišujeme dva typy tázacích zájmen:

- substantivní: *quis, quid* „kdo?“, „co?“
- adjektivní: *quī, quae, quod* „který, která, které?“, „jaký, jaká, jaké?“

Substantivní zájmena mají pouze tvary singuláru s jednou formou pro osoby a druhou pro věci. Ve větě fungují jako substantiva.

nom.	quis „kdo?“	quid „co?“
gen.	cuius	cuius reī
dat.	cui	cui reī
ak.	quem	quid
abl.	quō	quā rē

Ve skloňování zájmena *quid* se v genitivu, dativu a ablativu objevují tvary substantiva *rēs*, které slouží k rozlišení tvarů zájmen *quis* a *quid* (srov. skloňování substantivizovaných neuter *bona, omnia*, viz 12. lekce). V ablativu zájmena *quid* se kvůli shodě s *rēs* objevuje tvar feminina *quā*. Tento způsob skloňování se uplatňuje i u dalších zájmen.

Tvar *cuius* může v konkrétním kontextu odpovídat českému „čí?“ (např. *cuius liber* „čí kniha“).

Adjektivní zájmena mají tvary pro všechny tři rody a pro obě čísla. Ve větě fungují jako adjektiva.

		m.	f.	n.
sg.	nom.	quī (quis) který?	quae která?	quod které?
	gen.		cuius	
	dat.		cui	
	ak.	quem	quam	quod
	abl.	quō	quā	quō
pl.	nom.	quī	quae	quae
	gen.	quōrum	quārum	quōrum
	dat.		quibus	
	ak.	quōs	quās	quae
	abl.		quibus	

Předložka *cum* se stejně jako u osobních zájmen připojuje za tvary ablativu: *quōcum* „s kterým?“, *quācum* „s kterou?“, *quibuscum* „s kterými?“.

VZTAŽNÁ ZÁJMENA

Základním vztažným zájmenem je *quī, quae, quod* „který, která, které“, „jenž, jež, jež“. Skloňuje se stejně jako tázací zájmeno *quī, quae, quod*:

		m.	f.	n.
sg.	nom.	quī	quae	quod
	gen.		cuius	
	dat.		cui	
	ak.	quem	quam	quod
	abl.	quō	quā	quō
pl.	nom.	quī	quae	quae
	gen.	quōrum	quārum	quōrum
	dat.		quibus	
	ak.	quōs	quās	quae
	abl.		quibus	

Předložka *cum* se většinou rovněž připojuje za tvar ablativu, viz výše.

Genitiv může mít přivlastňovací význam: *cuius* „jehož, jejíž“, *quōrum, quārum* „jejichž“.

Rozšíření

Vedle základního vztažného zájmena má latina ještě tzv. neurčitě vztažná zájmena, která významem odpovídají českému „kdokoli“, „kterýkoli“:

- *quisquis, quidquid (quicquid)* „kdokoli“, „cokoli“
- *quicumque, quaecumque, quodcumque* „kterýkoli, jakýkoli“, „kdokoli, cokoli“

Zájmeno *quisquis, quidquid* se obvykle vyskytuje pouze v několika tvarech. Vedle již uvedených tvarů je to akuzativ pro osoby *quemquem* „kohokoli“ a ablativ *quōquō*, obvykle ve spojení *quōquō modō* „jakýmkoliv způsobem“. Tvar *quōquō* může mít také adverbialní význam „kamkoli“.

Zájmeno *quicumque, quaecumque, quodcumque* má tvary singuláru i plurálu a skládá se ze vztažného zájmena a částice *-cumque*. Skloňuje se pouze vztažné zájmeno (viz výše) a částice *-cumque* se připojuje za tvary jednotlivých pádů (např. gen. sg. *cuiuscumque*, dat. sg. *cucumque*, ak. sg. *quemcumque, quamcumque, quodcumque*).

VZTAŽNÉ VĚTY

Termínem vztažné věty se v latině označují vedlejší věty připojené pomocí vztažných zájmen a příslovcí (např. *ubi* „kde“, *unde* „odkud“)⁵². Odpovídají českým větám přivlastkovým, a to jak významem, tak začleněním vztažného zájmena do věty. Ve vztažných větách se používají slovesa v určitém tvaru.

Pád vztažného zájmena je určen funkcí, kterou má ve vztažné větě (podmět, předmět přímý,...), a jeho rod a číslo jsou určeny rodem a číslem jména, ke kterému se vztahuje a které ve větě zastupuje. Stejným způsobem fungují i vztažná zájmena v českých větách. Pro snazší určení tvaru zájmena lze postupovat tak, že vztažné zájmeno nahradíme ukazovacím zájmenem „ten“ a substantivem, které ve větě zastupuje. Např.:

⁵² Tázací i vztažná příslovce jsou probírána v rámci slovní zásoby.

- nom. sg.: *Fēmina, quae* (sc.⁵³ *ea fēmina*) **venit**, *māter mea est.*
Žena, která (tj. ta žena) přichází, je moje matka.
- gen. sg.: *Poētam, cuius* (sc. *eius poētae*) **librōs** *legimus, salūtāmus.*
Zdravíme básníka, jehož (tj. toho básníka) knihy čteme.
- dat. sg.: *Puer, cui* (sc. *ei puerō*) **dōna** *damus, fīlius noster est.*
Chlapec, kterému (tj. tomu chlapci) dáváme dary, je náš syn.
- ak. sg.: *Vir, quem* (sc. *eum virum*) **vidēs**, *pater meus est.*
Muž, kterého (tj. toho muže) vidíš, je můj otec.
- abl. sg.: *Oppidum, in quō* (sc. *in eō oppidō*) **vīvimus**, *pulchrum est.*
Město, v němž (tj. v tom městě) žijeme, je krásné.
- nom. pl.: *Discipulōs, quī* (sc. *ī discipulī*) **bene labōrābant**, *laudābāmus.*
Chválili jsme žáky, kteří (tj. ti žáci) dobře pracovali.
- gen. pl.: *Mulierēs, quārum* (sc. *eārum mulierum*) **liberī** *in scholā sunt, in oppidum properant.*
Ženy, jejichž (tj. těch žen) děti jsou ve škole, spěchají do města.
- dat. pl.: *Puerī, quibus* (sc. *iīs puerīs*) **fābulam narrāmus**, *tacent.*
Chlapci, kterým (tj. těm chlapcům) vyprávíme pohádku, jsou potichu.
- ak. pl.: *Discipulōs, quōs* (sc. *eōs discipulōs*) **magistrī castīgābant**, *laudāmus.*
Chválíme žáky, které (tj. ty žáky) učitelé kárali.
- abl. pl.: *Virī, quibuscum* (sc. *cum iīs virīs*) **venimus**, *amīcī nostrī sunt.*
Muži, se kterými (tj. s těmi muži) přicházíme, jsou naši přátelé.

Pád latinského a českého zájmena nemusí být vždy stejný. Dochází k tomu např. v případě odlišných pádových vazeb českého a latinského slovesa:

- *Vir, quem adiuvās, amīcus meus est.* Muž, **kterému** pomáháš, je můj přítel.

Vztažné zájmeno je ve tvaru akuzativu, protože sloveso *adiuvāre* se pojí s akuzativem.

Vztažné zájmeno může rozvíjet nejen substantivum, ale také zájmeno, např.:

- *Is, quem vidēs, amīcus meus est.* Ten, kterého vidíš, je můj přítel.

Českému „to, co“ v latině odpovídá singulár nebo plurál neutra:

- *id quod* „to, co“
- *ea quae* „to, co“ („ty věci, které“, srov. plurál neutra u adjektiv)

Volba singuláru nebo plurálu se projeví na shodě s adjektivy a slovesy:

- *Id, quod malum est, laudāre nōn possum.* Nemůžu chválit to, co je špatné.
- *Ea, quae mala sunt, laudāre nōn possum.* Nemůžu chválit to, co je špatné.

V latině se v hlavní větě nemusí ukazovací zájmeno používat tak důsledně jako v češtině:

- *Quod dīcis, vērūm nōn est.* To, co říkáš, není pravda.
- *Quī morī nescit, vīvere nescit.* Kdo neumí umírat, neumí žít.

⁵³ Sc. je zkratka místo *scilicet* a odpovídá české zkratce „tj.“

ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA

Termínem *zájmenná adjektiva* se označuje několik adjektiv, která jsou významově blízka zájmenům. Ve většině pádů se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace, ale v genitivu singuláru všech rodů mají zájmennou koncovku *-ius* a v dativu singuláru *-ī*. Adjektivum *alius* má kromě toho ještě další dva nepravidelné tvary.

nom. sg.		gen. sg.	dat. sg.
<i>alius, alia, aliud</i>	jiný	alter-ius	ali-ī
<i>alter, era, erum</i>	jiný, druhý (ze dvou)	alter-ius	alter-ī
<i>uter, utra, utrum</i>	který? (ze dvou)	utr-ius	utr-ī
<i>uterque, utraque, utrumque</i>	jeden i druhý (ze dvou), oba	utr-iusque	utr-īque
<i>neuter, tra, trum</i>	žádný (ze dvou)	neutr-ius	neutr-ī
<i>nūllus, a, um</i>	žádný (z více)	nūll-ius	nūll-ī
<i>ūllus, a, um</i>	žádný (z více); používá se po záporu	ūll-ius	ūll-ī
<i>sōlus, a, um</i>	sám, osamocen	sōl-ius	sōl-ī
<i>tōtus, a, um</i>	celý	tōt-ius	tōt-ī

V latině se u některých slov rozlišuje, zda se volí ze dvou nebo více možností. Kromě dvojic *alter – alius* a *nūllus – neuter* sem patří i dvojice *uter – quī*.

ROZŠÍŘENÍ

Konstrukce adjektiva *uter*

V češtině můžeme použít konstrukci „který konzul?“ nebo „který z konzulů?“. Latina dává při spojení s počítatelnými jmény přednost prvnímu typu, tj. *uter cōnsul?* „který konzul?“, kdežto ve spojení s jiným zájmenem používá genitiv bez předložky:

- *Uter cōnsul bellum geret?* Který z konzulů / který konzul povede válku?
- *Uter eōrum bellum geret?* Který z nich povede válku?

Tento princip se uplatňuje i u dalších zájmenných adjektiv, např. u *neuter*.

Stejně konstrukce se používají také u zájmena *uterque, utraque, utrumque* „jeden i druhý“. Poněkud zavádějící však může být překlad do češtiny „oba, obě“, který je pro češtinu přirozený. V latině však zůstává singulár, protože se zdůrazňuje, že se jedná o dvě oddělené osoby nebo věci, nikoliv o „oba dva“ jako celek.⁵⁴

- *Utraque soror aderat.* Obě sestry byly přítomny.
- *Utraque eārum aderat.* Obě (z nich) byly přítomny.

Jeden – druhý

Pro vyjádření „jeden – druhý“ latina používá *alter – alter* při výběru ze dvou možností a *alius – alius* při výběru z více možností. *Alius – alius* tedy znamená spíše „jeden – druhý“ ve smyslu „jiný, další“.

- *Alter frāter labōrat, alter dormit.* Jeden bratr pracuje, druhý spí (z počtu dvou bratrů).
- *Alius frāter labōrat, alius dormit.* Jeden bratr pracuje a jiný spí (z počtu tří a více bratrů).

Sōlus a ipse

Zájmenné adjektivum *sōlus* znamená „osamocen, bez doprovodu, pouze“, kdežto *ipse* má význam „osobně, právě ten a ne někdo jiný.“

- *Rēx sōlus pugnābat.* Bojoval už jen král, ostatní už ne,...

⁵⁴ Pro vyjádření významu „oba dva jako celek“ latina používá číslovku, viz 18. lekce.

- *Rēx ipse pugnābat.* Král bojoval osobně, nenechal se nikým nahradit,...

S uvedeným významem adjektiva *sōlus* souvisí i spojení *nōn sōlum...*, *sed etiam* „nejen..., ale i“.

ZÁPORNÁ ZÁJMENA

Mezi záporná zájmena patří *nēmō* „nikdo“ a *nihil* „nic“. V některých pádech se objevují tvary od zájmeného adjektiva *nūllus, a, um* „žádný“.

nom.	nēmō	nihil
gen.	nūllīus	nūllīus reī
dat.	nēminī	nūllī reī
ak.	nēminem	nihil
abl.	nūllō	nūllā rē

Zájmeno *nihil* může mít i některé další tvary, které se však používají pouze ve zvláštním kontextu. Např. tvar *nihilō* znamená „o nic“ a používá se v kombinaci s druhým stupněm adjektiv ve výrazech typu „o nic lepší“.

VYJÁDŘENÍ ZÁPORU V LATINĚ

V latinské větě se záporným významem může být pouze jedna záporka nebo jedno záporné zájmeno, příslovce či zájmené adjektivum.

- *Librōs nōn legunt.* Nečtou knihy.
- *Numquam librōs legunt.* Nikdy nečtou knihy.
- *Nihil habent.* Nic nemají.
- *Nēmō aderat.* Nikdo tam nebyl.

Protože latina nemůže hromadit ve větě záporného smyslu několik záporných slov jako čeština, ponechává ve větě pouze jeden záporný výraz a ostatní nahrazuje nezápornými variantami, např.:

záporný výraz	výraz používaný v záporné větě
nūllus, a, um „žádný“	ūllus, a, um
nēmō „nikdo“	ūllus (homō)
nihil „nic“	ūlla rēs
numquam „nikdy“	umquam
nusquam „nikde“	usquam

- *Nēmō umquam ibi vīvēbat.* Nikdo tam nikdy nežil.
- *Numquam ūllam rem explicat.* Nikdy nic / žádnou věc nevysvětlí.

Objeví-li se v latinské větě dva záporné výrazy, výsledný význam věty je kladný, např.:

- *Nōn nēmō aderat.* Někdo tam byl.

Výjimkou je záporná spojka *neque* (s variantou *nec*) „a ne, ani“, která může stát po záporu, aniž by se význam věty změnil na kladný.

- *Nihil nec dicit nec facit.* Nic neříká ani nedělá.

Slovní zásoba

aciēs, ēī, f.
 afficiō, ere, fēcī, fectum +ak. +abl.
 ▪ puellam praemiō afficere
 audeō, ēre, ausus sum
 cernō, ere, crēvī, crētum
 certus, a, um
 cōstituō, ere, stituī, stitūtum
 conveniō, īre, vēnī, ventum
 ▪ +ak.
 disciplīna, ae, f.
 dubitō, āre, āvī, ātum
 egeō, ēre, uī, – +abl.
 facinus, oris, n.
 fleō, ēre, flēvī, flētum
 hīc
 honestus, a, um
 īnsānus, a, um
 irrīdeō, ēre, rīsī, rīsum +ak.
 īterum
 iuvō, āre, iūvī, iūtum, (iuvātūrus) +ak.
 laus, laudis, f.
 licet, ēre, licuit / licitum est +dat.
 medius, a, um
 mīrus, a, um
 miseria, ae, f.
 mundus, ī, m.
 nātiō, ōnis, f.
 ob +ak.
 ▪ ob eam causam
 obstō, āre, stitī, –, stātūrus
 odium, īī, n.
 opīniō, ōnis, f.
 pār, paris
 peccō, āre, āvī, ātum
 proprius, a, um +gen.
 quasi
 reprehendō, ere,prehendī, prehēsum
 rīdeō, ēre, rīsī, rīsum
 sacrificium, īī, n.
 salūs, ūtis, f.
 sententia, ae, f.
 sīc
 spīritus, ūs, m.
 stō, āre, stetī, –, stātūrus
 stultitia, ae, f.
 summus, a, um
 sustineō, ēre, tinuī, tentum

šik
 opatřit někoho (ak.) něčím (abl.)
 ▪ odměnit dívku
 odvážit se
 vidět, pozorovat, rozeznávat
 určitý, ustanovený, jistý
 postavit, ustanovit, rozhodnout (soudně)
 sejít se, shromáždit se
 ▪ sejít se s někým, navštívit koho, setkat se s někým
 učení, nauka, vzdělání, obor
 pochybovat, váhat
 nemít, postrádat něco
 čin, zločin
 plakat
 zde
 čestný, vážený
 šílený, bláznivý
 vysmívat se (komu, čemu)
 znova
 těšit, rozveselit, pomáhat
 chvála
 lze, je dovoleno
 střední, prostřední
 podivuhodný, neobyčejný, divný, zvláštní
 bída, neštěstí, utrpení
 svět
 národ, rod
 pro (důvod), kvůli (účel)
 ▪ proto, z toho důvodu
 překážet, stát v cestě, stavět se na odpor
 nenávist
 názor, domněnka, očekávání, předsudek
 stejný rovný
 proviňovat se, chybovat, hřešit
 vlastní, typický pro co
 jakoby, jako
 kárat
 smát se
 oběť
 blaho, spása, záchrana
 mínění, myšlenka, názor
 tak
 dech, duch
 stát
 hloupost
 nejvyšší
 podpírat, vydržet, snést, podstoupit

tantus, a, um
trīstītia, ae, f.
ubi
ut
vacō, āre, āvī, ātum
▪ +abl.
▪ +dat.
vīvus, a, um

tak veliký
smutek
kde
jako (vyjádření srovnání)
být prázdný, mít volno
▪ nemít (něco)
▪ věnovat se čemu, zabývat se čím
živý

Cvičení

1. Doplňte správný tvar tázacího zájmena quis/quī

1. _____ ab iūdice accūsātur? – Fūr.
2. _____ semper aderō? – Amīcō.
3. Dē _____ iste magistrātus loquēbātur? – Dē pāce.
4. _____ cum muliere loquēbaris? – Cum mātrem meā.
5. _____ nostrum id mātrem nuntiābit? – Tū.
6. _____ tibi dabunt? – Dōnum magnum.
7. _____ orātor clārus erat? – Cicero.
8. _____ domum vidētis? – Domum veterem et altam.
9. _____ equum habētis? – Nigrum et pulchrum.
10. _____ discere difficile est?
11. _____ via difficilis est?

2. Určete, kdy má zájmeno platnost substantivní a kdy adjektivní

1. Quem vidēs?
2. Quā rē dēlectābuntur?
3. Quem virum reprehendēs?
4. Quam arcem mīlitēs capere nōn poterant?
5. Quis homō bonus appellārī potest?
6. Quid summum bonum appellārī potest?
7. Ā quō dēfenduntur?
8. Cui rei intererātis?
9. Quod scelus committēbat?
10. Cuius semper memorēs erunt?
11. Quō modō id facis?
12. Quibus nātiōnibus praeerat?

3. Přeložte a pak převed'te ze singuláru do plurálu nebo opačně

homō, quī flēbat; fera, quae dormit; pōns, quem legiō Rōmāna dēfendit; poēta, cui blandiēbāris; factum, quod contemnō; rēs, quam lāmentor; honōrēs, quōs rēgēs tribuent; mundus, cuius nātūra mūtātur; odium, quod periculōsum est; epistulae, quae longae sunt; testis, quī tacet; cōnsilia, quae capiuntur; oppida, in quibus vīvēbāmus; hominēs, quōrum studiō pauperēs servantur.

4. Doplňte správný tvar vztažného zájmena

1. Puellam, _____ amat, videt.
2. Hominem, _____ tibi saepe aderat, laudābimus.
3. Dux hostēs, _____ timēbant, in fugam facile vertēbat.
4. Frāter dē illō homine, _____ in forō loquēbatur, nōbīs narrābit.
5. Scriptōrem, _____ librum legēbam, convenīre cupiō.
6. Amīcus tibi ea, _____ ūtilia putābit, dabit.
7. Pauperem, _____ prōdesse possumus, nōn neglegimus.
8. Multī divitiās, _____ vītam beātā facere nōn possunt, assequī cōnantur.
9. Id, _____ sentiō, dīcam. Ea, _____ sentiō, dīcam.
10. Litterās, _____ nunc scribō, tibi mittam.
11. Crēdam iīs, _____ semper vērūm dīcunt.
12. Id, _____ dīcis, vērūm est.
13. In urbe, _____ in orā maris est, vīvit.
14. Eōs, _____ officia sua neglegēbant, reprehendēbāmus.

15. Equitēs pellunt hostēs, _____ impetum peditēs sustinēre nōn poterant.
16. Tyrannus saepe virōs fortēs, _____ verbīs et prōmissīs persuādere nōn poterat, vī cōgēbat et crudēliter pūniēbat.
17. Semper iīs, _____ hominēs irrīdent, aderō.
18. Pauca dīcam dē illīs bellīs, _____ nunc populus Rōmānus gerit.
19. Multī eōs, _____ pārent, timent.
20. In hōc templō Graecī colēbant deās, _____ statuās hīc vidēre potestis.
21. Ea, _____ multī bona esse putant, ego mala putō.
22. Eum, _____ pecūniam magnam dēbēbant, timēbant.

5. Z následujících dvou vět vytvořte pomocí vztažného zájmena souvětí

1. Exercitus hostium principem persequitur. Exercitus magnus est.
2. Amicī nōbīs adsunt. Amicōs amāmus.
3. Multae gentēs erant. Rōmānī cum gentibus bella gerēbant.
4. Mīlitēs oppidum oppugnābant. Oppidum fortiter dēfendēbātur.

6. Doplnujte sloveso ve správném tvaru. Dávejte pozor, zda se jedná o větu vztažnou nebo akuzativ s infinitivem.

1. Nōtum est hominēs, quī in illā regiōne (*vīvere*) _____, sententiam suam dīcere nōn (*posse*) _____.
2. Lēgātī Caesarī nuntiant mīlitēs omnibus rēbus, quae necessāriae (*esse*) _____, egēre.
3. Seneca scrībit nūllum dolōrem, quī magnus (*esse*) _____, longum (*esse*) _____. (podle Sen. *epist.* 30, 14)
4. Nōn ignōrāmus multōs prīncipēs, quī iterum (*ēligere*) _____ cupiunt, odium plēbis vītāre (*studēre*) _____.
5. Cīvēs, quī bene dē rē pūblicā (*merērī*) _____, honōribus ā prīncipibus (*afficere*) _____ cōnstat.
6. Nihil vidēō (*esse*) _____ in hōc P. Sullā, iūdicēs, odiō dignum, misericordiā digna multa. (Cic. *Sull.* 88)

7. Převeďte označenou část věty do pasiva nebo do aktiva

1. Nuntī ad imperātōrem veniēbant et *hostēs illam regiōnem vastāre* dīcēbant.
2. *Nēmīnem miseriam nostram intellegere posse* putābāmus.
3. *Nūllum hominem deum putāre* possumus.
4. Haeduī lāmentābantur *Suēbōs sē bellō premere*.
5. *Mē magnās iniūriās tolerāre* cōgunt.
6. *Eōs, quī nōbīs nocēre nōn possunt, nōn timēmus*.
7. *Ille homō senātōrēs multīs iniūriīs afficit*.
8. Cicero dīcēbat *illum hominem senātōrēs multīs iniūriīs afficere*.
9. *Odium et invidiam facile vītābis*. (Cic. *fin.* 2, 26, 84)
10. *Iī, quī hostēs vīvōs capient et iūdicibus trādent*, magnō praemiō afficientur.
11. *Iī, quī hostēs vīvōs capient et iūdicibus trādent, ā prīncipe magnō praemiō afficientur*.

8. Odpovězte latinsky na otázky

- Cuius cōsiliō pārēbant?
 Quem puerī mīrārī solent?
 Quō dōnō philosophus dēlectābitur?
 Quid vītāre studēmus?
 Quid hominēs verērī solent?
 Ā quō auxilium petētis?
 Quī mōns summus est?

9. Doplňte tvary záporných zájmen a zájmenných adjektiv

nēmō, nihil, nūllus, neuter, ūllus

- _____ homō immortalis est.
- In illā urbe _____ emere poteram.
- _____ sine sapientiae studiō beātus esse potest.
- _____ cōsul bonus erat.
- Sunt hominēs, quī _____ crēdunt.
- _____ aciem, _____ perīculum timēbant.
- Iūdex bonus perītusque _____ movētur.
- Servus ā _____ pūniēbātur, sed tamen valdē timēbat.
- In multīs contrōversiīs _____ pars vincere potest.
- _____ respondēbimus.
- Tibi iam _____ prōmittam.
- Illae mulierēs _____ offendēbant.
- _____ animal alterī pār est. (Sen. *epist.* 113, 15)

10. Doplňte správný tvar a přeložte

- Miseriam _____ (*tōtus*) regiōnis lāmentābantur.
- Illa mulier _____ (*alius*) prōdest, sed sibi obest.
- Multa nōbīs dē perīculīs _____ (*uterque*) bellī narrābat.
- Rēs ab _____ (*alter*) cōsule bene gerēbātur.
- Cōsilium _____ (*alter*) cōsulis ā senātū nōn probābitur.
- Ei _____ (*sōlus*) ā senatū praemium tribuētur.
- (*Nūllus*) _____ habet spem salūtis aegrōtus, quem ad intemperantiam⁵⁵ medicus hortātur. (Sen. *epist.* 123, 17)
- Neque _____ (*ūllus*) oppidum, neque _____ (*ūllus*) domus impetum hostium sustinēre poterat.
- (*Alius*) _____ rēs nunc (*tōtus*) _____ est, (*alius*) _____ mēns mea. (Cic. *Att.* 9, 10, 3).
- (*Nūllus*) _____ videō finem malī. (Cic. *Att.* 9, 18, 2)

11. Doplňte zájmenná adjektiva a zájmena ve správném tvaru a vysvětlete rozdíl

- Pater _____ (*ipse – sōlus*) hanc domum aedificābat.
- _____ (*alter – alius*) pācem servāre cōnābantur, _____ (*alter – alius*) bellum pāci antepōnēbant.
- _____ (*alter – alius*) _____ (*alter – alius*) interrogābat.
- _____ animal (*neuter – nūllus*) necābunt.
- _____ (*uter – quis*) ēligent?
- Sibi _____ (*ipse – sōlus*) pecūniam quaerēbat.

12. Doplňte do vět výrazy ipse nebo sōlus. Je-li možné použít obě slova, vysvětlete významový rozdíl.

- _____ sapiēns scit amāre. _____ sapiēns amīcus est. (Sen. *epist.* 81, 12)
- Sīc omnēs arbitrābuntur nōn istīus _____ hoc esse facinus. (podle Cic. *Verr.* II 4, 68)
- Multī senēs _____ vīvunt.
- Dīcēbat ita; sed et _____ errābat et aliōs etiam errāre cōgēbat. (Cic. *Brut.* 284)
- Audentēs fortūna iuvat, piger _____ sibi obstat. (Sen. *epist.* 94, 28)
- _____ Mamertīna („mamertinský“) cīvitās istum pūblicē commūnī cōnsiliō laudat. (podle Cic. *Verr.* II 4, 15)

⁵⁵ *intemperantia*, ae, f. „nemírnost, nezdrženlivost, bezuzdnost“

13. Přeložte

1. lidé celého světa, rozkazovat celé provincii, celý národ
2. děti jiné ženy, poslouchat jiného vládce
3. obě obce, oba otroci, obě města
4. žádní lidé, žádní živočichové
5. slova samotného krále
6. námořníci žádné z lodí (*ze dvou*)
7. Starají se pouze o sebe. Starají se sami o sebe.
8. Nemůžu to všechno sám udělat.
9. Nic nevím. Vím, že nic nevím.
10. Nikdy nepíše dopisy. Někdy čte knihy.
11. Nikdo nepláče. Nic neříká.
12. Kdo se neraduje?

14. Nahraďte participium vztaznou větou nebo naopak

1. Imperātor mīlitibus urbem nostram dēfendentibus auxilium mittet.
2. Omnēs sacerdotem, quī dīs immolābat, vidēre poterant.
3. Ibi vōcēs hominum graviter de condiōnibus vītae querentium audire poterās.
4. Bene labōrantibus praemia magna tribuuntur.
5. Puerum flentem iuvāre cōnābāmur.
6. Iī, quī rēbus novīs studēbant⁵⁶, poenā gravī afficiēbantur.
7. Librī illius scrīptōris eōs, quī legunt, valdē dēlectant.
8. Discipulī aliōs irridentēs ā magistrīs castigārī dēbent.
9. Ei, quī peccat, ignōsci potest.
10. Homō, quī in summō periculō rīdet, stultus aut īnsānus putārī solet.

15. Doplňte věty tak, aby byly gramaticky správně a měly přijatelný význam

Magister est homō, quī
 Magister est homō, cuius
 Magister est homō, cui
 Magister est homō, quem / ad quem ...
 Magister est homō, quōcum / dē quō / ā quō ...

Māter est fēmina, quae
 Māter est fēmina, cuius
 Māter est fēmina, cui
 Māter est fēmina, quam / ad quam ...
 Māter est fēmina, quācum / dē quā / ā quā ...

Amīcī sunt hominēs, quī
 Amīcī sunt hominēs, quōrum
 Amīcī sunt hominēs, quibus
 Amīcī sunt hominēs, quōs
 Amīcī sunt hominēs, quibuscum / dē quibus / ā quibus ...

Canēs sunt animālia, quae
 Canēs sunt animālia, quōrum
 Canēs sunt animālia, quibus
 Canēs sunt animālia, quae
 Canēs sunt animālia, quibuscum / dē quibus / ā quibus ...

⁵⁶ *rēbus novīs studēre* „pokoušet se o státní převrat“

16. Přeložte do češtiny

1. Turpe est aliud sentīre, aliud loquī. (Sen. *epist.* 24, 19)
2. Peccāre certē licet nēminī. (Cic. *parad.* 3, 20)
3. Spem magnam habeō in Balbō, ad quem dē tē saepe scrībō. (podle Cic. *fam.* 1, 7, 1)
4. Malum est cōnsilium, quod mūtārī nōn potest. (Publil. *sent.* M, 54)
5. Sīc cēnseō et id ipsum, quod dīcis, expectō. (Cic. *leg.* 3, 49)
6. Est enim proprium stultitiae aliōrum vitia cernere, oblīvīscī suōrum. (Cic. *Tusc.* 3, 30, 73)
7. Appārēbat illās litterās nōn esse ipsīus. (Cic. *Att.* 12, 32, 1)
8. Hoc, dē quō nunc agimus,⁵⁷ id ipsum est, quod ūtile appellātur. (Cic. *off.* 2, 3, 9)
9. Cupit dicere nihil posse ad beātam vītam dēesse sapientī. (Cic. *fin.* 5, 28)
10. Quī sine timōre est, sine trīstitiā est. (Sen. *epist.* 85, 24)
11. Lībertās est nūllī reī servīre. (podle Sen. *epist.* 51, 9)
12. Ea, quae audiō, dissimulāre⁵⁸ nōn possum. (podle Cic. *Catil.* 4, 14)
13. Is placēre populō potest, cui placet virtūs? (podle Sen. *epist.* 29, 11)
14. Deī nūllā rē egentēs et inter sē dīligunt et hominibus cōnsulunt. (podle Cic. *nat. deor.* 1, 122)
15. Est enim mundus quasi commūnis deōrum atque hominum domus aut urbs utrōrumque. (Cic. *nat. deor.* 2, 154)
16. Ita fātō placet, fortūnam nūllīus reī eōdem semper locō stāre. (podle Sen. *dial.* 12, 7, 10)

17. Uved'te slovo popsané definicí

1. vir, quī in templō est et sacrificia cūrat
2. id, quod discimus
3. pars corporis, quā scrībimus aut rēs tenēmus
4. id, quod diem sequitur
5. rēs, quam equī trahunt
6. locus, quī in mediā urbe esse solet et in quem incolae conveniunt

18. Vytvořte definici

mīles
schola
cōnsul
liber
mortuus

19. Přeložte do latiny

1. Často se bojíme toho, co neznáme.
2. Který z obou bratří bude říkat pravdu?
3. Který z (více) bratří píše básně?
4. V mnoha oblastech není nikomu dovoleno mluvit o chybách vládců.
5. Nikde jsme ji nemohli najít.
6. Už to nikdy neudělám.
7. Chápali jsme, že nemůžeme ničeho dosáhnout.
8. Lidé, kteří stáli na hoře, mohli pozorovat lodi, které se přibližovaly do přístavu.
9. Koho pokládáte za moudrého člověka?
10. Které zvíře je nazýváno přítelem člověka?
11. Všichni chápali, že není žádná naděje na záchranu.
12. Potkával jsem člověka, kterému jsi podobný.
13. V Řecku byla města, jejichž krása byla slavná i ve vzdálených provinciích.

⁵⁷ agō, ere, ēgī, āctum: zde „jednat o“, „projednávat“

⁵⁸ dissimulō, āre, āvī, ātum „zatajit, zamlčet“

14. Čí je ten dům?
15. Moudří lidé říkají, že ten, kdo neumí umírat, neumí žít.
16. Často je dobré nedělat to, co dělají ostatní lidé.
17. Ten, kdo žije pouze pro sebe (přel. dativem), nemůže být šťastný.
18. Mnoho lidí nevěřilo poslům, kteří říkali, že stát je ve velkém nebezpečí.
19. Někteří lidé si myslí, že si nic nezaslouží (nejsou ničeho hodni).
20. Je známo, že ti, kteří se odvažují říkat svůj názor, nejsou často ostatními chváleni, ale káráni.

20. Odhadněte, zda se jedná o kladnou či zápornou vlastnost. Následně upřesněte svůj odhad na základě vět. Ověřte ve slovníku a uveďte příbuzná adjektiva nebo slovesa.

pietās, perversitās, hūmanitās, levitās, clēmentia, patientia, sollertia, audācia, impudentia, crūdēlitās

1. Est incredibilis hominum perversitās, quī mē scelerum gravium accūsant.
2. Multī hominēs perversitātem mōrum queruntur.
3. Venit ad mē etiam Q. Fufius properāns, scelus accūsāns Pompeī, levitātem et stultitiam senātūs. (podle Cic. *Att.* 9, 5, 1)
4. Pīsōnis hūmanitās, virtūs, amor in („k, vůči“) omnēs nōs magnus est. (podle Cic. *fam.* 14, 1, 4)
5. Clēmentia eius nōta et laude dīgna erat.
6. Nihil in corpore inūtile, nihil sine causā est, itaque nūlla ars imitārī sollertiam nātūrae potest. (podle Cic. *nat. deor.* 1, 92, 36)
7. Vide eōrum exempla, quōrum laudāmus patientiam, ut Sōcratis. (Sen. *dial.* 2, 18, 5)
8. Vōs dubitābitis iūdicēs, tantam istīus audāciam, tantam crūdēlitātem, tantam iniūriam vindicāre⁵⁹? (Cic. *Verr.* II 2, 109)
9. Summō cum studiō, summā cum audāciā pugnābant.
10. Pietās est voluntās grāta in („k, vůči“) parentēs. (podle Cic. *Planc.* 80)
11. Vir bonus plēnus pietātis ergā („k, vůči“) deōs est. (podle Sen. *epist.* 76, 23)
12. O impudentiam mīram⁶⁰! Dē meā domō dīcere audēs? (Cic. *har. resp.* 30)

21. Přečtěte si následující text a odpovězte na otázky

Dē Gallīs (podle Caesara,⁶¹ zkráceno a upraveno)

In **omni** Galliā eōrum hominum, quī nōbilēs sunt, genera sunt 2 (duo). Plēbs paene servōrum habētur locō, quae nihil audet per sē, nūllō adhibētur cōnsiliō. Nōbilibus in hōs eadem omnia sunt iūra, quae dominīs in servōs. Dē hīs 2 (duōbus) generibus alterum est druidum, alterum **equitum**.

Illī rēbus dīvinīs intersunt, sacrificia pūblica ac prīvāta prōcūrant, religiōnēs **interpretantur**. Ad hōs magnus adulēscentium numerus disciplīnae causā concurrat **magnō**que hī sunt apud *eōs* honōre. Nam ferē dē omnibus contrōversiīs pūblicīs prīvātisque cōstituunt. Hī certō annī tempore in finibus **Carnutum**, quae regiō tōtius Galliae media habētur, cōnsidunt in locō cōsecrātō. Hūc omnēs, quī contrōversiās habent, conveniunt *eōrum*que dēcrētīs iūdicīisque pārent. Alterum genus est equitum. *Hī* omnēs in bellō versantur.

Nātiō est omnis Gallōrum admodum dēdita religiōnibus atque ob eam causam, quī **graviter** aegrōfī sunt quīque in proeliīs periculisque versantur, prō victimīs hominēs immolant. Mercurium valdē colunt. Hunc omnium inventōrem artium putant, hunc viārum atque itinerum ducem, hunc ad **quaestūs** pecuniae mercātūrāsque habēre vim magnam arbitrantur. Post *hunc* Apollinem et Martem et Iovem et Minervam. Dē hīs **eandem** ferē quam reliquae gentēs habent opīniōnem: Apollinem morbōs dēpellere, Minervam operum atque artificiōrum initia trādere, Iovem imperium **caelestium** tenēre, Martem bella rēgere. *Huic* ea, quae **bellō** capiunt, plērumque dēvovent.

⁵⁹ *vindicō, āre, āvī, ātum* „trestat“

⁶⁰ Zvolání v akuzativu (tzv. akuzativ zvolací)

⁶¹ Gaius Iulius Caesar. *Commentarii belli Gallici* 6, 13,1 – 17, 3. (Caes. *Gall.* 6, 13,1 – 17, 3)

Odpovězte na otázky

1. Najděte v textu vazby akuzativu s infinitivem. Po jakých výrazech následuje?
2. Kurzívou označené tvary zájmen *hic*, *is* a *ille* nahraďte jmény, která zastupují.
3. Najděte tvary zájmenných adjektiv a určete je.
4. Určete pád vztažných zájmen.
5. Určete tučně vyznačená slova.

Vyberte pravdivá tvrzení o druidech

1. rozhodují pouze ve sporech mezi soukromými osobami
2. jako učitelé nemají u mládeže příliš velkou autoritu
3. do jejich působnosti spadají veřejné oběti
4. při rozhodování si zjišťují názory řadových členů kmene
5. po celý rok poskytují právní služby na území Karnutů
6. jejich soudní rozhodnutí jsou ostatními respektována
7. patří mezi urozenou vrstvu společnosti
8. mají přidělené svoje speciální otroky

Odpovězte na otázky

1. Ke jménům římských božstev obsažených v textu uveďte jejich řecké protějšky.
2. Kult jakého boha byl pro Galy důležitý? Co z toho lze odvodit?
3. Myslíte, že Galové skutečně uctívali římské bohy?
4. Se kterými slovy v textu souvisejí přejatá slova *votivní*, *konstituce*, *viktimizace*, *nacionalismus*, *morbidity*, *konkurence*?
5. Najděte další příklady přejatých slov spojených s výrazy v textu.

Slovní zásoba

admodum	velmi, příliš, zcela
Apollō, inis/ōnis, m.	Apollo, Apollón
artificium, iī, n.	umění, řemeslo, umělecká činnost
opera atque artificia	díla řemeslná a umělecká, řemesla a umění
Carnutēs, um, m.	Karnutové, keltský kmen
caelestis, e	nebeský
caelestēs, ium, m.	nebešťané, bohové
concurrō, ere, currī, cursum	sbíhat se, spěchat
cōnsecrātus, a, um	zasvěcený, posvátný
cōnsīdō, ere, sēdī, sessum	usazovat se, zasedat na soud
dēcrētum, ī, n.	rozhodnutí, rozsudek
dēditus, a, um	oddaný, odevzdaný
dēpellō, ere, pulī, pulsum	zahánět, odstraňovat, odvracet
dēvoveō, ēre, vōvī, vōtum	zasvětit, zaslíbit, proklínat
druidēs, um, m.	druidové
ferē	skoro, téměř, asi, přibližně
hūc	sem
immolō, āre, āvī, ātum	obětovat
īnterpretor, ārī, ātus sum	vysvětlit, vyložit, přeložit
īnterpretor, ōris, m.	vynálezce
locus, ī, m.	místo
locō +gen. +ak. habēre	pokládat koho (ak.) za koho (gen.) (dosl. na místě koho)
Mārs, Martis, m.	Mars
mercātūra, ae, f.	obchod, obchodování
Mercurius, iī, m.	Mercurius
Mīnerva, ae, f.	Mīnerva
paene	skoro, téměř, málem

plērumque	většinou
prōcūrō, āre, āvī, ātum	spravovat, starat se o, mít na starosti
quaestus, ūs, m.	zisk, výdělek
quam	jako
versō, āre, āvī, ātum	obracet, otáčet
versor, ārī, ātus sum	obracet se, žít, být (někde), pobývat, účastnit se
victima, ae, f.	obětní zvíře, oběť (i přeneseně)

Živá slova

Amicus alter ego.

Cui prodest? Cui bono?

Nihil novi sub sole.

Nihil obstat.

Nullum crimen sine poena.

Status quo.

Status quo ante.

Qui pro quo?

Quod licet Iovi, non licet bovi.

Et alii (et al.), et alia (et al.)

Totum pro parte. Pars pro toto.

Nemo dat quod non habet.

bōs, bovis, m. i f.	býk, vůl, kráva	
crīmen, minis, n.	obvinění, žaloba, vina, zločin	kriminál, kriminálník
licet, ēre, licuit i licitum est	je dovoleno, možno, lze	licence
status, ūs, m.	postoj, stanovisko, stav	stát

14. lekce

Gramatika

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Latinská adjektiva se mohou stupňovat a vyjadřovat tak různou míru vlastnosti. Jednotlivé stupně se označují těmito termíny:

- první stupeň (např. „krátký“): **pozitiv**
- druhý stupeň (např. „kratší“): **komparativ**
- třetí stupeň (např. „nejkratší“): **superlativ**

Komparativ a superlativ se tvoří pomocí koncovek, které jsou stejné pro adjektiva 1. a 2. deklinace i pro adjektiva 3. deklinace.

KOMPARATIV

Komparativ se tvoří pomocí koncovek *-ior*, *-ius*, které se přidávají ke genitivnímu kmeni (vzniká odtržením koncovky genitivu singuláru). Koncovka *-ior* je pro maskulina a feminina, koncovka *-ius* pro neutra. Komparativ všech adjektiv je tedy dvojjýchodný.

nom. sg. pozitivu	gen. sg. mask.	gen. kmen	nom. sg. komparativu
longus, a, um pulcher, chra, chrum ācer, cris, cre brevis, e fēlix	long-ī pulch-ī ācr-is brev-is fēlic-is	long- pulchr- ācr- brev- fēlic-	long-ior, long-ius „delší“ pulchr-ior, pulchr-ius „krásnější“ ācr-ior, ācr-ius „ostřejší“ brev-ior, brev-ius „kratší“ fēlic-ior, fēlic-ius „šťastnější“

Všechny komparativy se skloňují podle 3. deklinace, a to včetně komparativů utvořených od adjektiv 1. a 2. deklinace. Na rozdíl od pozitivu adjektiv 3. deklinace však mají v ablativu singuláru koncovku *-e*, v genitivu plurálu *-um* a v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu neuter *-a*. Skloňují se tedy podle vzorů pro souhláskové kmeny, tj. podle vzoru *mīles* pro maskulina a feminina a podle vzoru *corpus* pro neutra.

	m., f.	n.
sg. nom.	brev-ior	brev-ius
gen.		brev- iōr -is
dat.		brev- iōr -ī
ak.	brev- iōr -em	brev-ius
vok.	brev-ior	brev-ius
abl.		brev- iōr -e
pl. nom.	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
gen.		brev- iōr -um
dat.		brev- iōr -ibus
ak.	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
vok.	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
abl.		brev- iōr -ibus

Tvary jednotlivých pádů tvoříme tak, že od genitivu singuláru odtrhneme koncovku *-is* a ke kmeni (zakončenému na *-ior-*) přidáváme příslušné koncovky. Kromě akuzativu a vokativu singuláru neuter, které jsou podle pravidla o neutrech shodné s nominativem singuláru, se ve všech ostatních pádech musí objevit sufix *-ior-*. Jeho přítomnost je nezbytná k odlišení komparativu od jiných tvarů (srov.

např. pozitiv *brev-ēs* a komparativ *brev-iōr-ēs*). V některých případech by vypuštěním sufixu *-ior-* vznikaly negramatické tvary.

Porovnání skloňování pozitivu adjektiva 3. deklinace a komparativu

		pozitiv		komparativ	
		m., f.	n.	m., f.	n.
sg.	nom.	brev-is	brev-e	brev-ior	brev-ius
	gen.		brev-is		brev- iōr -is
	dat.		brev-ī		brev- iōr -ī
	ak.	brev-em	brev-e	brev- iōr -em	brev-ius
	vok.	brev-is	brev-e	brev-ior	brev-ius
	abl.		brev-ī		brev- iōr -e
pl.	nom.	brev-ēs	brev- ia	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
	gen.		brev- ium		brev- iōr -um
	dat.		brev-ibus		brev- iōr -ibus
	ak.	brev-ēs	brev- ia	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
	vok.	brev-ēs	brev- ia	brev- iōr -ēs	brev- iōr -a
	abl.		brev-ibus		brev- iōr -ibus

SUPERLATIV

Superlativ se tvoří třemi způsoby, které prochází napříč deklinacemi. Pro volbu jednoho ze tří sufixů tedy není rozhodující, zda se jedná o adjektivum 1. a 2. deklinace nebo o adjektivum 3. deklinace. Superlativ je vždy zakončen na *-us*, *-a*, *-um* a skloňuje se zcela pravidelně jako adjektivum 1. a 2. deklinace.

1. -issimus, a, um

Tento typ tvoření superlativu se vyskytuje nejčastěji. Přípona *-issimus* se přidává ke genitivnímu kmeni adjektiva v pozitivu (získáme ho odtržením genitivní koncovky), např.:

nom. sg. pozitivu	gen. sg mask.	gen. kmen	nom. sg. superlativu
longus, a, um brevis, e fēlix	long-ī brev-is fēlic-is	long- brev- fēlic-	long-issimus, long-issima, long-issimum „nejdelší“ brev-issimus, brev-issima, brev-issimum „nejkratší“ fēlic-issimus, fēlic-issima, fēlic-issimum „nejšťastnější“

2. -rimus, a, um

Pomocí přípony *-rimus* tvoří superlativ adjektiva, která mají v nominativu singuláru pozitivu tvar pro maskulina zakončený na *-er* (např. *pulcher*, *ācer*). Na rozdíl od předchozího typu se přípona *-rimus* připojuje přímo k tvaru nominativu singuláru maskulina, např.:

nom. sg. pozitivu	nom. sg. superlativu
pulcher, chra, chrum ācer, cris, cre	pulcher-rimus, pulcher-rima, pulcher-rimum „nejkrásnější“ ācer-rimus, ācer-rima, ācer-rimum „nejostřejší“

3. -limus, a, um

Tento typ tvoření superlativu se vyskytuje pouze u šesti adjektiv zakončených v nominativu singuláru na *-lis*, *-le*:

facilis, e	snadný, lehký
difficilis, e	nesnadný, těžký

similis, e	podobný
dissimilis, e	nepodobný, odlišný
humilis, e	nízký
gracilis, e	štíhlý, jemný

Přípona *-limus* se přidává ke genitivnímu kmeni adjektiva v pozitivu.

pozitiv			superlativ
nom. sg.	gen. sg.	gen. kmen	nom. sg.
facilis, e	facil-is	facil-	facil-limus, facil-lima, facil-limum
difficilis, e	difficil-is	difficil-	difficil-limus, difficil-lima, difficil-limum
similis, e	simil-is	simil-	simil-limus, simil-lima, simil-limum
dissimilis, e	dissimil-is	dissimil-	dissimil-limus, dissimil-lima, dissimil-limum
humilis, e	humil-is	humil-	humil-limus, humil-lima, humil-limum
gracilis, e	gracil-is	gracil-	gracil-limus, gracil-lima, gracil-limum

Ostatní adjektiva zakončená na *-lis*, *-le* jsou v superlativu zakončena na *-issimus*, např. *ūtilis* „užitečný“, *ūtilissimus* „nejužitečnější“.

NEPRAVIDELNÉ STUPŇOVÁNÍ

Několik adjektiv se v latině stupňuje nepravidelně. Podobně jako v jiných jazycích se jedná o adjektiva *bonus*, *malus*, *magnus*, *parvus* a *multus*.

pozitiv	komparativ	superlativ
bonus, a, um „dobrý“	melior, melius „lepší“	optimus, a, um „nejlepší“
malus, a, um „špatný, zlý“	peior, peius „horší“	pessimus, a, um „nejhorší“
magnus, a, um „velký“	maior, maius „větší“	maximus, a, um „největší“
parvus, a, um „malý“	minor, minus „menší“	minimus, a, um „nejmenší“
multus, a, um „mnohý, četný“	plūrēs, plūra „četnější, více“	plūrimus, a, um „nejčetnější“

U adjektiva *multus* je v komparativu uveden tvar plurálu *plūrēs*, *plūra*, protože v singuláru se používají pouze tvary neutra *plūs* „více“.⁶² Kromě nominativu a akuzativu *plūs* se v singuláru objevuje v kombinaci s některými slovesy ještě tvar genitivu *plūris*.

Nepravidelné komparativy a superlativy se skloňují stejně jako pravidelné. Jedinou výjimkou je komparativ *plūrēs*, *plūra*, který má v genitivu plurálu koncovku *-ium* (*plūrium*), ostatní tvary jsou pravidelné.

Komparativy a superlativy od adjektiv *magnus* a *parvus* se používají také pro vyjádření věku. V tomto významu bývají někdy doplněny výrazem *nātū*, tj. „rodem, narozením, věkem“:

- *maior (nātū)* „starší“
- *minor (nātū)* „mladší“
- *maximus (nātū)* „nejstarší“
- *minimus (nātū)* „nejmladší“

OPISNÉ STUPŇOVÁNÍ

Opisné stupňování spočívá v přidávání adverbí s významem „více“ a „nejvíce“ před tvary pozitivu. V klasické latině se jedná o okrajový způsob stupňování, protože opisně se stupňuje pouze skupina adjektiv 1. a 2. deklinace, která mají před koncovkou *-us*, *-a*, *um* vokál (např. *industrius* „pilný“, *idōneus* „vhodný“, *dubius* „pochybný“ atd.). V komparativu se před tvar pozitivu přidá adverbium *magis* „více“, v superlativu *maximē* „nejvíce“.

pozitiv	komparativ	superlativ
industrius, a, um	magis industrius, a, u	maximē industrius, a, um

⁶² Srov. používání adjektiva *multus* s počítatelnými a nepočítatelnými substantivy, viz 3. lekce.

idōneus, a, um dubius, a, um	magis idōneus, a, um magis dubius, a, um	maximē idōneus, a, um maximē dubius, a, um
---------------------------------	---	---

Adjektiva zakončená na *-quus* však do této skupiny nepatří a stupňují se pravidelně, např. *antīquus, a, um* „starý“ – *antīquior, ius* „starší“ – *antīquissimus, a, um* „nejstarší“.

Opisně stupňovaná adjektiva se skloňují ve všech stupních podle 1. a 2. deklinace, v komparativu a superlativu předchází před tvary jednotlivých pádů nesklonné adverbium *magis* nebo *maximē*.

ROZŠÍŘENÍ

Adjektiva bez pozitivu nebo s omezeným užitím pozitivu

Také některá další adjektiva se stupňují nepravidelně nebo nemají tvary pro všechny stupně. Mezi významnější z nich patří např.:

pozitiv	komparativ	superlativ
–	interior, ius vnitřnější, vnitřní	intimus, a, um nejvnitřnější
exterus, a, um vnější, cizozemský	exterior, ius vnější	extrēmus, a, um nejzazší
īnferus, a, um dolní	īnferior, ius nižší, spodnější	īnfimus, a, um nejnižší īmus, a, um
superus, a, um horní	superior, ius hořejší, vyšší	suprēmus, a, um nejhořejší, poslední summus, a, um nejvyšší
–	citerior, ius bližší, na blíže položené straně	citimus, a, um nejbližší (velmi málo používáno)
–	propior, ius bližší	proximus, a, um nejbližší
–	ulterior, ius zadnější	ultimus, a, um nejzazší
–	prior, ius přednější	prīmus, a, um první
posterus, a, um následující, příští	posterior, ius pozdější	postrēmus poslední postumus narozený po smrti otce, pohrobek

Pozitivu uvedené v tabulce se používají pouze ve speciálním významu a v určitých spojeních, např. *posterō diē* „následujícího dne“, *dī superī* „nebeští bohové“, *dī īnferī* „podsvětní bohové“, *mare īnferum* „spodní moře, tj. Tyrhénské“, *mare superum* „horní moře, tj. Jaderské“, *exterae natiōnēs* „cizí národy“.

V substantivizované formě se vyskytuje např. *superī, ōrum, m.* „nebešťané“, *īnferī, ōrum, m.* „podsvět“, *exterī, ōrum, m.* „cizinci“ nebo *posterī, ōrum, m.* „potomci“.

Některé superlativy mohou označovat také část celku, např. *summus mōns* „vrchol hory“, *prīmō vēre* „na začátku jara“, *extrēmus pōns* „konec mostu“.

Pro porovnávání dvou věcí nebo osob, které se liší pouze jednou vlastností (např. velikostí), latina nepoužívá adjektiva v pozitivu jako čeština (např. „malý – velký stůl“), ale komparativy (tedy vlastně „menší – větší stůl“). Latinské komparativy je v tomto případě vhodné překládat do češtiny adjektivy v pozitivu.

Stejný princip se uplatňuje i u výše uvedených komparativů. Např. ve dvojici *citerior – ulterior* znamená *citerior* „ležící z této strany, blíže k nám“ a *ulterior* „ležící dále od nás“. Provincie *Gallia citerior* je tedy „Přední Galie, Galie předalpská“ (tj. blíže Římu) a *Gallia ulterior* „Zadní Galie, Galie zaalpská“ (tj. dále od Říma).

STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

Stupňování adverbíí úzce souvisí se stupňováním adjektiv. Jako komparativ adverbíí se používá tvar komparativu pro neutra v akuzativu singuláru, který je shodný s nominativem a končí na *-ius*.⁶³

Superlativ adverbíí se vytváří ze superlativu příslušného adjektiva stejným způsobem jako ostatní adverbia od adjektiv 1. a 2. deklinace. Od genitivu singuláru se odtrhne koncovka a ke vzniklému genitivnímu kmeni se přidá koncovka *-ē*.

Při stupňování adverbíí je proto nutné nejprve vytvořit komparativ a superlativ příslušného adjektiva a následně vybrat či vytvořit tvar adverbia, např.:

pozitiv	komparativ	superlativ
longē (pozit. adj. longus, a, um)	long-ius (komp. adj. longior, ius)	long-issimē (superl. adj. longissimus, a, um)
breviter (pozit. adj. brevis, e)	brev-ius (komp. adj. brevior, ius)	brev-issimē (superl. adj. brevissimus, a, um)
pulchrē (pozit. adj. pulcher, chra, chrum)	pulchr-ius (komp. adj. pulchrior, ius)	pulcher-rimē (superl. adj. pulcherrimus, a, um)
ācriter (pozit. adj. ācer, cris, cre)	ācr-ius (komp. adj. ācrior, ius)	ācer-rimē (superl. adj. ācerrimus, a, um)
similiter (pozit. adj. similis, e)	simil-ius (komp. adj. similor, ius)	simil-limē (superl. adj. simillimus, a, um)

NEPRAVIDELNÉ A OPISNÉ STUPŇOVÁNÍ

Adverbia od nepravidelně stupňovaných adjektiv vytváří komparativ a superlativ ve většině případů stejným způsobem jako ostatní adverbia, výjimkou je komparativ od nepravidelného pozitivu *magnopere* a superlativ od *multum*. Pozitiv těchto adverbíí je nepravidelný.

pozitiv	komparativ	superlativ
bene (pozit. adj. bonus, a, um)	melius (komp. adj. melior, melius)	optimē (superl. adj. optimus, a, um)
male (pozit. adj. malus, a, um)	peius (komp. adj. peior, peius)	pessimē (superl. adj. pessimus, a, um)
magnopere (pozit. adj. magnus, a, um)	magis	maximē (superl. adj. maximus, a, um)
paulum, nōn multum (pozit. adj. parvus, a, um)	minus (komp. adj. minor, minus)	minimē (superl. adj. minimus, a, um)
multum (pozit. adj. multus, a, um)	plūs (komp. sg. neutra plūs)	plūrimum (superl. adj. plūrimus, a, um)

Adverbia od opisně stupňovaných adjektiv se stupňují také opisně s použitím *magis* a *maximē*, např. *arduē* „obtížně“ – *magis arduē* „obtížněji“ – *maximē arduē* „nejobtížněji“.

⁶³ Srov. adverbia typu *multum*, která mají i v pozitivu tvar neutra v akuzativu singuláru.

VYJÁDŘENÍ SROVNÁNÍ

POZITIV

Pozitiv lze srovnávat pomocí různých výrazů, např. *tam... quam* „tak... jako“, *aequē... ac/atque* „stejně... jako“.

- *Ille orator non est tam clarus quam Cicero.* Onen řečník není tak slavný jako Cicero.
- *Mihi aequē carus est ac tibi.* Je mi stejně drahý jako tobě.

KOMPARATIV

Komparativ se nejčastěji používá pro porovnávání dvou osob nebo věcí. Porovnávanou osobu nebo věc budeme označovat termínem *1. člen srovnání* a osobu nebo věc, se kterou se srovnává, termínem *2. člen srovnání*. V české větě „V létě jsou dny delší než noci“ je tedy prvním členem srovnání substantivum „dny“ a druhým členem srovnání substantivum „noci“.

U latinského komparativu lze srovnání vyjádřit dvěma způsoby.

Quam „než“

Konstrukce s *quam* „než“ je stejná jako v češtině. Po komparativu adjektiva následuje *quam* a 2. člen srovnání, který je ve stejném pádě jako 1. člen. Pád prvního členu je určen funkcí ve větě (podmět, předmět,...), např.:

- *Equus celerior est quam homō.* Kůň je rychlejší než člověk.
- *Similior sum patrī quam matrī.* Jsem více podobný otci než matce.
- *Rōmam maiōrem quam Prāgam esse nōtum est.* Je známo, že Řím je větší než Praha.

Ablativ srovnávací

Srovnání lze vyjádřit také pomocí ablativu bez předložky, který se označuje termínem **ablativ srovnávací**. První člen srovnání je v nominativu nebo akuzativu a druhý člen srovnání v ablativu, např.:

- *Equus celerior homine est.* Kůň je rychlejší než člověk.
- *Meliōrēs magistrīs vestrīs estis.* Jste lepší než vaši učitelé.
- *Nihil celerius luce esse scīmus.* Víme, že nic není rychlejší než světlo.

Oba způsoby srovnání nejsou v některých případech volně zaměnitelné.

Ablativ srovnávací lze použít pouze v případě, že první člen srovnání je v nominativu nebo akuzativu bez předložky. Je-li první člen srovnání v jiném pádě, vyjadřuje se srovnání pomocí *quam*.

- *Equus celerior homine est.* Kůň je rychlejší než člověk.
- *Similior sum patrī quam matrī.* Jsem více podobný otci než matce.

Ablativ srovnávací se používá v případě, že druhým členem srovnání je vztažné zájmeno.

- *Fāma, quā nihil est celerius, mox venit.* Brzy přichází pověst, nad níž není nic rychlejšího.

Srovnání pomocí *quam* se musí použít tehdy, když se porovnávají dvě **adverbia**, **slovesa** nebo **adjektiva**.

- *Fīlius noster melius legit quam scribit.* Náš syn lépe čte, než píše.
- *Magis fortiter quam prudenter agēbant.* Jednali více/spíše statečně než rozvážně.
- *Ille homō nōn minus dives quam impius erat.* Ten člověk byl ne méně bohatý než hanebný (tj. byl stejně bohatý i hanebný).

SUPERLATIV

Superlativem se vyjadřuje nejvyšší míra vlastností v porovnání se všemi ostatními osobami nebo věcmi (např. „největší ze všech“). Srovnání lze vyjádřit dvěma způsoby.

Předložky ex, dē, inter

Druhý člen srovnání následuje po předložce *ē/ex* nebo *dē* s ablativem. Někdy se může objevit také předložka *inter* s akuzativem.

Cicero clāriſſimus ex/dē ōrātōribus Rōmānīs est. Cicero je nejslavnější z římských řečníků.
Quod mare maximum ex/dē omnibus (sc. maribus) est? Které moře je ze všech největší?
Graeci inter omnēs gentēs doctiſſimī erant. Řekové byli ze všech národů nejučenější.

Genitiv srovnávací

Druhý člen srovnání může být také ve tvaru genitivu, který se označuje termínem **genitiv srovnávací**.

Cicero clāriſſimus ōrātōrum Rōmānōrum est. Cicero je nejslavnější z římských řečníků.
Ille diēs longiſſimus omnium (sc. diērum) est. Onen den je nejdelší ze všech (tj. dní).

ABSOLUTNÍ KOMPATIV A SUPERLATIV

Komparativy a superlativy adjektiv i adverbí se mohou vyskytnout samostatně bez druhého členu srovnání, který nejen není vyjádřen přímo v textu, ale není ani zřejmý z kontextu. Označujeme je termínem **komparativ absolutní** a **superlativ absolutní**. Jedná se o historicky starší užití komparativu a superlativu, které původně vyjadřovaly intenzitu.

Absolutní komparativ

Může vyjadřovat menší i větší intenzitu, význam v konkrétní větě je určen kontextem. Do češtiny se překládá různě, většinou pozitivem adjektiva nebo adverbia doplněným o vhodné adverbium, např. „poněkud, příliš, trochu moc“:

Epistula tua brevior est. Tvůj dopis je poněkud krátký.
 Tvůj dopis je příliš krátký.
 Tvůj dopis je trochu moc krátký.

Absolutní superlativ

Absolutní superlativ se označuje také termínem *elativ*. Vyjadřuje vysoký stupeň vlastnosti. Do češtiny se překládá pozitivem adjektiva nebo adverbia doplněným o vhodné adverbium, např. „velmi“, případně adjektivem s předponou pře-:

Fābulam nōtiſſimam puerīs narrāmus. Vyprávíme dětem velmi známý / obecně známý příběh.
In urbe pulcherrimā vīvunt. Bydlí ve velmi krásném / překrásném městě.
Epistolam tuam dīligentiſſimē legam. Tvůj dopis si přečtu velmi pozorně.

Někdy je vhodnější přeložit superlativ absolutní českým adjektivem či adverbium v prvním stupni. Jedná se zejména o charakteristiky osob, kde latina často používá superlativ, v češtině však může být zesílení adjektiva vnímáno jako násilné, např.:

O clāriſſimī et optimī cīvēs, salutī vestrae cōſulite! Slavní a dobří občané, starejte se o svoji záchranu!

MODIFIKACE VÝZNAMU KOMPATIVU A SUPERLATIVU

Význam komparativu a superlativu adjektiv i adverbí může být modifikován dalšími výrazy.

Komparativ

Ve spojení s komparativem se používají např. výrazy:

multō	mnohem	<i>urbs multō pulchrior</i>	mnohem krásnější město
nihilō	o nic	<i>lēx nihilō melior</i>	o nic lepší zákon
aliquantō	poněkud	<i>homō aliquantō stultior</i>	o něco / poněkud hloupější člověk
paulō	o trochu	<i>carmen paulō melius</i>	o trochu lepší báseň

tantō	o tolik	<i>via tantō longior</i>	o tolik delší cesta
quantō – tantō	o kolik – o tolik	<i>Quantō celerius, tantō peius labōrat.</i>	O co pracuje rychleji, o to pracuje hůře.
quō – eō	čím – tím	<i>Quō doctior, eō modestior est.</i>	Čím je učenější, tím je skromnější.

Superlativ

Superlativ adjektiv a adverbíi může být doplněn např. těmito výrazy:

- *quam* „co“, případně tvary slovesa *posse*
Quam diligentissimē labōrāmus. Pracujeme co nejpečlivěji.
Labōrāmus quam diligentissimē possumus. Pracujeme, co nejpečlivěji můžeme.
Quam pulcherrimam domum habēre cupimus. Toužíme mít co nejkrásnější dům.
- *longē*, vel „zdaleka“, *ut* „jak“
Discipulōs hortāmur, ut maximē possumus. Povzbuzujeme žáky, jak/co nejvíce můžeme.
Fabius scriptor longē antiquissimus est. Fabius je zdaleka nejstarší spisovatel.
Hic morbus vel gravissimus est. Tato nemoc je zdaleka nejtěžší.
- *ut – ita* „čím – tím“
Ut doctissimus erat, ita modestissimus erat. Čím byl učenější, tím byl skromnější.⁶⁴

⁶⁴ Do češtiny se překládá stejně jako *quō- eō* s komparativem.

Slovní zásoba

aestimō, āre, āvī, ātum	posuzovat, hodnotit, vážit si, pokládat za
aliquando	někdy
amīcus, a, um	přátelský
arbor, oris, f.	strom
asper, era, erum	drsný, obtížný, nebezpečný, přísný
audācia, ae, f.	odvaha, drzost, opovážlivost
avārus, a, um	lakomý, hrabivý, nenasytný
Catō, ōnis, m.	Cato
cēdō, ere, cessī, cessum	odcházet, ustupovat, vzdávat se
commodus, a, um	přiměřený, vhodný, prospěšný
▪ commodum, ī, n.	▪ pohodlí, prospěch, výhoda, užitek, výsada
coniūnx, coniugis, m., f.	manžel, manželka
cōnsuētūdō, inis, f.	zvyk, obvyklý způsob života
contentus, a, um +abl.	spokojený, spokojující se (s něčím), kdo si vystačí (s něčím)
cūr	proč
dēsistō, ere, dēstitī, –	přestat
dīves, itis	bohatý
dītior, ius	bohatší
dītissimus, a, um	nejbohatší
dubius, a, um	pochybný, nejistý
dūrus, a, um	tvrdý
falsus, a, um	lživý, nepravdivý, falešný, neupřímný
▪ falsum, ī, n.	▪ lež, nepravda, výmysl
ferōx, ōcis	zuřivý, divoký, zpupný
fidēlis, e	věrný, spolehlivý
fingō, ere, fīnxī, fictum	tvořit, představovat si, vymýšlet si, předstírat
imperātor, ōris, m.	vojevůdce, velitel
	titul císařů (např. imperātor Augustus)
incommodus, a, um	nepohodlný, nevhodný, nepříznivý
▪ incommodum, ī, n.	▪ nepohodlí, neštěstí
indoctus, a, um	nevzdělaný
ingēns, entis	ohromný, velmi velký, nesmírný
inimīcītia, ae, f.	nepřátelství
iuvenis, e (kompar. iūnior)	mladý
▪ iuvenis, is, m.	▪ mladík, mladý člověk
lābor, ī, lāpsus sum	uklouznout, spadnout, udělat chybu
levis, e	lehký, bezvýznamný, povrchní
libēns, entis	rád (adjektivum), ochoten
▪ libenter	▪ rád (adverbium), ochotně
lūx, lūcis, f.	světlo
magis	více, spíše
māteriēs, ēī, f.	látka, hmota, dříví, příčina, zárodek
metus, ūs, m.	strach
multitūdō, inis, f.	množství, množství lidí, dav
ōtium, iī, n.	volný čas, nečinnost, neúčast ve veřejném životě, ústraní
permaneō, ēre, mānsī, (mānsūm), mānsūrus	zůstat, setrvat
polliceor, ērī, pollicitus sum	slibovat

quam	než (srovnání po komparativu) co (se superlativem) jako (srovnání s pozitivem) jak (tázací a zvolací)
reperiō, īre, repperī, repertum	najít, objevit, vymyslet, dozvědět se
senex, senis (kompar. senior)	starý, vysokého věku
▪ senex, senis, m.	▪ starý člověk, stařec
subigō, ere, ēgī, āctum	podrobit, donutit
superbia, ae, f.	pýcha, zpupnost
tam	tak
▪ tam... quam	▪ tak... jako
terribilis, e	hrozný, strašný
tunc	tehdy
usque	stále, pořád
▪ usque ad	▪ až do, až k
valētūdō, inis, f.	zdraví
vērō	avšak, však
vultus, ūs, m.	obličej, tvář, pohled, výraz obličeje

Cvičení

1. Doplňte tabulku (u adjektiv uvádějte tvary pro všechny rody)

pozitiv	komparativ	superlativ
<i>altus, a, um</i>	<i>altior, altius</i>	<i>altissimus, a, um</i>
maestus, a, um		
celer, ris, e		
		fortissimus, a, um
		dissimillimus, a, um
humilis, e		
		sapientissimus, a, um
	brevior, ius	
crūdēlis, e		
industrius, a, um		
multus, a, um		
		optimus, a, um
magnus, a, um		
	minus	
		ācerimē
	difficilius	
male		
stultē		

2. Vyskloňujte uvedená spojení

moudřejší muž, vyšší hora, kratší čas, šťastnější matka

3. Vystupňujte adjektiva v uvedených spojeních

amīcī cārī, dolōrem gravem, homine fēlicī, cīvibus nōbilibus, tempora dūra, mulierum pulchrārum, iter rēctum, uxōrī trīstī, negōtium facile, avis celeris
pecūnia magna, multās arborēs, animālis parvī, fideī bonae, rem dubiam

4. Utvořte abl. sg., nom. a gen. pl. od spojení substantiva s adjektivem v pozitivu a komparativu

arbor alta	arbor altior
carmen pulchrum	carmen pulchrius
rēs levis	rēs levior
iuvenis audāx	iuvenis audācior
condiciō dūra	condiciō dūrior
coniūnx fidēlis	coniūnx fidēlior
domus magna	domus maior
vitium parvum	vitium minus

5. Převeďte do opačného čísla

urbis antiquiōris, cornū ācrius, magistrātum sevēriōrem, cīvēs līberiōrēs, scelera nōtiōra, mulier dīligēns, epistolā longiōre, verba similia, virō validiōrī, formārum terribilium, rēbus magis necessāriīs, iūdicīīs iūstiōribus

6. Doplňte délky a vyberte adverbia (kde je více možností, uveďte je)

care, utile, acie, dure, prudenter, severe, gratius, dubius, sero, feliciter, male, turpe, cerne, iucunde, materie, audacius, paupere, cottidie, optime, vive, civile, plurimum, pare, plus, parte

7. Vytvořte požadované pády

	mulier	hostis	carmen	animal	similis	simile	pulchrior	pulchrius
gen. sg.								
ak. sg.								
abl. sg.								
nom. pl.								
gen. pl.								

8. Doplňte délky a označte tvary, které mohou být genitivem plurálu

morientium, aurum, aurium, arbitrare, leviorum, ingenium, liberum, multum, poetarum, magistratum, rerum, magistrum, navium, pulchrum, manuum, miserum, peiorum, ministrorum, exemplarium, ipsarum, ipsum, difficilium, parentum, officium, humiliorum, matrimonium, iudiciorum, graviorum, honorum, carum, clariorum, sacrificium, certiozem

9. Stupňujte adverbia v uvedených spojeních

bene dormiō, facile discis, similiter respondent, multum flēbant, longē abestis
breviter, sed sapienter loquēbātur

10. Najděte chyby a opravte je

1. Quid clārior est lūce?
2. Mihi cōnsilia ūtilissima et facilissima dabunt.
3. Miserrimīs adiuvāre aequum est.
4. Servī tuī celerius quam meīs labōrābant.
5. Puerī librōs multiōrēs quam parentēs legēbant.
6. Omnēs facillimī errāre possumus.
7. Cūr eum superbiōrem Tarquiniū putās?
8. Sed ille nōn dēsistit dē nōbīs asperiōre loquī. (podle Cic. Att. 2, 22, 2)
9. Rēs ūtilissimās emī nōn possunt.

11. Slova dejte do správného tvaru (komparativ, superlativ). Je-li více možností, uveďte je a vysvětlete rozdíl ve významu.

1. Id tantum amīcīs (*fidēlis*) _____ dīcam.
2. Quae regiō (*pulcher*) _____ est?
3. Multī hominēs condiōnēs vītāe suae (*miser*) _____ putant.
4. Illum (*bonus*) _____ omnium nostrum esse nōn putāmus.
5. Multae rēs (*facile*) _____ intellegī nōn possunt.
6. Magister noster id (*male*) _____ quam vōs explicat.
7. Nihil est (*difficilis*) _____ quam magnō dolōrī paria verba reperīre. (Sen. dial. 11, 3, 3)
8. Rem (*ūtilis*) _____, (*honestus*) _____, (*necessārius*) _____ ab scriptōre negligē putābāmus.
9. Verba indoctorum quam doctorum (*vērus*) _____ esse possunt.
10. Caesar quam (*celeriter*) _____ in Galliam venīre studet.
11. Dē libertāte, quā nihil est (*dulce*) _____, loquēbantur.
12. Hic diēs nostrīs longē (*gravis*) _____ erat. (podle Caes. Gall. 5, 43, 5)
13. Hominī, quō nēmō (*dignus*) _____ est, honōrēs tribuentur.
14. Quis vestrum (*multus*) _____ rēs habet?

15. Iuvenēs (*fortis*) _____, sed nōn (*sapiēns*) _____ quam senēs esse solent.
16. Dux Rōmānōrum putābat mīlitēs suōs (*audācter*) _____ quam hostēs pugnāre.
17. Aliquando cēdere quam pugnāre (*bonus*) _____ est.
18. Uter rēx (*potēns*) _____ erat?
19. Ille vir poēnā (*levis*) _____ quam sociī eius afficiētur.
20. Quis vestrum (*magnus*) _____ nātū est?
21. Amīcōs quam (*multus*) _____ habēre cupiēbat.
22. Quid vērī (*similis*) _____ est?

12. Vyjádřete srovnání. Použijte více způsobů, je-li to možné.

1. Facta (*verba*) _____ difficiliōra sunt.
2. Quem stultissimum (*omnēs*) _____ putās?
3. Nēmō prūdentior (*tū*) _____ est.
4. Quae cīvitās prūdentissima (*cīvitātēs Graecae*) _____ erat?
5. Hic (= Tullus Hostilius) nōn solum proximō rēgī dissimilis sed ferōcior etiam _____ (*Rōmulus*) erat. (Liv. 1, 22, 2)
6. Grātior tibi (*ego*) _____ est.
7. Quam urbem sordidissimam (*urbēs Italiae*) _____ putās?
8. Prīnceps cīvibus magis verbīs (*vīs*) _____ persuādēbat.
9. Tum Catō loquēbātur, (*quī*) _____ erat nēmō prūdentior temporibus illīs. (podle Cic. *Lael.* 5)
10. Nullum scelus peius (*scelus illius hominis*) _____ esse putāmus.
11. Ennius erat maior nātū (*Plautus et Naevius*) _____. (podle Cic. *Tusc.* 1, 1, 3)

13. Vymyslete vhodné srovnání

1. Ea mulier pulchrrior _____ erat.
2. Nihil est celerius _____.
3. Hic vir fēlicissimus _____.
4. Nēmō est stultior _____.

14. Dejte do závislosti na uvedeném výrazu

1. Ille philosophus doctissimus omnium est.
Putāmus
2. Hominēs potestātis cupidissimī multa scelera et multās iniūriās facere audent.
Nōtum est
3. Lībertās omnium rērum cārissima nōbīs esse dēbet.
Multī sapientēs dīcunt
4. Ille homō id, quod cupit, saepe facillimē assequitur.
Audiēbant
5. Nēmō melior tē est.
Putābāmus
6. Caesar in inimīcōs dūrīor nōn est.
Cicero ad amīcum suum scrībit
7. Sapiēns sē ipsō contentus est.
Seneca putābat
8. Plūs nocet mihi īra quam iniūria. (podle Sen. *dial.* 5, 3, 25)
Seneca cēnsent
9. Aestāte diēs longiōrēs quam hieme sunt.
Nōtum est

15. Převeďte do aktiva nebo do pasiva, je-li to možné

1. Nerō crūdēlissimus ex omnibus imperātōribus Rōmānōrum ā multīs putābātur.
2. Multī potentiōribus blandiuntur.
3. Exilium poenam gravissimam habent.
4. Multō pauciōrēs ōrātōrēs bonōs quam poētās reperiēs. (podle Cic. *de orat.* 1, 11)
5. Cūr deus hominem optimum malā valētūdine aut aliīs incommodīs afficit? (podle Sen. *dial.* 1, 4, 8)
6. Ille vir rēs difficillimās paucissimīs verbīs explicābit.

16. Přeložte do češtiny a rozlište superlativy či komparativy absolutní a komparativy či superlativy vyjadřující srovnání

1. Dolor animī gravior est quam corporis. (Publil. *sent.* D 21)
2. Turpe est aliud loquī, aliud sentīre: quantō turpius aliud scrībere, aliud sentīre. (Sen. *epist.* 24, 19)
3. Rēs loquitur ipsa, iūdicēs, quae semper valet plūrimum. (Cic. *Mil.* 53)
4. Gravissimum est imperium cōsuētūdinis. (Publil. *sent.* G 8)
5. Quis amīciōr quam frāter frātrī? (podle Sall. *Iug.* 10, 5)
6. Certē ignōrātiō⁶⁵ futūrōrum malōrum ūtilior est quam scientia. (podle Cic. *div.* 2, 23)
7. Sunt omnia omnium miseriarum plēnissima. (Cic. *Att.* 2, 24, 4)
8. Urbem Syracūsās⁶⁶ maximam esse Graecārum, pulcherrimam omnium saepe audītis. (podle Cic. *Verr.* II 4, 117)
9. Maius mihi dare beneficium nūllum potes. (Cic. *fam.* 13, 8, 3)
10. Ista tua minimē avāra coniūnx nimium diū dēbet pecūniam populō Rōmānō. (podle Cic. *Phil.* 2, 113)
11. Semper in proeliō iīs maximum est perīculum, quī maximē timent. (Sall. *Catil.* 58, 17)
12. Nōn est rēs tam difficilis quam necessāria. (Cic. *de orat.* 3, 176)

17. Přeložte do latiny

1. Topol je vyšší než dům.
2. Dobří žáci mohou být lepší než jejich učitelé.
3. Kdo je nejslavnější ze všech lidí?
4. Bylo velmi nesnadné vzdělávat jeho syna.
5. Co je ze všeho (tj. ze všech věcí) nejsladší?
6. Král byl ze všech obyvatel nejbohatší, ale nebyl nejšťastnější.
7. Naši básníci píšou mnohem kratší básně než římstí.
8. Kdo měl na Sicílii více soch než Verres?
9. Obyvatelé bránící své město bojovali statečněji než nepřátelští vojáci, kteří vedli nespravedlivou válku.
10. Pracoval nejméně ze všech námořníků.
11. Naši koně byli rychlejší než vaši psi.
12. Moje sestra je hezčí než tvoje dívka.
13. Jsem podobnější matce než můj bratr.
14. Jsem podobnější matce než otcí.
15. Nikdo z vás mi není dražší než moje manželka.
16. Jsem starší než můj bratr.
17. Píšeš mi kratší dopisy než svému bratrovi.
18. Proč mi píšeš velmi krátké dopisy?
19. Marcus byl nejmladší ze všech žáků.
20. Bydlí ve větším domě, než máme my.
21. Věci, které jsou mnohými lidmi pokládány za nejmenší, mohou být největší.

⁶⁵ *ignōrātiō, ōnis, f.* „neznalost“

⁶⁶ *Syracūsae, ārum, f.* „Syrakusy“

22. Je známo, že jsi pilnější než můj syn.
23. Poslové oznamovali, že nepřátelé mají více lodí než Římané.
24. Říkají, že onen král je nejkrutější ze všech.
25. Náš dům je mnohem menší než váš.
26. Pokládají toho spisovatele za lepšího než tebe.
27. Která věc (z těchto dvou) je užitečnější?
28. Mnozí lidé říkají, že v Africe (*Africa, ae, f.*) žijí nejubožejší lidé ze všech.

18. Přeložte vhodným způsobem komparativy a superlativy adjektiv *magnus* a *parvus*

1. *Nōs nostrīs exercitibus quid pollicēmur? Multō meliōra atque maiōra.* (Cic. *Phil.* 8, 10)
2. *Haec saepe ā maiōribus nātū dīcī nōtum est.*
3. *Hoc nec mihi placēbat et multō illī minus.* (Cic. *Att.* 14, 8, 1)
4. *Senēs sē ipsōs minōrēs nātū esse fingunt.* (podle Sen. *dial.* 10, 11, 1)
5. *Quod scelus maius est?*
6. *Nam ex hīs (verbīs) sententiā scrīptōris maximē perspicitur.*⁶⁷ (Cic. *inv.* 2, 41)
7. *Hoc maiōrēs nostrī querēbantur, hoc nōs querimur, hoc posterī nostrī querentur: mōrēs corrumpī, rēgnāre nēquitiam*⁶⁸, *in dēterius*⁶⁹ *rēs hūmānās lābī.* (podle Sen. *benef.* 1, 10, 1)
8. *Otium tibi maximē prōderit.*
9. *Prōvincia in minimō perīculō erat.*
10. *Sententiā eius maximē laudābilem putō.*
11. *Virī doctī dē rēbus maximē necessariīs ad vītam beātam saepe cōgitābant.*
12. *Maximē necessariō tempore Rōmānī sociīs auxiliū mittunt.*
13. *Ille vir minimē stultus est.*
14. *Pecūniā minōrem habēbis.* (Sen. *epist.* 42, 9)
15. *Nunc ad nōs minus saepe venit.*

19. Přečtěte text a splňte požadované úkoly

Dē mōribus Rōmānīs (Sallustius,⁷⁰ upraveno)

První část popisuje dobré římské mravy, druhá ukazuje, jak se následně mravy pokazily.

Igitur domī mīlitiaequē bonī mōrēs colēbantur; concordia maxima, minima avāritia erat; iūs bonumque apud eōs nōn lēgibus magis quam **nātūrā** valēbat. Iurgia, discordiās, simultātēs cum hostibus exercēbant, cīvēs cum cīvibus dē virtūte certābant. In suppliciīs deōrum magnificī, domī parcī, in amīcōs fidēlēs erant. Audāciā in bellō et aequitāte in pāce sē remque pūblicam cūrābant. **Quārum** rērum ego maxima documenta **haec** habēō:

In bellō saepius vindicābātur in eōs, quī contrā imperium in hostem pugnābant, quam **quī** signa relinquere aut cēdere **audēbant**;

In pāce vērō beneficiīs magis quam metū imperium agitābant et acceptās iniūriās magis ignōscēbant quam persequēbantur.

Posteā labōre atque iūstitiā rēs pūblica crēscit – rēgēs magnī bellō domantur, nātiōnēs **ferae** et populī ingentēs vī subiguntur, Carthāgō ab stirpe dēlētur, cūncta maria terraeque patent. Tunc saevīre fortūna ac miscēre omnia incipit. Quī labōrēs, perīcula, dubiās atque asperās rēs **facile** tolerābant, iīs otium dīvitiaeque nocent. Igitur prīmō pecūniae, deinde imperiī cupīdō crēscit: ea quasi māteriēs omnium malōrum est. Namque avāritia fidem, probitātem cēterāsque artēs bonās subvertit; prō **hīs** superbiam, crūdēlitātem, deōs negligere, omnia vēnālia habēre ēdocet. Ambitiō multōs **mortalēs** falsōs esse subigit, **aliud** clausum in pectore, aliud in linguā prōmptum habēre, amīcitiās inimīcitiāsque nōn ex rē,

⁶⁷ *perspicīō, ere, spexī, spectum* „prohlížet, poznat“

⁶⁸ *nēquitia, ae, f.* „špatnost, ničemnost“

⁶⁹ *dēterior, ius* „horší“, *in dēterius* „k horšímu“

⁷⁰ Sallustius. *De coniuratione Catilinae* 9, 1 – 10, 6. (Sall. *Catil.* 9, 1 – 10, 6)

sed ex commodō aestimāre, magisque vultum quam ingenium bonum habēre. Cīvitās mūtātur, imperium, quod ante iūstissimum atque optimum erat, crūdēle intolerandumque est.

Odpovězte na následující otázky

1. Najděte komparativy a superlativy adjektiv a adverbíí a vytvořte k nim pozitiv ve tvaru vyžadovaném větou.
2. V jakém významu se objevuje v textu slovo *quam*?
3. Jaký význam má *quam* v následujících větách?

Cicero ab amīcō suō epistulam quam longissimam petēbat.

Illam epistulam longissimam, quam valdē exspectō, libenter legam.

Paucī erant tam dīvitēs quam Lucullus.

Quam diū mentiēris?

Quam multī dē vītā queruntur!

4. Určete tvary vyznačených slov (*nātūrā, quāru, haec, quī, audēbant, ferae, facile, hīs, mortālēs, aliud*).
5. Jaké významy má v textu předložka *in*?

Vyberte správná tvrzení o dobrých mravech

Právo se dodržovalo jen díky dobrým zákonům.

Ve válce nedocházelo k dezercím.

Na přátele bylo spolehnutí.

Lidé se pokorně podrobovali trestům ze strany bohů.

Lidé v soukromém životě nerozhazovali peníze.

Římszí občané mezi sebou neměli spory.

Veškeré bezpráví se důsledně stíhalo a trestalo.

Vyberte správná tvrzení o špatných mravech

Vláda se stala nesnesitelnou.

Za všechno zlo může touha po penězích a po moci.

Ke zkáze mravů došlo po úspěšné expanzi Říma.

Lidé přestali uzavírat přátelství.

Majetek a nečinnost jsou škodlivé i pro odolné jedince.

Hrabivost vede k přesvědčení, že si lze všechno koupit.

Všichni se začali přetvařovat.

Doplňte synonyma

discordia cōnt... ; sim...

aequitās iūs...

cūnctī o...

metus t...

cupīdō cup...

vērō aut...

tunc tu...

K substantivu doplňte adjektivum, v případě potřeby použijte slovník

audācia, aequitās, avāritia, dīvitiae, iūstitia, probitās, amīcitia, fidēs, concordia, crūdēlitās, cupīdō, cīvitās, perīculum, superbia, rēx, ambitio, ingenium, mōs, nātūra

Odpovězte na otázky vztahující se k lexiku

1. Jaké slovo je základem slov *concordia* a *discordia*?
2. Jaká mytologická postava je označována vlastním jménem *Cupīdō*? Jak se nazývá v řecké mytologii a jaké synonymní označení se pro ni používá v římské mytologii?

3. Najděte přejatá slova, která vycházejí z některých slov v textu.
 4. Podívejte se na složeniny slovesa *vertō, ere, vertī, versum* a jejich překlad do češtiny. Znáte nějaká přejatá slova v češtině nebo v cizích jazycích, která z nich vycházejí?

advertere/animadvertere	dávat pozor, pozorovat
āvertere	odvracet
convertere	obracet, změnit
dīvertere	rozcházet se, rozvádět se
ēvertere	vyvracet, vyvrátit, zničit, rozbořit
invertere	obracet, zaměňovat, překrucovat (slova)
pervertere	převrátit, porazit, způsobit rozvrat, zničit (i mravy apod.)
revertī	vracet se
subvertere	podvracet, podkopat, kácet

5. Uveďte antonymum ke spojení *deōs negligere*.

Slovní zásoba

acceptus, a, um	přijatý
aequitās, ātis, f.	rovnost, vyrovnanost, klidnost, spravedlnost
agitō, āre, āvī, ātum	honit, projednávat, vykonávat
ambitiō, iōnis, f.	ucházení se o úřad, volební kampaň / agitace, úsilí, ctížádost
certō, āre, āvī, ātum	závodit, bojovat, zápasit
clausus, a, um	uzavřený, zavřený
concordia, ae, f.	svornost, jednota, jednomyslnost, souhlas
cūctus, a, um	celý, veškerý, všechen
cupīdō, inis, f. +gen.	touha (po čem)
deinde	potom, dále, za druhé (používá se ve výčtech)
discordia, ae, f.	nesvornost, rozkol, spor, svár, odboj
documentum, ī, n.	důkaz, doklad
domī	doma
▪ domī mīlitiaeque	ve válce i v míru
domō, āre, domuī, domitum	krotit, ochočit, podmanit, přemáhat, podrobit
ēdoceō, ēre, docuī, doctum	důkladně naučit, vyučit
intolerandus, a, um	nesnesitelný
iurgium, iī, n.	hádky, spor
magnificus, a, um	skvělý, nádherný, vznešený
misceō, ēre, miscuī, mixtum	míchat, mísit, spojovat, uvádět ve zmatek
parcus, a, um	šetrný, spořivý, skromný, střídmý
pectus, oris, n.	prsa, hrud'; <i>přen.</i> cit, srdce, mysl, myšlenky
prīmō	nejprve
probitās, ātis, f.	poctivost, bezúhonnost
prōptus, a, um	zjevný, co je po ruce, ihned k dispozici, snadno možný, ochotný
saeviō, īre, īvī, ītum	zuřit, řádit (zvíře, živly apod.)
signum, ī, n.	znamení, signál, prapor, odznak voj. oddílu
▪ signa relinquere	zběhnout
simultās, ātis, f.	spor, nepřátelství, napětí
stirps, stirpis, f.	kořen, původ, rostlina, rod
subvertō, ere, vertī, versum	podvracet, vyvracet
supplicium, iī, n.	prosba, modlitba, trest
vēnālis, e	prodejný, úplatný
vērō	však, avšak
vindicō, āre, āvī, ātum	chránit, osvobodit
▪ in +ak.	trestat (koho)

Živá slova

A priori.

Citius, altius, fortius.

Cloaca maxima.

Fac melius.

Fama nihil est celerius.

Iunior.

Pares cum paribus facillime congregantur.

Pontifex maximus.

Prior tempore, potior iure.

Recta via brevissima.

Senior.

Summa summarum.

Vis maior.

Plurimum facere, minimum dicere.

Optimum medicamentum quies est.

Non plus ultra.

citō	rychle	
cloaca, ae, f.	kanál, stoka	
congregō, āre, āvī, ātum	shromažďovat, sdružovat	kongregace
medicamentum, ī, n.	lék	medikament, medikamentózní
pontifex, icis, m.	kněz	pontifikát
quiēs, ētis, f.	klid, odpočinek, spánek	
ultrā (adv.)	na oné straně, dále, tam, nadto, více	ultra- (ultrakonzervativní)
ultrā (předl. s akuz.)	na druhou stranu, z oné strany, za; po, nad (časově)	
vīs, vim (ak.), vī (abl.), f.	síla, moc, úsilí, násilí	
vīrēs, -ium (pl.)		

15. lekce

Gramatika

KONJUNKTIV PRÉZENTU

Zatímco indikativ slouží ke konstatování, že se nějaký děj uskutečňuje, konjunktiv je slovesný způsob, který podává děj jako myšlený, vyjadřuje postoj mluvčího k ději apod. Může mít různé významové odstíny, např. přání, pobídku, podmínku, připustku, možnost. Základní opozice mezi indikativem a konjunktivem, označovaná termíny skutečnost – ne-skutečnost, však nevyjadřuje „objektivní“ realitu vnějšího světa, ale pohled mluvčího na jednotlivé děje (tentýž „objektivní“ děj lze např. podat jako reálný či nereálný podle záměru mluvčího).

Konjunktiv se používá v hlavních i vedlejších větách, v jednotlivých typech vět může mít různé významy a funkce. Latina má čtyři konjunktivy, konjunktiv přítomný, imperfekta, perfekta a plusquamperfekta.

KONJUNKTIV PRÉZENTU SLOVES 1. – 4. KONJUGACE

Konjunktiv přítomný může mít různé významy (viz níže), izolované tvary překládáme zpravidla jako vyjádření přání pomocí částice *at'* a tvarem slovesa v přítomném čase (*at'* chválí, napomíná atd.).

Konjunktiv přítomný se tvoří dvěma způsoby:

- od 1. konjugace znakem **-e-/-ē-**, kterým se nahrazuje kmenový vokál **-a-/-ā-** (např. *laud-a-t* > *laud-e-t* „at' chválí“)
- od 2. – 4. konjugace znakem **-a-/-ā-**, který se přidává k slovesnému kmeni (např. *mone-a-t* „at' napomíná“, *leg-a-t* „at' čte“, *audi-a-t* „at' slyší“). Slovesa typu *capiō* tvoří konjunktiv přítomný stejně jako slovesa 4. konjugace (např. *capi-a-t* „at' chytá“). Kmenové vokály **-ē-** a **-ī-** se krátí.

Podobně jako některé časy indikativu má konjunktiv přítomný v první osobě singuláru aktiva příponu **-m**. Před osobními příponami **-m**, **-t**, **-nt**, **-r**, **-ntur** dochází ke krácení předcházejícího vokálu.

		1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	3. konjugace typ <i>capiō</i>	4. konjugace
zakončení kmene		-ā-	-ē-	souhláska	souhláska/-ī-	-ī-
akt.	sg.	1. <i>laud-e-m</i> at' chválím	<i>mone-a-m</i> at' napomínám	<i>leg-a-m</i> at' čtu	<i>capi-a-m</i> at' chytám	<i>audi-a-m</i> at' slyším
		2. <i>laud-ē-s</i>	<i>mone-ā-s</i>	<i>leg-ā-s</i>	<i>capi-ā-s</i>	<i>audi-ā-s</i>
		3. <i>laud-e-t</i>	<i>mone-a-t</i>	<i>leg-a-t</i>	<i>capi-a-t</i>	<i>audi-a-t</i>
	pl.	1. <i>laud-ē-mus</i>	<i>mone-ā-mus</i>	<i>leg-ā-mus</i>	<i>capi-ā-mus</i>	<i>audi-ā-mus</i>
		2. <i>laud-ē-tis</i>	<i>mone-ā-tis</i>	<i>leg-ā-tis</i>	<i>capi-ā-tis</i>	<i>audi-ā-tis</i>
		3. <i>laud-e-nt</i>	<i>mone-a-nt</i>	<i>leg-a-nt</i>	<i>capi-a-nt</i>	<i>audi-a-nt</i>
pas.	sg.	1. <i>laud-e-r</i>	<i>mone-a-r</i>	<i>leg-a-r</i>	<i>capi-a-r</i>	<i>audi-a-r</i>
		2. <i>laud-ē-ris</i>	<i>mone-ā-ris</i>	<i>leg-ā-ris</i>	<i>capi-ā-ris</i>	<i>audi-ā-ris</i>
		3. <i>laud-ē-tur</i>	<i>mone-ā-tur</i>	<i>leg-ā-tur</i>	<i>capi-ā-tur</i>	<i>audi-ā-tur</i>
	pl.	1. <i>laud-ē-mur</i>	<i>mone-ā-mur</i>	<i>leg-ā-mur</i>	<i>capi-ā-mur</i>	<i>audi-ā-mur</i>
		2. <i>laud-ē-minī</i>	<i>mone-ā-minī</i>	<i>leg-ā-minī</i>	<i>capi-ā-minī</i>	<i>audi-ā-minī</i>
		3. <i>laud-e-ntur</i>	<i>mone-a-ntur</i>	<i>leg-a-ntur</i>	<i>capi-a-ntur</i>	<i>audi-a-ntur</i>

Od deponentních sloves se tvoří konjunktiv stejně jako od ostatních sloves, mají však pouze pasivní tvary s aktivním významem.

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	3. konjugace typ <i>capiō</i>	4. konjugace
sg. 1.	hort- e -r ať povzbuzuji	vere- a -r ať se bojím	loqu- a -r ať mluvím	pati- a -r ať trpím	largi- a -r ať rozdávám
2.	hort- ē -ris	vere- ā -ris	loqu- ā -ris	pati- ā -ris	largi- ā -ris
3.	hort- ē -tur	vere- ā -tur	loqu- ā -tur	pati- ā -tur	largi- ā -tur
pl. 1.	hort- ē -mur	vere- ā -mur	loqu- ā -mur	pati- ā -mur	largi- ā -mur
2.	hort- ē -minī	vere- ā -minī	loqu- ā -minī	pati- ā -minī	largi- ā -minī
3.	hort- e -ntur	vere- a -ntur	loqu- a -ntur	pati- a -ntur	largi- a -ntur

KONJUNKTIV PRÉZENTU SLOVESA ESSE

Konjunktiv přítomnosti slovesa *esse*:

sg. 1.	sim „ať jsem“
2.	sīs
3.	sit
pl. 1.	sīmus
2.	sītis
3.	sint

U složenin se před tvary slovesa *esse* přidává předpona (např. *absim* „ať jsem nepřítomen“, *adsim* „ať jsem přítomen“, *obsim* „ať škodím“ atd.). Sloveso *prōsum* a *possum* vytváří konjunktiv přítomnosti podle stejných pravidel jako dosud probrané tvary:

- *prōsim* „ať prospívám“, *prōsīs*, *prōsit*, *prōsīmus*, *prōsītis*, *prōsint*;
- *possim* „ať můžu“, *possīs*, *possit*, *possīmus*, *possītis*, *possint*.

U slovesa *posse* se tedy ve všech tvarech konjunktivu přítomnosti objevuje *-ss-*.

TIPY

Shoda a podobnost tvarů

U 3. a 4. konjugace je v 1. osobě singuláru aktiva i pasiva shodný tvar v konjunktivu přítomnosti i indikativu futura I:

<i>legam</i>	ať čtu, budu číst	<i>legar</i>	ať jsem čten, budu čten
<i>capiam</i>	ať chytám, budu chytat	<i>capiar</i>	ať jsem chytán, budu chytán
<i>audiam</i>	ať slyším, budu slyšet	<i>audiar</i>	ať jsem slyšen, budu slyšen

Některé formálně shodné koncovky nejsou ve skutečnosti znakem téhož času a způsobu, ale vyjadřují odlišné časy a způsoby, protože se jedná o slovesa různých konjugací.

Příklady záměn s konjunktivem přítomnosti 1. konjugace:

<i>laudēs</i>	ať chválíš	konjunktiv přítomnosti	1. konjugace
<i>monēs</i>	napomínáš	indikativ přítomnosti	2. konjugace
<i>legēs</i>	budeš číst	indikativ futura I	3. konjugace

Příklady záměn s konjunktivem přítomnosti 3. konjugace:

<i>legās</i>	ať čteš	konjunktiv přítomnosti	3. konjugace
--------------	---------	------------------------	--------------

laudās chválíš indikativu přítomnosti 1. konjugace

V některých případech je shoda či podobnost tvarů způsobena také podobností slovních základů jako celku nebo jejich zakončením na vokál *-e-* nebo *-i-*, např.:

<i>legās (legō, ere)</i> „ať čteš“	<i>legās (legō, āre)</i> „posíláš“	
<i>creās (creō, āre)</i> „volíš“	<i>videās (videō, ēre)</i> „ať vidíš“	
<i>somniās (somniō, āre)</i> „sníš, blouzníš“	<i>audiās (audiō, īre)</i> „ať slyšíš“	
<i>parēs (parō, āre)</i> „ať připravuješ“	<i>pārēs (pāreō, ēre)</i> „posloucháš“	<i>pariēs (pariō, ere)</i> „porodíš“

Shody či podobnosti mohou vznikat i mezi slovesy a jmény, např.:

<i>statuās</i>	ať stanovíš	konj. prez. od <i>statuō, ere</i>
	sochy	ak. pl. od <i>statua, ae, f.</i>
<i>laudēs</i>	ať chválíš	konj. prez. od <i>laudō, āre</i>
	chvály	nom., ak., vok. pl. od <i>laus, dis, f.</i>
<i>moneās</i>	ať napomínáš	konj. prez. od <i>moneō, ēre</i>
<i>vīneās</i>	vinice, vinohrady	ak. pl. od <i>vīnea, ae, f.</i>

FUNKCE KONJUNKTIVU PRÉZENTU VE VĚTĚ HLAVNÍ

Konjunktiv přítomnosti může mít v hlavní větě různé významy.

Přání (konjunktiv přací)

Konjunktiv přítomnosti vyjadřuje přání splnitelné v přítomnosti (tj. přání, které se podává jako věc, která může nastat). Přání může být zdůrazněno pomocí částice *utinam* „ať, kéž“. Do češtiny se překládá pomocí přacích vět s částicí „ať“ nebo „kéž“ a slovesem v přítomném čase.

- *(Utinam) bene labōrent.* Ať dobře pracují.
- *(Utinam) vivat.* Ať žije.
- *(Utinam) sānī sītis.* Ať jste zdraví.

Negace se u konjunktivu přacího vyjadřuje pomocí zápornky *nē*:

- *(Utinam) nē fleant.* Ať nepláčou.
- *(Utinam) nē pūniāmur.* Kéž nejsme trestáni.
- *(Utinam) nē amīcīs obsint.* Kéž neškodí přátelům.

Pobídka, zákaz (konjunktiv vybízecí, zakazovací)

Konjunktiv přítomnosti může vyjadřovat také pobídku nebo rozkaz. Používá se zejména v 1. osobě plurálu, případně ve 3. osobě singuláru a plurálu, ve kterých doplňuje imperativ. Může se však objevit i ve 2. osobě singuláru a plurálu. Do češtiny ho překládáme rozkazovacím způsobem nebo stejně jako konjunktiv přací.

- *Properēmus.* Pospěšme.
- *Praeterita omittāmus.* Pomiňme věci minulé.
- *Grātiām faciās.* Poděkuj.

Klasická latina nevyjadřuje zákaz negovaným imperativem, ale pomocí jiných prostředků. Jedním z nich je konjunktiv přítomnosti se zápornkou *nē*, který vyjadřuje jak zákaz, tak zápornou pobídku.

<i>Nē exspectēs!</i> „Nečekej!“	<i>Nē mē moneās!</i> „Nenapomínej mě!“
<i>Nē exspectētis!</i> „Nečekejte!“	<i>Nē vereāminī!</i> „Nebojte se!“
<i>Nē exspectēmus!</i> „Nečekejme!“	<i>Nē molestus sīs!</i> „Neotravuj!“

Záporky u konjunktivu

Latinské konjunktivy mohou být negovány jak záporkou *nōn*, tak záporkou *nē*. Užívání záporok se řídí funkcí konjunktivu, nikoliv tím, zda se jedná o konjunktiv přítentu, imperfekta, perfekta nebo plusquamperfekta. Záporka *nē* se používá u konjunktivů, které jsou tzv. volitivní, tj. mají významový odstín vůle (vyjadřují např. přání, zákaz, pobídku, přípustku). U ostatních typů konjunktivů se používá záporka *nōn*.

Významy konjunktivu přítentu probírané v této lekci jsou volitivního typu, mají proto záporku *nē*. Vyjadřuje-li však konjunktiv přítentu např. rozvažování nebo možnost, má záporku *nōn* (viz např. lekce 17).

Slovní zásoba

accidō, ere, cidī, –	padat, dopadnout, stát se, přihodit se
adversus +ak.	proti, vůči, k
aedēs, is, f.	dom, chrám
carō, carnis, f.	maso
cāsus, ūs, m.	pád, případ osud, náhoda
▪ cāsū	▪ náhodou
celebrō, āre, āvī, ātum	slavit, oslavovat
cibus, ī, m.	jídlo
comedō, ere, comēdī, comēsum	sníst
cōnspiciō, ere, spexī, spectum	dívat se, spatřit, uvidět
cōnstruō, ere, strūxī, structum	stavět, budovat
convincō, ere, vīcī, victum	usvědčit, dokázat, vyvrátit
dēns, dentis, m.	zub
dignitās, ātis, f.	důstojnost, čest
disputō, āre, āvī, ātum dē +abl.	mluvit, vykládat, pojednat (vědecky)
ēripiō, ere, ripuī, reptum	vyrvat, násilím vzít
ēveniō, īre, vēnī, ventum	vyjít, dopadnout (dobře/špatně), dařit se, stát se
ēventus, ūs, m.	výsledek, konec, úspěch, událost
excellēns, entis	výborný, vynikající
faber, brī, m.	řemeslník
famēs, is, f.	hlad
ferē	skoro, téměř
fortūitus, a, um	náhodný, nahodilý
grātulor, ārī, ātus sum	blahopřát, gratulovat, děkovat
iaceō, ēre, iacuī, –, iacitūrus	ležet
imāgō, inis, f.	obraz, podobizna (malba, socha, busta,...), představa, přízrak
impleō, ēre, ēvī, ētum	naplnit
inquit	říká, řekl (používá se k uvození přímé řeči)
invideō, ēre, vīdī, vīsum	závidět
laedō, ere, laesī, laesum	poškodit, poranit, urazit
merīdiēs, ēī, f.	poledne
mordeō, ēre, momordī, morsum	kousat
observō, āre, āvī, ātum	pozorovat, zachovávat (např. zákony)
parātus, a, um	připravený
parcō, ere, pepercī, –, parsūrus +dat.	ušetřit (někoho, něco), neubližovat
prōcēdō, ere, cessī, cessum	postoupit, předstoupit
prōsperus, a, um	šťastný, příznivý
recipiō, ere, cēpī, ceptum	zpět dostat, přijmout
▪ sē recipere	▪ stáhnout se, ustoupit, uchýlit se, zotavit se
satisfaciō, ere, fēcī, factum	uspokojit, vyhovět, zadost učinit, omluvit se
scrīptum, ī, n.	spis, kniha
sēnsus, ūs, m.	vnímání, smysl, cit, mínění, smysl (čeho)
▪ sēnsus commūnis	▪ zdravý rozum
sentiō, īre, sēnsī, sēnsum	vnímat, cítit, poznat, myslet
serpēns, entis, m.	had
simulācrum, ī, n.	obraz, socha, přelud
speculum, ī, n.	zrcadlo

15. lekce

suscipiō, ere, cēpī, ceptum
tangō, ere, tetigī, tāctum +ak.
taurus, ī, m.
varius, a, um
voluptās, ātis, f.

přijmout, podstoupit, převzít
dotknout se čeho
býk, vůl
různý, různorodý
rozkoš, potěšení, požitek

Cvičení

1. Určete slovesné tvary

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	konjugace	překlad
<i>laudat</i>	3.	sg.	ind.	préz.	akt.	1.	<i>on chválí</i>
laedar							
possim							
imitēmur							
cōnstruātis							
subigitur							
patientur							
invidēmus							
verear							
reperī							
comeditis							
pollicēminī							
aestimēs							
permaneant							
adveniam							
lāberis							
morī							
oberis							
iuvat							

2. Vyberte tvary konjunktivu prézentu

flētis, premēris, cōgnōscat, oblīvīsciminī, trādātur, dubiās, negēmus, carent, valeant, creāmur, audent, māteriem, vītābis, appellēminī, scribās, trahentur, idōneās, conveniās, sedēs, sōlem, absint, iūdicēs

3. Roztříd'te následující tvary podle toho, od jakého slovesa nebo substantiva jsou utvořeny. Některé mohou patřit do více kategorií.

serviam, servam, servem, servum, servī, servae, servā, serva, servīs, serviēs, servābar, servās, serviunt, servantis, servō, serviat, servōs, servientēs, servīte, servārum, servārī, servēs

4. Změňte tvary indikativu futura na konjunktiv prézentu (zachovejte osobu, číslo a rod)

tangent, dūcēs, suscipiet, laedar, iacētis, subigentur, solēbunt, dubitābis, dormiēmus, incident, appellābitur, dolēbunt, cēnsēbiminī, crēscent, gaudēbis, ēligam, incipiēs, timēbimus, emētis, bibēmus, vocābitur, prōcēdet

5. Určete a přeložte tvary slovesa esse a jeho složenin

adsum, adsīs, prōsunt, prōderat, sīmus, obest, possint, poteris, intersītis, prōderimus, oberō, supersint, praeeris, aberat, dēsunt, dēsīm, prōdes!, adeste, erātis, possim, prōsītis, erāmus, obsint, dēeram, interesse, aberunt, es!, nē absītis, eritis

6. K rozkazu doplňte zázak

pellite
appellā
cape

claude
dormīte
largīminī

movē	este
properāte	abes
mīrāre	patiminī
prōdeste	cēde

7. Přiraďte gramatické určení a slovesný tvar

afficiāris	1. os. pl. ind. fut. pas.
bibāmus	1. os. pl. konj. prés. akt.
cavētis	1. os. sg. ind. prés. pas.
custodiātis	2. os. pl. ind. prés. akt.
dormī	2. os. pl. konj. prés. akt.
invideant	2. os. sg. imp.
licet	2. os. sg. ind. prés. akt.
mordent	2. os. sg. konj. prés. akt.
nuntiās	3. os. pl. ind. prés. akt.
occupātur	3. os. pl. konj. prés. akt.
prodēmur	3. os. sg. ind. prés. akt.
reprehendī	3. os. sg. ind. prés. pas.
scrībor	inf. prés. pas.

8. Přeložte do latiny

ať neslibuje, kéž se smějí, setrvejme!, nepřekážej!, ať pomohou!, nepochybujme!, neplačte!, ať nenaříká!, kéž nehřešíte!, ať žije, ať neopouštějí, volte!, neobviňujte!, přísahej!, neboj se!, ať rostou, ať nepije!, zažeňte!, utečme!, nevěřte!, ať si zasloužím, mluvte!, ať netrpí, kéž nejsou zrazeni, ať táhne, kéž jsou dojímaní, ať je přijata, ať jsou drženy, ať sedí, kéž jsme podporováni, nezpívej!

9. Doplňte tvary

<i>accūsō</i>	<i>videō</i>	<i>mittō</i>	<i>accipiō</i>	<i>pūniō</i>
accūsās				
			accipiēbant	
	vidēbitur			
		mittātur		
			acciperis	
				pūniunt
				pūnī
accūsēris				
				pūniant
	vidērī			
			accipiēns	
		mittēris		
				pūniēbat
accūsāminī				
	vidēte			
		mittentēs		
			accipiar	
	videor			

10. Najděte tvary, které z gramatického hlediska nepatří mezi ostatní

1. laudāris, appellāmus, hortātur, legātur, cōgitant, servātis
2. iacēs, dělent, observētis, habēmus, pollicēminī, implet
3. cōnstruātur, ēveniat, comedantur, cūrat, cōnspiciantur, ēripiāmur

4. dēleātur, parcātur, scrībēbant, laedam, permanēamus, gaudeat
5. tangī, audī, observārī, recipī, cōstruī, invidērī

11. Použijte slova z nabídky a vytvořte přání k narozeninám. Vymyslete další přání

Diem natālem tuum celebrāmus. Omnēs tibi grātulantur et dīcunt:

diū vīvere, iūcundē et fēliciter vīvere, sānus esse, bonōs amīcōs semper habēre, omnia prōspera tibi ēvenīre, aegrōtus esse, puerōs malōs habēre, multīs rēbus dēlectārī posse, auxiliō amīcōrum carēre, rēbus necessāriīs egēre, cōnsilia bona capere,...

utinam

utinam nē

12. Doplňte písmeno nebo písmena tak, aby věta byla gramaticky správně. Je-li více možností, uveďte je.

1. Imit...mur eōs, quī nova discere nōn dēsistunt.
2. Utinam lice...t ei vērum dīcere.
3. Fac...mus id, quod bonum esse cēnsēs.
4. Utinam nē puerī fame mor...ntur.
5. Utinam ad tē venīre et tēcum loqu... pos....
6. Nusquam e..., quī ubique⁷¹ est. (Sen. *epist.* 2, 2)
7. Vitium esse voluptātem crēd...mus. (Sen. *epist.* 59, 1)
8. Utinam nē multitūdinem sequ...ntur.
9. Nihil melius inven...tur.
10. Ignōsc..., obsecrō⁷² tē. (Cic. *Att.* 11, 7, 6)
11. Post longum tempus tē libentissimē vid...

13. Přeložte do češtiny

1. Nē putētis mē nihil facere.
2. Rem potius videāmus quam verba.
3. Sīc vīvāmus, sīc loquāmur: parātōs nōs inveniat atque impigrōs⁷³ fātum. (Sen. *epist.* 107, 12)
4. Utinam salūtī nostrae cōnsulere possīmus! Dignitātī certē cōsulēmus. (Cic. *fam.* 15, 1, 6)
5. Grātī sīmus adversus deōs, grātī adversus hominēs, grātī adversus eōs, quī nōs aut nostrōs adiuvant. (podle Sen. *benef.* 5, 17, 7)
6. Fortēs sīmus adversus fortuīta. (Sen. *epist.* 65, 24)
7. Sīmus igitur contentī hīs (= philosophīs). (Cic. *fin.* 5, 5, 13)
8. Utinam sōlī sint ea (= verba) nōta tibi. (Ovid. *epist.* 16, 240)
9. Salūtī enim potius eōrum cōsulam quam voluntātī. (Cic. *Verr.* II 2, 11)
10. Utinam tam facile vēra invenīre possim quam falsa convincere. (Cic. *nat. deor.* 1, 91)
11. Nunc ea videāmus quae contrā⁷⁴ ab hīs disputārī solent. (Cic. *acad. prior.* 40)
12. Tum Cato loquēbātur quō erat nēmō ferē senior temporibus illīs, nēmō prūdentior; nunc Laelius et sapiēns et amīcitiāe glōriā excellēns dē amīcitiā loquētur. (Cic. *Lael.* 5)

14. Přeložte do latiny

1. Nic nedělejte proti jeho vůli.
2. Radostnější je dávat než přijímat.
3. Neustupujte lidem, kteří zneužívají své moci.

⁷¹ *ubique* „kdekoliv, všude“

⁷² *obsecrō, āre, āvī, ātum* „zapřísahat“

⁷³ *impiger, gra, grum* „pilný, vytrvalý, čilý“

⁷⁴ *contrā*: zde ve významu „proti tomu“

4. Krutí vojevůdci přikazují svým vojákům: „Nešetřete město a jeho obyvatele!“
5. Nezávid' lidem, kteří mají více (věcí) než ty.
6. Hadi jsou pokládáni za velmi nebezpečná zvířata.
7. Kež jsou odměňováni ti, kteří si to zaslouží (jsou hodni odměny).
8. Někteří filozofové se domnívali, že rozkoš je příčinou bolesti.
9. Kež nepohrdáme lidskou důstojností.
10. Žádné zvíře není věrnější než pes.
11. Vojevůdcům, kteří bojovali s příznivým výsledkem (přel. prostým abl. bez předložky), byly udělovány velké pocty.

15. Doplňte ke slovesům související substantiva

V citátu jsou uvedena slovesa vztahující se k pěti smyslům.

- Roztřídte slova do skupin vztahujících se k jednotlivým smyslům.
- Význam neznámých slov odhadněte na základě vět či podobnosti s jinými jazyky nebo přejatými slovy.
- Následně význam ověřte ve slovníku.
- Zjistěte konjugaci sloves uvedených v citátu.

Eās (rēs) cernimus, audīmus, gustāmus, olfacimus, tangimus. (Cic. *div.* 2, 9)

audītus, ūs, m.; auris, is, f.; caecus, a, um; carō, carnis, f.; cibus, ī, m.; digitus, ī, m.; gustus, ūs, m.; imāgō, inis, f.; lingua, ae, f.; nāsus, ī, m.; oculus, ī, m.; olfactus, ūs, m.; sēnsus, ūs, m.; sentiō, ĩre; surdus, a, um; simulācrum, ī, n.; tactus, ūs, m.; vīsus, ūs, m.

1. Canēs olfactum meliōrem quam hominēs habent.
2. Nāsus inter oculōs est.
3. Digitī in manibus et pedibus sunt.
4. Caecus est is, quī nihil vidēre potest.
5. Surdus est is, quī nihil audire potest.
6. In Italiā vīnum bonum gustāre poterant.
7. Nōnnūllī philosophī putābant omnēs sēnsūs nuntiōs vērī esse.
8. In Graeciā multa simulācra deōrum deārumque vidēre potestis.
9. Rōmānī in domibus suīs imāginēs maiōrum suōrum habēbant.
10. Secundum Aristotelem nūllum animal sēnsū gustūs et tactūs caret. (podle Gell. 6, 6, 2)

16. Převeďte označenou část věty do pasiva nebo do aktiva, pokud je to možné

1. *Aedēs clāmōre miserrimōrum implētur.*
2. *Id cāsū accidere nōn potest.*
3. *Utinam nē omnis spēs ā potentibus mihi ēripiātur.*
4. *Ille vir, quem nunc vidēre et audire potestis, ā multīs testibus convincitur.*
5. *Utinam nē omnia negotia tū sōlus suscipiās.*
6. *Iuppiter mortālibus ignem ēripit et Promētheum⁷⁵ pūnit.*
7. *Cīvēs in urbem suam sociōs, quī ab hostibus male premēbantur, recipiēbant.*
8. *Utinam nēmō virum illum scelerātum et impium recipiat!*
9. *Lēgātī nuntiābant exercitum nostrum prōsperō ēventū pugnāre.*

17. Doplňte další větné členy nebo věty a vytvořte co nejdelší větu nebo souvětí

Hominem ... vidēbātis
 Domūs ... cōstruuntur.
 Indoctī ... possunt.
 ... cōgunt.

⁷⁵ *Promētheus*, ī, m. „Prométheus“

18. Doplňte jméno autora a/nebo díla a převeďte na vazbu akuzativu s infinitivem

- Nēmō est cāsū bonus. (Sen. *epist.* 123, 16)
_____ in _____ arbitrātur
- Taurī neque hominī neque ferae, quam cōnspiciunt, parcutunt. (podle Caes. *Gall.* 6, 28, 2)
_____ scrībit
- Bona nāscī ex malō nōn possunt. (Sen. *epist.* 87, 24)
_____ monet
- Mendācium neque dīcit neque patī potest. (podle Nep. *Att.* 15, 1)
_____ in librō dē _____ dīcit
- Cōnsul cum maximā glōriā suā victōrem exercitum Rōmam („do Říma“) redūcit.⁷⁶ (Liv. 2, 25, 6)
_____ narrat
- Epicurei⁷⁷ nostrī Graecē ferē nesciunt nec Graecī Latīnē. (Cic. *Tusc.* 5, 40)
_____ putābat
- In magnā cīvitāte multa et varia ingenia sunt. (podle Sall. *Catil.* 51, 35)
_____ scrībit

19. Přeložte vhodným způsobem slovo medius

- Mediā nocte Rōmānī castra hostium aggredī statuunt.
- Media via semper optima putārī potest?
- Merīdiēs (appellātur) ab eō quod („že“) medius diēs (est). (Varro *ling.* 6, 2, 4)
- Inter bellum et pācem medium nihil est. (podle Cic. *Phil.* 8, 4)
- Plūra scrībam ad tē posteā; nunc eram in mediō marī. (podle Cic. *Att.* 5, 12, 3)
- Iuvenēs ferōcēs in medium inter eās aciēs prōcēdunt. (podle Liv. 1, 25, 1)

20. Spojte části vět

Nē dīcās	ea quae nunc ūtilia putantur.
Nē discant solum	ea quae tua nōn sunt.
Nē mihi dīcātis	id cāsū accidere posse.
Nē prōmittātis	id quod facere nōn potestis.
Nē putētis	id quod iam sciō.
Nē tangās	tē meliōrem esse nōn posse.

21. Vyberte správný tvar

- Tunc dīcere sententiam (*audiam, audēbō*). (Sen. *epist.* 117, 1)
- Iīs est (*difficilior, difficiliōribus, difficilīus*) satisfacere, quī sē Latīna scrīpta dīcunt contemnere. (podle Cic. *fin.* 1, 2, 4)
- Nōn (*possunt, potest*) beneficium manū tangī: rēs animō geritur. (Sen. *benef.* 1, 5, 2)
- Bonum putant esse nōnnūllī id, quod (*ūtile, ūtilem*) est. (Sen. *epist.* 120, 2)
- Contrā (*voluntātem, voluptātem*) suam id dīcere cōguntur.
- Nōnnūllī philosophī putābant (*voluntātem, voluptātem*) summum bonum esse.
- Officia tua dīligenter (*servās, serviēs, serviās*).
- Valētudinī tuae (*servās, serviās, servēs*).
- (*sōlem, solum*) orientem observāre semper mihi placēbat.
- Id nōn (*sōlem, solum*) meum cōnsilium est, sed etiam vestrum. (Cic. *fam.* 14, 18, 1)
- Mōns (*summus, sumus*) inde bene vidētur.
- Saepe testēs iniūriārum (*summus, sumus*), sed nihil dīcimus.

⁷⁶ redūcō, ere, dūxī, ductum „vést zpět“

⁷⁷ Epicureus, ī, m. „epikurejec“

22. Přečtěte text a splňte požadované úkoly

Fābulae (Phaedrus, upraveno)⁷⁸

Sōcratēs ad amīcōs

Vulgāre amīcī nōmen⁷⁹, sed rāra est fidēs.
 Sōcratēs parvās **aedēs** sibi cōnstruit,
 ex populō sīc nesciō quis eum interrogat:
 Cūr tālis vir tam angustam **cōnstruis** domum?
 Utinam, inquit, vērīs **hanc** amīcīs impleam! (Phaedr. 3, 9)

Serpēns ad fabrum ferrārium

Mordāciōrem quī improbō dente appetit,
hōc argumentō sē dēscribī sentiat.
 In officīnam fabrī venit vīpera.
 Quaerit cibum et limam mordet.
 Illa contrā⁸⁰ contumāx:
 Cūr mē, inquit, **stulta**, dente studēs laedere,
 omne ferrum **quae** corrōdō? (Phaedr. 4, 8)

Canis per flūvium carnem portāns

Āmittit meritō proprium quī aliēnum appetit.
 Canis per flūmen carnem portābat natāns,
 aquārum in speculō videt simulācrum suum,
 aliamque praedam ab alterō portārī putāns
 ēripere studet.
 Et **quem** tenēbat ōre dīmittit cibum,
 nec **quem** petēbat potest adeō attingere. (Phaedr. 1, 4)

Canēs famēlici

Stultum cōnsilium nōn modo effectū caret,
sed ad perniciem quoque mortālēs dēvocat.
 Corium in **flūviō** vident canēs.
 Id comedere cupiunt, itaque aquam bibere incipiunt.
 Sed ruptī moriuntur et id quod petēbant nōn assequuntur. (Phaedr. 1, 20)

Odpovězte na následující otázky

1. Uveďte, ke kterému substantivu patří následující zájmena *quem, quae, hanc*.
2. Určete pád adjektiva *stulta*.
3. Najděte slovo, u něhož stačí v nom. sg. maskulina změnit jedno písmeno, abyste dostali jméno římského císaře.
4. Uveďte synonymum ke slovům *aedēs, cōnstruis, flūviō*. Dejte je do stejného tvaru jako původní slova.
5. Najděte konjunktivy přítentiu.
6. Najděte vazby akuzativu s infinitivem. V jakém tvaru jsou jejich řídicí slovesa?
7. Znáte nějaká další přísloví, příběhy apod., která se vyjadřují ke stejným tématům?
8. Uveďte slova odvozená od stejného slovního kořene jako: *mordāx, dīmittere, meritō*.

⁷⁸ Phaedrus. *Fabulae*. Verš byl v rámci úprav porušen, jeho části jsou však zachovány. Adjektiva jsou proto někdy oddělena od substantiv, ke kterým patří. Bajky jsou uvedeny poučením, které je následně názorně ukázáno na příběhu.

⁷⁹ *nōmen amīcī*: zde ve významu „jméno přítel“, tj. „slovo přítel“

⁸⁰ *contrā*: zde ve významu „na to (řekl)“

Slovní zásoba

adeō	tak daleko, tak, také
angustus, a, um	úzký, těsný, stísněný, chudý
appetō, ere, īvī, ītum +ak.	sahat po něčem, toužit, dychtit po něčem
argumentum, ī, n.	důkaz, námět, obsah (um. díla), báseň, divadelní
attingō, ere, attigī, attāctum +ak.	dotknout se, jíst, pít (tj. dotknout se pokrmu, nápoje)
contumāx, ācis	vzdorný, vzdorující, nepoddajný
corium, ī, n.	kůže
corrōdō, ere, rōsī, rōsum	rozkousat
dēscribō, ere, scrīpsī, scrīptum	popsat, vyličít
dēvocō, āre, āvī, ātum	svolávat
dīmīttō, ere, mīsī, missum	rozeslat, propustit, pustit, odpustit (zejm. o peněžích)
effectus, ūs, m.	vykonání (něčeho), výsledek, efekt, účinek
famēlicus, a, um	hladový
ferrārius, a, um	železný, železářský
faber ferrārius	kovář
flūvius, ī, m.	řeka
lima, ae, f.	pilník
meritō	po zásluze, právem
mordāx, ācis	kousavý, ostrý, řezavý
natō, āre, āvī, ātum	plavat
nesciō quis	někdo (ustrnulý tvar)
officīna, ae, f.	dílna
perniciēs, ēī, f.	zkáza, zhouba, záhuba, pohroma
quoque	také, rovněž
rārus, a, um	vzácný, ne častý
ruptus, a, um	prasklý, roztržený
vīpera, ae, f.	zmije
vulgāris, e	všední, obyčejný, obvyklý

Živá slova

Audiatur et altera pars.

Gaudeamus igitur.

Imprimatur.

Pauca loquaris, plurima fac.

Prosit!

Quod bonum, felix, faustum fortunatumque sit! – Q.B.F.F.F.Q.S.

Requiescat in pace. – R.I.P.

Rex mortuus, vivat rex!

Vivat, crescat, floreat!

Sit tibi terra levis. – S.T.T.L.

imprimō, ere, impressī, impressum	vtlačít, vtisknout
requiescō, ere, requiēvī, requiētum	dojít klidu, odpočívát

16. lekce

Gramatika

KONJUNKTIV IMPERFEKTA

Konjunktiv imperfekta může mít různé významy (viz níže), izolované tvary překládáme zpravidla pomocí kondicionálu přítomného (např. „chválil bych“). Konjunktiv imperfekta se stejně jako konjunktiv přítomného tvoří od přítomného kmene.

KONJUNKTIV IMPERFEKTA SLOVES 1. – 4. KONJUGACE

Konjunktiv imperfekta se tvoří přidáním osobních přípon k infinitivu přítomného aktiva. V první osobě singuláru aktiva je osobní přípona *-m*.

		1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	3. konjugace typ <i>capiō</i>	4. konjugace
akt.	sg.	1.	laudāre-m chválil bych	monēre-m napomínal bych	legere-m četl bych	audire-m slyšel bych
		2.	laudārē-s	monērē-s	legerē-s	audirē-s
		3.	laudāre-t	monēre-t	legere-t	audire-t
	pl.	1.	laudārē-mus	monērē-mus	legerē-mus	audirē-mus
		2.	laudārē-tis	monērē-tis	legerē-tis	audirē-tis
		3.	laudāre-nt	monēre-nt	legere-nt	audire-nt
pas.	sg.	1.	laudāre-r	monēre-r	legere-r	audire-r
		2.	laudārē-ri	monērē-ri	legerē-ri	audirē-ri
		3.	laudārē-tur	monērē-tur	legerē-tur	audirē-tur
	pl.	1.	laudārē-mur	monērē-mur	legerē-mur	audirē-mur
		2.	laudārē-minī	monērē-minī	legerē-minī	audirē-minī
		3.	laudāre-ntur	monēre-ntur	legere-ntur	audire-ntur

Konjunktiv imperfekta deponentních sloves lze odvodit od hypotetického infinitivu přítomného aktiva, ve tvarech se tedy objevuje *hortāre-*, *verēre-*, *loquere-*, *patere-*, *largīre-* atd.

		1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	3. konjugace typ <i>capiō</i>	4. konjugace
sg.	1.	hortāre-r povzbuzoval bych	verēre-r bál bych se	loquere-r mluvil bych	patere-r trpěl bych	largīre-r rozdával bych
	2.	hortārē-ri	verērē-ri	loquerē-ri	paterē-ri	largirē-ri
	3.	hortārē-tur	verērē-tur	loquerē-tur	paterē-tur	largirē-tur
pl.	1.	hortārē-mur	verērē-mur	loquerē-mur	paterē-mur	largirē-mur
	2.	hortārē-minī	verērē-minī	loquerē-minī	paterē-minī	largirē-minī
	3.	hortāre-ntur	verēre-ntur	loquere-ntur	patere-ntur	largire-ntur

Před osobními příponami *-m*, *-t*, *-nt*, *-r*, *-ntur* dochází ke krácení předcházejícího vokálu.

KONJUNKTIV IMPERFEKTA SLOVESA ESSE A SLOŽENIN

Konjunktiv imperfekta se tvoří pravidelně i od nepravidelných sloves, tj. přidáním osobních přípon k infinitivu přítomnosti.

sg.	1. os.	esse-m byl bych	abesse-m byl bych nepřítomen	prōdesse-m prospíval bych	posse-m mohl bych
	2. os.	essē-s	abessē-s	prōdessē-s	possē-s
	3. os.	esse-t	abesse-t	prōdesse-t	posse-t
pl.	1. os.	essē-mus	abessē-mus	prōdessē-mus	possē-mus
	2. os.	essē-tis	abessē-tis	prōdessē-tis	possē-tis
	3. os.	esse-nt	abesse-nt	prōdesse-nt	posse-nt

TIPY

Konjunktivu imperfekta se mohou podobat některé slovesné tvary, např.:

- *vulneret* „ať zraňuje“: konjunktiv přítomnosti od slovesa *vulnerō, vulnerāre*;
- *conteret* „bude ničit“: indikativ futura od slovesa *conterō, conterere*;
- *verēris* „bojíš se“: indikativ přítomnosti od slovesa *vereor, verērī*.

V konjunktivu imperfekta musí být obsažen celý infinitiv přítomnosti aktiva, tedy např. *vulnerāret* „zraňoval by“, *contereret* „ničil by“ nebo *verērēris* „bál by ses“. Je proto nezbytně nutné ověřovat ve slovníku podobu infinitivu jednotlivých sloves a jejich příslušnost ke konjugaci.

FUNKCE KONJUNKTIVU IMPERFEKTA VE VĚTĚ HLAVNÍ

Konjunktiv imperfekta může mít v hlavní větě různé významy.

Irealita v přítomnosti

Konjunktiv imperfekta vyjadřuje, že nějaký děj je pokládán v přítomnosti za nereálný, tedy že se neuskutečňuje nebo se nemůže uskutečnit. Do češtiny se překládá pomocí kondicionálu přítomného.

Epistulam tuam libenter legerem. Rád bych si přečetl tvůj dopis.

Konjunktiv imperfekta s významem ireality v přítomnosti se neguje pomocí zápornky *nōn*.

In urbe vīvere nōn posset. Nemohl by žít ve městě.
Hominēs iniūstōs nōn dēfenderem. Nebránil bych nespravedlivé lidi.

Ireálný konjunktiv imperfekta se často vyskytuje ve větě hlavní podmínkového souvětí, viz 17. lekce.

Přání nesplnitelné v přítomnosti

Konjunktiv imperfekta vyjadřuje přání nesplnitelné v přítomnosti, tj. přání, které se neuskutečňuje nebo se nemůže uskutečnit. Konjunktiv imperfekta vyjadřující přání je v latině doprovázen částicí *utinam* „káž“. Do češtiny se překládá pomocí částice „káž“ s kondicionálem přítomným.

Utinam vīveret! Káž by žil!
Utinam venīre posset! Káž by mohl přijít!

Přací konjunktiv imperfekta se neguje pomocí zápornky *nē*, stejně jako přací konjunktiv přítomnosti. Je-li přítomna negace, není nutné používat částici *utinam*, protože *nē* jednoznačně vyjadřuje, že se jedná o přání a nikoliv o irealitu.

(Utinam) nē id dīceret. Káž by to neříkal.
(Utinam) nē librī malī legerentur. Káž by se nečetly špatné knihy.

Rozdíl mezi přacím konjunktivem přítomnosti a imperfekta lze ukázat na následujících příkladech:

- *Utinam vīveret!* Kéž by žil!
(tj. ale on nežije)
- *Utinam veniās!* Kéž přijdeš!
(tj. zatím tu nejsi, ale pokládám za možné, že přijdeš)
- *Utinam ei grātiās agere possem!* Kéž bych mu mohl poděkovat!
(tj. ale nejde to, např. už nežije atd.)
- *Utinam ei grātiās agere possim!* Kéž ti můžu poděkovat!
(tj. přeji si to a pokládám to za možné)

Přací konjunktiv imperfekta podává děj jako neuskutečňovaný nebo neuskutečnitelný a často obsahuje významový odstín lítosti. Konjunktiv přezentu proti tomu vyjadřuje přání jako uskutečnitelné. Uskutečnitelnost nebo neuskutečnitelnost děje však nelze hodnotit výlučně podle „objektivní“ reality vnějšího světa. Důležitou roli hraje záměr mluvčího, jak chce děj podat.

Slovní zásoba

adulēscētia, ae, f.	mládí
adventus, ūs, m.	příchod
aegrōtō, āre, āvī, ātum	být nemocný
aes, aeris, n.	měď, kov, kovová deska, peníz
▪ aes aliēnum	▪ dluh
aliter	jinak
Asia, ae, f.	Asie
caelum, ī, n.	nebe
captīvus, ī, m.	zajatec
concilium, iī, n.	sněm
cōnspectus, ūs, m.	pohled; co je na dohled, blízko
▪ in cōnspectū +gen.	▪ v přítomnosti (někoho)
cōnsultum, ī, n.	usnesení, ustanovení, rozhodnutí
▪ senātūs cōnsultum	▪ usnesení senátu
dēsīnō, ere, dēsīī, dēsītum	přestat
dīmīttō, ere, mīsī, missum	rozeslat, propustit, pustit, odpustit (zejm. o peněžích)
firmus, a, um	pevný, vytrvalý, spolehlivý
foedus, a, um	ošklivý, hrozný
īndīcō, ere, dīxī, dictum	oznámit, vyhlásit
īnfāns, antis, m.	dítě, nemluvně
īnīciō, ere, īēcī, iectum	vhodit, způsobit, vyvolat
▪ metum īnīcere +dat.	▪ vyvolat strach, nahnat strach (někomu)
luxuria, ae, f. / luxuriēs, ēī, f.	přepych, rozmařilost, marnotratnost
mediocris, e	prostřední, středně velký, průměrný, špatný (např. spisovatel)
mox	brzy
obsccēnus, a, um	sprostý
occīdō, ere, cīdī, cīsum	zabít
orbis, is, m.	kruh, kolo, kruhová dráha, meton. svět, nebe
▪ orbis terrārum	▪ země, okrsek zemský
ostendō, ere, tendī, tentum/tēnsūm	ukázat, vysvětlit
ōtīōsus, a, um	nepracující, mající volno, žijící v ústraní, klidný
pariō, ere, peperī, partum, parītūrus	rodit, plodit, způsobit, získat
perturbō, āre, āvī, ātum	uvést ve zmatek, pobouřit, vyděsit, rozčítit
pluit, pluere, plūit, –	pršet
possideō, ēre, sēdī, sessum	vlastnit, mít
potior, īrī, potītus sum +abl.	zmocnit se něčeho, získat něco
▪ rērum potīrī	▪ zmocnit se vlády
pretium, iī, n.	cena, peníze, mzda
quia	protože
quīn etiam	dokonce, ba dokonce
reddō, ere, reddidī, redditum	vrátit (něco), zaplatit (dluh)
▪ reddere +ak. +ak.	▪ udělat (někoho, něco) (někým, nějakým, něčím)
senectūs, ūtis, f.	stáří
sepeliō, īre, sepelīvī, sepultum	pohřbít
servitūs, ūtis, f.	otroctví
terror, ōris, m.	strach, hrůza
tollō, ere, sustulī, sublātum	zvednout, vzít, odstraňovat, odebrat

16. lekce

ultimus, a, um
vesper, erī, m.
▪ vesperī / vespere

poslední
večer
▪ večer (na otázku kdy)

Cvičení

1. Určete slovesné tvary

	osoba	číslo	způsob	čas	rod	konjugace	překlad
<i>laudat</i>	3.	sg.	ind.	préz.	akt.	1.	<i>on chválí</i>
gerat							
sentiēs							
patēret							
dēsīnātīs							
īacērēmūs							
convinceris							
grātulārentur							
liceat							
ostenderētur							
vituperent							
egēbunt							
paterēmur							
quaererēs							
reperīrem							
tollī							
cōnspiciam							
iaciant							
dēseret							

2. Popište slovesné tvary z gramatického hlediska a přeložte je

- *dēsinerētīs, dēsīnās, dēsīne!, utīnam dēsīnant, nē dēsīnerēs, utīnam nē dēsīnat, dēsīnēbātur, nōn dēsīnam, dēsīnent*
- *īniciātur, nōn īniciuntur, īniciēbās, īniciētīs, nōn īnicērēmūs, nē īniciās, nē īnicērētīs, utīnam īniciant, īnicī, īnicīs*
- *ostendam, ostenderis, ostenderent, ostenditur, nōn ostendēmūs, ostendīmīnī, utīnam ostendant, utīnam ostenderētīs, ostendite*
- *sepelientur, nē sepelīrent, sepeliēbat, sepeliāminī, utīnam sepelīrēs, sepelīs, sepeliētīs, sepelītur, sepelīrī, nōn sepelīrem*
- *occīdēs, occīdēbāminī, occīdat, nē occīdāris, occīdimūs, occīderētīs, occīde, occīdātīs, occīduntur, occīdor, nōn occīderet*
- *utīnam possidērem, possideātur, possidēbit, possidēbāmus, possidētur, nōn possideō, nōn possidērēs, nē possideant, possidēbunt, possidētīs*

3. Změňte tvary konjunktivu prézentu na tvary konjunktivu imperfekta

reddās, tollātur, īndīcat, dīmīttant, occīdam, aegrōtēs, potiar, pariātīs, celebrentur, tangās, parcat, disputēmūs, nē convīncāmur, cōnstruātur, nē comedās, utīnam cōnspiciātīs, nē rīdeant, fingantur, subīgātur, reperīās, stet, nē irrīdeās, cōgītet

4. Škrtněte výraz, který nepatří do řady

1. *laedās, petās, pugnās, tollās, trahās*
2. *sciat, nuntiat, sentiat, afficiat, faciat*
3. *īvidēs, īacēs, audēs, mordēs, aedēs*
4. *stārēs, carēs, darēs, amārēs, natārēs*
5. *maneās, taceās, caveās, idōneās, doleās*

6. verētur, laudārētur, pollicērētur, blandīrētur, largīrētur, colerētur
7. dělěrem, narrem, labōrārem, essem, scrīberem, venīrem
8. habērēs, vulnerēs, legerēs, agerēs, ostenderēs, tacērēs
9. conderēmus, labōrēmus, pūnīrēmus, castīgārēmus, mitterēmus, necārēmus
10. cōgerentur, sequerentur, paterentur, merentur, scrīberentur, imitārentur

5. Přeložte do latiny slovesné tvary

ať pracují, nedotýkali bychom se, kéž byste následovali, neukazujte, budeš vyrván, neodpovídal bych, nepřísahej, ať nepadá, začnu, kéž bys nepředstíral, zmocní se, nemohl bych

1. kéž by spal, nespěte!, budete spát, ať nespí, kéž spíte, nespali, spící
2. nepřijímá, přijme, kéž by byli přijati, budou přijímat, budeme přijati, přijměte, nepřijímej!
3. nepláču, plakala jsem, budou plakat, ať plácou, plačící, kéž nepláče, plakali byste, neplač!
4. pozoruje, ať pozorují, být pozorován, kéž pozorujete, bylo pozorováno, budeme pozorovat, kéž bys nebyl pozorován, pozorují
5. ležte, nelež!, ležme!, ležící, kéž bychom neleželi, bude se ležet, ať leží
6. hodte, neházej, kéž by nebyl házen, hodíš, házíš, házeli jsme, být házen, jsou házeni, nebyli by házeni
7. uklouzne, ať neuklouzneš, klouzající, kéž byste neuklouzli, kloužeme

6. Vyberte tvary konjunktivu prézentu a imperfekta a přeložte je

- spērat – spēret – nē spēret – spērābit – spērāret – nē spērāret – nōn spērāret – spērābat
- regunt – regent – rogant – regant – rogent – rogārent – nōn regent – nē regant – nē regent – regēbant – rogābant
- redditur – reddis – reddās – reddam – reddentur – redde – nē reddātur – reddī – nōn redderētur
- adhibēs – crēdēs – errēs – probārēs
- audēmus – audiāmus – audīmus – audērēmus – audeāmus – audent – audiunt – audient – audiant – audeant – audēbant – audēbant – audiēbant – audīrent

7. Doplňte délky a tvary přiřadte ke slovesům pārēre, parere, parāre. Kde je více možností, uveďte všechny

parimus, paramus, pariat, parent, pares, paro, parerent, paritur, pariantur, pari, parem, parari, paretis, parietis, para, parebo, parenti, pare, parabimus, pararem, pariuntur, paries, pareant, pararis, parantes

Jsou mezi těmito tvary slova, která by mohla být odvozena od adjektiv nebo substantiv?

Od jakých slov jsou vytvořeny tvary *parcās, parte, potitur*?

8. Změňte přání splnitelné na nesplnitelné nebo naopak

utinam saepe content	nē diū loquerētur
utinam nōs adiuvent	nē pigrī sīmus
nē offenderēs	utinam adesset
utinam bene labōret	nē vulnerētur
utinam sanae sīmus	utinam vērum dīcant
nē pūniantur	utinam eum pellat
nē illum sequāminī	nē perturbēmur
nē tibi noceat	utinam nēmō occīdātur
nē reī pūblicae obsit	

9. Určete, zda se jedná o přání splnitelné či nesplnitelné, a doplňte správný tvar

Utinam nē (*pluere*) _____. (Dívám se z okna a vidím, že prší.)

Utinam nē (*pluere*) _____. (Je zataženo a chytám se na výlet.)

Utinam crās magistrō bene (*respondēre – ego*) _____.
 Utinam tē nunc vidēre (*posse – nōs*) _____. (Jsi v zahraničí.)
 Utinam vesperī tēcum loquī (*posse – ego*) _____. (Doufám, že se večer potkáme.)
 Utinam patrem nunc cōsulere (*posse – ego*) _____, sed ille abest.
 Utinam nē omnēs cīvēs tacēre (*cōgere*) _____. (Ale nutí je.)
 Utinam mox amīcī (*venīre*) _____. (Očekávám návštěvu.)
 Utinam fortior quam frāter meus (*esse*) _____. (Přání mladšího sourozence, který nemůže přeprat staršího.)

10. Dejte slovesa do správných tvarů

Doplňte rozkaz nebo zákaz podle významu

Parentēs filiō suō dīcunt:

In scholā industriē (*discere*) _____, bonus (*esse*) _____, magistrō (*pārēre*) _____!
 Aliōs discipulōs (*pulsāre „bít“*) _____, minōrēs nātū (*adiuvāre*) _____!
 Cum aliēnīs hominibus (*loquī*) _____, (*venīre*) _____ domum („domů“) sērō!
 (*emere*) _____ rēs inūtilēs!
 Nēminem (*offendere*) _____, omnibus prōdesse (*studēre*) _____!
 Animālia (*vulnerāre*) _____!
 (*dēlēre*) _____ rēs aliōrum discipulōrum, (*scribere*) _____ nōmen tuum in mūrīs!
 (*cantāre*) _____ carmina obscēna!

Doplňte kladné nebo záporné přání podle významu

Parentēs valdē lāmentantur:

Utinam filius noster melius (*discere*) _____ et dīligentior (*esse*) _____! Utinam nōs magis (*adiuvāre*) _____! Utinam tantum vīnī (*bibere*) _____! Utinam officia sua (*neglegere*) _____! Utinam vērum nōbīs (*dīcere*) _____!

Parentēs autem dē filiō suō spērāre nōn dēsīnunt et optant:

Utinam amīcōs bonōs (*habēre*) _____! Utinam nōs et frātrēs suōs offendere (*dēsīnere*) _____! Utinam omnia perīcula (*vītāre*) _____! Utinam prūdentior (*esse*) _____ et labōrāre (*incipere*) _____! Utinam mōrēs suōs (*mūtāre*) _____ et cōsiliīs bonīs (*pārēre*) _____!

11. Uved'te, kde se setkáte s následujícími příponami (uved'te co nejvíce různých příkladů (různé deklinace, konjugace atd.)

	substantivum	adjektivum	sloveso
-is			
-īs			
-ās			
-ēs			
-e			
-ē			
-ā			
-a			
-ī			
-ibus			
-um			
-am			
-is			
-em			

12. Najděte chyby a opravte je

1. Utinam iūra captīvōrum nōn violārentur.
2. Utinam nē sēnsū commūne carēret.
3. Nē id ūllī hominī ostendēs.
4. Utinam ēventus bellī prōsperus essent.
5. Utinam ille prīnceps cīvitātī lībertātem et iūra reddātur.
6. Nē perturbēris verbīs eōrum, quōs omnibus metum inicere student.

13. Obměňujte písma tak, abyste získali co nejděší řadu gramaticky správných tvarů. Nejprve délky zanedbejte, pak zkuste zařadit i délky.

Vzor: *serva – serve – servi – servae – servo – sermo / servā – servī – servē – servae – serve – servō – sermō*

duce
audi
carē
parās

14. Slova uvedená v nabídce dejte do správných tvarů

corrumperē, obesse, parere, pārēre, recipere, scīre

1. Utinam nē populus prōmissīs falsīs et pecūniā _____ posset.
2. Temporibus antiquīs mulierēs multōs liberōs _____, sed multī infantēs moriēbantur.
3. Prīncipēs cīvibus imperābant: „Nē _____ illōs hominēs, quī reī pūblicaē _____ et rērum potīrī student.“
4. Hominēs mediocriter doctī magis quam indoctī nocēre possunt, quia saepe putat sē iam omnia _____.
5. Prīncipibus, quī nōs iūs et mōrēs bonōs neglegere cōgunt, _____ nōn dēbērēmus.

15. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Qu(ō, ā) rē amīcitiāe firmissimāe par(ī, ere, āre) possunt?
2. Sōlī omnium ōtīōsī sunt quī sapienti(ā, ae) vacant, sōlī vīvunt. (Sen. *dial.* 10, 14, 1)
3. Cicero scrībit nihil foed(ius, ium, ior) servitūt(ī, e) esse. (podle Cic. *Phil.* 3, 36)
4. Utinam bene vid(eās, ērēs, ēbās) et iīs librīs dēlectārī (possēs, possīs, poterās).
5. Utinam in ōtī(ō, um) leg(ētis, erētis, ātis, ātis) librīs philosophōrum, quī optīmī putantur.
6. Utinam numquam (dē, ā, cum) multīs rēbus dubitāre et cōgitāre dēsīn(ās, ātis, erēs).
7. Post victōriam Caesaris inimīcī eius nōn mediocr(is, ī, e) metū tenēbantur.

16. Slovo v závorce dejte do správného tvaru. Je-li více možností, uveďte je a vysvětlete rozdíly.

1. Utinam bona exempla maiōrum nostrōrum (sequī) _____.
2. Legēs multārum cīvitātum imperābant: Nē mortuī in urbe (sepelīre) _____.
3. Agricolaē saepe optant: „Utinam mox (pluere) _____.“
4. Cōsul in prōvinciam properābat, quia lēgātī nostrōs in perīculō (esse) _____ ei (nuntiāre) _____.
5. Utinam nē (oblīvīscī) _____ posterōrum suōrum!

17. Označenou pasáž převedte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. *Utinam nē captīvī ā ducibus crūdēlibus interficerentur!*
2. *Utinam nē cīvitās aere aliēnō premerētur!*
3. *Illum virum iūre ā mē accusārī ostendam.*
4. *Dīmīttit ad fīnitimās cīvitātēs nuntiōs Caesar.* (Caes. *Gall.* 6, 34, 8)

5. Nē arbitrēminī *rem mediocrem hodiē ā senātū agī.* (podle Cic. *Phil.* 4, 1)
6. Seneca putat *dīvitiās superbiam parere.*

18. Přeložte do češtiny a určete označené tvary

1. **Quis id** negāre audēret?
2. Tempore **rei** pūblica **difficili** contrōversiās dēpōnere dēbērent.
3. Turpis autem fuga mortis **omni** est morte **peior.** (Cic. *Phil.* 8, 29)
4. Utinam **virō** esset lēx eadem quae uxōrī est. (podle Plaut. *Merc.* 823)
5. Utinam dē vītā beātā nōn in **cōspectū** mortis **agerēmus.** (Sen. *epist.* 68, 12)
6. Utinam id ita esset! Sed id **longē aliter** esse intellegō. (podle Cic. *Att.* 11, 12, 3)
7. Quis nōn **hoc illum** putāret luxuriae causā facere? (Sen. *dial.* 5, 40, 2)
8. Ad eum **mitti tē** lēgātum quis nōn mīrārētur? (podle Cic. *Phil.* 12, 6)
9. Nē fēminae **nimiās** opēs⁸¹ possidērent, nē potestāte **eārum** cīvītās premerētur. (podle Quint. *decl.* 264, 12)
10. Utinam iam adesset! Intestīnum⁸² urbis malum, **quod** est nōn **mediocre, minus** timērēmus. (Cic. *fam.* 11, 25, 2)
11. Utinam hīc prope⁸³ adesset alicubi⁸⁴ atque audīret haec! (Ter. *Ad.* 453)
12. Utinam is sit quem ego quaerō. (Plaut. *Rud.* 158)
13. Utinam L. Caesar valēret, Ser. Sulpicius vīveret: multō **melius** haec causa **agerētur.** (podle Cic. *Phil.* 8, 22).

19. Přeložte do latiny

1. Nedotýkej se mých věcí!
2. Kéž by ses dobře učil!
3. Kéž není nikdo dlouho smutný!
4. Nebud' me nespravedliví!
5. Kéž by tato zima byla krátká!
6. Nezapíjejte onoho muže!
7. Kéž byste byli dobře vychováváni!
8. Ať nepřijdeš pozdě!
9. Kéž bychom nebyli spokojeni s průměrnými věcmi (přel. prostým abl. bez předložky)!
10. Kéž by nepopírali, že znají onoho člověka!
11. Kdo by nekáral jejich rozmařilost a drzost?
12. Nenaříkejte na věci, které můžete změnit.
13. Nediv se, že s tebou nesouhlasím.
14. Mnozí moudří lidé říkají, že je lepší odpouštět než se mstít.
15. Nesnažte se vyhovět všem lidem.
16. Nedotýkejte se hadů, protože vás mohou zabít svým jedem.
17. Co by teď mohli dělat?
18. Obec, ze které jsou vyháněni dobří a moudří lidé, by nikdy nemohla být pokládána za dobrou.
19. V té době lidé mohli kvůli dluhu upadnout do otroctví.

20. Uveďte slova začínající na následující písmena

	substantivum	adjektivum	sloveso
v			
c			
d			

⁸¹ *opēs, um, f.* „bohatství“

⁸² *intestīnus, a, um* „vnitřní, domácí“

⁸³ *prope* „blízko“

⁸⁴ *alicubi* „někde“

t			
l			

21. Přečtěte text a splňte požadované úkoly

Dē Pyrrhō I (podle Eutropia,⁸⁵ upraveno)

Vyberte správný tvar

Eōdem tempore Tarentīnīs, quī iam in ultimā Italiā sunt, bellum indīcitur, quia lēgātīs Rōmānōrum iniūriam faciunt. Hī ā Pyrrhō, (*rēx, rēge, rēgis*) Ēpīrī, quī ex genere Achillis orīginem trahēbat, contrā Rōmānōs auxiliū petunt. Is mox ad Italiā venit tumque prīmum Rōmānī cum trānsmarinō hoste **dīmīcant**.

Mittitur contrā eum cōsul P. Valerius Laevinus, quī explōrātōrēs Pyrrhī capit et omnem exercitum iīs ostendit et postēā eōs dīmīttit. Mox **pugna** committitur. Pyrrhus **terga vertit**, sed postrēmō elephantōrum auxiliō vincit, quōs incōgnitōs Rōmānī **timēbant**. Nox proeliō fīnem dat: Laevinus per (*nocte, noctem, noctū*) fugit, Pyrrhus multōs Rōmānōs capit et eōs summō honōre tractat, mortuōs sepelit. Pyrrhus Rōmānōs mortuōs vulnere adversō et trucī vultū⁸⁶ iacēre videt, manūs ad caelum tollit et „Utinam,“ inquit, „tālēs mīlitēs habērem! Dominus (*tōtī, tōtīus, tōtis*) **orbis** esse possem!“

Postēā Pyrrhus (*ei, sibi*) Samnītēs, Lūcānōs, Bruttīōs coniungit et Rōmam⁸⁷ pergit, omnia ferrō ignīque vastat, Campaniam populātur et ad Praeneste venit.

Mox **terrōre** exercitus, quī eum cum cōsule sequēbātur, in Campaniam (*eum, sē*) recipit. Lēgātī dē⁸⁸ redemptiōne captīvōrum ad Pyrrhum (*mittuntur, mittunt, mittit*) et ab eō honōrificē (*suscipiuntur, suscipiunt, suscipit*).

Pyrrhus captīvōs sine pretiō Rōmam⁸⁹ mittit.

Odpovězte na následující otázky

1. K jaké deklinaci patří názvy kmenů a míst? Jakého rodu je *Praeneste*? (odpovězte bez slovníku)
2. Označené výrazy nahraďte synonymy ve tvaru požadovaném větou: *pugna, terga vertit, dīmīcant, orbis, terrōre, timēbant*.
3. Větu *Pyrrhus multōs Rōmānōs capit et eōs summō honōre tractat, mortuōs sepelit* převedte do pasiva.
4. Vyhledejte konjunktivy imperfekta a uveďte, co vyjadřují.
5. Dejte spojení *eōdem tempore* do nominativu.
6. Od jakých sloves jsou vytvořeny tvary *indīcit – incidit – incīdit*? Doplňte tvary těchto sloves do následujících vět:
 - Etiam adulēscentēs in morbum gravem _____ possunt.
 - Ex senātūs cōnsultō fīnitimīs Rōmānōrum bellum _____.
 - Temporibus antīquīs lēgēs in aes _____ et in pūblicō pōnēbantur.
 - Multī hominēs in maximum aes aliēnum _____ et pecūniā, quam dēbent, reddere nōn possunt.
 - Gallī concilium tōtīus Galliae in diem certam _____.
 - Nōmen prīncipis magnīs litterīs in statuam _____.

Vyberte správná tvrzení

V boji s Pyrrhem se Římané poprvé střetli s nepřítelem, který pocházel z druhé strany moře. (*ano – ne*)

Jako první použil slony v boji proti Římanům Hannibal. (*ano – ne*)

Pyrrhus měl tento postoj k římským vojákům: (*obdivoval je – pohrdal jimi*)

⁸⁵ Eutropius. *Breviarium ab urbe condita* 2, 11, 1 – 12, 3. (Eutr. 2, 11, 1 – 12, 3)

⁸⁶ *vulnere adversō et trucī vultū*: při překladu doplňte předložku „s“.

⁸⁷ „do Říma“

⁸⁸ *lēgātus dē +abl.* „vyslanec ohledně (čeho)“, „vyslanec v (nějaké záležitosti)“

⁸⁹ „do Říma“

Pyrrhus pocházel z (*pevninského Řecka – Malé Asie – Afriky*).

Pyrrhus vyžadoval za zajatce velké výkupné. (*ano – ne*)

Římané nakonec vyhráli a přiměli Pyrrha stáhnout se do Kampánie. (*ano – ne*)

Římský konzul zajal a zabil Pyrrhovy vyzvědače. (*ano – ne*)

Svůj původ odvozoval Pyrrhus od mytologické postavy (*z trojského okruhu – z thébského okruhu*).

Slovní zásoba

adversus, a, um ▪ vulnus adversum	přední, obrácený zepředu ▪ rána na hrudi, zasazená zepředu, ne na útěku
Achillēs, is, m.	Achilles
coniungō, ere, iūnxī, iūnctum	spojit, připojit
dīmicō, āre, āvī, ātum	bojovat
elephantus, ī, m. / elephās, antis, m.	slon
explōrātor, ōris, m.	vyzvědač
honōrificus, s, um	čestný, uctivý
incōgnitus, a, um	neznámý
orīgō, inis, f. ▪ orīginem trahere	původ ▪ odvozovat původ
pergō, ere, perrēxī, perrēctum	pokračovat v cestě, jít, postupovat, spěchat
populor, ārī, ātus sum	pustošit, plenit
postrēmō	nakonec, konečně
prīmum	poprvé
Pyrrhus, ī, m.	Pyrrhus
redemptiō, ōnis, f.	vykoupení, vykupování
tergum, ī, n. ▪ terga vertere	záda ▪ dát se na útěk
tractō, āre, āvī, ātum +ak.	zacházet s (někým, něčím)
trānsmarīnus, a, um	zámořský, ležící za mořem
trux, trucis	divoký, zarputilý, vzpurný
vultus, ūs, m.	obličej, výraz obličeje

Živá slova

Sine spe vita tristis esset.

In dubio pro reo.

Casus improvisus.

Civitas in civitate.

Repetitio est mater studiorum.

Quid ad rem?

dubium, iī, n.	pochybnost	
improvisus, a, um	nenadálý, nepředvídaný	improvizace
repetītiō, ōnis, f.	opakování	repetice
reus, ī, m.	obviněný, obžalovaný	

17. lekce

Gramatika

KONJUNKTIV PRÉZENTU A IMPERFEKTA VE VĚTÁCH VEDLEJŠÍCH

Konjunktivy přítomného a imperfekta se používají zejména v různých typech vedlejších vět, kde mohou mít jiné významy než ve větách hlavních. Použití konjunktivů se v jednotlivých typech vět liší (které konjunktivy se v nich vyskytují, podle jakých pravidel se volí konkrétní konjunktiv atd.). Při překladu je proto nezbytně nutné každou větu nejprve zařadit ke správnému typu a teprve potom přistoupit k překladu.

VĚTY SE SPOJKAMI *ut* A *nē*

Mezi věty se spojkami *ut* „aby“ a *nē* „aby ne“ patří dva typy vět:

- **věty účelové** (např. „Půjdu za ním, abych ho poprosil o radu.“);
- **věty obsahové žádací**: tj. věty předmětné a podmětné po slovesech vyjadřujících žádost, prosbu, rozkaz, pobídku, napomenutí, starost o něco apod. (např. „Prosili mě, abych jim pomohl.“, „Řekneme jim, aby byli zticha.“, „Požaduje se, aby všichni uměli anglicky.“).

Z hlediska použití spojek a konjunktivů jsou oba typy vět shodné, liší se pouze v tom, jaký větný člen zastupují. Totéž platí pro odpovídající české věty. Věta účelová stojí na místě příslovečného určení a odpovídá na otázku „proč?“ (např. „Půjdu **ho poprosit o radu**.“, „Půjdu za ním **na konzultaci**.“), kdežto věta předmětná a podmětná nahrazuje předmět nebo podmět (např. „Prosili mě **o pomoc**.“, „Řekli jsme jim **to**.“, „Požaduje se **znalost angličtiny**.“).

Spojky

Ve větách se používají spojky:

- *ut* „aby“
- *nē* „aby ne“

Spojka *nē* je záporná a sama o sobě znamená „aby ne“, a proto se po ní nepoužívají záporné výrazy. Záporný význam „aby ne“ nelze v těchto větách vyjádřit kombinací spojky *ut* se zápornkou *nōn*.

Konjunktivy

Ve vedlejší větě se objevuje konjunktiv přítomného nebo konjunktiv imperfekta. Výběr konjunktivu závisí na čase slovesa ve větě řídicí:

věta řídicí	věta vedlejší	
prézens, futurum, imperativ jakýkoliv minulý čas	konjunktiv přítomného konjunktiv imperfekta	<i>Petō, ut veniās.</i> „Prosím, abys přišel.“ <i>Petēbam, ut venīrēs.</i> „Prosil jsem, abys přišel.“

Pro prézens, futurum a imperativ se používá označení **časy hlavní**. Všechny minulé časy se nazývají **časy vedlejší**. Pravidlo pro použití konjunktivů ve větách tedy zní:

- Je-li ve větě řídicí čas hlavní (prézens, futurum nebo imperativ), je ve větě vedlejší konjunktiv přítomného.
- Je-li ve větě řídicí čas vedlejší (jakýkoliv minulý čas), je ve větě vedlejší konjunktiv imperfekta.

Dělení na časy hlavní a vedlejší je významné pro použití konjunktivů také v jiných typech vět, např. v tzv. nepřímých otázkách.

Konjunktiv přítomného i imperfekta se v těchto větách překládají kondicionálem:

Amīcum orāmus, ut epistulam nōbīs mittat.
Amīcum orābāmus, ut epistulam nōbīs mitteret.
Puerōs monē, nē clāment.
Puerōs monēbāmus, nē clāmārent.
Mittet lēgātōs, ut victōriam nuntient.
Mittēbat lēgātōs, ut victōriam nuntiārent.

Prosíme přítele, **aby** nám **poslal** dopis.
Prosili jsme přítele, **aby** nám **poslal** dopis.
Napomeň děti, **aby** nekřičely.
Napomínali jsme děti, **aby** nekřičely.
Pošle posly, **aby** oznámili vítězství.
Posílal posly, **aby** oznámili vítězství.

Věty s *ut/nē* a akuzativ s infinitivem

Některá slovesa mohou řídit jak žádací větu s *ut/nē*, tak akuzativ s infinitivem. Jedná se např. o slovesa ústního a písemného projevu, ale i o některá další. Větou s *ut/nē* se vyjadřuje žádost, prosba, příkaz apod., kdežto akuzativ s infinitivem slouží ke konstatování nějaké skutečnosti a odpovídá české větě oznamovací. V prvním případě se mluvčí snaží ovlivnit adresáta a k něčemu ho přimět, ve druhém případě pouze sděluje nějakou informaci.

Věta s <i>ut/nē</i>	Akuzativ s infinitivem
<i>Puerō dīcēmus, nē in scholam sērō veniat.</i> Řekneme chlapci, aby nechodil pozdě do školy.	<i>Patrī dīcēmus tē saepe sērō in scholam venīre.</i> Řekneme otci, že chodíš často pozdě do školy.

Některá slovesa mohou mít různý význam podle toho, zda po nich následuje žádací věta s *ut/nē* nebo akuzativ s infinitivem, např.:

Věta s <i>ut/nē</i>	Akuzativ s infinitivem
<i>videō ut/nē</i> hledím / starám se, aby (ne)	<i>videō + ak. s inf.</i> vidím, že
<i>persuādeō ut/nē</i> přesvědčuji, aby (ne)	<i>persuādeō + ak. s inf.</i> přesvědčuji, že
<i>moneō ut/nē</i> napomínám, aby (ne)	<i>moneō + ak. s inf.</i> připomínám, že
<i>concēdō ut/nē</i> dovoluji, aby (ne)	<i>concēdō + ak. s inf.</i> připouštím, že

Cōnsulēs vidēbant, nē rēs pūblica in perīculō esset.

Konzulové se starali, aby stát nebyl v nebezpečí.

Tibi persuādet, ut ex urbe fugiās.

Přesvědčuje tě, abys utekl z města.

Eum monēbāmus, nē mīserīs obsesset.

Napomínali jsme ho, aby neškodil ubohým lidem.

Concēdunt, ut id faciat.

Dovolují, aby to udělal.

Cōnsulēs vidēbant rem pūblicam in perīculō esse.

Konzulové viděli, že stát je v nebezpečí.

Tibi persuādet multōs hominēs ex urbe fugere.

Přesvědčuje tě, že z města utíká mnoho lidí.

Monēbāmus eum mīserīs saepe obesse.

Připomínali jsme, že často škodí ubohým lidem.

Concēdunt eum id facere.

Připouští, že to dělá.

Rozšíření

Místo vět se spojkami *ut/nē* se někdy používá věta se vztažným zájmenem a stejnými konjunktivy jako ve spojkových větách, tj. s konjunktivem přítentem po čase hlavním a konjunktivem imperfekta po čase vedlejším.

- *Mittit lēgātōs, quī (tj. ut īī) victōriam nuntient.*
Posílá legáty, aby oznámili vítězství.
- *Pontem faciēbant, quō (tj. ut eō) facilius incolae flūmen trānsgradī possent.*
Stavěli most, aby tím snáze obyvatelé mohli překročit řeku.

Tipy

Pozor! Spojka *ut* může mít řadu dalších významů. Následuje-li po ní indikativ, nemůže se jednat o větu účelovou nebo obsahovou žádací, ale např. o větu časovou nebo srovnávací. Ve větě časové má *ut* význam „jakmile“, ve větě srovnávací „jako“.

CUM HISTORICUM

Konjunktiv se používá také ve větách časových se spojkou *cum* „když“. Pro odlišení od spojky *cum* s jinými významy se toto *cum* nazývá *historicum* „historické“, protože se používá pro vyprávění o minulých dějích.

Z dosud probraných konjunktivů se ve větách s *cum historicum* používá pouze konjunktiv imperfekta,⁹⁰ který vyjadřuje, že se děj věty vedlejší odehrával současně s dějem věty hlavní. Konjunktiv imperfekta stojí pouze ve větě vedlejší s *cum*, ve větě hlavní se používá indikativ. Většinou se jedná o indikativ minulého času (imperfekta, perfekta, plusquamperfekta) nebo o tzv. přezens historický, tj. přítomný čas používaný pro popis minulých dějů.⁹¹ Negace se v obou částech věty vyjadřuje pomocí zápornky *nōn*.

Do češtiny se jak konjunktiv imperfekta, tak indikativ překládají oznamovacím způsobem. Přezens historický se překládá přítomným časem dokonavých sloves nebo minulým časem.

- *Cum Hannibal ad Rōmam appropinquāret, Rōmānī urbem mūniēbant.*
Když se Hannibal přibližoval k Římu, Římané opevňovali město.
- *Cum mīlitēs fugerent, dux interficitur.*
Když vojáci utíkali, vojevůdce je zabit / byl zabit.

Strukturu vět s *cum historicum* lze shrnout takto:

	věta vedlejší	věta hlavní
latina	cum + konjunktiv imperfekta	indikativ minulého času / přezentu historického
čeština	když + indikativ min. času	indikativ min. času / přít. času

Věta vedlejší s *cum* a konjunktivem imperfekta vyjadřuje pouze děje minulé a odehrávající se současně s dějem věty hlavní (často vyjadřuje rámec nebo okolnosti pro děj věty hlavní). Nespĺňuje-li věta tyto podmínky, nemůže být vyjádřena pomocí *cum historicum*, ale musí se zvolit jiné prostředky.

VĚTY PODMÍNKOVÉ

Latina má tři typy podmínkových souvětí – reálné, nereálné a potenciální. V této lekci se budeme zabývat větami reálnými a nereálnými. Zbývající část podmínkových vět bude probrána v 28. lekci.

Ve všech typech vět se používají stejné spojky:

- *sī* „jestliže, kdyby“
- *nisi* „jestliže ne, kdyby ne“

Spojka *nisi* již v sobě zahrnuje zápor. Do češtiny se spojky překládají „jestliže (ne)“ nebo „kdyby (ne)“ podle typu podmínkového souvětí.

Věty reálné

Podmínkové věty reálné podávají děje jako reálně se odehrávající v minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti. Používají se v nich indikativy všech časů, a to včetně indikativu futura. Ve větě hlavní i vedlejší je v základní variantě reálných souvětí stejný čas. Je-li ve větě vedlejší indikativ přezentu nebo futura, může být ve větě hlavní také imperativ.

⁹⁰ Ve větách s *cum historicum* se používá ještě konjunktiv plusquamperfekta, viz lekce 28.

⁹¹ Srov. použití přítomného času v češtině pro minulé děje, např. „V té chvíli se z vedlejší ulice vyřítí auto.“

Spojka *sī* se překládá do češtiny jako „jestliže“, „-li“ nebo „když“, spojka *nisi* jako „jestliže ne“ nebo „když ne“.

Sī bene labōrābant, laudābantur.

Jestliže/když dobře pracovali, byli chváleni.

Sī bene labōrant, laudantur.

Jestliže/když dobře pracují, jsou chváleni.

Sī bene labōrābunt, laudābuntur.

Jestliže/když budou dobře pracovat, budou chváleni.

Věty nereálné

Podmínkové věty nereálné podávají děj jako nereálný, tedy jako děj, který se neuskutečňuje nebo se nemůže uskutečnit. Jedná se o věty konjunktivní. Z dosud probraných konjunktivů se v nich používá konjunktiv imperfekta, který stojí ve větě hlavní i vedlejší a vyjadřuje děj nereálný v přítomnosti.

Konjunktiv imperfekta se do češtiny překládá kondicionálem přítomným, spojky *sī* a *nisi* se překládají jako „kdyby“ a „kdyby ne“.

Sī bene labōrārent, laudārentur.

Kdyby dobře pracovali, byli by chváleni.

(tj. ale nepracují dobře, a proto nejsou chváleni)

Nisi bene labōrārent, nōn laudārentur.

Kdyby dobře nepracovali, nebyli by chváleni.

(tj. ale pracují dobře, a proto jsou chváleni)

TIPY

Do souvětí obsahujícího větu *s ut/nē*, větu *s cum historicum* nebo podmínkovou větu může být začleněn akuzativ s infinitivem, který funguje stejně jako v ostatních případech.

Incolae lēgātōs petunt, ut cōsulibus dīcant urbem et agrōs ab hostibus vastārī.

Obyvatelé prosí legáty, aby konzulům řekli, že město a pole jsou pustošeny nepřáteli.

Vōs monēmus, nē vōs omnia pecūniā assequī posse putētis.

Nabádáme vás, abyste si nemysleli, že můžete všeho dosáhnout penězi.

Lēgātī ad castra properābant, ut Gallōs appropinquāre nuntiārent.

Vyslanci spěchali do tábora, aby oznámili, že se Galové přibližují.

Sī tē aegrōtum esse scīrem, ad tē venīrem.

Kdybych věděl, že jsi nemocný, přišel bych za tebou.

Nisi tē in urbe adesse vidēbimus, nōn crēdēmus.

Jestliže nevidíme, že jsi ve městě, neuvěříme tomu.

Sī eum scrīptōrem optimum omnium esse putātis, errātis.

Jestliže si myslíte, že je nejlepším spisovatelem ze všech, mýlíte se.

Cum Caesar oppidum Gallōrum expugnārī nōn posse vidēret, ad ducem eōrum lēgātōs dē pāce mittit.

Když Caesar viděl, že město Galů nemůže být dobyt, pošle k jejich vojevůdci legáty s prosbou o mír.

Slovní zásoba

abdūcō, ere, dūxī, ductum

ad tempus

addūcō, ere, dūxī, ductum

admīror, ārī, ātus sum

adportō/apportō, āre, āvī, ātum

affirmō, āre, āvī, ātum

caedō, ere, cecīdī, caesum

certus, a, um

- *facere* +ak. (osoba) *certiōrem dē* +abl. (věc)

cōnsulātus, ūs, m.

cursus, ūs, m.

dēcipiō, ere, cēpī, ceptum

dēprimō, ere, pressī, pressum

discēdō, ere, cessī, cessum

displīcēō, ēre, plīcūī, displicitum

- (id) *mihi displicet*

fessus, a, um

honestās, ātis, f.

impūnītus, a, um

iūcundus, a, um

iūs iūrandum, iūris iūrandī, n.

lūdō, ere, sī, sum

mercātor, ōris, m.

nix, nivis, f.

obsecrō, āre, āvī, ātum

obtimeō, ēre, tenuī, tentum

occīdō, ere, cīdī, cīsum

omittō, ere, mīsī, missum

proficīscor, ī, profectus sum

prope +ak.

prōverbium, iī, n.

quiēscō, ere, quiēvī, quiētum

quod

rārō

redūcō, ere, dūxī, ductum

repetō, ere, īvī, ītum

solvō, ere, solvī, solūtum

- *nāvēs solvere*

somnus, ī, m.

- *somnum capere*

statim

status, ūs, m.

suādeō, ēre, suāsī, suāsūm +dat.

tardus, a, um

trāscendō, ere, scendī, scēnsum +ak.

odvést

včas

přivést

divit se, obdivovat

přinést, přivést

upevnit, tvrdit, potvrdit

bít, tlouct, kácet, pobíjet, zabíjet, vraždit

jistý

- *dát zprávu někomu o něčem, informovat někoho o něčem*

konzulát

běh, dráha

oklamat, podvést

stlačit, potlačit

rozejít se, odejít

nelíbit se

- *nelíbí se mi to, nejsem s tím spokojen*

unavený, slabý

čest, čestnost

beztrestný, bez trestu

přijemný, milý

přísaha

hrát (si)

obchodník

sníh

zapřísahat, prosit

dostat, obdržet, získat

zabít

opomíjet, nezmiňovat, nechat

vydat se na cestu, odcestovat, vytáhnout (odněkud), táhnout (někam)

blízko

přísloví

odpočívát

protože

zřídka, málokdy

vést zpět, zavést zpět

opakovat, požadovat zpět

uvolnit, osvobodit, zbavit, zaplatit

- *vyplout*

spánek, sen

- *usnout*

ihned

stav, poměry, okolnosti

radit, doporučovat (komu)

zdlouhavý, dlouho trvající, dlouhý, pomalý, líný

překročit, přejít (něco, přes něco)

17. lekce

vēndō, ere, didī, ditum
venia, ae, f.
vinciō, ĩre, vīnxī, vīnctum

prodat
milost, dovolení, odpuštění
spoutat, svázat

Cvičení

1. Vyberte tvary konjunktivu prézentu a imperfekta

dēserēs, vidērēs, manērēs, superēs, prōderēs, imperēs, celerēs, solverēs
reddās, vinciās, observās, parcās, dubiās, iaceās, creās, parātās, pariās
oblīvīscēris, imitēris, sequeris, abducāris, merēris, potiāris, moriēris, perturbēris

2. Doplňte správné tvary do vět

- Petō tē, ut id (*agere*) _____.
- Petam tē, ut id (*agere*) _____.
- Pete frātrem, ut id (*agere*) _____.
- Petēbam tē, ut id (*agere*) _____.
- Magistrī et parentēs saepe puerōs monēbant, ut industriē (*discere*) _____.
- Incolae mīlitēs obsecrābant, nē agrōs (*populārī*) _____.
- Nēmō mihi persuādēbit, ut tuam rem (*neglegere*) _____.
- Nēmō mihi (*dīcere*) _____, nē ad leōnem appropinquārem.
- Ducēs ā sacerdotibus monēbantur, ut deōs (*colere*) _____ neque templa (*dēlere*) _____.
- Parentēs semper (*studēre*) _____, ut liberī fēlicēs et sānī sint.
- Dīc amīcō tuō, nē patrem meum (*offendere*) _____.
- Nisi amīcum bonum habēbāmus, trīstēs (*esse*) _____.
- Nisi amīcum bonum (*habēre*) _____, trīstēs sumus.
- Nisi amīcum bonum (*habēre*) _____, trīstēs erimus.
- Nisi amīcum bonum habērēmus, trīstēs (*esse*) _____.
- Sī possem, omnia tibi (*dīcere*) _____.
- Sī cīvēs fortiōrēs essent, spēs victōriae nōn (*dēesse*) _____.
- Nisi id (*audīre, ego*) _____, id vērū esse nōn posse (*putāre, ego*) _____.
- Cum nuntī dē maximīs periculīs (*venīre*) _____, cīvēs metū perturbābantur.
- Cum fūrēs (*vidēre*) _____ sē fugere nōn posse, ā mīlitibus veniam petēbant.
- Cum magister (*adesse*) _____, discipulī industriē (*discere*) _____; cum (*abesse*) _____, nihil faciēbant et (*lūdere*) _____.
- Cum nāvēs mercātōrum (*appropinquāre*) _____, omnēs cīvēs ad portum (*currere*) _____, ut rēs optimās (*emere*) _____.

O mē miserum! (Ach já ubohý)

Sī pecūniam magnam habērem, domum pulcherrimam (*emere*) _____.

Sī melius (*labōrāre – tū*) _____, pecūniam maiōrem (*habēre*) _____ et domum emere (*posse*) _____. Sed quia nōn (*labōrāre*) _____ et piger (*esse*) _____, pecūniam parvam (*habēre*) _____ et domum emere nōn (*posse*) _____.

Nisi mulier mea loquāx⁹² (*esse*) _____, fēlix essem et contentē (*vīvere*) _____. Sī prīncipēs iustī essent, iniūriam mihi nōn (*facere*) _____ et mihi praemium maius quam vicīnō meō (*dare*) _____. Sī...

Dēsine iam fātum tuum querī. Nisi tantum (*querī – tū*) _____, certē iucundius vīverēs.

⁹² loquāx, ācis „žvanivý“

3. Nahrad'te indikativ imperfekta indikativem prézentu nebo futura. Proved'te nutné změny ve vedlejší větě.

1. Māter puerōs ōrābat, ut ad tempus (*včas*) venīrent.
2. Māter puerīs imperābat, nē cum hominibus aliēnīs loquerentur.
3. Incolae urbis mūrōs altōs aedificābant, nē urbs oppugnārī posset.
4. Mīlitēs sē in montēs recipiēbant, nē ab hostibus vincerentur.
5. Prīncipēs crūdēlēs multōs hominēs sevērē pūniēbant, ut aliīs cīvibus metum inicerent.
6. Omnia iīs ostendēbam et explicābam, ut mihi crēderent.

4. Doplňte spojky a konjunktivy prézentu nebo imperfekta podle smyslu

1. Magistra rogat, ___ discipulī rēctē (*respondēre*) _____.
2. Parentēs nōbīs suādent, ___ mala exempla (*vītāre*) _____.
3. Pater mē monēbat, ___ umquam (*mentīrī*) _____.
4. Nōbilēs studēbant, ___ quam plūrimōs agrōs (*possidēre*) _____.
5. Ambulāre solēmus, ___ somnum capere (*posse*) _____.
6. Cavēte, ___ in errōrem (*incidere*) _____.
7. Dux lēgātōs mittēbat, ___ pācem cum proximīs cīvitātibus (*firmāre*) _____.

5. Vyberte správnou možnost či správné možnosti

1. Sī omnēs dīcerent nivem nigram esse, ego id (*negem, negō, negābō, negārem*).
2. Vōbīs persuādēbimus filiōs vestrōs in perīculō (*esse, sint, essent, erant, sunt*).
3. Vōbīs persuādēre cōnābimur, nē filiōs vestrōs sevērē (*pūnīre, pūniātis, pūnīrētis, pūnīrī*).
4. Nullā rē commovērī (*potest, poterat, poteram, poterit*), ut vīnum bibere dēsisteret.
5. Gallī, cum graviter (*premēbantur, premerentur*), auxilium ā Rōmānīs (*petēbant, peterent*).
6. Sī id (*omittō, omittam, omitterem, omittēbam*), (*mentīrer, mentior, mentiar, mentiēbar*).
7. Cum ab hominibus, quī ex eā regiōne (*veniēbant, veniunt, venīrent, veniant, venīre*), audīret tē aegrōtum esse, statim (*proficiscerētur, proficiscitur*).
8. Cum hostēs impetum nostrōrum fortissimē (*pugnantem, pugnantium, pugnantēs, pugnantibus*) sustinēre nōn possent, terga (*verterent, vertunt, vertēbant*).
9. Nōnnūllī philosophī hominēs metū deōrum solve (*studēbant, student, studēbunt*), itaque dīcēbant deōs hominēs nōn (*cūrant, cūrāre, esse, sunt*).
10. Eōs, quī sē dēfendere nōn (*possunt, posset, poterant, posse*), aggredī turpissimum est.
11. Mercātōrēs saepe laudant rēs, (*quae, quās*) vēndunt, (*ut, nē*) multī hominēs eās (*emerent, emant*).

6. Vyberte sloveso z nabídky a doplňte ho do vět

adesse, afficere, cōgere, cōnsulere, esse, monēre, morī, nocēre, valēre

1. Graecī lēgātōs in ōrāculum Apollinis mittēbant, ut deum _____.
2. Cūrā, ut (*tū*) _____.
3. Magistrīs persuādēre nōn poterāmus filiōs nostrōs nōn stultōs, sed imperītōs _____.
4. Magistrīs persuādēre nōn poterāmus, nē filiōs nostrōs tacēre _____.
5. Amīcī ad mē veniēbant, ut mihi _____.
6. Mīlitēs ā ducibus _____, nē scelera hostium turpissima imitārentur.
7. Sī aliīs hominibus invidēs, tibi ipsī _____.
8. Rēx, cum sē _____ sentīret, rēgnum filiō suō trādit.
9. Nisi pecūniam reddētis, poenā _____.

7. Dejte do závislosti na uvedeném výrazu

1. Nē umquam cīvēs reī pūblicaē in perīculō dēsint!
Ōrātōres saepe optābant
2. Ignis servus bonus, sed dominus malus est.

Nōtum est

3. Este meliōrēs quam maiōrēs vestrī!
Saepe ā sapientibus monēminī
4. Audī multa, optima ēlige!
Parentēs tibi suādēbant
5. Maior pars saepe meliōrem vincit.
Multī putant
6. Rēcta itinera breviōra sunt quam oblīqua⁹³.
Illō tempore nesciēbāmus
7. Parentibus nostrīs dissimillimī sumus.
Fīliī putant
8. Utinam parentibus nostrīs dissimillimī sīmus!
Fīliī saepe optant
9. Venī in forum!
Amīcus mē petit
10. Labor celerrimus nōn est semper ūtilissimus.
Prōverbium vetus dīcit
11. Idem opus huic placet, illī displicet.
Appāret
12. Nē dēsīnātis negōtia necessāria suscipere!
Nōbīs persuādent
13. Nē ā nōbīs discēdās!
Tē petēbāmus
14. Multī hominēs id, quod nōn sentiunt, dīcere cōguntur.
Nōtum est

8. Dejte do závislosti na uvedených výrazech nebo doplňte

Apud medicum

Vir aegrōtus medicō dīcit: „Dormīre nōn possum, caput mihi dolet, febrim⁹⁴ et tussim⁹⁵ habeō.“
Medicus dē verbīs virī adiūtrīcem⁹⁶ suam interrogat, quia male audit.

Adiūtrīx medicō respondet: „Hic vir dīcit _____.“

Medicus virō aegrōtō dīcit: „Es domī („doma“), nē labōrēs, bibe multam aquam, nē vīnum bibās, sume hanc medicīnam.“

Vir valdē fessus est et medicum petit, ut cōnsilia sua (*repetere*) _____.

Medicus ei dīcit _____.

Domī

Uxor virum suum interrogat: „Quid tibi medicus dīcēbat?“

Vir aegrōtus respondet: „Medicus mihi dīcēbat _____.“

⁹³ *oblīquus, a, um* „šikmý, postranní“

⁹⁴ *febris, is, f.* „horečka“

⁹⁵ *tussis, is, f.* „kašel“

⁹⁶ *adiūtrīx, īcis, f.* „pomocnice“

9. Doplňte podle vzoru. Použijte výrazy z nabídky nebo vymyslete vlastní odpovědi.

1. Sī amīcum trīstem esse vidērēs, quid facerēs? Sī amīcum trīstem esse vidērem, (*eum adiuvāre, cum eō loquī, eum ad cēnam invitāre, ...*).
2. Sī ōtiōsus erās, quid faciēbās? Sī ōtiōsus eram, (*librōs legere, dormīre, in silvā ambulāre, ...*).
3. Sī scīrēs verba eius vĕra nōn esse, quid dīcerēs? Sī scīrem verba eius vĕra nōn esse, (*tacēre et nihil dīcere, eum reprehendere, eum accūsāre, id omnibus in forō dīcere, ...*).
4. Sī fessus es, quid facis? Sī fessus sum, (*quīēscere, nōn dēsinerē labōrāre, ad amīcum venīre, rem ūtilem aut inūtilem emere, dormīre, ...*).
5. Sī magnam pecūniam habērēs, quid facerēs? Sī magnam pecūniam habērem, (*domum pulchram emerem, pauperēs adiuvāre, eam inter frātrēs et parentēs dīvidere, in longinquās regiōnēs proficiscī, nāvem magnam emere, ...*).
6. Sī aegrōtus es, quid facis? Sī aegrōtus sum, (*iacēre et nihil facere, librōs legere, minus labōrāre, ...*).
7. Sī in perīculō eris, quid faciēs? Sī in perīculō erō, (*auxilium ab amīcīs petere, fugere, nihil facere et exspectāre, sapientēs cōnsulere, ...*).
8. Sī ēligere possēs, ubi vīverēs? Sī ēligere possem, (*manēre, ubi nunc vīvō; in longinquā regiōne vīvere; vīvere in regiōne, ubi aestās semper est; in villā vīvere; in urbe maximā vīvere; prope silvam vīvere; in urbe parvā vīvere; ...*).

10. Indikativ nebo konjunktiv? Určete označené tvary a vysvětlete jejich funkci ve větě.

1. Sed ut **omittam** commūnem causam, **veniāmus** ad nostram. (Cic. *Lig.* 20)
2. Sed quia commūne hoc est argumentum aliōrum etiam philosophōrum, **omittam** (id) hōc tempore. (Cic. *nat. deor.* 1, 64)
3. Nūllam iniūriam **accipiam**, sī tū **aderis**. (podle Cic. *Att.* 5, 18, 3)
4. Rogant mē ut cum eō **loquar**. (podle Plin. *epist.* 5, 1, 8)
5. Nōn **dīcam** id quod probāre difficile est. (Cic. *Verr.* II 1, 157)
6. Sed **dīcam** ut **sentīō**, iūdicēs. (podle Cic. *Mil.* 65)
7. Cūrā ut omnia **sciam**, sed maximē ut **valeās**. (Cic. *Att.* 5, 11, 7)
8. Dē rēbus, quae cottīdiē **gerentur**, **faciam** tē certiōrem. (podle Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 16)
9. Ad tē nuntium **mittam**, ut tē dē omnibus rēbus certiōrem **faciat**.

11. Odlište větu příčinnou s quod, quia „protože“ od věty vztažné

1. Ad tē multās epistulās mittō, quia tibi absentī omnia narrāre cupiō.
2. Nōn probō, quae ille philosophus dīcit.
3. Mercātōrēs nāvēs solvere nōn poterant, quod lūna plēna erat.
4. Nē difficultātēs fugiās! Quod enim difficile est, tibi plūs quam quod facile est, prōdesse potest.
5. Saepe plēbī nōn licet idem, quod pīncipibus licet.
6. Nūllam rem tangam, quod id facere nōn licet.
7. Quia id, quod cupiēbat, assequī nōn poterat, magistrātūs corrumpere studēbat.

12. Spojte části vět

tibi saepe dīcēbam	cum id assequī nōn possent
dēcipī ab eō facile potestis	sī pecūniā egērent
magnā vōce clāmābant	nē illōs hominēs stultōs putēmus
in morbum incidēs	nisi cavētis
nōs monet	nisi satis quiēscēs
auxilium ā nōbīs petēbant	mē tanta negōtia iam sustinēre nōn posse
auxilium ā tē peterent	ut omnēs cīvēs perturbārent

13. Z uvedených slov vytvořte větu

philosophus – voluptās – putāre – persuādere – causa – malum – esse – nōs – ut

neglegere – salūs – sociī – orātor – nē – cīvēs – monēre – ā
 dēcipere – tū – dēcipere – alius – sī
 cum – nuntius – prōvincia – properāre – in – mors – dē – cōnsul – venīre – dux

14. Najděte chyby a opravte je (v jedné větě může být více chyb)

1. Cum hostēs vidērent sē impetum Rōmānōrum sustinēre nōn possent, fugiēbant et flūmen trāscendere cōnārentur.
2. Pythagorās philosophus discipulōs suōs monēbat, ut iūsiurandum rārō et tardē darentur.
3. Sī avāritiam tollere studētis, tollite luxuriem, quae māter eam est.
4. Cum omnēs metū perturbārentur, parentēs cūrābant, ut nōn līberī verentur.
5. Nisi epistulās tuās saepe accipiēbam, valdē tibi timērem.
6. Dux mīlitēs hortātur, ut omnem spem salūtis in virtūte pōnent.
7. Sī fūrēs capientur, ā custōdibus vincuntur et ad iūdicēs addūcuntur.

15. Doplňte délky a přeložte věty do češtiny

1. Tibi, si esset illa lex, nihil liceret. (Cic. *dom.* 70)
2. Nam si amitti vita beata potest, beata esse non potest. (Cic. *fin.* 2, 27, 86)
3. Eum rogat ut relinquat alias res et huc veniat. (Plaut. *Rud.* 1212)
4. Plura scriberem si iam putarem libenter te legere posse. (Cic. *fam.* 16, 15, 1)
5. Magna vis est in virtutibus. Eas excita,⁹⁷ si forte⁹⁸ dormiunt. (Cic. *Tusc.* 3, 17)
6. A te peto ut me absentem diligas atque defendas. (podle Cic. *fam.* 15, 7, 1)
7. Hic (= Nervius) servo spe libertatis magnisque persuadet praemiis, ut litteras ad Caesarem adportet. (podle Cic. *Gall.* 5, 45, 3)
8. Aderat in senatu pater istius (viri) et flens senatores rogabat ut filio suo parcerent. (podle Cic. *Verr.* II 2, 95)
9. Sic loquere, sic vive; vide ne te ulla res deprimat. (Sen. *epist.* 10, 4)
10. Moneo hortorque vos, ne tantum scelus impunitum omittatis. (Sall. *Iug.* 31, 25)
11. Ad Aetolos mittebat legatos, ne gens inquieta⁹⁹ adventu Romanorum fidem mutaret. (podle Liv. 31, 28, 6)
12. Cum in hoc statu res esset, legati ad consulem veniunt. (podle Liv. 38, 8, 1)
13. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistulis non obtunderem.¹⁰⁰ (Cic. *Att.* 8, 1, 4)

16. Přeložte do latiny

1. Přesvědčoval mě, že nemůže nic dělat.
2. Přesvědčoval mě, abych neurážel mocného senátora.
3. Říkal jsem ti, abys ten dům nekupoval.
4. Říkal jsem ti, že nemůžu ten dům koupit.
5. Řekni svému příteli, aby ke mně přišel.
6. Řekni svému příteli, že mu můžu pomoci.
7. Napomínají mě, abych se nenechal pohnout (tj. nebyl pohnut) řečí těch lidí.
8. Připomínají, že soudce nemůže být ovlivněn (*moveō, ēre*) mými slovy.
9. Kdybych to teď neviděl, nikdo by mě nemohl přesvědčit.
10. Když se nepřátelské vojsko přibližovalo k Římu, obyvatelé opevňovali město a připravovali bitvu.
11. Kdybyste páchali velmi závažné zločiny, byli byste právem trestáni.
12. Dobře věděli, že nemůžou přijít včas.
13. Neposlouchejte lidi, kteří tvrdí, že mocní lidé jsou ze všech nejšťastnější.
14. Koho z nich bys zvolil, kdybys mohl?

⁹⁷ *excitō, āre, āvī, ātum* „probudit“

⁹⁸ *forte* „snad, náhodou“

⁹⁹ *inquiētus, a, um* „neklidný“

¹⁰⁰ *obtundō, ere, tudī, tūsum* „tlouct, otupit, obtěžovat“

15. Je známo, že naše lodě jsou rychlejší a menší než lodě nepřátel.
16. Jestliže se ti to nelíbí, odejdi!
17. Když nemohl usnout, učil se nebo si četl knihy.
18. Jestliže věděl, že sám nemůže překonat všechny obtíže, prosil mě o pomoc (tj. žádal ode mě pomoc).

17. Přečtete text a splňte požadované úkoly

Dē Pyrrhō II (podle Eutropia,¹⁰¹ upraveno)

Fabrīciō, lēgātō Rōmānōrum, quī pauper erat, Pyrrhus partem rēgnī prōmittēbat et persuādere **ei** studēbat, ut Rōmānos prōderet et in exercitū suō pugnāret. Ā Fabrīciō autem contemnitur.

Pyrrhus, quia Rōmānōrum **ingentī** admīrātiōne tenētur, ad senātum lēgātum mittit, ut pācem aequīs condiciōnibus petat. Postulat, ut eam partem Italiae, quam occupat, **obtineat**. Pāx senātōribus displicet. Senātus Pyrrhō respondet **eum** cum Rōmānīs pācem habēre nōn posse. Et **ei** imperat, ut dē Italiā discēdat. Ita lēgātus Pyrrhī revertitur. Ā quō cum quaereret Pyrrhus dē Rōmā, lēgātus dīcit **sē** Rōmam rēgum patriam putāre et affirmat illīc ferē omnēs similēs rēgibus esse.

Mittuntur contrā Pyrrhum ducēs P. Sulpicius et Decius Mūs cōsulēs. In proeliō Pyrrhus vulnerātur, elephantī necantur, multī militēs **eius** necantur et Pyrrhus Tarentum¹⁰² fugātur.

Post annum contrā Pyrrhum Fabrīcius mittitur. Tum, cum vīcīna castra ipse et rēx habērent, medicus Pyrrhī nocte ad **eum** venit, prōmittēs: „Venēnō Pyrrhum **occīdam**, sī mihi aliquid (*nēco*) pollicēberis.“ Fabrīcius imperat, ut vinciātur et ad dominum suum Pyrrhum redūcātur, et omnia Pyrrhō **nuntiat**. Tum rēx admīrātur et „Ille est Fabrīcius,“ inquit, „quī **difficilius** ab honestāte quam sōl ā **cursū** suō **āvertī** potest“. Tum rēx ad Sicīliam proficīscitur.

Fabrīcius Lūcānōs et Samnītēs vincit et triumphat. Cōsulēs deinde M'. Curius Dentātus et Cornēlius Lentulus adversum Pyrrhum mittuntur. Curius contrā **eum** pugnat, exercitum **eius** caedit, ipsum Tarentum¹⁰³ fugat, castra capit. Eō diē multī hostēs caeduntur. Curius in cōsulātū triumphat. Prīmus Rōmam¹⁰⁴ elephantōs dūcit. Pyrrhus etiam ā Tarentō mox recēdit et apud Argōs, Graeciae cīvitātem, occīditur.

Odpovězte na následující otázky

1. Zájmena označená v textu nahraďte jmény nebo substantivy, která zastupují.
2. Vyhledejte slovo *cum* v textu. Kdy se jedná o spojku a kdy o předložku?
3. Najděte věty s *ut/nē* a odlište věty obsahové žadací a věty účelové.
4. Jaké další typy vedlejších vět se v textu nacházejí?
5. Udělejte větný rozbor souvětí *Fabrīcius imperat, ut vinciātur et ad dominum suum Pyrrhum redūcātur, et omnia Pyrrhō nuntiat*.
6. Jsou *fugātur* a *fugiātur* synonyma?
7. Jaké bylo první jméno konzula Sulpicia a Curia Dentata?
8. Určete tvary *difficilius*, *cursū*, *āvertī*, *ingentī*, *obtineat*, *nuntiat*.
9. Tvar *occīdam* nahraďte synonymy.
10. Jaký měl Pyrrhus postoj k Římanům? Co si o nich myslel?
11. Co znamená pojem Pyrrhovo vítězství?
12. Víte, co znamená slovo *mūs*?

¹⁰¹ Eutropius. *Breviarium ab urbe condita* 2, 12, 3 – 14, 5. (Eutr. 2, 12, 3 – 14, 5)

¹⁰² „do Tarentu“

¹⁰³ „do Tarentu“

¹⁰⁴ „do Říma“

Vyberte pravdivé výroky o Fabriciovi a Pyrrhovi**Fabrīcius**

- venēnō Pyrrhum occīdere studēbat
- medicum Pyrrhī vincit et ad Pyrrhum mittit
- vir honestus
- vir dīves
- vir, quī Pyrrhō imperat, ut dē Italiā discēdat
- elephantōs Rōmam dūcit

Pyrrhus

- hostem corrumpere studēbat
- in Italiā occīditur
- Fabrīcium venēnō occīdere studēbat
- castra Rōmānōrum capit
- pācem cum Rōmānīs habēre nōn cōnātur
- Fabrīcium contemnēbat
- in Graeciam revertitur

Slovní zásoba

admīrātiō ōnis, f.	úžas, obdiv
āvertō, ere, vertī, versum	odvrátit, odehnat
illīc	tam, onde, na onom místě (na otázku kde?)
recēdō, ere, cessī, cessum	ustoupit, odejít
revertor, revertī, revertī	vrátit se
Tarentum, ī, n.	Tarent, přístavní město v Kalábrii
triumphō, āre, āvī, ātum	slavit triumf

Živá slova

Do, ut des.
 Cave, ne cadas.
 Veritas omnia vincit.
 Veritas Dei vincit.
 Per os. (p. o.)
 Dies irae.

18. lekce

Gramatika

ČÍSLOVKY

Latina má několik typů číslovek, a to zejména číslovky základní (tj. „jedna, dvě,...“), řadové (tj. „první, druhý,...“) a podílné (tj. „po jednom, po dvou,...“). K číslovkám se dále řadí číselná násobná příslovce (tj. „jednou, dvakrát,...“).

	číslovky základní	číslovky řadové	číslovky podílné	číselná násobná příslovce
1	ūnus, a, um jeden, jedna, jedno	prīmus, a, um první	singulī, ae, a po jednom	semel jedenkrát
2	duo, duae, duo	secundus, a, um alter, era, erum	bīnī, ae, a	bis
3	trēs, tria	tertius, a, um	ternī, ae, a	ter
4	quattuor	quārtus, a, um	quaternī, ae, a	quater
5	quīnque	quīntus, a, um	quīnī, ae, a	quīnquiēs
6	sex	sextus, a, um	sēnī, ae, a	sexiēs
7	septem	septimus, a, um	septēnī, ae, a	septiēs
8	octō	octāvus, a, um	octōnī, ae, a	octiēs
9	novem	nōnus, a, um	novēnī, ae, a	noviēs
10	decem	decimus, a, um	dēnī, ae, a	deciēs
11	ūndecim	ūndecimus	ūndēnī	ūndeciēs
12	duodecim	duodecimus	duodēnī	duodeciēs
13	trēdecim	tertius decimus	ternī dēnī	ter deciēs
14	quattuordecim	quārtus decimus	quaternī dēnī	quater deciēs
15	quīndecim	quīntus decimus	quīnī dēnī	quīnquiēs deciēs
16	sēdecim	sextus decimus	sēnī dēnī	sexiēs deciēs
17	septendecim	septimus decimus	septēnī dēnī	septiēs deciēs
18	duodēvigintī	duodēvīcēsīmus	duodēvīcēnī	duodēvīciēs
19	ūndēvigintī	ūndēvīcēsīmus	ūndēvīcēnī	ūndēvīciēs
20	vīgintī	vīcēsīmus	vīcēnī	vīciēs
21	vīgintī ūnus, a, um ūnus, a, um et vīgintī	vīcēsīmus prīmus ūnus et vīcēsīmus	vīcēnī singulī singulī et vīcēnī	semel et vīciēs vīciēs et semel
22	vīgintī duo, duae, duo	vīcēsīmus secundus	vīcēnī bīnī	vīciēs bis
23	vīgintī trēs, tria	vīcēsīmus tertius	vīcēnī ternī	vīciēs ter
24	vīgintī quattuor	vīcēsīmus quārtus	vīcēnī quaternī	vīciēs quater
25	vīgintī quīnque	vīcēsīmus quīntus	vīcēnī quīnī	vīciēs quīnquiēs
26	vīgintī sex	vīcēsīmus sextus	vīcēnī sēnī	vīciēs sexiēs
27	vīgintī septem	vīcēsīmus septimus	vīcēnī septēnī	vīciēs septiēs
28	duodētrīgintā	duodētrīcēsīmus	duodētrīcēnī	duodētrīciēs
29	ūndētrīgintā	ūndētrīcēsīmus	ūndētrīcēnī	ūndētrīciēs
30	trīgintā	trīcēsīmus	trīcēnī	trīciēs
40	quadrāgintā	quadrāgēsīmus	quadrāgēnī	quadrāgiēs
50	quīnquāgintā	quīnquāgēsīmus	quīnquāgēnī	quīnquāgiēs
60	sexāgintā	sexāgēsīmus	sexāgēnī	sexāgiēs

	číslovky základní	číslovky řadové	číslovky podílné	číselná násobná příslovce
70	septuāgintā	septuāgēsimus	septuāgēnī	septuāgiēs
80	octōgintā	octōgēsimus	octōgēnī	octōgiēs
90	nōnāgintā	nōnāgēsimus	nōnāgēnī	nōnāgiēs
98	nōnāgintā octō	nōnāgēsimus octāvus	nōnāgēnī octōnī	nōnāgiēs octiēs
99	nōnāgintā novem	nōnāgēsimus nōnus	nōnāgēnī novēnī	nōnāgiēs noviēs
100	centum	centēsimus	centēnī	centiēs
200	ducentī, ae, a	ducentēsimus	ducēnī	ducentiēs
300	trecentī, ae, a	trecentēsimus	trecēnī	trecentiēs
400	quadringentī, ae, a	quadringentēsimus	quadringēnī	quadringentiēs
500	quīngentī, ae, a	quīngentēsimus	quīngēnī	quīngentiēs
600	sescentī, ae, a	sescentēsimus	sescēnī	sescentiēs
700	septingentī, ae, a	septingentēsimus	septingēnī	septingentiēs
800	octingentī, ae, a	octingentēsimus	octingēnī	octingentiēs
900	nōngentī, ae, a	nōngentēsimus	nōngēnī	nōngentiēs
1000	mīlle	mīllēsimus	singula mīlia	mīliēs
2000	duo mīlia	bis mīllēsimus	bīna mīlia	bis mīliēs
3000	tria mīlia	ter mīllēsimus	terna mīlia	ter mīliēs
10000	decem mīlia	deciēs mīllēsimus	decēna mīlia	deciēs mīliēs
100000	centum mīlia	centiēs mīllēsimus	centēna mīlia	centiēs mīliēs
200000	ducenta mīlia	ducentiēs mīllēsimus	ducēna mīlia	ducentiēs mīliēs
1000000	deciēs centēna mīlia	deciēs centiēs mīllēsimus	deciēs centēna mīlia	deciēs centiēs mīliēs

V tabulce jsou uvedeny tvary čísel pro všechny rody u prvních deseti a dále tam, kde dochází k nějaké změně.

U řadových čísel jsou ve všech tvarech koncovky *-us*, *-a*, *-um*. Stojí-li vedle sebe dvě řadové číslovky, jsou tato zakončení u obou z nich (např. *tertius, a, um decimus, a, um* „třináctý“).

Číslovky podílné jsou zakončeny na *-ī*, *-ae*, *-a*. Stojí-li vedle sebe dvě podílné číslovky, jsou obě zakončeny na *-ī*, *-ae*, *-a*. Tvar *mīlia* ve spojení *singula mīlia* atd. není podílnou, ale základní číslovkou.

TVOŘENÍ ČÍSLOVEK

Číslovky základní se tvoří v některých rysech podobně jako v češtině. Desítky jsou charakterizovány složkou *-gintī* nebo *-gintā*, stovky složkou *-centī* nebo *-gentī*. V číslovkách 11–17 se objevuje složka *-decim* odvozená od *decem* „10“. V důsledku skládání čísel z jednotlivých složek dochází v některých z nich k hláskovým změnám. Skupina *-md-* se např. mění na *-nd-* jako u zájmen. Souhláska *-x-* v číslovce *sex* „6“ někdy mizí (např. *sēdecim* „16“), jindy se mění na *-s-* (např. *sescentī* „600“).

Desítky a jednotky se řadí buď sestupně bez spojky *et* (*vīgintī ūnus* „dvacet jedna“), nebo vzestupně se spojkou *et* (*ūnus et vīgintī* „jeden a dvacet“). Od stovek výše se číslovky řadí většinou sestupně bez spojky *et*, je-li však číslovka složena pouze z tisícovek a stovek, spojka *et* se používá (např. *duo mīlia et sescentī* „2600“).

Číslovky složené z desítek a jednotek 8 a 9 (tj. 18, 19, 28, 29 atd.) se tvoří dopočítáním do následující desítky. Číslovka 18 tedy v latině zní *duodēvīgintī* (tj. „dvě do dvaceti“), číslovka 19 *ūndēvīgintī* (tj. „jedna do dvaceti“), 28 *duodētrīgintā*, 29 *ūndētrīgintā* atd. Číslovky 98 a 99 jsou však vytvořeny stejně jako číslovky složené z desítek a jednotek 1–7, tedy *nōnāgintā octō* a *nōnāgintā novem*.

Podle téhož principu se tvoří i další druhy čísel zakončené v jednotkách na „8“ a „9“ (např. *duodēvīcēsīmus* „osmnáctý“, *ūndētrīcēnī* „po 29“).

Číslovka *decīēs centēna mīlia* „milion“ obsahuje násobné příslovce *decīēs* a podílnou číslovku *centēna*, tedy doslova „desetkrát po sto tisících“. Násobné příslovce je obsaženo i v číslovce „miliontý“ (*decīēs centiēs mīllēsīmus*, dosl. „desetkrát stokrát tisící“) atd.

SKLOŇOVÁNÍ ČÍSLOVEK

Číslovky základní

Řada základních číslovek je nesklonných, některé se však skloňují. Jedná se o číslovky 1–3, číslovky pro stovky 200 – 900 a výraz *mīlia* pro tisíce v plurálu, číslovky *centum* „100“ a *mīlle* „1000“ jsou nesklonné. Kromě číslovky *mīlia* jsou všechny sklonné základní číslovky trojvýchodnými adjektivy.

	m.	f.	n.
sg. nom.	ūnus	ūna	ūnum
gen.		ūn-īus	
dat.		ūn-ī	
ak.	ūn-um	ūn-am	ūn-um
abl.	ūn-ō	ūn-ā	ūn-ō

Číslovka *ūnus*, *a*, *um* nemá ve významu „jeden, jedna, jedno“ plurál. Tvary plurálu *ūnī*, *ae*, *a*, skloňované podle 1. a 2. deklinace, se používají v kombinaci s pomnožnými substantivy (např. *ūna castra* „jeden tábor“) nebo ve dvojici *ūnī – alterī* „jedni – druzí“.

	m.	f.	n.
pl. nom.	duo	duae	duo
gen.	du-ōrum	du-ārum	du-ōrum
dat.	du-ōbus	du-ābus	du-ōbus
ak.	du-ōs, du-o	du-ās	du-o
abl.	du-ōbus	du-ābus	du-ōbus

	m.	f.	n.
pl. nom.	trēs	trēs	tria
gen.		tr-ium	
dat.		tr-ibus	
ak.	tr-ēs	tr-ēs	tria
abl.		tr-ibus	

Číslovky *duo*, *duae*, *duo* a *trēs*, *tria* mají pouze plurál. Ve tvarech číslovky *duo* jsou zachovány některé tvary původního duálu, tedy dvojného čísla. Stejně se skloňuje také číslovka *ambō*, *ambae*, *ambō* „oba“. Na rozdíl od zájmeného adjektiva *uterque*, *utraque*, *utrumque* „jeden i druhý, oba“, které zdůrazňuje individualitu (tj. jeden a druhý), číslovka *ambō*, *ae*, *o* vyjadřuje celek (tj. oba dohromady).

Dalšími skloňovanými číslovkami jsou výrazy pro stovky 200 – 900, které se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace v plurálu. Singulár vzhledem ke svému významu nemají.

	m.	f.	n.
pl. nom.	ducent-ī	ducent-ae	ducent-a
gen.	ducent-ōrum	ducent-ārum	ducent-ōrum
dat.		ducent-īs	
ak.	ducent-ōs	ducent-ās	ducent-a
abl.		ducent-īs	

Poslední skloňovanou číslovkou je výraz *mīlia* používaný pro tisícovky v plurálu. Má povahu substantiva a skloňuje se jako neutrum 3. deklinace v plurálu podle vzoru *mare*.

pl. nom.	mīl-ia
gen.	mīl-ium
dat.	mīl-ibus
ak.	mīl-ia
abl.	mīl-ibus

Je-li počet tisícovek vyjádřen sklonnou číslovkou, používá se ve spojení s výrazem *mīlia* tvar pro neutrum, např. *duo mīlia* „2000“, *tria mīlia* „3000“, *ducenta mīlia* „200 000“. Každá z číslovek se skloňuje podle svého vzoru, např.:

pl.	nom.	du-o	mīl-ia
	gen.	du-ōrum	mīl-ium
	dat.	du-ōbus	mīl-ibus
	ak.	du-o	mīl-ia
	abl.	du-ōbus	mīl-ibus

Číslovky řadové a podílné

Číslovky řadové se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace. Číslovka se shoduje v rodě, čísle a pádě se substantivem, ke kterému náleží. Význam „druhý“ lze vyjádřit i pomocí zájmenného adjektiva *alter*, *era*, *erum*, které však znamená „druhý ze dvou“. V genitivu singuláru má *-ūs* a v dativu singuláru *-ī*, viz 13. lekce.

Číslovky podílné se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace v plurálu. Shodují se v rodě, čísle a pádě se substantivem, ke kterému náleží. Číslovky podílné se ve spojení s pomnožnými substantivy používají místo číslovek základních (např. *bīnae litterae* „dva dopisy“). Podílná číslovka *singulī*, *ae*, *a* se však nahrazuje tvarem *ūnī*, *ae*, *a* (např. *ūnae litterae* „jeden dopis“) a číslovka *ternī*, *ae*, *a* výrazem *trīnī*, *ae*, *a* (např. *trīnae litterae* „tři dopisy“).

SPOJENÍ ZÁKLADNÍCH ČÍSLOVEK S POČÍTANÝM PŘEDMĚTEM

Mezi češtinou a latinou je rozdíl ve spojování základní číslovky s počítaným předmětem. V češtině se ve spojení s číslovkami jedna až čtyři vyskytuje počítaný předmět ve stejném pádě jako číslovka (např. jedna tužka, dvě tužky, ...). Číslovka zde funguje jako adjektivum. Od číslovky pět výše stojí počítaný předmět ve většině pádů v genitivu (např. pět tužek, sto domů atd.). Číslovka v tomto případě funguje jako substantivum (srov. prodavač tužek, střechy domů).

V latině fungují základní číslovky jako adjektiva, a proto jsou ve stejném pádě jako počítaný předmět. Výjimkou je výraz *mīlia* pro tisícovky v plurálu, který je substantivní povahy, a proto je počítaný předmět v genitivu.

Spojení s počítaným předmětem mimo *mīlia*

Kromě číslovky *mīlia* fungují v latině základní číslovky jako adjektiva. Sklonné číslovky se shodují s počítaným předmětem v rodě, čísle a pádě stejně jako ostatní adjektiva. Nesklonné číslovky se od nich liší pouze tím, že shoda s počítaným předmětem nemůže být na jejich tvaru viditelná. Např.:

- *ūnus homō* „jeden člověk“, *duae fēminae* „dvě ženy“, *tria oppida* „tři města“,
- *quattuor partēs* „čtyři části“, *quīnque arborēs* „pět stromů“, *quīnquāgintā animālia* „padesát zvířat“, *centum virī* „sto mužů“,
- *sescentae duae muliērēs* „šest set dva žen“,
- *mīlle hominēs* „tisíc lidí“.

V číslovkách zakončených na jednotku (např. 31) je počítaný předmět v plurálu, číslovka *ūnus* je v singuláru a má koncovku podle rodu počítaného předmětu, např.:

- *trīgintā ūnus virī* „třicet jedna mužů“,
- *trīgintā ūna fēminae* „třicet jedna žen“,
- *trīgintā ūnum oppida* „třicet jedna měst“.

Při začlenění výrazu s číslovkou do věty má počítaný předmět pád vyžadovaný větou (nominativ pro podmět, akuzativ pro přímý předmět, ablativ po předložce *cum* atd.) a číslovka je k němu přiřazena jako jiné adjektivum, tj. na základě shody. Vyskytne-li se po těchto číslovkách genitiv, znamená to, že

je vyžadován větou (nejčastěji následuje po substantivu a má funkci neshodného přívlastku) a také číslovka je v genitivu nebo zůstává nesklonná.

nominativ:	<i>Duae fēminae in urbem veniunt.</i> <i>Mille incolae in oppidō vīvunt.</i>	Dvě ženy přichází do města. V městečku žije tisíc obyvatel.
genitiv:	<i>Oppidum nōngentōrum incolārum dēfendimus.</i> <i>Oppidum mille incolārum dēfendimus.</i>	Bráníme město devíti set obyvatel. Bráníme město tisíce obyvatel.
dativ:	<i>Dōna tribus liberīs nostrīs dabimus.</i> <i>Dōna quīnque liberīs nostrīs dabimus.</i>	Dáme dárky svým třem dětem. Dáme dárky svým pěti dětem.
akuzativ:	<i>Duās fēminās vidēmus.</i> <i>Mille incolās in portū vidēmus.</i>	Vidíme dvě ženy. V přístavu vidíme tisíc obyvatel.
ablativ:	<i>Cum duābus fēminīs loquitur.</i> <i>Cum mille incolīs venit.</i>	Mluví se dvěma ženami. Přichází s tisícem obyvatel.

Spojení s počítaným předmětem po výrazu *mīlia*

Číslovka *mīlia* pro tisícovky v plurálu proti tomu funguje jako substantivum, jak je patrné i z jejího skloňování. Počítaný předmět je v genitivu plurálu, např.:

- *duo mīlia hominum* „dva tisíce lidí“,
- *decem mīlia incolārum* „deset tisíc obyvatel“,
- *deciēs centēna mīlia rērum* „milion věcí“.

Toto pravidlo platí pouze v případě, že mezi počítaným předmětem a číslovkou *mīlia* není vložena žádná další číslovka. Následuje-li však po *mīlia* další číslovka (stovky, desítky, jednotky), počítaný předmět se připojuje stejným způsobem jako po číslovkách mimo výraz *mīlia*, např.:

- *tria mīlia et ducentae fēminae* „tři tisíce dvě stě žen“
- *duo mīlia trecenta sexāgintā oppida* „dva tisíce tři sta šedesát měst“

Ve větě má číslovka *mīlia* pád vyžadovaný větou a genitiv počítaného předmětu zůstává nezměněn stejně jako u neshodných přívlastků, např.:

nominativ:	<i>Tria mīlia hominum in urbe vīvēbant.</i> Ve městě žilo tři tisíce lidí.
genitiv:	<i>Urbs labōre decem mīlium hominum aedificābātur.</i> Město se stavělo prací deseti tisíc lidí.
dativ:	<i>Praemia duōbus mīlibus fēminārum dabuntur.</i> Odměny budou předány dvěma tisícům žen.
akuzativ:	<i>Nautae duo mīlia nāvium vident.</i> Námořníci vidí dva tisíce lodí.
ablativ:	<i>Prō deciēs centēnīs mīlibus cīvium dīcimus.</i> Mluvíme ve prospěch / hájíme milion občanů.

ROZŠÍŘENÍ

Další typy číslovek

V latině jsou také číslovky násobné typu „dvojnásobný“ a „dvojitý“, které jsou však obvykle tvořeny pouze od některých čísel:

1	simplus, a, um „jednoduchý“	simplex, icis „jednoduchý“
2	duplus, a, um „dvojnásobný“	duplex, icis „dvojitý“
3	triplus, a, um	triplex, icis
4	quadruplus, a, um	quadruplex, icis
5	quīncuplus, a, um	quīnquplex, icis
6	sescuplus, a, um	
7	septuplus, a, um	septemplex, icis

8	octuplus, a, um	
10		decemplex, icis

Jedná se o číslovky adjektivní povahy. Číslovky zakončené na *-us*, *-a*, *-um* se skloňují podle 1. a 2. deklinace, číslovky zakončené na *-ex*, *-icis* jako jednovýchodná adjektiva 3. deklinace.

Zlomky a násobení

Zlomky se v latině vyjadřují spojením řadové číslovky se substantivem *pars*, *partis*, f. „část“. Latinský výraz pro „třetinu“ je doslova „třetí část“, pro čtvrtinu „čtvrtá část“ atd. Vyjádření zlomku může mít v latině tři podoby podle toho, jakou část celku označuje:

- **jedna část celku (v čitateli je jednička):** užívá se pouze výraz „třetina“, „čtvrtina“ atd. bez číslovky „jedna“, např. *tertia pars* „jedna třetina“, *quinta pars* „jedna pětina“, *centesima pars* „jedna setina“ atd.
- **více částí celku (např. dvě pětiny):**¹⁰⁵ čísel se vyjadřuje základní číslovkou a jmenovatel číslovkou řadovou. Obě jsou v plurálu a mají tvar feminina, protože se shodují se slovem *partēs*, které se však obvykle vypouští, protože je dostatečně zřejmé z kontextu, např.: *duae quīntae* (tj. *partēs*) „2 pětiny“, *quīnque centēsīmae* „5 setin“ atd.
- **do celku chybí pouze jedna část (např. tři čtvrtiny, čtyři pětiny):**¹⁰⁶ ve zlomku se objevuje výraz *partēs*, ale naopak se vypouští řadová číslovka pro jmenovatel, např. *duae partēs* „tři třetiny“ (tj. dvě části ze tří), *trēs partēs* „tři čtvrtiny“, *septem partēs* „sedm osmin“ atd.

Slovo „polovina“ se překládá jako *dīmidia pars* nebo *dīmidium*, *iī*, *n*.

Zlomek *centesima pars* lze do češtiny přeložit také jako „jedno procento“. Procenta se vyjadřují stejně jako všechny ostatní zlomky, např. *vīgintī centēsīmae* „20%“, *septuāgintā quīnque centēsīmae* „75%“, *nōnāgintā novem partēs* „99%“.

Násobení se v latině vyjadřuje jinak než v češtině. Místo základní číslovky ve výrazu typu „dvakrát dva“ se v latině používá číslovka podílná, např.:

- *bis bīna sunt quattuor* dvakrát dva jsou čtyři
- *ter quīna sunt quīndecim* třikrát pět je patnáct

Římský kalendář

Římské datování se od českého značně odlišuje a v průběhu historie se způsob datace proměňoval. Představíme si proto variantu, která je našemu určování data nejbližší. Rok je rozdělen na 12 měsíců:

leden	<i>Iānuārius</i>	červenec	<i>Iūlius</i>
únor	<i>Februārius</i>	srpen	<i>Augustus</i>
březen	<i>Mārtius</i>	září	<i>September</i>
duben	<i>Aprīlis</i>	říjen	<i>Octōber</i>
květen	<i>Maius</i>	listopad	<i>November</i>
červen	<i>Iūnius</i>	prosinec	<i>December</i>

Názvy pro měsíce se používají jako adjektiva i jako substantiva. Jedná-li se o substantiva, jsou rodu mužského podle substantiva *mēnsis*, *is*, *m*. „měsíc“. Jména měsíců *Aprīlis*, *September*, *Octōber*, *November* a *December* se skloňují podle 3. deklinace. V substantivizované podobě zůstává v ablativu singuláru koncovka *-ī* (viz 9. lekce). Ostatní jména měsíců se skloňují podle 2. deklinace, podle vzoru *servus*.

Datum se stanovuje dopočtem k třem významným dnům v každém měsíci, kterými jsou:

- *Kalendae*, *ārum*, f. (zkratka *K.*, *Kal.*) Kalendy (1. den v měsíci)
- *Nōnae*, *ārum*, f. (zkratka *Nōn.*) Nony (5. nebo 7. den v měsíci)
- *Idūs*, *uum*, f. (zkratka *Id.*) Idy (13. nebo 15. den v měsíci)

¹⁰⁵ Čísel je vyšší než jedna a zároveň je alespoň o 2 nižší než jmenovatel.

¹⁰⁶ Čísel je o jedna menší než jmenovatel.

Většina měsíců má Nony pátého a Idy třináctého dne v měsíci. Avšak měsíce *Maius*, *Iūlius*, *Mārtius* a *Octōber* (pomůcka MILMO) mají Nony sedmého a Idy patnáctého dne v měsíci. Ke jménům *Kalendae*, *Nōnae*, *Īdūs* se připojují názvy měsíců jako adjektivní přívlasky, shodují se tedy s nimi v rodě, čísle a pádě.

Datum připadající na jeden z významných dní se vyjadřuje pomocí ablativu časového bez předložky, který se skládá ze jména dne a adjektivního označení měsíce, např.:

- *Kalendīs Maiīs* (*Kal. Maiīs*) 1. května (tj. „o květnových Kalendách“)
- *Nōnīs Novembribus* (*Kal. Nov.*) 5. listopadu (tj. „o listopadových Nonách“)
- *Īdibus Mārtiīs* (*Īd. Mārt.*) 15. března (tj. „o březnových Idách“)

Datum dne předcházejícího před jedním z významných dnů se vyjadřuje pomocí *prīdiē* (zkratka *prīd.*) s akuzativem názvu dne a adjektivním označením měsíce, např.:

- *prīdiē Kalendās Februāriās* (*prīd. Kal. Febr.*) „31. ledna“ (tj. „den před únorovými Kalendami“)
- *prīdiē Nōnās Septembrēs* (*prīd. Nōn. Sept.*) „12. září“ (tj. „den před zářijovými Nonami“)
- *prīdiē Īdūs Iūliās* (*prīd. Īd. Iūl.*) „14. července“, (tj. „den před červencovými Idami“)

Data ostatních dnů v měsíci se stanovují dopočtem dnů do nejbližšího významného dne. V čísle udávajícím počet dnů zbývajících do Kalend, Non nebo Id je však proti našim zvyklostem zahrnut i den, k němuž se dopočítává, i den, jehož datum se stanovuje. Např. 3. dubna je podle latinského počítání „tři dny do dubnových Non“ (tedy 3., 4., 5. dubna).

Datum je vyjádřeno pomocí této konstrukce:

ante diem (zkratka *a. d.*) + řadová číslovka shodující se s *diem*, která vyjadřuje počet dnů do významného dne, + akuzativ významného dne + adjektivní označení měsíce, např.:

latinské datum	české datum	výpočet data
<i>ante diem tertium Nōnās Aprīlēs</i> (<i>a. d. III Nōn. Apr.</i>)	3. dubna	tj. 3., 4., 5. dubna
<i>ante diem octāvum Kalendās Iūniās</i> (<i>a. d. VIII Kal. Iūn.</i>)	25. května	tj. 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31. května, 1. června
<i>ante diem quārtum Īdūs Mārtiās</i> (<i>a. d. IV Īd. Mārt.</i>)	12. března	tj. 12., 13., 14., 15. března
<i>ante diem sextum Īdūs Iānuāriās</i> (<i>a. d. VI Īd. Iān.</i>)	8. ledna	tj. 8., 9., 10., 11., 12., 13. ledna

Vyjádření věku

Věk se vyjadřuje několika způsoby, např.:

- základní číslovkou se substantivem *annus* v akuzativu plurálu a participiem *nātus* „narozený“
- řadovou číslovkou se substantivem *annus* v akuzativu singuláru a participiem *agēns* (číslovka je o jednotku větší než číslo v češtině)
- řadovou číslovkou se substantivem *annus* v ablativu singuláru (číslovka je o jednotku větší než číslo v češtině)

Česká věta „Odchází v 30 letech.“ se latinsky vyjádří:

- *trīgintā annōs nātus* *discēdit*
- *trīcēsimum prīmum annum agēns* *discēdit*
- *trīcēsimum prīmō annō (aetātis)* *discēdit*

Participium se shoduje v rodě, čísle a pádě se jménem, ke kterému náleží, např.:

- *Mulier trīgintā duōs annōs nāta filium tertium parit.*
Žena porodí třetího syna ve 32. letech.

Místo českých přídavných jmen „desetiletý, devítiletý“ se používá neshodný přívlastek složený ze základní číslovky a genitivu substantiva *annus*:

- *mulier quīnquāgintā annōrum* padesátiletá žena
- *puer trium annōrum* tříletý chlapec
- *senex centum annōrum* stoletý stařec

VAZBA MÍSTNÍCH JMEN

Směr na otázku „kam?“ a „odkud?“ a poloha na otázku „kde?“ se u vlastních jmen měst a malých ostrovů vyjadřuje pomocí prostých pádů bez předložek. Stejně se směr a poloha vyjadřují také u několika obecných jmen. Za určitých okolností se však i jména měst a malých ostrovů mohou pojít s předložkami.

VAZBY BEZ PŘEDLOŽEK

Vyjádření směru na otázku „kam?“

Směr na otázku „kam?“ se vyjadřuje u zmíněných vlastních jmen pomocí akuzativu bez předložky, např.:

- *Rōmam* „do Říma“, *Dēlum* „na Délos“, *Athēnās* „do Athén“, *Carthāginem* „do Kartága“

Obecná jména vyjadřující směr „kam“ pomocí prostého akuzativu:

- *domum* „domů“, *rūs* „na venkov“

Vyjádření směru na otázku „odkud?“

Směr na otázku „odkud?“ se vyjadřuje pomocí prostého ablativu, např.:

- *Rōmā* „z Říma“, *Dēlō* „z Délu“, *Athēnīs* „z Athén“, *Carthāgine* „z Kartága“

Obecná jména vyjadřující směr „odkud?“ pomocí prostého ablativu:

- *domō* „z domu“, *rūre* „z venkova“, *humō* „ze země“

Vyjádření polohy na otázku „kde?“

Poloha na otázku „kde?“ se vyjadřuje různě:

- Genitivem (původním lokálem) u vlastních jmen 1. a 2. deklinace v singuláru, např. *Rōmae* „v Římě“, *Dēlī* „na Délu“, a u obecných jmen *domī* „doma“, *rūrī* „na venkově“ a *humī* „na zemi“.
- Ablativem u pomnožných jmen 1. a 2. deklinace, např. *Athēnīs* „v Athénách“, a u vlastních jmen 3. deklinace, např. *Carthāgine* „v Kartágu“.

VAZBY S PŘEDLOŽKAMI

Předložky se ve spojení se jmény měst a malých ostrovů používají v těchto případech:

- pokud je vlastní jméno malého ostrova nebo města spojeno s obecným jménem (např. „do města Říma“),
- pokud se nevyjadřuje směr „do...“ nebo „z...“ (např. „do Říma“, „z Říma“), ale např. „k...“ nebo „od...“ (např. „k Římu“, „od Říma“).

Příklady spojení s předložkami:

- směr „kam?“: *in urbem Rōmam* „do města Říma“, *ad Rōmam* „k Římu“
- směr „odkud?“: *ex urbe Rōmā* „z města Říma“, *ā Rōmā* „od Říma“, *ā Carthāgine* „od Kartága“
- poloha „kde?“: *in urbe Rōmā* „v městě Římě“

Zcela pravidelně se s předložkami pojí jména velkých ostrovů, zemí a kontinentů, a to i ve významu „do...“ a „z...“, např.: *in Italiam* „do Itálie“, *ex Siciliā* „ze Sicílie“, *in Africā* „v Africe“.
Také substantivum *domus* se může pojit s předložkami, pokud nemá význam „domov“, ale „dům“ ve smyslu „budova“, např. *in domō meā* „v mém domě“, *ē domō meā* „z mého domu“.

Slovní zásoba

admīrātiō, ōnis, f.	obdiv
alō, ere, aluī, altum/alitum	živit
aptus, a, um	vhodný, připravený
aspectus, ūs, m.	vzhled, pohled (na koho, na co)
barbarus, a, um	barbarský, cizozemský, nevzdělaný
▪ barbarus, ī, m.	▪ barbar
capillus, ī, m.	vlas, vlasy (význam „vlasy“ lze vyjádřit singulárem i plurálem)
circiter	asi, okolo
collum, ī, n.	krk
color, ōris, m.	barva
condō, ere, didī, ditum	založit, uložit, uschovat
▪ ab urbe conditā	▪ od založení města (tj. Říma)
coniūrātus, ī, m.	spiklenec
crēber, bra, brum	častý, hojný
dēns, dentis, m.	zub
digitus, ī, m.	prst
dīmidium, iī, n.	polovina
▪ dīmidiō minor	▪ o polovinu menší
efficiō, ere, fēcī, fectum	způsobit
expellō, ere, expulī, expulsū	vyhnat
fās, n. (jen nom. a. ak.)	božské právo, mravní zákon, to, co je správné, dobré
▪ fās est	▪ je dovoleno, smí se
frīgus, oris, n.	zima, chlad
Gallicus, a, um	galský
herba, ae, f.	rostlina, bylina
hōra, ae, f.	hodina
horribilis, e	hrozný, děsný, strašný
imprūdēns, entis	nerozumný, neprozíravý
latus, eris, n.	bok, strana
lepus, oris, m.	zajíc
nāsus, ī, m.	nos
nefās, n. (jen nom. a. ak.)	co není dovoleno, zločin, hanebnost, bezbožnost
▪ nefās est	▪ není dovoleno
nummus, ī, m.	peníz, stříbrný římský peníz sestertius, pl. peníze
(gen. pl. nummōrum nebo nummum)	
occidēns, entis, m.	západ
oriēns, entis, m.	východ
passus, ūs, m.	krok; dvojkrok, krok (délková míra, asi 1,48m)
postrīdiē	druhý den, druhého dne, nazítří
+ak.	druhý den po
praeter +ak.	kromě, mimo
quō	kam (vyjádření směru)
quot	kolik
saeculum, ī, n.	století, doba, generace
spatium, iī, n.	úsek, vzdálenost, prostor (místní i časový), délka, doba (trvání)
versus, ūs, m.	verš

Cvičení

1. Zapište výsledky slovy

5	+	10	=	_____
28	-	9	=	_____
13	x	3	=	_____
210	+	55	=	_____
581	+	18	=	_____
1500	-	223	=	_____
45	:	9	=	_____
78	x	3	=	_____
2000	+	8	=	_____
10	+	3	=	_____
20	-	3	=	_____
25	x	6	=	_____
62	+	4	=	_____
10000	-	1	=	_____
10000	x	6	=	_____

2. Doplňte ve správném pádě

	1 král	2 ženy	3 chlapci	100 lidí	1000 občanů	2000 obyvatel
in urbe vīvit / vīvunt						
narrant dē						
adsumus						
librī						
vidēmus						

3. Napište číslovky slovy

I urbs, III oppida, IX diēs, CCCLXV diēs, XL mulierēs, II virī, DCXVIII annī, M equī, MM hominum, MCMLII avēs, XII hōrae, XXIV hōrae, LI virī, CCC nāvēs, DCCC animālia, XXXII īnsulae

imperium III virōrum, sermō I hominis, fābula dē III capillīs aureīs, per IV maria, in VIII prōvinciīs, MMM rērum habēbant, animal VII capitum, in CDLXXIII diēbus, XX epistulās tibi mittam

10. legiō, 100. annus, 16. victor, 5. diēs, 600. annus, 1000. diēs, 2. lēx, 31. urbs
annō 261., 10. mēnse, 7. rēgem expellunt, 4. librum scrībit, in 18. domō, imperium ducis 12. lēgiōnis

4. Přeložte do latiny

1000 lidí	s 1000 lidmi
1200 lidí	s 1200 lidmi
2000 lidí	s 2000 lidmi
350 lidí	s 350 lidmi
642 lidí	s 642 lidmi
901 lidí	s 901 lidmi
5488 lidí	s 5488 lidmi
3333 lidí	s 3333 lidmi

5. Doplňte počítaný předmět ve správném tvaru

1. Tria mīlia (*peditēs*) _____ sociīs mittit.
2. Auxilium centum (*equitēs*) _____ ā Rōmānīs petēbat.
3. Duōs (*pānis*) _____ eme!
4. Utinam quīnque (*domus*) _____ habērēmus!
5. Multī hominēs optant, ut centum (*annus*) _____ vīvant.
6. In eā regiōne mīlle (*genus*) _____ animālium vīvunt.
7. Lēgātī nuntiābant trēs (*pars*) _____ hostium in fīnibus prōvinciae nostrae esse.
8. Māter sex (*liberī*) _____ admīrātiōne digna est.

6. Nahrad'te číslovku tisíc číslovkou dva tisíce. Věty upravte.

1. Cum mīlle mīlitibus contrā hostem proficīscitur.
2. Mīlle hominēs in eā cīvitāte vīvēbant.
3. Prīncipēs mīlle cīvibus praemia dabunt.
4. Dux vidēbat mīlle nāvēs ad ōram appropinquāre.
5. Mīlle ducentī mīlitēs in proeliō interficiuntur.
6. Rōmānī iam mīlle passūs ab urbe aberant.
7. Ibi multae cīvitātēs mīlle incolārum erant.
8. Carmen mīlle versuum discere nōn possem.

7. Číslovku v závorce dejte do správného tvaru

1. Mīles haec (3) cūrāre dēbet: ut corpus quam validissimum habeat, arma apta, cibum parātum. (podle Liv. 44, 34, 3)
2. Sī possem, ōtium (14) diērum caperem.
3. Virtūte (1) hominis omnēs cīvēs servārī possunt.
4. Nōnnūllī scelerātī etiam post (40) annōs capī et pūnīrī possunt.
5. In scholā (531) discipulī erant.
6. Quia vīta hominum incerta est, (1000) rēs accidere possunt.
7. Annō (23.) aetātis suae fīlium (1.) parit.
8. Usque ad annum (50.) aetātis meae ea omnia ignōrābam.
9. Fīlium eius annō (4.) iam librōs legere mīrābāmur.
10. Dux legiōnem (12.) et (18.) contrā hostēs mittit.
11. Illum scrīptōrem optimum et (1.) omnium habēbant.
12. (2) litterās tibi mittam.
13. (4) x (5) sunt vīgintī.

8. Vyjádřete latinsky rok a přiřaďte k němu historickou událost

1. annō	9.	<i>nōnō</i>	<i>post Christum nātum</i>
2. annō	14.	_____	<i>post Christum nātum</i>
3. annō	44.	_____	<i>ante Christum nātum</i>
4. annō	63.	_____	<i>ante Christum nātum</i>
5. annō	313.	_____	<i>post Christum nātum</i>
6. annō	753.	_____	<i>ante Christum nātum</i>
7. annō	146.	_____	<i>ante Christum nātum</i>
8. annō	410.	_____	<i>post Christum nātum</i>
9. annō	64.	_____	<i>post Christum nātum</i>
10. usque ad annum	1378.	_____	<i>post Christum nātum</i>
11. annō	264.	_____	<i>ante Christum nātum</i>
12. annō	510.	_____	<i>ante Christum nātum</i>

Prīmum bellum Pūnicum incipit.
Augustus moritur.

Caesar ab coniūrātīs occīditur.
 Rōma ā Nerōne incenditur.
 Rōma ā barbarīs vastātur.
 Carthāginiensēs vincuntur et tertium bellum Pūnicum fīnit.
 Rēx Carolus quārtus rēgnat.
 Religiō Christiāna¹⁰⁷ permittitur.
 Tarquinius Superbus expellitur.
 Rōma ā Rōmulō et Remō conditur.
 Cicero Catilīnam et aliōs coniūrātōs pūnit.
 Vārus cum tribus legiōnibus vincitur et multī Rōmānī ā barbarīs caeduntur.

9. Doplněte číslovky podle smyslu nebo podle údajů v závorce

Habēmus _____ oculōs quibus vidēmus, _____ aurēs, quibus audīmus. Nōbīs _____ manūs et _____ pedēs sunt, sed tantum _____ caput, _____ nāsus, _____ cor, _____ collum, _____ ōs. In _____ manū _____ digitōs habēmus, in _____ manibus _____. In manibus et pedibus _____ digitōs habēmus.
 Adultī _____ dentēs habēre possunt, sed puerī tantum _____. Hominēs circiter (100 000) _____ capillōrum habent.

10. Vyberte správný tvar. V případě více možností vysvětlete rozdíl.

1. (*ambābus manibus, utrāque manū*) scrībere potes?
2. Rēx duōs filiōs habēbat: (*alter, ūnus*) omnia dīligenter faciēbat, (*alter, ūnus*) piger erat et officia sua negligēbat.
3. (*utrīque hominī, duōbus hominibus*) honōrēs magnī tribuentur.
4. Caesar ad (*duās partēs, utramque partem*) pontis praesidium relinquit et in finēs aliae gentis proficīscitur. (podle Caes. Gall. 4, 18, 2)
5. Saepe ē (*utrōque malō, duōbus malīs*) ēligere cōgimur.
6. (*Ambō cōnsulēs, utrīque cōnsulēs, uterque cōnsul, duo cōnsulēs*) in eam prōvinciam proficīscī cupiēbant.
7. Haec omnēs nōn (*ūnum, solum*) probant, sed etiam laudant. (podle Cic. fam. 5, 20, 4).
8. Id (*ūnī, sōlī*) sapientī accidere potest.
9. Quid¹⁰⁸ prōsunt multa cubacula?¹⁰⁹ In (*sōlō, ūnō*) (cubiculō) iacētis. (Sen. epist. 89, 21)

11. Na základě vět uveďte různé možnosti vyjádření věku v latině. Jak se používají řadové a základní číslovky?

Ille scrīptor vīgintī annōs nātus in Italiam venit.
 Ille scrīptor vīcēsimum prīmum annum (aetātis) agēns in Italiam venit.
 Ille scrīptor vīcēsīmō prīmō annō (aetātis) in Italiam venit.

Puer sex annōs nātus iam scrībere et legere discit.
 Puer septimum annum agēns (aetātis) iam scrībere et legere discit.
 Puer septimō annō (aetātis) iam scrībere et legere discit.
 Puer, sī septimum annum agit, iam scrībere et legere discit.
 Puer sex annōrum iam scrībere et legere discit.

¹⁰⁷ *Christiānus, a, um* „křesťanský“

¹⁰⁸ *quid* „co“, zde „jak, k čemu“

¹⁰⁹ *cubiculum, ī, n.* „pokoj“, „místnost“

12. Uveďte věk číslovkou podle českých zvyklostí. Následně vyjádřete latinsky pomocí jiných prostředků.

1. Alexander Macedō trīcēsīmō tertiō annō aetātis moritur.
2. Ille vir quadrāgintā ūnum annōs nātus cōsul creātur.
3. Puella illa misera decimum annum agēns mātrem āmittit.
4. Annō sexāgēsīmō prīmō aetātis fēminam, quae vīgintī quattuor annōs nāta est, uxōrem dūcit.
5. Quis potest, duodēvīgintī annōs nātus, sapiēns esse?
6. Illa mulier annō octōgēsīmō secundō aetātis bene videt et audit.
7. Hominēs saepe aetate suā contentī nōn sunt et sīc lāmentantur:
 - „Sī vīgintī annōs nātus essem, fēlix et sānus essem, omnia facere possem.“
 - „Sī undēvīcēsimum annum agerem, parentibus nōn pārērem et omnia meā voluntāte facerem.“
 - „Sī sexāgintā quīnque annōs nātus essem, ōtiōsus essem et nōn labōrārem.“
 - „Sī quārtum annum agerem, omnēs mē cūrārent.“
 - „Sī octō annōs nātus essem, cum amīcīs lūderem et sine cūrīs vīverem.“

13. Přeložte do latiny, číslovky napište slovy

3 básně, 28 žen, 49 stromů, 198 chlapců, 661 měst, 15 příkladů, 3681 lidí, 1000 domů, 10000 vojáků

se třemi muži, proti 58 lodím, práce deseti lidí, s tisíci občany, o třech tisících slovech onoho slavného člověka, viděli 935 ptáků, oběma rukama, zkáza dvou měst, ve 12 legiích jediného vojevůdce, říká to pěti tisícům lidí, 8000 dvojkroků, hlasy pěti set lidí, rodiče 14 dívek, se 14 dívkami, o 1846 knihách o 372 knihách, o 372 městech, s 3000 muži, trestali 4638 mužů, trestali 4638 žen, dobývali 4638 městeček, dobývali 4000 městeček, milion obyvatel

10. město, 5. věc, 7. dcera, 100. rok, 82. dům, 18. část

řeknu to dvakrát, pětkrát, 10 táborů, třikrát pět je patnáct, $20 \times 4 = 80$, v jednotlivých dnech, posílali po stu jezdcích, $1/5$, $2/5$, $7/10$, $75/100$ (tj. 75%), $2/1000$, $3/4$, $4/5$, $1/20$, $1/3$, $2/3$

14. Latinská data napište česky a česká latinsky

10. 10., 1. 6., 31. 12., 8. 11., 4. 7., 4. 2., 15. 9., 15. 3., 14. 7., 5. 5., 4. 4., 24. 4.

ante diem (a. d.) tertium Idūs Martiās

prīdiē Nōnās Augustās

ante diem sextum Kalendās Aprīlēs

ante diem quīntum Idūs Maiās

Nōnīs Septembribus

ante diem septimum Kalendās Octōbrēs

postrīdiē Idūs Novembrēs

ante diem tertium Nōnās Iūliās

15. Převeďte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. Mīlitēs ūnum ex coniūrātīs capiunt et pūniunt.
2. Saepe plūrēs hostēs in fugā quam in pugnā ā Rōmānīs occīdēbantur.
3. Duae regiōnēs incendiō vastantur.
4. Salūtem cīvitātis saepe salūtī ūnīus hominis antepōnēbant.
5. Puerōs sex annōrum facile dēcipere poterunt.

16. Doplňte slovesný tvar

agere, emere, optāre, posse, repetere, scīre, vocāre

1. Cum duae legiōnēs hostēs vincere nōn _____, dux iīs tertiam mittit.

2. Magistrī nōs hortābantur ut eōs vīgintī versūs memoriā _____.
3. Nisi (*ego*) _____ eum quīnquāgintā annōs nātum esse, eum iuvenem imprudentem esse putārem.
4. Sī efficiēs, ut ille vir mox discēdat, grātiās tibi _____.
5. Senēs sapientēs in fābulīs saepe hominibus, quī iīs aderant, dīcēbant, ut trēs rēs _____.
6. Saeculum spatium centum annōrum _____ nōtum est.
7. Vōbīs persuādere studēbimus nē eam rem tribus milibus¹¹⁰ nummum _____.

17. Dejte do správného tvaru. Doplňte předložku tam, kde je to nutné.

1. Iuvenēs Rōmānī (*Athenae*) _____ discēdēbant, ut artēs et litterās ibi discerent.
2. (*Urbs Rōma*) _____ multī peregrīnī veniēbant.
3. Pompeius manēre (*Dyrrachium*) _____ cōstituit.
4. Tribūnus plēbis (*Carthāgō*) _____ interficitur.
5. Discēde (*domus*) _____!
6. Dux Crassum, tribūnum milītum, (*Ariminum*) _____ mittit.
7. (*Athēnae*) _____ multa templa erant.
8. Cīvēs (*Athēnae*) _____ (*templum*) _____ veniēbant, ut sacrificārent.
9. Dux (*Rōma*) _____ in prōvinciam discēdit.
10. Lēgātī ad ducem (*Corinthus*) _____ veniunt.
11. Magistrātus omnēs cīvēs (*forum*) _____ convocābit.
12. Nōbilēs (*urbs*) _____ (*rūs*) _____ discēdēbant et (*rūs*) _____ ōtium capiēbant.
13. Multī in pūblicō id, quod (*domus*) _____ dīcēbant, dīcere nōn poterant.

18. Přeložte do češtiny. Číslovky uvedené číslicí přepište slovy.

1. Ibi Orgetorigis fīlia atque 1 ē filiīs capitur. (podle Caes. *Gall.* 1, 26, 4)
2. Captīvōrum circiter 20 milia Haeduīs Arvernīsque reddit. (Caes. *Gall.* 7, 90, 3)
3. Tria haec in omnī morbō gravia sunt: metus mortis, dolor corporis, intermissiō voluptātum. (Sen. *epist.* 78, 6)
4. 3400 hostēs caeduntur, capiuntur 800 ferē et 30, signa capiuntur tria et vīgintī. (podle Liv. 10, 14, 21)
5. Ad glōriam aut fāmam nōn est satis ūnūs opīniō. (Sen. *epist.* 102, 13)
6. Exercitūs hostium, ūnus ab urbe, alter ā Galliā obstant. (Sal. *Catil.* 58, 6)
7. Magnam rem putā ūnum homīnem agere. (Sen. *epist.* 120, 22)
8. Sōlī lūnaeque plūrimum dēbeō, et nōn ūnī mihi oriuntur. (Sen. *epist.* 73, 6)
9. Summus dolor plūrēs diēs manēre nōn potest? (Cic. *fin.* 2, 28, 93)
10. Dēfendit posteā Licīniam virginem, cum annōs 27 nātus esset. (Cic. *Brut.* 160)
11. Sīc Alcibiadēs annōs circiter 40 nātus moritur. (podle Nep. *Alc.* 10, 6)
12. Mātrem āmittit in primō cōsulātū, sorōrem Octāviam 54. agēns aetātis annum. (Suet. *Aug.* 61, 2)
13. Annō 551. ab urbe conditā bellum cum rēge Philippō geritur. (podle Liv. 31, 5, 1)

19. Přeložte do latiny

1. Jaká kniha se ve škole čte jako první ze všech?
2. To jediné ti toužím říct.
3. Když nepřátelé viděli, že se k nim blíží 100 našich lodí, připravovali bitvu.
4. Je známo, že nikdo nemůže pronásledovat dva zajíce.
5. Přesvědčovali jsme je, aby kvůli zločinu jednoho netrestali ostatní.
6. V oné oblasti žilo tehdy deset tisíc lidí.
7. Onen slavný spisovatel uměl už v pěti letech číst a psát.
8. Rychlá pomoc může být lepší než tisíc slov.

¹¹⁰ Cena, za kterou se něco kupuje nebo prodává, je ve tvaru ablativu bez předložky.

9. Cicero je v roce 43 zabit, protože se snažil hájit republiku a kritizoval (káral) M. Antonia.
10. Posílal dopisy z Athén do Říma.
11. Vergilius cestoval (*iter facere*) do Athén.
12. V Athénách i v Římě žili slavní spisovatelé.
13. Spěcháme domů, doma budeme odpočívat.
14. Z Říma do Kartága je dlouhá cesta.
15. Mladíci často přicházeli z venkova do Říma.
16. Apollón a Diana byli uctíváni na Délu.

20. Přečtěte text a splňte požadované úkoly¹¹¹

Provincia „ignota“ (podle Caesara,¹¹² upraveno)

Určete na základě údajů v textu, o kterou provincii se jedná

Hominum est infinita multitudo creberrimaque aedificia fere Gallicis similia, pecorum numerus ingens. Aere utuntur importato. Materia omnis generis ut in Gallia est praeter fagum atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare fas non putant. Haec tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora quam in Gallia remissioribus frigoribus.

Ea provincia **natura** triquetra, **cuius** unum latus est contra Galliam. In **hac** parte provinciae est Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves adpelluntur. Ex occidente est Hibernia insula, dimidio minor quam **ea provincia**. Omnis provincia est in circuitu vicies centum milium passuum.

Ex omnibus incolis longe sunt humanissimi, **qui** Cantium incolunt, **quae** regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnes vero **se** incolae provinciae vitro inficiunt, quod caeruleum efficit colorem, atque **hoc** horribiliores sunt in pugna aspectu. Capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius. **Uxores** habent deni duodenique inter **se** communes.

Odpovězte na následující otázky

1. Určete typ číslovky.
2. Jakého rodu je substantivum *fagus*?
3. Najděte komparativy a superlativy adjektiv a adverbí. Které superlativy jsou absolutní? Vyskytuje se u některého komparativu či superlativu zesilovací výraz?
4. Jaký význam má sloveso *vivere* ve spojení *lacte et carne vivunt*?
5. Určete rod, číslo a pád zvýrazněných zájmen. Uveďte rovněž druh zájmena (osobní, vztažné, ukazovací,...).
6. Je v textu věta účelová?
7. V jakém pádě jsou substantiva *uxores*, *natura* a *provincia* ve spojení *quam ea provincia*?
8. Jak se dnes jmenuje *Cantium* a *Hibernia*?

Jak se v latině označují světové strany?

Přiřaďte české a latinské výrazy:

merīdiēs	sever
occidēns	jih
oriēns	západ
septentriōnēs	východ

Vychází výraz *occidēns* ze slovesa *occīdō, ere, cīsī, cīsūm*? Proč?

¹¹¹ Od této lekce nadále nebudou v originálních i upravených textech uváděny délky. Texty se tedy budou blížit podobě, s jakou se čtenář setká v edicích latinských textů. Totéž se týká i zadání úkolů, které přímo souvisí s textem.

¹¹² Gaius Iulius Caesar. *Commentarii belli Gallici* 5, 12, 3–14, 5. (Caes. *Gall.* 5, 12, 3–14, 5)

Odhadněte nebo určete, jakou barvu označují následující slova

albus, a, um	nix alba
niger, gra, grum	nigra nox, equus niger, capillī nigrī
caeruleus, a, um	caelum caeruleum, mare caeruleum
ruber, bra, brum	Per Egyptum ad Mare rubrum venīre potes.
viridis, e	herbae viridēs, arborēs viridēs
flāvus, a, um	sōl flāvus, capillī flāvī
purpureus, a, um	Color purpureus color rēgum putābātur.
cānus, a, um	Senibus saepe capillī cānī sunt.

Víte, k jaké barvě jsou synonymní označení *niveus* a *candidus*? Jak souvisí slovo kandidát s adjektivem *candidus*?

Slovní zásoba

abiēs, etis, f.	jedle
adpellō/appellō, ere, pulī, pulsum	přihánět, přiřázet, přistávat (s lodí)
ānser, eris, m.	husa
caeruleus, a, um	modrý
circuitus, ūs, m.	obvod
differō, ferre	lišit se (nepravidelné sloveso)
▪ differunt	liší se
frūmentum, ī, n.	obilí
gallīna, ae, f.	slepice
gustō, āre, āvī, ātum	ochutnávat, jíst
importātus, a, um	dovezený
inferior, ius	spodnější, níže položený, dolní, horší
inficiō, ere, fēcī, fectum	barvit, napouštět barvou, nakazit
īnfīnītus, a, um	nekonečný, neomezený, velmi velký
labrum, ī, n.	ret
lac, lactis, n.	mléko
lepus, oris, m.	zajíc
locus, ī, m.	místo
▪ pl. locī, ōrum, m.	místa (v knihách, filozofický význam)
▪ pl. loca, ōrum, n.	krajina, místa (v přírodě)
maritimus, a, um	mořský, přímořský
pecus, oris, n.	dobytek, brav
pellis, is, f.	kůže
prōmissus, a, um	splývající, dlouhý (o vlasech)
rāsus, a, um	vyholený
remissus, a, um	uvolněný, mírný, klidný
serō, ere, sēvī, satum	sít, zasít
superior, ius	hořejší, horní
temperātus, a, um	mírný, přiměřený, střídmý
▪ loca temperātiōra	mírnější podnebí
triquetrus, a, um	třírohý
vestiō, īre, īvī, ītum	oblékat
vestītus, a, um	oblečený
vitrum, ī, n.	sklo, boryt (rostlina, ze které se získávalo modré barvivo)

Živá slova

Bis dat, qui cito dat.

Leges duodecim tabularum.

Primus inter pares.
 Septem artes liberales.
 Tres faciunt collegium.
 Unus pro omnibus, omnes pro uno.
 Testis unus, testis nullus.
 Unum et idem.

tabula, ae, f. ▪ tabulae, ārum, f.	deska, tabule ▪ zápis, spis, listina apod.	tabule
liberālis, e	slušný, laskavý, ušlechtilý, zde: svobodný	liberalismus
collēgium, iī, n.	sbor, spolek	kolegium

19. lekce

Gramatika

INDIKATIV PERFEKTA AKTIVA

PERFEKTNÍ KMEN

Tvary latinského slovesa se člení do dvou systémů, do systému přítomného a perfektního. Dosud probírané tvary patří do systému přítomného, protože jsou tvořeny od přítomného kmene. Latinské sloveso však má i perfektní a supinový kmen, od nichž se tvoří tvary perfektního systému. Perfektní a supinový kmen je nutné zjistit ze slovníku, nelze ho odvodit na základě příslušnosti slovesa ke konjugaci. Ve slovesné řadě jsou tvary uvedeny v pořadí infinitiv – perfektum – supinum, např. *laudō, āre, āvī* (indikativ perfekta), *ātum* (supinum). Některá slovesa nedisponují všemi tvary.

V této lekci se budeme zabývat perfektním kmenem a indikativem perfekta aktiva. Původ latinského perfekta z aoristu a perfekta se odráží v různorodosti perfektních kmenů. Latinský perfektní kmen může být tvořen šesti způsoby, které procházejí napříč konjugacemi.

Zakončení na -v-: je typické pro slovesa 1. a 4. konjugace, vyskytuje se však i u jiných sloves.

- *laudō, āre, laudāvī, laudātum* „chválit“
- *deleō, ēre, delēvī, delētum* „ničit“
- *petō, ere, petīvī, petītum* „žádat“
- *audiō, īre, audīvī, audītum* „slyšet“

Zakončení na -u-: objevuje se častěji u sloves 2. konjugace, ale i u jiných konjugací.

- *moneō, ēre, monuī, monitum* „napomínat“
- *domō, āre, domuī, domitum* „krotit“
- *colō, ere, coluī, cultum* „ctít“
- *aperiō, īre, aperuī, apertum* „otvírat“

Zakončení na -s-: pochází z původního aoristu, vyskytuje se nejčastěji u sloves 3. konjugace, ale je zastoupeno i u 2. a 4. konjugace. V kontaktu se -s- dochází k řadě hláskových změn.

- *scribō, ere, scripsī, scriptum* „psát“
- *regō, ere, rēxi, rēctum* „řídít“
- *claudō, ere, clausī, clausum* „zavírat“
- *premō, ere, pressī, pressum* „tísnit, tlačít“
- *rīdeō, ēre, rīsī, rīsum* „smát se“
- *vinciō, īre, vīnxī, vīnctum* „svazovat“

Zdloužení kmenového vokálu: kmenový vokál se dluží a někdy také mění, tento typ je zastoupen u 2. – 4. konjugace.

- *legō, ere, lēgī, lēctum* „číst“
- *caveō, ēre, cāvī, cautum* „dát si pozor“
- *veniō, īre, vēnī, ventum* „přicházet“
- *agō, ere, ēgī, āctum* „hnát, dělat“

Reduplikace: ve tvaru dojde ke zdvojení některé části, obvykle začátku slova. Ve slově může dojít k některým dalším hláskovým změnám.

- *tendō, ere, tetendī, tentum* „napínat“
- *currō, ere, cucurrī, cursum* „běžet“
- *mordeō, ēre, momordī, morsum* „kousat“

- *pellō, ere, pepulī, pulsum* „zahnat“
- *vendō, ere, vendidī, venditum* „prodávat“
- *stō, āre, stetī, –* „stát“

Perfektní kmen je stejný jako kmen prezntní: dochází k tomu zejména u některých sloves 3. konjugace.

- *statuō, ere, statuī, statūtum* „stanovit“
- *dēfendō, ere, dēfendī, dēfēnsūm* „bránit“
- *solvō, ere, solvī, solūtum* „uvolnit“

Povědomí o různých způsobech tvoření perfekta může pomoci při hledání ve slovníku, a to zvláště u sloves, jejichž tvary se v perfektu výrazněji odlišují od prezntního kmene.

PERFEKTUM

Latinské perfektní je minulý čas, který představuje minulé děje jako dokončené. Mluvčí pomocí perfekta popisuje děje jako uzavřený celek, z pohledu „vnějšího komentátora“. Imperfektní proti tomu líčí děje v jejich průběhu, „zevnitř“, jakoby se mluvčí přemísťoval doprostřed probíhajícího děje. Některé situace jsou typicky zobrazovány pomocí imperfekta (např. popisy, opakované děje), jiné pomocí perfekta (např. děje jednorázové, „rychlé“). Rozhodující však není povaha děje v reálném světě, ale záměr mluvčího, jak chce děj podat. Proto se např. i děje jednorázové mohou vyskytnout v imperfektu.

Latinské perfektní vzniklo sloučením aoristu (vyjadřuje dokončené děje v minulosti) a perfekta (vyjadřuje minulé děje mající důsledky do přítomnosti). S tím souvisí i škála jeho významů a použití. Někdy se rozlišuje tzv.

- perfektní logické: vyjadřuje minulé děje mající těsnou souvislost se stavem v přítomnosti
- perfektní historické: vyjadřuje ukončené děje v minulosti (viz výše)

Perfektní logické se obvykle uplatňuje u několika sloves, např. perfektní od *discere* znamená „naučil jsem se, a tedy vím“, perfektní od *cōgnōscere* „poznal jsem, a tedy vím“, od *oblīvīscī* „zapomněl jsem, a tedy nevím“. Mezi logická perfekta lze zařadit i tzv. präteritoprézntní slovesa, která mají tvar indikativu perfekta, ale význam indikativu prezntu.¹¹³

Překlad

Izolované tvary perfekta se do češtiny obvykle překládají **minulým časem dokonavých sloves**. Latinské perfektní a minulý čas českých dokonavých sloves však nejsou zcela ekvivalentní, protože časovo-vidový systém je v obou jazycích nastaven odlišně. Při překladu souvislých textů je proto nutné volit takové výrazové prostředky, které co nejlépe vyjádří původní význam. Některá česká slovesa navíc nemají vidové protějšky (např. „být“, „mít“, „chtít“, „moci“).

INDIKATIV PERFEKTA AKTIVA

Indikativ perfekta aktiva se tvoří přidáváním koncovek perfekta k perfektnímu kmeni, který vznikne odtržením koncovky *-ī* od tvaru uvedeného ve slovníku. Koncovky perfekta aktiva *-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt* jsou stejné pro slovesa všech konjugací i pro většinu nepravidelných sloves.

sg.	1.	laudāv-ī pochválil jsem	monu-ī napomenul jsem	scrīps-ī napsal jsem	lēg-ī přečetl jsem	pepul-ī zahnal jsem	dēfend-ī ubráníl jsem
	2.	laudāv-istī	monu-istī	scrīps-istī	lēg-istī	pepul-istī	dēfend-istī
	3.	laudāv-it	monu-it	scrīps-it	lēg-it	pepul-it	dēfend-it
pl.	1.	laudāv-imus	monu-imus	scrīps-imus	lēg-imus	pepul-imus	dēfend-imus
	2.	laudāv-istis	monu-istis	scrīps-istis	lēg-istis	pepul-istis	dēfend-istis

¹¹³ V latině je pouze několik takových sloves, a proto je zatím ponecháváme stranou.

3.	laudāv-ērunt	monu-ērunt	scrīps-ērunt	lēg-ērunt	pepul-ērunt	dēfend-ērunt
----	--------------	------------	--------------	-----------	-------------	--------------

Perfektum slovesa esse a složenin

Sloveso *esse* má perfektum *fuī*, koncovky v jednotlivých osobách jsou zcela pravidelné.

sg.	1.	fu-ī „byl jsem“
	2.	fu-istī
	3.	fu-it
pl.	1.	fu-imus
	2.	fu-istis
	3.	fu-ērunt

Složeniny slovesa *esse* tvoří perfektum spojením předpony s tvary perfekta slovesa *esse*. Časují se pravidelně.

- *dēsum, dēesse, dēfuī* „scházet, nepomáhat“
- *obsum, obesse, obfuī* „škodit“
- *prōsum, prōdesse, prōfuī* „prospívat“
- *praesum, praeesse, praefuī* „stát v čele“

K hláskovým změnám dochází pouze u sloves *abesse, adesse* a *posse*:

- *absum, abesse, āfuī* „být nepřítomen“
- *adsum, adesse, affuī* nebo *adfuī* „být přítomen, pomáhat“
- *possum, posse, potuī* „moci“

Další tvary od těchto sloves se tvoří od kmene *āfu-*, *affu-* nebo *adfu-* a *potu-* (např. *āfuistī* „byl jsi nepřítomen“, *affuimus* „byli jsme přítomni“, *potuērunt* „mohli“).

ROZŠÍŘENÍ

Ve tvarech perfekta aktiva se v 3. osobě plurálu vedle *-ērunt* někdy objevuje koncovka *-ēre* nebo *-ere*, např. *laudāvērunt / laudāvēre / laudāvere* „pochválili“.

U sloves tvořících perfektum pomocí *-v-*, a to zvláště u sloves 4. konjugace zakončených na *-īvī*, někdy dochází k vypuštění *-v-*. Stojí-li po vypuštění vedle sebe dvě *-ii-*, dochází někdy ke stažení na jedno *-i-*. U sloves zakončených na *-āvī* se vyskytují tvary, v nichž je vypuštěna celá slabika *-ve-* nebo *-vi-*. Např.:

- *petiit* místo *petīvit* „požádal“
- *petīstis* místo *petīvistis* „požádali jste“
- *audiērunt* místo *audīvērunt* „uslyšeli“
- *laudāstī* místo *laudāvīstī* „pochválil jsi“
- *negārunt* místo *negāvērunt* „popřeli“

Slovní zásoba

agricultūra, ae, f.	zemědělství
clam	tajně
cōnfirmō, āre, āvī, ātum	potvrdit
cōnsūmō, ere, sūmpsī, sūmptum	spotřebovat, sníst, zničit
contendō, ere, tendī, tentum	směřovat, zamířit, zápasit, soupeřit
convocō, āre, āvī, ātum	svolat
dēdicō, āre, āvī, ātum	zasvěcovat
distribuō, ere, tribuī, tribūtum	rozdělit
edō, ere, edī, ēsum	jíst
ēiciō, ere, iēcī, iectum	vyhodit, vyhnat, vyloučit
eō	tam
ēvādō, ere, vāsī, vāsum	vyjít, uniknout
flōs, flōris, m.	květ, květina
folium, ī, n.	list
frōns, frontis, f.	čelo
glōriōsus, a, um	slavný, chlubitivý
gradus, ūs, m.	krok, stupeň, schod
hospitium, ī, n.	pohostinství, přátelské přijetí
inclūdō, ere, clūsī, clūsum	uzavřít, vložit
īrātus, a, um +dat.	rozzlobený (na koho), rozzuřený
molestus, a, um	obtěžující, jsoucí na obtíž, nepříjemný
▪ molestus esse	▪ obtěžovat, být na obtíž
mūnus, eris, n.	povinnost, dar, služba, úřad
oppōnō, ere, posuī, positum	postavit, položit proti čemu
peregrīnus, ī, m.	cizinec
permittō, ere, mīsī, missum	dovolit
pervenīō, īre, vēnī, ventum	dojít, dospět, dorazit, dostat se (někam)
postquam	po té, co; když
praestō, āre, stitī, stitum	předčit, vynikat, vykonávat, poskytovat, dávat
praetereā	kromě toho, mimo to
puerīlis, e	dětský
quālis, e	jaký
resistō, ere, stitī, –	odporovat, klást odpor
rumpō, ere, rūpī, ruptum	zlomit, protrhnout, prasknout
saxum, ī, n.	skála, balvan
tempestās, ātis, f.	bouře, počasí
vindicō, āre, āvī, ātum	osvobodit, chránit (někoho), mstít se (tj. chránit mstou), přivlastňovat si, požadovat pro sebe

Cvičení

1. Roztřídte slovesa podle způsobu tvoření perfekta

vincō, currō, dēleō, mittō, condō, narrō, dēfendō, timeō, ignōscō, clāmō, doceō, videō, petō, negligō, fleō, parō, subigō, statuō, tangō, cantō, pāreō, caveō, obsideō, gerō, fugiō, vertō, iaciō, sentiō, mūniō, dēcernō, pōnō

2. Uveďte, od jakého slovesa jsou utvořena následující perfekta. U sloves s předponou uveďte i základní sloveso.

cecidī, mānsistī, occīdit, prōfuistī, irrīsērunt, coēgī, ēlēgī, timuērunt, adiūvērunt, audīvērunt, pepulistis, vēndidit, āfuērunt, perfēcērunt, affēcistis, iacuimus, iēcistis, respondit, errāvī, crēdidērunt, didicimus, intellēxistī, cessī, dīvīsērunt, ambulāvit, sustulērunt, dēposuērunt, cecīdit

3. K tvarům přezentu doplňte tvary perfekta

colitis, adest, dēfendimus, es, putātis, possunt, redditis, agis, pellunt, narrās, cōgō, dēlēmus, pūniunt

4. K tvarům perfekta uveďte tvary indikativu přezentu (zachovejte osobu, číslo a rod)

monuērunt, fēcit, lēgimus, appellāvistī, petīvimus, mīsistī, ēgit, dīxistis, fuit, cupīvī, iacuimus, scrīpsit, quiēvimus, placuit, cecidērunt, expulit

5. Rozhodněte, zda se jedná o sloveso či jméno (zohledněte dlouhé a krátké vokály). Je-li více možností, zdůvodněte.

reliqui, relinqui, relinquis, reliquis, legi, regni, regi, servi, servis, vivis, laudis, laboris, laboras, tribui, duci, duxi, nuntio

6. Škrtněte tvar, který nepatří do řady (zohledněte délky)

tribui, solvi, statui, agi
 destituit, monuit, timuit, construit
 putavit, vivit, movit, cavit
 vinximus, vincimus, egimus, legimus
 veni, elegi, emi, regi
 laedit, audit, vidit, reddit, ludit, offendit

7. Přeložte řady slovesných tvarů

přicházel – přichází – bude přicházet – at' přichází – nepřicházel by
 přišel – přijde – at' přijde – kéž by nepřišel
 byli – jsou – budou – at' nejsou – kéž by nebyli
 posíláme – pošleme – poslali jsme – posílali jsme – poslali bychom – at' neposíláme
 ničíš – zničil jsi – není! – kéž bys zničil – zničíš – ničil jsi
 zaháněli jste – zahnali jste – budete zahánět – zaháníte – zahnali byste – zahánějte! – kéž zaháníte
 ustanovil jsem – neustanovím – stanovuji – stanovil bych – stanovoval jsem

8. Slovesa v závorce dejte do správného tvaru

- Philosophus pīncipēs cīvitātis monuit, nē īrātī dē summīs rēbus cōnsilium (*capere*) _____.
- Eōs obsecrābat, nē iūs iūrāndum (*neglegere*) _____.
- Eōs hortābāmur, ut inimīcīs suīs (*resistere*) _____.

4. Cum folia arborum (*cadere*) _____ vidēret, omnia ad iter parāre (*incipere*) _____, ut Rōmam ante hiemem (*pervenire*) _____.
5. Medicī saepe iīs, quī somnum capere nōn (*posse*) _____, suādent, nē vesperī multum (*cēnāre*) _____.
6. Cavē, nē (*cadere*) _____.
7. Dux militibus (*imperāre*) _____, ut longius prōcēderent et castra hostium capere studērent.
8. Saepe ā sapientibus (*monēre*) _____, nē discere dēsīnāmus.
9. Philosophus putābat multōs ad sapientiam pervenire (*posse*) _____.
10. Tibi ter dīxī, nē molestus (*esse*) _____.
11. Tibi ter dīxī tē nunc molestum (*esse*) _____.
12. Seneca (*scribere*) _____ ūnum diem gradum vītāe esse. (podle Sen. *epist.* 12, 6)
13. Vōbīs (*persuādēre*) _____, nē lēgēs illiūs societātis rumpētis.
14. Sī ei licēret, cōnsulātum certē (*petere*) _____.

9. Označená slova nahrad'te synonymními výrazy ve správném tvaru tak, aby zůstal význam věty zachován

1. Hoc ei maximē **obfuit**.
2. Ille iūdicēs **rogāvit**, nē sē in exilium **ēicerent**.
3. Graeci honōrēs deōrum tribuunt iīs virīs quī tyrannōs **necāvērunt**. (podle Cic. *Mil.* 80)
4. Vitia aliōrum **castīgāvērunt**, sua neglēxērunt.
5. Hoc tē scīre **putāvī**.
6. Ibi decem domōs novās **aedificāvit** et sociīs suīs dedit.
7. Ei persuāsī, nē id **faceret**.
8. Cum **sentiret** sē ā lēgātīs dēcipi, eōs **poenā affecit**.
9. Cīvēs ōrātōrem **petunt**, nē iūra sua dēfendere **dēsīnat**.

10. Místo prézentu historického doplňte perfektum

1. Caesar fīnītīmās prōvinciās in potestātem suam redigit.
2. Mīlitēs Rōmānī, cum hostēs castra capere cōnārentur, fortissimē resistunt et eōs in fugam vertunt.
3. Dīmittit ad fīnītīmās civitātēs nuntiōs Caesar. (Caes. *Gall.* 6, 34, 8)
4. Cum ad urbem hostēs appropinquārent, prīncipēs servōs arcem mūnīre cōgunt.
5. Caesar multīs inimicīs suīs parcit et veniam iīs dat.
6. Cum nōn longē ā castrīs abesset, nuntiī dē victōriā ad sē veniunt.

11. Odhadněte, kdo je autorem výroku, a dejte do závislosti na uvedených výrazech

In fugā foeda mors est, in victōriā glōriōsa.

Īra muliebre¹¹⁴ maximē ac puerīle vitium est.

Magna dī cūrānt, parva neglegunt.

Ōtium sine litterīs mors est et hominis vīvī sepultūra.¹¹⁵

1. Cicero in ōrātiōne in Antōnium dīxit
2. In librō Dē nātūrā deōrum Cicero scrīpsit
3. Seneca putāvit
4. Seneca mulierēs multum nōn aestimābat, nam scrīpsit

12. Najděte chyby a opravte je

1. Vōbīs dīcam id quod intellēgī, iūdicēs. (podle Cic. *Verr.* II 1, 23)
2. Ipse inter media tēla hostum ēvāsīt. (podle Liv. 29, 33, 7)

¹¹⁴ *muliebris*, e „ženský“

¹¹⁵ *sepultūra*, ae, f. „pohřbívání, pohřeb“

3. Multī philosophī hominēs sapientēs nullā rē perturbāre posse dīcēbant.
4. Nē dīcās ea, quod vēra nōn putās.
5. Itaque eum in Rōmā libentissimē vīdī. (Cic. *fam.* 13, 67, 1)
6. Litterārū exemplū, quās ad Pompeiū scrīpsī, mīssī tibi. (Cic. *Att.* 3, 8, 4)
7. Tyrannū ibi cum omnibus cōpiīs exspectantū invēnērunt. (podle Liv. 32, 39, 8)

13. Přeložte do češtiny

1. Caesar dīxit: „Vēnī, vīdī, vīcī.“
2. Neque vērō hoc solum dīxit, sed ipse et sēnsit et fēcit. (Cic. *de orat.* 1, 229)
3. (Hamilcar) effēcit ut (Hamilcar) imperātor cum exercitū in Hispaniam mitterētur, eōque sēcum dūxit filiū Hannibalem annōrum novem. (Nep. *Ham.* 3, 1)
4. Fortūna vīrēs ipsa cōsūmpsit suās. (Sen. *Ag.* 698)
5. Ego cum tē quaererem, servae tuae crēdidī tē domī nōn esse. (podle Cic. *de orat.* 2, 276)
6. Ā tē litterās crēbrō ad mē scrībī videō, sed omnēs ūnō tempore accēpī. (Cic. *Att.* 4, 6, 2)
7. Ego dē meīs ratiōnibus ad tē scrīpsī antea dīlīgenter. (Cic. *Att.* 1, 2, 1)
8. Accēpimus tuās litterās, quibus nōs hortāris ut celerius Brundisium veniāmus. (podle Cic. *Att.* 8, 11D, 4)
9. Cum magna in altō (marī) tempestās esset, vīs ventōrum in Rhodiōrum portum nāvem coēgit. (podle Cic. *inv.* 2, 32, 98)
10. Nam posteā mē ut sibi essem lēgātus, nōn solum suāsit, vērū etiam rogāvit. (Cic. *prov.* 42)
11. Homērum Colophoniī civem esse dīcunt suum, Chiī suum vindicant, Salamīniī repetunt, Smyrnaei vērō suum esse cōfirmant itaque etiam dēlubrum¹¹⁶ eius in oppidō dēdicāvērunt, permulti¹¹⁷ aliī praeterea pugnāt inter sē atque contendunt. (Cic. *Arch.* 19)

14. Přeložte do latiny

1. Včera jsem dostal od tebe dopis, který jsem s velkou nadějí očekával.
2. Konzulové svolali všechny občany na náměstí, aby jim oznámili, že stát je v nebezpečí.
3. Ti, kteří se snažili zmocnit vlády, vyhnali z obce všechny vynikající občany.
4. Nepřišel jsem proto, abych tě káral, ale abych ti pomohl.
5. Často jsme napomínáni, abychom se nerozvážně a pošetile (tj. hloupě) nesnažili mít všechno, co mají ostatní lidé.
6. Když jsi byl pryč, nemohl jsem nic dělat.
7. Nikdy neviděl svého otce, ale je mu velmi podobný.
8. Senát rozhodl, aby konzulové vytáhli do provincií.
9. Nikdo ti nedovolil, aby ses dopouštěl křivd.
10. Pochopil jsem, že nic není lepšího než přátelství a věrnost.

15. Přiřaďte životopisné údaje k historickým osobnostem

Caesar, Nerō, Catō

Brutus eum in senātū occīdit.

Christiānōs¹¹⁸ persecūtus est.

Cum Pompeiō pugnāvit et exercitum eius vīcit.

Forum novum Rōmae condidit.

Gallōs vīcit et Galliam subēgit.

Hominēs, quī artibus et litterīs Graecīs studēbant, reprehendēbat, sed ipse in senectūte linguam Graecam discere incēpit.

Librum Dē agricultūrā scrīpsit.

¹¹⁶ *dēlubrum*, *ī, n.* „chrám, svatyně“

¹¹⁷ *permultus*, *a, um* „velmi četný, mnohý“

¹¹⁸ *Christiānus*, *ī, m.* „křesťan“

Mātrem suam interfēcit.
 Monēbat Rōmānōs, ut contrā Carthāginiēnsēs pugnārent.
 Seneca philosophus magister eius fuit.
 Urbem Rōmam incendit et clādem Troiae cantāvit.
 Veterēs mōrēs Rōmānōrum laudābat.

16. Přečtete text a splňte požadované úkoly

De Ulixē (Hyginus,¹¹⁹ upraveno)

Vyberte správné tvary

Ulixes cum ab Ilio in patriam Ithacam reverteretur, propter tempestatem ad Ciconas venit, **quorum** oppidum expugnavit praedamque sociis distribuit. Inde ad Lotophagos, homines (*minimum, minime*) malos, qui loton, florem ex foliis procreatum, edebant. Id cibi genus magnam suavitatem praestabat. Qui id gustabant, oblivionem capiebant domum reditionis. (*Duo, duos*) socii Ulixis, cum gustarent herbas, non poterant ad naves reverti, itaque Ulixes eos vinxit et ad naves reduxit.

Inde ad Cyclopem Polyphemum, Neptuni filium, venit. Huic augur Telemus respondit, ut (*caveat, cavet, caveret*), ne ab Ulixē **excaecaretur**. Hic (*media, medio, dimidio*) fronte unum oculum habebat et carnem humanam epulabatur. Qui postquam **pecus** in speluncam redegit, saxum (*ingentem, ingens*) ad ianuam opponebat. Qui Ulixem cum sociis inclusit sociosque eius consumere coepit. Ulixes cum (*videbat, videret, vidit*) eius **immanitati** atque feritati resistere se non posse, vino, quod a Marone habebat, eum inebriavit seque Neminem vocari dixit. Itaque cum Ulixes oculum eius trunco ardenti exureret, ille clamore suo ceteros Cyclopas convocavit eisque dixit: „Nemo me excaecat“. **Illi** credentes se ab eo irrideri Polyphemum neglexerunt. At Ulixes socios (*eius, suos, eos*) ad pecora alligavit et ipse se ad arietem et ita discesserunt et fugerunt ad Aeolum Hellenis filium, qui ab Iove ventorum potestatem habebat.

Is Ulixem hospitio **libere** accepit follesque ventorum ei plenos munere dedit. Socii vero **credentes** aurum argentumque in follibus esse, folles clam solverunt ventique evolaverunt. Rursum ad Aeolum venit, sed Aeolus eum eiecit, quod putabat Ulixem numen deorum **infestum** habere. Aeolus naves eius undecim confregit, sed ipse Ulixes evasis in insulam Aenariam ad Circen Solis filiam, quae hominibus potionem dabat et eos in feras bestias commutabat.

Odpovězte na otázky

1. Uveďte, od jakých základních sloves jsou odvozeny tvary *inclusit, discesserunt, redegit, confregit, reduxit, distribuit, commutabat*. Doplňte ke každému ze sloves tvar základního slovesa se zachováním osoby, čísla, času, způsobu a rodu.
2. Jaký je rozdíl mezi *quod* ve větě „*quod putabat...*“ a ve větě „*quod a Marone habebat...*“?
3. Pokuste se najít vysvětlení pro zakončení akuzativu slov *Ciconas* a *Cyclopas* na *-as* a zakončení akuzativu *Circen* na *-en*.
4. Najděte akuzativy s infinitivem. Na jakých slovesných tvarech závisí?
5. Určete tvary tučně označených slov (*quorum, excaecaretur, pecus, immanitati, illi, libere, credentes, infestum*).
6. Seřadte chronologicky postavy, které Odysseus navštívil (pozor na přepis řeckých jmen): Aiolos, Kikonové, Kirké, Lotofagové, Polyfemos
7. Uveďte alespoň jedno jméno postavy, která je v textu zmiňována, ale Odysseus ji nenavštívil.
8. Kdo byl Polyfemovým otcem?
9. Odkud Odysseus pocházel?

Vyberte pravdivá tvrzení

1. Aiolos Odyssea vždy laskavě přijal.

¹¹⁹ Hyginus. *Fabulae* 125, 1–8. (Hyg. *fab.* 125, 1–8)

2. Kirké byla dcerou boha Héliá.
3. Kykloповé nepomohli Polyfemovi, protože si mysleli, že zešílel.
4. Polyfemos nevěděl, že mu ze strany Odyssea může hrozit nějaké nebezpečí.
5. Odysseovi druhové toužili po zlatu a stříbru.
6. Odysseus přišel o 12 lodí.
7. Odysseus se nedělil se svými druhy o válečnou kořist.
8. Odysseus se vracel z Tróje.
9. Lotofagové byli velmi zlomyslní.
10. Lotos má sladkou chuť.

Slovní zásoba

alligō, āre, āvī, ātum	přivázat, připoutat, spoutat
ārdēns, entis	hořící, žhnoucí, ohnivý
ariēs, ētis, m.	beran
augur, uris, m.	věštec z letu ptáků, věštec
Ciconēs, um, m.	Kikonové (thrácký národ)
clam	tajně
coepit (nepravidelné sloveso)	začal
commūtō, āre, āvī, ātum	změnit, vyměnit
cōnfringō, ere, frēgī, frāctum	zlomit, rozbít, zničit
Cyclōps, ōpis, m.	Kyklop
epulor, ārī, ātus sum	jíst, hodovat
ēvolō, āre, āvī, ātum	vyletět, vyřítit se, uniknout
excaecō, āre, āvī, ātum	oslepit
exūrō, ere, exussī, exustum	vypálit
feritās, ātis, f.	divokost, krutost
follis, is, m.	měch (k rozdmýchání ohně)
gustō, āre, āvī, ātum	ochutnávat, jíst
iānua, ae, f.	dveře, vchod
immānitās, ātis, f.	divokost, ukrutnost, ohromné rozměry
inebriō, āre, āvī, ātum	opít
īnfestus, a, um	nepřátelský, ohrožený
īlberē	svobodně, bezuzdně, upřímně, bez obalu
lōtos, ī, f. (ak. lōton)	lotos
nūmen, inis, n.	pokyn, rozkaz, božská vůle, boží moc, božstvo
oblīviō, ōnis, f.	zapomenutí, zapomnění
▪ obliviōnem +gen. capere	zapomenout na co
pecus, oris, n.	dobytek, ovce, brav
pōtiō, ōnis, f.	nápoj
prōcreātus, a, um	vytvořený
redigō, ere, ēgī, āctum	zpět hnát, přivést, uvést v nějaký stav
reditiō, ōnis, f.	návrat
revertor, ī, revertī, –, reversūrus	vrátit se
rūrsum	znova, opět
spēlunca, ae, f.	jeskyně
suāvitās, ātis, f.	sladkost, sladká chuť, příjemnost
truncus, ī, m.	kmen, kůl, tyč
Ulixēs, is, m.	Odysseus

Živá slova

Diem perdidī.

Invenit et perfecit.

Oleum et operam perdidit.

Veni, scripsi, vixi.

Veni, vidi, vici.

DDD = Dono dedit dedicavit.

Ed. = Edidit.

Fec. = Fecit.

Pinx. = Pinxit.

dēdicō, āre, āvī, ātum	slavnostně ohlašovat, zasvěcovat	dedikovat, dedikace
perdō, ere, perdidī, perditum	zahubit, zkažit, ztratit	
pingō, ere, pinxī, pictum	malovat	piktogram, Orbis pictus

20. lekce

Gramatika

INDIKATIV PERFEKTA PASIVA

Zatímco v přezentním systému se pasivum tvoří pomocí koncovek, v perfektním systému jsou pasivní tvary tzv. analytické, tj. skládají se ze dvou slov – z participia perfekta pasiva a tvarů slovesa *esse* v příslušném čase a způsobu.

PARTICIPIUM PERFEKTA PASIVA

Participium perfekta pasiva se tvoří od supina, které je ve slovníku uvedeno za tvarem perfekta. Podobu supina nelze automaticky odvodit, a proto je nutné se ho u každého slovesa naučit. Význam supina a jeho použití bude vysvětleno v 23. lekci.

Participium perfekta pasiva se tvoří tak, že se od supina odtrhne koncové *-um*, čímž vznikne supinový kmen. K němu se následně přidávají koncovky *-us*, *-a*, *-um*.

slovesná řada	supinum	supinový kmen	participium perfekta pasiva
laudō, āre, āvī, ātum	laudātum	laudāt-	laudātus, a, um
moneō, ēre, uī, monitum	monitum	monit-	monitus, a, um
scrībō, ere, scrīpsī, scrīptum	scrīptum	scrīpt-	scrīptus, a, um
pellō, ere, pepulī, pulsum	pulsum	puls-	pulsus, a, um
agō, ere, ēgī, āctum	āctum	āct-	āctus, a, um

Slovesa, která nemají supinum, nemohou vytvářet participium perfekta pasiva.

Participium perfekta pasiva patří svým zakončením a skloňováním mezi adjektiva 1. a 2. deklinace. Se jménem, ke kterému náleží, se shoduje v rodě, čísle a pádě.

Význam a překlad participia perfekta pasiva

Zatímco participium přezentu aktiva vyjadřuje děj aktivní a současný, vyjadřuje participium perfekta pasiva obvykle děj pasivní a předčasný (tj. děj, který se odehrál nebo odehraje před dějem hlavního slovesa). Označení „participium perfekta“ neznámá, že se jedná pouze o minulé děje. Může vyjadřovat i děj, který nastane před jiným dějem budoucím.

Participium perfekta, např. *laudātus, a, um*, lze do češtiny přeložit několika způsoby:

- pomocí vztažné věty: „(ten), který byl pochválen“
- přídavným jménem slovesným: „pochválený“
- přechodníkem: „byv pochválen“
- různými příslovečnými větami, např.: „když byl pochválen“, „protože byl pochválen“, „ačkoliv byl pochválen“. Konkrétní významový odstín se určuje na základě kontextu.
- souřadně připojenou větou hlavní: „byl pochválen a.../a proto...“

Větu *Puer male educātus ā magistrō castigātur* lze tedy přeložit takto:

- Chlapec, který byl špatně vychován, je kárán učitelem.
- Špatně vychovaný chlapec je kárán učitelem.
- Chlapec, byv špatně vychován, je kárán učitelem.
- Protože byl chlapec špatně vychován, je kárán učitelem.
- Chlapec byl špatně vychován, a proto je kárán učitelem.

Participium perfekta deponentních sloves vyjadřuje děj předčasný a aktivní. Větu *Senātor ita locūtus consēdit* proto přeložíme jedním z následujících způsobů:

- Senátor, který takto promluvil, se posadil.
- Senátor takto promluviv se posadil.
- Když senátor takto promluvil, posadil se.
- Senátor takto promluvil a posadil se.

Adjektivizace a substantivizace

Některá participia perfekta se stala adjektivy nebo substantivy. Ve slovníku jsou proto často uváděna jako samostatné heslo. Např.:

- *doctus, a, um* „učení“ od slovesa *doceō, ēre, uī, doctum* „učit (někoho)“
- *ērudītus, a, um* „vzdělaný“ od slovesa *ērudīō, īre, īvī, ītum* „vzdělávat“
- *factum, ī, n.* „čin, skutek“ od slovesa *faciō, ere, fēcī, factum* „dělat“
- *lēgātus, ī, m.* „posel, vyslanec“ od slovesa *lēgō, āre, āvī, ātum* „poslat“

INDIKATIV PERFEKTA PASIVA

Indikativ perfekta pasiva se skládá z participia perfekta pasiva a indikativu přezentu slovesa *esse*. Participium perfekta pasiva se shoduje v rodě, čísle a pádě s podmětem, např.:

laudātus est „byl pochválen“, *laudāta est* „byla pochválena“, *laudātum est* „bylo pochváleno“, *laudātī sumus* „byli jsme pochváleni“, *laudātae sumus* „byly jsme pochváleny“

Příklady časování sloves:

- *laudō, āre, āvī, ātum* „chválit“
- *moneō, ēre, monuī, monitum* „napomínat“
- *dīcō, ere, dīxī, dictum* „říct“
- *pellō, ere, pepulī, pulsum* „zahánět“

sg.	1.	<i>laudātus, a, um</i> sum byl(a) jsem pochválen(a)	<i>monitus, a, um</i> sum byl(a) jsem napomenut(a)	<i>dictus, a, um</i> sum byl(a) jsem řečen(a), řeklo se o mně	<i>pulsus, a, um</i> sum byl(a) jsem zahnán(a)
	2.	<i>laudātus, a, um</i> es	<i>monitus, a, um</i> es	<i>dictus, a, um</i> es	<i>pulsus, a, um</i> es
	3.	<i>laudātus, a, um</i> est	<i>monitus, a, um</i> est	<i>dictus, a, um</i> est	<i>pulsus, a, um</i> est
pl.	1.	<i>laudātī, ae, a</i> sumus	<i>monitī, ae, a</i> sumus	<i>dictī, ae, a</i> sumus	<i>pulsī, ae, a</i> sumus
	2.	<i>laudātī, ae, a</i> estis	<i>monitī, ae, a</i> estis	<i>dictī, ae, a</i> estis	<i>pulsī, ae, a</i> estis
	3.	<i>laudātī, ae, a</i> sunt	<i>monitī, ae, a</i> sunt	<i>dictī, ae, a</i> sunt	<i>pulsī, ae, a</i> sunt

Tvary pro neutra se obvykle používají ve 3. osobě singuláru i plurálu, v přehledu jsou pro úplnost koncovky neutra uvedeny i u ostatních osob.

Sloveso *esse* ani jeho složeniny pasivum nemají.

Tvary perfekta pasiva se překládají minulým časem, ačkoliv je jejich součástí sloveso *esse* v indikativu přezentu. Obdobně i v českém minulém času jsou obsaženy tvary slovesa „být“ v přítomném čase, srov. „pochválil **jsem**“, „byl **jsem** pochválen“.

Českému přítomnému času v pasivu (např. „jsem chválen“) odpovídají v latině tvary indikativu přezentu pasiva tvořené od přezentního kmene pomocí koncovek (např. *laudor, laudāris*).

Deponentní slovesa

Deponentní slovesa mají i v perfektním systému pasivní tvary s aktivním významem. Tvar indikativu perfekta je ve slovesné řadě uveden za infinitivem. Supinum se neuvádí, protože je lze odvodit od participia perfekta:

- *hortor, āri, hortātus sum* „povzbuzovat“
- *vereor, ēri, veritus sum* „bát se“
- *proficīscor, proficīscī, profectus sum* „odejít, vytáhnout“
- *patior, patī, passus sum* „trpět“

Způsob tvoření perfekta a shoda participia s podmětem jsou stejné jako u nedeponentních sloves.

sg.	1.	hortātus, a, um sum povzbudil(a) jsem	veritus, a, um sum dostal(a) jsem strach, bál(a) jsem se	profectus, a, um sum vytáhl(a) jsem	passus, a, um sum vytrpěl(a) jsem
	2.	hortātus, a, um es	veritus, a, um es	profectus, a, um es	passus, a, um es
	3.	hortātus, a, um est	veritus, a, um est	profectus, a, um est	passus, a, um est
pl.	1.	hortātī, ae, a sumus	veritī, ae, a sumus	profectī, ae, a sumus	passī, ae, a sumus
	2.	hortātī, ae, a estis	veritī, ae, a estis	profectī, ae, a estis	passī, ae, a estis
	3.	hortātī, ae, a sunt	veritī, ae, a sunt	profectī, ae, a sunt	passī, ae, a sunt

ROZŠÍŘENÍ

Participium perfekta s aktivním významem

Participium perfekta některých nedeponentních sloves má aktivní význam, např.:

cēnātus, a, um	(ten), který povečeřel, když povečeřel	<i>cēnō, āre, āvī, ātum</i> „večeřet“
prānsus, a, um	(ten), který posnídal, když posnídal	<i>prandeō, ēre, prānsī, prānsus</i> „snídat“
iūrātus, a, um	(ten), který přísahal, když přísahal	<i>iūrō, āre, āvī, ātum</i> „přísahat“

Participium perfekta s aktivním i pasivním významem

Participia perfekta některých deponentních sloves mohou mít aktivní i pasivní význam, např.:

adeptus, a, um	(ten), který získal získaný	<i>adipīscor, ī, adeptus sum</i> „získat“
populātus, a, um	(ten), který zpustošil zpuštěný	<i>populor, ārī, ātus sum</i> „pustošit“
imitātus, a, um	ten, který napodobil napodobený	<i>imitor, ārī, ātus sum</i> „napodobovat“

Participium perfekta vyjadřující současnost

Participia perfekta některých deponentních sloves vyjadřují buď děj současný, nebo děj, který začal a trvá do současnosti (např. „dostal jsem strach a bojím se“). Do češtiny se překládají podle kontextu buď jako předčasná, nebo jako současná s dějem slovesa věty hlavní, např.:

veritus, a, um	(ten), který dostal strach bojící se, mající strach	<i>vereor, ērī, veritus sum</i> „bát se“
ūsus, a, um	(ten), který použil používající	<i>ūtor, ī, ūsus sum</i> „používat“
secūtus, a, um	(ten), který následoval následující	<i>sequor, ī, secūtus sum</i> „následovat“
arbitrātus, a, um	(ten), který se domníval domnívající se	<i>arbitror, ārī, ātus sum</i> „domnívat se“

Vyjádření stavu

Jak bylo řečeno výše, participium perfekta pasiva vytváří dohromady se slovesem *sum* indikativ perfekta pasiva, a překládá se tudíž minulým časem. U některých sloves však může tentýž tvar vyjadřovat jak děj v minulosti, tak stav v přítomnosti, např.:

<i>Porta aperta est.</i>	Brána byla otevřena. (minulý děj)
	Brána je otevřená. (přítomný stav)

Jedná se zejména o slovesa, jejichž participia perfekta fungují zároveň jako adjektiva, viz výše.

Slovní zásoba

adiciō, ere, iēcī, iectum
 adiungō, ere, iūnxī, iūnctum
 ārdēō, ēre, ārsī, –, ārsūrus
 Athēniēnsēs, ium, m.
 captīva, ae, f.
 cēnō, āre, āvī, ātum
 cēnsus, ūs, m.
 circum +ak.
 classis, is, f.
 cōpia, ae, f.
 ▪ cōpiae, ārum, f.
 dēcēdō, ere, cessī, cessum
 dēscribō, ere, scrīpsī, scrīptum
 discribō, ere, scrīpsī, scrīptum
 experior, īrī, pertus sum
 familiāris, e
 ▪ familiāris, is, m.
 ▪ rēs familiāris
 fossa, ae, f.
 frangō, ere, frēgī, frāctum
 gener, erī, m.
 gignō, ere, genuī, genitum
 importō, āre, āvī, ātum
 impūne
 incōgnitus, a, um
 īnfīnītus, a, um
 latrō, ōnis, m.
 minuō, ere, minuī, minūtum
 moror, ārī, ātus sum
 multō, āre, āvī, ātum
 nepōs, ōtis, m.
 ornō, āre, āvī, ātum
 ōstium, īī, n.
 pāstor, ōris, m.
 perterreō, ēre, terruī, territum
 perterritus, a, um +abl.
 pertineō, ēre, tinuī, – ad +ak.

 popular, ārī, ātus sum
 prohibeō, ēre, prohibuī, prohibitum
 quoque
 quotannīs
 sacer, cra, crum
 ▪ sacrum, ī, n.
 sacrōsānctus, a, um
 succēdō, ere, cessī, cessum +dat.
 suffrāgium, īī, n.

přihodit, přidat, připojit
 připojit
 hořet, planout
 Athéňané
 zajatkyňě
 večeřet, jíst
 odhad (majetku), sčítání lidu
 okolo, kolem
 loďstvo
 zásoba, dostatek,
 ▪ bohatství, vojenské oddíly, vojsko
 odejít, ustoupit, přestávat, zemřít
 nakreslit, popsat, vysvětlit
 rozdělit, seřadit, uspořádat
 zkoušet, zkoumat, zakusit, zažít, získat zkušenost (s něčím)
 rodinný, přátelský, příznivě nakloněný
 ▪ rodinný přítel
 ▪ majetek
 příkop, jáma
 rozbít, zlomit, vysílit
 zet'
 zplodit, zrodit
 dovážet
 beztrestně
 neznámý
 nekonečný, neomezený, ve velkém počtu
 lupič
 zmenšovat, omezovat
 zdržovat se, být (někde), zdržovat (někoho, něco)
 pokutovat, potrestat
 vnuk, synovec, potomek
 zdobit, vyznamenat, oslavovat (někoho, něco)
 ústí, vchod, dveře
 pastýř
 poděsit, zastrašit, vylekat
 vyděšený (čím)
 sahat k (nějakému místu), náležet, týkat se (někoho, něčeho),
 mít vliv na (někoho, něco)
 pustošit, plenit
 bránit, odvracet, odrážet, nedovolovat
 také, rovněž
 každoročně
 svatý, posvátný
 ▪ posvátná věc, svatyně, bohoslužba, oběť
 nedotknutelný
 nastoupit (po někom), vystřídat
 hlasování, hlas, hlasovací právo

tamen
tandem
testa, ae, f.

přece, přesto
konečně, konečně jednou
nádoaba, střep

Cvičení

1. K aktivním tvarům doplňte pasivní

ēgērunt, rūpit, inclūsī, ēiēcistis, dēcēpistī, laesērunt, necāvit, convīcit, ēlēgit, prōdidistis, amāvī
dedērunt, relinquit, interrogāvistī, petēbant, tribuit, repperērunt, cōnstruet, castīgābāmus, adiūvistī,
offendis, audīvistis, occīdit, putābis, timent, mīsī, dēfendimus, reddidit, condit, abdūxērunt, dēserunt

2. K pasivním tvarům doplňte aktivní

pressa est, interfectī sunt, trāditus es, frāctae sunt, minūtus est, offensa sum, inventa sunt, pulsī estis
opponitur, scrīpta sunt, dabuntur, mūniēbantur, solverentur, omissa est, prohibēmur, tāctum est, alī,
perturbāminī, reprehēnsae sumus, permittātur, recipis, accūsātī estis, movērī, timēberis, mūtātus sum

3. K tvarům imperfekta doplňte tvary perfekta

aberāmus
licēbat
nāscēbantur
patiēbar
pertinēbat
oberās
dūcēbāris
merēbar
tangēbātis
adiciēbāmus
pollicēbāris
moriēbantur
cōgēbāminī
poterant
tollēbat

4. K pasivům vymyslete vhodný podmět (pokud lze, uveďte různé možnosti)

dēfensa est, adiūtī sunt, laudābantur, veritae sunt, nē persuādēret, missae sunt, arbitrātus est, capiētur,
trahent, appellātī estis, commissum est, vīdērunt, labōrābunt

5. Převeďte do pasiva nebo do aktiva, je-li to možné

1. Cicero multōs librōs scrīpsit.
2. Herī nōs dēcēpistis.
3. Cīvēs Rōmānī quotannīs duōs cōsulēs creābant.
4. Cīvēs Rōmānī duōs cōsulēs creāvērunt.
5. Cīvēs Rōmānī Cicerōnem cōsulem creāvērunt.
6. Officia semper servābimus.
7. Officia semper servāvimus.
8. Cūr mihi nūllam epistulam mīsistī?
9. Nēmō illum hominem pigrum verbīs movēre potuit.
10. Rēx hostium lēgātōs ad senātum Rōmānum mīsīt.
11. Tempus dolōrēs ācerrimōs minuit.
12. Utinam iuvenēs virōs sapientēs sequantur.
13. Illīs diēbus bellum cīvile ortum est.
14. Ex senātūs cōsultō bellum ā prīncipibus indictum est.

15. Ventō et tempestāte multae nāvēs Rōmānōrum frāctae sunt.
16. Dux mīlitibus ab hostibus inclūsīs auxilium mīsīt.

6. Nahrad'te prézens historický perfektem nebo imperfektem (podle Eutropia)

Posteā Numa Pompilius rēx creātur _____, quī bellum nūllum gerit _____, sed nōn minus cīvitātī quam Rōmulus prōdest _____. Nam et lēgēs Rōmānīs mōrēsque cōstituit _____, quī cōnsuētūdine proeliōrum iam latrōnēs ac semibarbarī¹²⁰ putantur _____, et annum describit _____ in decem mēnsēs et īnfīnīta Rōmae sacra ac templa cōstituit _____. Morbō dēcēdit _____ quadrāgēsīmō et tertiō imperiī annō.

Huic succēdit _____ Tullus Hostilius. Hic bella reparat¹²¹ _____, Albānōs vincit _____, quī ab urbe Rōmā duodecimō mīlliārīō¹²² sunt _____, urbem ampliāt¹²³ _____, montem Caelium adicit _____. Trīgintā et duōs annōs rēgnat _____. Posteā fulmine¹²⁴ īcitur¹²⁵ _____ et cum domō suā ārdet _____.

Post hunc Ancus Marcius, Numae ex filiā nepōs, suscipit _____ imperium. Contrā Latīnōs dīmīcat¹²⁶ _____. Aventinum montem cīvitātī adicit _____ et Ianiculum, apud ōstium Tiberis cīvitātem condit _____. Vīcēsīmō et quārtō annō imperiī morbō moritur _____.

Post hunc Servius Tullius suscipit _____ imperium, genitus ex nōbilī fēminā, captīvā tamen et ancillā¹²⁷. Hic quoque Sabīnōs subigit _____, montēs trēs, Quirinālem, Viminālem, Esquilinum, urbī adiungit _____, fossās circum mūrū dūcit _____. Prīmus omnium cēsum imperat _____, quī per orbem terrārum incōgnitus est _____. Sub eō Rōma habet _____ LXXXIII mīlia cīvīum Rōmānōrum cum hīs, quī in agrīs sunt _____. Occīditur _____ scelere generī suī Tarquīnī Superbī.

7. Převeďte podmět a přísudek ze singuláru do plurálu nebo naopak

- Mīlitēs fortissimē restitērunt.
- Inimīcus prīncipis ē senātū ēiectus est.
- Facta et verba istīus hominis omīsī.
- Litterīs tuīs valdē perturbāta sum.
- Cūr cōnsiliō eius nōn ūsus es?
- Iniūriae tuae iam oblītus sum.
- Dux Rōmānus multōs sociōs sibi adiūnxit.

8. Vyberte správný tvar

- Gravissimē (*aegrōtāvistis, aegrōtāvistī*) et (*vim, vī, vīrēs*) morbī cōnsūmptus es. (podle Cic. *fam.* 16, 10, 1)
- Sī mē dīligis, postrīdiē Kalendās (*cēna, cēnā*) apud mē cum Petīliā. (podle Cic. *Att.* 4, 12, 6)
- Cum rēx (*moriēbātur, moreret, morerētur*), statuit, ut fīlius maximus nātū sibi (*successit, succēderet, succēdere*).
- Saepe dīcimus et facimus id, quod puerī (*didicimus, dedimus*).
- Ante pugnam mīlitēs clāmāre solēbant (*nē, ut, o*) hostēs (*perturbārent, perturbent, perturbārī*) et virtūtem eōrum (*minuent, minuere, minuerent*).

¹²⁰ *semibarbarus, ī, m.* „poloviční barbar“

¹²¹ *reparō, āre, āvī, ātum* „znova dobýt, opravit, obnovit“

¹²² *mīlliārīum, īī, n.* „milník“

¹²³ *ampliō, āre, āvī, ātum* „zvětšit“

¹²⁴ *fulmen, inis, n.* „blesk“

¹²⁵ *īcō, ere, īcī, ictum* „udeřit, zasáhnout“

¹²⁶ *dīmīcō, āre, āvī, ātum* „bojovat“

¹²⁷ *ancilla, ae, f.* „služka“

6. Et hī (*postulant, postulāvērunt, postulābant*), ut sacrōsānctī habeantur, quibus ipsī dīi neque sacrī neque sānctī sunt? (podle Liv. 3, 19, 10)
7. Multōs tibi dabō¹²⁸, quī nōn amīcō, sed (*amīcitiāe, amīcitiā*) (*cucurrērunt, caruērunt, cāvērunt*). (Sen. *epist.* 6, 3)
8. Inter proelium ad¹²⁹ castra Rōmāna (*pugnātum est, pugnātus est, pugnāta est*) adversus partem cōpiārum ab Tolumniō ad castra (*missum, missam*). (podle Liv. 4, 19, 7)

9. Najděte chyby a opravte je

1. Vīta mortuōrum in memoriā est positus vīvōrum. (podle Cic. *Phil.* 9, 10)
2. Plūrimōs autem annōs in philosophiā cōnsūmsī. (podle Cic. *Tusc.* 2, 25, 60)
3. Mercātōrēs monitī sunt, nē propter tempestātem nāvēs solvant.
4. Ille servum aurō corrumpit, ut dominum suum prōderet.
5. Cum exercitus Germānōrum appropinquāret, dux mīlitēs missī sunt, ut eōs fīnibus prōvinciae nostrae prohibērent.
6. Virī mulierēs et liberōs custodiēbant, nē ab inimicīs vulnerentur.

10. S jakými latinskými slovesy souvisí tato slova přejatá do češtiny?

vize, fakt, skripta, redukce, perzekuce, relik, mise, inkluzívní, opozice, efekt, afekt, rezoluce, iluze, injekce, konstrukce, fikce, konstituce, tradice, pozice, deprese, korupce, rektor, edikt, defenziva, doktor, preparát, prohibice, distribuce, divize, akta, datum, minuta, dezertér, predikce

11. Sloveso v závorce dejte do správného tvaru

1. (*agere, pf. pas.*) _____ eō diē nihil. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 12, 2)
2. At enim Sittius est ab hōc in ulteriōrem¹³⁰ Hispāniam missus, ut eam prōvinciam (*perturbāre*) _____ . (Cic. *Sull.* 56)
3. Cum in hōc statū rēs (*esse*) _____, lēgātī ā prīncipe Delphōs missī sunt, ut deum (*cōnsulere*) _____.
4. Accipiō excūsatiōnem tuam, quā (*ūtī, ind. pf., tū*) _____.
5. Ille vir neque classem prōdidit neque metū perterritus (*fugere*) _____ neque exercitum (*dēserere*) _____ . (podle Cic. *Verr.* II 5, 111)
6. Cōgnōscēs eum hospitio et amīcitiā tuā (*dignus esse*) _____. Itaque ā tē petō, ut eum libenter (*recipere*) _____.
7. Iīs imperat, ut omnia, quae ā senātū (*cōstituere*) _____, (*facere*) _____.
8. Semper ad tempus (*venīre*) _____, sed illō diē sērō (*venīre*) _____.
9. Illī dē multīs rēbus (*loquī solēre*) _____, sed dē eā rē nihil mihi (*dīcere*) _____.

12. Doplňte zbývající část slovesných tvarů (koncovku či zakončení participia s příslušným tvarem slovesa esse).

1. Animī eōrum frāct _____ .
2. Ubi tandem aut in quibus statuīs ista tanta pecūnia cōnsūmpt _____? (Cic. *Verr.* II 2, 142)
3. Litterae per oppida miss _____, ut incolae lēgātōs accip _____.
4. Obsecrō tē, ut mihi dolōrem ēripi _____ aut minu _____.
5. Nihil respondēre possum, quia nōn interrogāt _____ .
6. Cūr putātis vītam miserōrum ad vōs nōn pertin _____?
7. Eōdem annō cēnsus āct _____ novīque cīvēs cēns _____.
8. Vestorius, noster familiāris, ad mē scrīps _____ tē mihi maximās grātiās ag _____. (Cic. *fam.* 6, 11, 2)
9. Ego lībertātem, quae mihi ā parente meō trādit _____, experiar. (Sall. *Iug.* 31, 5)

¹²⁸ dabō: zde „uvedu, vyjmenuji“

¹²⁹ ad: „u“

¹³⁰ ulterior, ius „zadnější, zadní“

13. Nahrad'te označené slovo synonymem

1. Virī bonī, quī reī publicae prōdesse studēbant, ā malīs **victī sunt**.
2. Cūr ornat eum, ā quō **dēsertus est**? (Cic. *dom.* 30)
3. Quem optimum scrīptōrem **appellāvērunt**?
4. Omnia, quae petis, iam **pollicitus est**.
5. Princeps ante ōstium templī ā coniūrātīs **necātus est**.
6. Nē **cēseās** tē haec impūne facere posse.

14. Nahrad'te participium vztažnou větou nebo naopak

1. Discipulī ā magistrō **interrogātī** saepe nōn respondent.
2. Discipulī magistrō eōs **interrogantī** saepe nōn respondent.
3. Custōdēs lēgātōs ad urbem **venientēs** vīdērunt.
4. Hostēs in bellō **captī** Rōmam dūcuntur.
5. **Egentī** pecūniam dedī.
6. In urbe **dēlētā** hominēs vīvere nōn possunt.
7. Verba imprūdentē **dicta** multīs nocēre possunt.
8. Hominēs multīs linguīs **loquentēs** admīrāmur.

15. Přeložte do češtiny a určete zvýrazněné tvary

1. Posterō **diē** senātus fuit lēgātīque audītī sunt. (Liv. 44, 20, 2)
2. Eōdem diē lēgātī ab hostibus **missī** ad Caesarem dē pāce **vēnērunt**. (Caes. *Gall.* 4, 36, 1)
3. **Potui**stī populārī hanc terram, quae tē genuit atque **aluit**? (Liv. 2, 40, 6)
4. Nam **est** hostis ā senātū nōndum verbō **appellātus**, sed rē iam iūdicātus Antonius. (Cic. *Phil.* 4, 1)
5. Pompeiō, **nostrō familiārī**, cum graviter aegrōtāret Neāpolī, **melius** est factum.¹³¹ (Cic. *Tusc.* 1, 35, 86)
6. Illa **videāmus**, quae ā tē dē amīcitiā dicta sunt. (Cic. *fin.* 2, 26, 82)
7. **Scrīpsit** enim et multīs saepe verbīs et **breviter** in eō librō, **quem** nōmināvī, mortem nihil¹³² ad **nōs** pertinēre. (podle Cic. *fin.* 2, 31, 100)
8. Paucī veniunt ad senectūtem; quod¹³³ nisi ita accideret, melius et prūdentius vīverētur. (podle Cic. *Cato* 67)
9. Nūlla est ā mē umquam sententia dicta in¹³⁴ frātrem tuum. (Cic. *fam.* 5, 2, 9)
10. Quibus rēbus cum ūnus in cīvitāte **maximē** flōrēret, **incidit** in **eandem** invidiam quam¹³⁵ pater suus cēterīque Athēniēnsium prīncipēs: nam testārum suffrāgiīs,¹³⁶ quod illī *ostrakismon* vocant, decem annōrum exiliō **multātus est**. (Nep. *Cim.* 3, 1)
11. Nōn **vixit** iste, sed in vītā morātus est, nec sērō **mortuus est**, sed diū. (Sen. *epist.* 23, 3)

16. Přeložte do latiny

1. Občanům bylo přikázáno, aby zůstali doma.
2. V té době se mravy Římanů velmi změnily, protože do Říma přicházelo mnoho Řeků.
3. Rodinný přítel mi řekl, že mě nikdo z nich nemá rád.
4. Když slyšel, že se spiklenci snaží zmocnit vlády, opustil tábor a odešel do Říma.
5. Poznal jsem, že nic lepšího nelze najít.
6. Myslím si, že všechno, co jsem zažil (tj. zkusil), mi může prospět.
7. Násilím byli donuceni, aby obvinili své přátele.

¹³¹ *melius est factum*: „udělalo se (mu) lépe“¹³² *nihil*: zde „nijak“¹³³ *quod*: zde „a to“¹³⁴ *in*: zde „proti“¹³⁵ *quam*: zde „jako“¹³⁶ *suffrāgia testārum*: „střepinový soud“

8. Špatně postavený dům byl zničen vodou a větrem.
9. Svědkové byli podplaceni penězi, aby obvinili onoho člověka.

17. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

De Gallia (Caesar,¹³⁷ upraveno)

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum **lingua** Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garunna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. **Horum** omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a **cultu** atque humanitate provinciae longissime absunt minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea, quae ad effeminandos animos¹³⁸ pertinent, important proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, **quibuscum** continenter bellum gerunt. **Qua** de causa Helvetii quoque **reliquos** Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis **contendunt**, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.

Odpovězte na následující otázky

1. Je v textu sloveso, které má zastoupeny tvary přítomného i dokonavého systému?
2. Najděte superlativní adjektiva i adverbia.
3. Gramaticky určete zdvojnásoběné tvary: *quibuscum, horum, lingua, cultu, contendunt, reliquos, qua*.
4. Uveďte synonymum ke slově *contendunt, appellantur*.
5. Jak lze přeložit tvar *divisa est*?
6. Co tvoří hranici mezi jednotlivými částmi Galie?
7. Který kmen sousedí s územím Germánů?
8. Byla provincie Galie jazykově jednotná?
9. Co pozitivně ovlivňuje fyzickou sílu a statečnost?

Slovní zásoba

commeō, āre, āvī, ātum	přicházet, chodit sem tam, přicházet a odcházet
continenter	neustále, nepřetržitě
cot(t)idiānus, a, um	každodenní
cultus, ūs, m.	obdělávání (půdy), péče (o vzhled), vzdělávání, způsob života
differō, ferre	lišit se (nepravidelné sloveso)
▪ differunt	liší se
effēminō, āre, āvī, ātum	dělat (někoho) zženštilým, změkčilým
hūmānitās, ātis, f.	lidskost, vzdělanost, kultura
institutum, ī, n.	zvyk, nařízení
praecēdō, ere, cessī, cessum	předejít, předčít, předstihnout
proptereā	proto
▪ proptereā quod	protože

¹³⁷ Gaius Iulius Caesar. *Commentarii belli Gallici* 1, 1–4. (Caes. Gall. 1, 1–4)

¹³⁸ *ad effeminandos animos*: „ke zjemnění ducha, ke kultivaci ducha“

Živá slova

Alea iacta est.

Aqua destillata.

De facto.

In extenso.

Libri prohibiti.

Littera scripta manet.

Terra incognita.

Roma locuta, causa finita.

Tabula rasa.

ālea, ae, f.	kostka	
dēstillō, āre	odkapávat	destilace, destilát
extendō, ere, tendī, tentum / tēsum	rozšiřovat, zvětřovat, prodluřovat	extenzivní
fīniō, ĩre, ĩvī (īī), ĩtum	ukončit, určit, vymezit	infinitiv, definice
iaciō, ere, iēcī, iactum	házet, vrhat, metat	objekt, subjekt, injekce, projekce...
prohibeō, ěre, prohibuī, prohibitum	držet v dāli, nepřipustit, překāřzet, brānit	prohibice
rādō, ere, rāsī, rāsum	škrābat, vymazat (z psaného textu)	
tabula, ae, f.	deska, tabulka na psaní, listina	tabule

21. lekce

Gramatika

PARTICIPIUM SPOJITÉ

Ve výkladu o participiích jsme se zabývali případy, kdy se participium přezentu nebo perfekta shoduje s některým členem hlavní věty. Tento typ participiální konstrukce se nazývá participium spojité neboli *participium coniunctum*.

Participium přezentu aktiva všech sloves vyjadřuje děj aktivní a současný s dějem věty hlavní, participium perfekta pasiva vyjadřuje děj pasivní a předčasný. Výjimkou jsou participia perfekta deponentních sloves, jejichž význam je aktivní a předčasný.

Participia se do češtiny často překládají

- přídavným jménem slovesným,
- větou vztahnou,
- souřadně spojenými větami hlavními,
- vedlejšími větami příslovečnými časovými (když, až), příčinnými (protože), přípustkovými (i když, třebaže, ačkoliv), případně podmínkovými (jestliže),
- různými předložkovými konstrukcemi.

Významový odstín je určen kontextem konkrétní věty nebo textu (viz 9. a 20. lekce).

Participium přezentu aktiva vyjadřuje současnost s dějem určitého slovesa. Podle času určitého slovesa se při překladu do češtiny volí minulý, přítomný nebo budoucí čas.

Tē absentem accūsāvērunt. Obžalovali tě, když /třebaže **jsi nebyl přítomen**.
Obžalovali tě v nepřítomnosti.

Tē absentem accūsant. Žalují tě, když/třebaže **nejsi přítomen**.
Žalují tě v nepřítomnosti.

Tē absentem accūsābunt. Obžalují tě, když/třebaže **nebudeš přítomen**.
Obžalují tě v nepřítomnosti.

Participium perfekta pasiva vyjadřuje předčasnost před dějem určitého slovesa. Do češtiny se překládá minulým nebo budoucím časem podle významu v konkrétní větě.

Rēx captus Rōmam adductus est. **Když byl král zajat**, byl doveden do Říma.
Zajatý král byl doveden do Říma.

Rēx captus Rōmam dūcitur. **Poté, co byl král zajat**, je veden do města.
Zajatý král je veden do města.

Rēx captus Rōmam addūcētur. **Až bude král zajat**, bude doveden do města.
Zajatý král bude doveden do města.

Participium spojité může být součástí vět vedlejších, akuzativu s infinitivem atd.:

Tē absentem accūsārī audiō.
Slyším, že jsi v nepřítomnosti obviňován.
Slyším, že jsi obviňován, třebaže nejsi přítomen.

Cum rēx in proeliō captus in castra dūcerētur, ā militibus suis liberātus est.
Když byl král zajatý v bitvě veden do tábora, byl osvobozen svými vojáky.
Když byl do tábora veden král, který byl zajat v bitvě, byl osvobozen svými vojáky.

ABLATIV ABSOLUTNÍ

Ablativ absolutní je participiální konstrukce, která se obvykle skládá z ablativu jména a participia přezentu aktiva nebo participia perfekta pasiva. Jiné participium se v ablativu absolutním nevyskytuje. Participium se shoduje se jménem, ke kterému náleží.

Ablativ absolutní má význam příslovečných vedlejších vět, nejčastěji časové, ale i přípustkové, příčinné, případně podmínkové. Konkrétní významový odstín se určuje na základě kontextu stejně jako u participia spojitého.

Zatímco participium spojitě se vztahuje ke jménu, které již je do věty začleněno jako podmět, předmět, neshodný přívlástek apod., ablativ absolutní je připojen k větě jako celku. Ablativ absolutní má vlastní podmět (jméno v ablativu) a přísudek (participium).

ABLATIV ABSOLUTNÍ S PARTICIPIEM PRÉZENTU

Ablativ absolutní s participiem přezentu vyjadřuje ve shodě s významem participia děj aktivní a současný s dějem hlavního slovesa. To platí pro participia nedeponentních i deponentních sloves.

Do češtiny se překládá:

- vedlejšími větami příslovečnými časovými (když, až), příčinnými (protože), přípustkovými (i když, třebaže, ačkoliv), případně podmínkovými (jestliže),
- různými předložkovými konstrukcemi (např. „za východu slunce“),
- souřadně spojenými větami hlavními (např. „Slunce vycházelo a on odešel.“).

Překlad do češtiny

Při překladu do češtiny, např. u věty *Perīculō crēscēte vīrēs crēscunt*, postupujeme takto:

- Vyhledáme sloveso určité, jeho podmět a předměty a přeložíme je: *vīrēs crēscunt* „**síly rostou**“.
- Ablativ absolutní začneme překládat větou časovou, použijeme spojku „**když**“.
- Jméno v ablativu absolutním (*perīculō*) se stane podmětem věty: „**když nebezpečí**“.
- Participium přezentu aktiva (*crēscēte*) přeložíme určitým slovesem tak, aby vyjadřovalo současnost s určitým slovesem (*crēscunt*), tedy v tomto případě přítomným časem: „**když nebezpečí roste**“.
- Vytvoříme celé souvětí: „**Když roste nebezpečí, rostou síly.**“
- Ověříme, zda se vzhledem ke kontextu jedná o vhodný překlad, či zda je vhodnější jiná spojka, např. „protože“, „i když/třebaže“, „jestliže“. Pokud je jiná spojka vhodnější, spojku vyměníme. Zvážíme i další možnosti překladu, např. předložkovou vazbu.

Děj vyjádřený participiem přezentu se odehrává současně s dějem věty hlavní. Participium přezentu se proto překládá minulým, přítomným nebo budoucím časem podle toho, v jakém čase je hlavní sloveso ve větě:

- Hlavní sloveso v přítomném čase > přítomný čas.
- Hlavní sloveso v minulém čase > minulý čas.
- Hlavní sloveso v budoucím čase > budoucí čas.

přítomnost: *Perīculō crēscēte vīrēs crēscunt.*

Když **roste** nebezpečí, **rostou** síly.

minulost: *Perīculō crēscēte vīrēs crēscēbant.*

Když **rostlo** nebezpečí, **rostly** síly.

budoucnost: *Perīculō crēscēte vīrēs crēscēnt.*

Když **poroste** nebezpečí, **porostou** síly.

Ablativ absolutní bez participia

K ablativu absolutnímu s participiem přezentu lze přiřadit ablativy absolutní složené ze dvou substantiv nebo substantiva či zájmena a adjektiva. Pro pochopení a překlad těchto konstrukcí lze doplnit neexistující participium přezentu sponového slovesa *esse*. Do češtiny se překládají vhodnými předložkovými konstrukcemi nebo příslovečnými větami se slovesem „být“.

Cicerōne cōnsule coniūrātiō Catilīnae patefacta est.

- Když byl Cicero konzulem, bylo odhaleno Catilinovo spiknutí.
- Za Ciceronova konzulátu bylo odhaleno Catilinovo spiknutí.

Caesare imperatore bellum Gallicum gestum est.

- Když byl Caesar vojevůdcem, byla svedena válka s Galy.
- Za Caesarova velení byla svedena válka s Galy.

Příklady obvyklých spojení dvou jmen

- *mē vīvō, mē vīvā* „za mého života“
- *mē puerō* „za mého dětství, když jsem byl chlapcem, když jsem byl malý“
- *mē puellā* „za mého dětství, když jsem byla dívkou, když jsem byla malá“
- *nōbīs puerīs* „za našeho dětství, když jsme byli dětmi“
- *tē invitō, tē invitā* „proti tvé vůli“

Nōbīs invitīs omnia tibi dīxit.

Proti naší vůli ti všechno řekl.

Mē vīvō id dīcere audēs?

To se odvažuješ říkat za mého života?

ABLATIV ABSOLUTNÍ S PARTICIPIEM PERFEKTA

Ablativ absolutní s participiem perfekta pasiva vyjadřuje děj předčasný a pasivní u nedeponentních sloves nebo děj předčasný a aktivní u sloves deponentních.

Do češtiny se překládá

- vedlejšími větami příslovečnými časovými (když, až), příčinnými (protože), přípustkovými (i když, třebaže, ačkoliv), případně podmínkovými (jestliže),
- různými předložkovými konstrukcemi (např. „po vyhnání králů“),
- souřadně spojenými větami hlavními (např. „Králové byli vyhnáni a byli voleni konzulové.“).

Překlad do češtiny

Při překladu do češtiny, např. u věty *Rēgibus expulsīs cōsulēs creābantur*, postupujeme takto:

- Vyhledáme sloveso určité, jeho podmět a předměty a přeložíme je: *cōsulēs creābantur* „konzulové byli voleni“.
- Ablativ absolutní začneme překládat větou časovou, použijeme spojku „když“.
- Jméno v ablativu absolutním (*rēgibus*) se stane podmětem věty: „když králové“.
- Participium perfekta pasiva (*expulsīs*) přeložíme určitým slovesem tak, aby vyjadřovalo předčasnost před určitým slovesem (*creābantur*), tedy v tomto případě minulým časem: „když byli králové vyhnáni“.
- Vytvoříme celé souvětí: „Když / poté, co byli králové vyhnáni, byli voleni konzulové.“
- Ověříme, zda se vzhledem ke kontextu jedná o vhodný překlad, či zda je vhodnější jiná spojka, např. „protože“, „i když/třebaže“, „jestliže“. Pokud je jiná spojka vhodnější, spojku vyměníme. Zvážíme i další možnosti překladu, např. předložkovou vazbu.

Děj vyjádřený participiem perfekta se odehrává před dějem věty hlavní. Čas v české vedlejší větě se proto volí tak, aby vyjadřoval předčasnost před dějem hlavního slovesa:

- Hlavní sloveso v přítomném čase > minulý čas.
- Hlavní sloveso v minulém čase > minulý čas.
- Hlavní sloveso v budoucím čase > budoucí čas.

Omnibus rēbus cōgnitīs mihi scrībit.

Omnibus rēbus cōgnitīs mihi scrīpsit.

Omnibus rēbus cōgnitīs mihi scrībet.

Píše mi poté, co **byly zjištěny** tyto věci.

Napsal mi poté, co **byly zjištěny** tyto věci.

Napíše mi, až **budou** tyto věci **zjištěny**.

Příklady

Bellō cōfectō Caesar legiōnēs in castra redūxit.

Když byla válka skončena, Caesar zavedl legie zpět do tábora.

Patre mortuō omnia bona ad filiū venient.

Až otec zemře, veškerý majetek přejde na syna.

Castrīs bene mūnītīs Rōmānī victī sunt.

Ačkoliv byl tábor dobře opevněn, Římané byli poraženi.

Hīs rēbus cōgnītīs celeriter ē castrīs profectus est.

Když / poté, co byly zjištěny tyto věci, rychle odešel z tábora.

PŘEKLAD ABLATIVU ABSOLUTNÍHO DO LATINY

Ablativ absolutní lze použít pro překlad příslovečné věty časové, příčinné, přípustkové, případně podmínkové reálné pouze za těchto podmínek:

- Česká vedlejší věta vyjadřuje stejné časové vztahy jako latinská participia:
 - děj současný a aktivní > participium prézentu aktiva,
 - děj předčasný a pasivní > participium perfekta pasiva,
 - děj předčasný a aktivní > participium perfekta deponentního slovesa, je-li v daném významu k dispozici.
- Podmět věty vedlejší nemůže být členem věty hlavní, a to ani jako zájmeno nebo nevyjádřený podmět. Např. větu „Když jsem četl tvoje dopisy, měl jsem vždy velkou radost“ nelze přeložit ablativem absolutním, protože podmětem věty vedlejší i hlavní je „já“.

Příslovečné věty, které nelze vyjádřit ablativem absolutním, se překládají pomocí spojkových vedlejších vět. Pokud je podmět věty hlavní zastoupen ve větě vedlejší, lze vedlejší větu přeložit participiem spojitým. Je to však možné pouze za předpokladu, že děj ve větě vedlejší není v rozporu s významem participia (viz bod 1.).

Příklady

Když Caesar přijal rukojmí, odvedl jednotky do tábora. – nelze:

- Podmětem věty hlavní i vedlejší je „Caesar“.
- Ve větě vedlejší je sice vyjádřen děj předčasný, ale zároveň také aktivní a není k dispozici deponentní sloveso s významem „přijmout“.

Když byla přijata rukojmí, Caesar odvedl jednotky do tábora. – lze:

- Vedlejší věta je pasivní a předčasná.
- Podmětem vedlejší věty jsou „rukojmí“ a podmětem věty hlavní je „Caesar“. Překlada ablativem absolutním nebrání skutečnost, že je z kontextu zřejmé, že rukojmí přijal rovněž Caesar. Důležité je formální hledisko.

Když Caesar přišel, nepřátelé utekli. – nelze:

- Ve větě vedlejší je sice vyjádřen děj předčasný, ale zároveň také aktivní a není k dispozici deponentní sloveso s významem „přijít“.

Když bylo město dobyto, nepřátelé ho vypálili. – nelze:

- Podmět věty vedlejší „město“ je zastoupen ve větě hlavní jako zájmeno „ho“.

Když vycházelo slunce / za východu slunce jsem se vydal na cestu. – lze:

- Vyjadřuje děj aktivní a současný, podmět věty vedlejší „slunce“ není zastoupen ve větě hlavní.

Když vyšlo slunce / po východu slunce jsem se vydal na cestu. – lze:

- Vyjadřuje děj aktivní a předčasný, pro východ slunce se používá deponentní sloveso *orīrī*.

Až budeš číst můj dopis, budu už téměř ve městě. – lze:

- Podmět věty vedlejší „ty“ není zastoupen ve větě hlavní.
- Vedlejší věta vyjadřuje děj aktivní a současný.

Když jsou děti dobře vychovávány, všichni mají radost. – nelze:

- Vedlejší věta vyjadřuje sice děj současný, ale zároveň pasivní.

Postup při překladu

Postup při překladu do latiny ukážeme na větách:

- a. „Když nepřátelé přicházeli, Římané opevňovali město.“
- b. „Když byl tento dopis přečten, rychle přišli do města.“

1. Zjistíme, zda je možné přeložit příslovečnou větu pomocí ablativu absolutního (viz výše).
2. Podmět vedlejší věty přeložíme ablativem:
 - a. *Hostibus*
 - b. *Hāc epistolā*
3. Přísudek věty vedlejší přeložíme příslušným participiem, které se bude shodovat se jménem v ablativu:
 - a. *Hostibus venientibus* (děj současný a aktivní)
 - b. *Hāc epistolā lēctā* (děj předčasný a pasivní)
4. Přeložíme větu hlavní:
 - a. *Rōmānī urbem mūniēbant.*
 - b. *celeriter in urbem vēnērunt.*
5. Spojíme obě části vět:
 - a. *Hostibus venientibus Rōmānī urbem mūniēbant.*
 - b. *Hāc epistolā lēctā celeriter in urbem vēnērunt.*

ZAČLENĚNÍ ABLATIVU ABSOLUTNÍHO DO SOUVĚTÍ

Ablativ absolutní může být součástí věty vedlejší, akuzativu s infinitivem či jiných vazeb. Vedlejší věty nebo infinitivní vazby však mohou na participiu v ablativu absolutním také záviset.

Ablativ absolutní v rámci vedlejší věty

Tē monēmus, ut litterīs acceptīs omnia celeriter conficiās.

Vybízíme tě, abys po doručení dopisu všechno rychle udělal.

Vybízíme tě, abys poté, co bude dopis doručen, všechno rychle udělal.

Ablativ absolutní v rámci akuzativu s infinitivem

Lēgātī nuntiāvērunt exercitum hostium Rōmānīs victīs ad urbem appropinquāre.

Legáti oznámili, že nepřátelské vojsko se po porážce Římanů blíží k městu.

Legáti oznámili, že poté, co byli Římané poraženi, se nepřátelské vojsko blíží k městu.

Akuzativ s infinitivem závislý na participiu ablativu absolutního

Multīs spem iam nōn esse dīcentibus ex urbe discessimus.

Protože mnozí říkali, že už není naděje, odešli jsme z města.

ROZŠÍŘENÍ

V latině se okrajově vyskytují i ablativy absolutní složené pouze z ablativu participia perfekta pasiva některých sloves, např.:

<i>audītō</i>	když se proslechlo
<i>cognītō</i>	když se zjistilo
<i>compertō</i>	když bylo zjištěno
<i>permissō</i>	když bylo dovoleno

Slovní zásoba

absolvō, ere, solvī, solūtum

Alpēs, ium, f.

campus, ī, m.

circumveniō, ĩre, vēnī, ventum

citerior, ius

cohortor, ārī, ātus sum

collēga, ae, m.

colloquium, iī, n.

complūrēs, a (nemá význam komparativu)

concupiscō, ere, cupīvī, cupītum +ak.

condemnō, āre, āvī, ātum

congridior, ī, gressus sum

dēficiō, ere, fēcī, factum

- vīrēs mē dēficiunt

- dēficere ā Rōmānīs

- animō dēficere

dēligō, ere, lēgī, lēctum

dēspērātiō, ōnis, f.

dictātor, ōris, m.

eā

ēnumerō, āre, āvī, ātum

equitātus, ūs, m.

exhauriō, ĩre, hausī, haustum

exigō, ere, ēgī, āctum (aetātem)

facultās, ātis, f.

- facultātēs, um, f.

fēlīcitās, ātis, f.

frūmentārius, a, um

- rēs frūmentāria

hinc

incolumis, e

īnsidiae, ārum, f.

invictus, a, um

necessitās, ātis, f.

obviam

- obviam venīre +dat.

obvius, a, um

opēs, um, f.

patefaciō, ere, fēcī, factum

penetrō, āre, āvī, tum

petō, ere, īvī, ītum +ak.

propinquus, a, um

quā

quaestor, ōris, m.

quamdiū

recordor, ārī, ātus sum +ak.

regredior, ī, gressus sum

osvobodit, zprostit žaloby

Alpy

rovina, pláň, plocha

obcházet, obklíčit, ohrozit, obelstít

ležící z této strany, přední

povzbudit, vybízet, napomínat

kolega, úředník ve stejném úřadě

rozhovor

nemálo, několik, velmi mnozí

zatoužit, toužit (po něčem)

odsoudit

setkat se, střetnout se, utkat se v boji

odpadnout, scházet, ubývat

- opouštějí mě síly

- odpadnout od Římanů

- klesat na mysli

vybrat

zoufalství

diktátor

tudy

vypočítat, vyjmenovat

jezdeckvo, jízda

vyčerpát, odstranit, vypít

vyhnat, dokončit, provést, skončit (o čase), stanovit

možnost, příležitost, schopnost

- majetek, peníze

šťěstí

obilný

- zásobování

odtud

neporušený, bez úrazu, nezraněn, v pořádku

lěčka, úklady, nástrahy

neporažený

nutnost, naléhavost, tíseň

vstříc, naproti

- přijít naproti

vstříc jdoucí, přicházející

bohatství, prostředky

odkrýt, odhalit, ukázat

proniknout

směřovat, jít (někam)

blízký, příbuzný

kudy

kvestor

dokud, po tu dobu, co

vzpomínat si (na něco)

vrátit se, ustoupit

remittō, ere, mīsi, missum
 respōnsū, ī, n.
 revocō, āre, āvi, ātum
 silentium, ī, n.
 sors, sortis, f.
 taberna, ae, f.
 trādūcō, ere, dūxi, ductum +ak. +ak.
 ▪ exercitum flūmen trādūcere
 triumphō, āre, āvi, ātum
 ulterior, ius
 vādō, ere, (vāsī), (vāsum)
 vēr, vēris, n.
 vix

poslat zpět, povolit, uvolnit
 odpověď
 zavolat zpět
 ticho, mlčení
 los, osud, úděl, věštba
 obchod, hospoda
 převést (koho) (přes něco)
 ▪ převést vojsko přes řeku
 triumfovat, slavit triumf, zvítězit nad někým
 vzdálenější, zadní
 jít, kráčet
 jaro
 sotva, stěží

Cvičení

1. Doplňte slovesné řady

dīcō		expulī	
	dēcipere		
	mīrārī		
frangō			
	permittere		
		vīxī	
			intellēctum
ūtor			

2. K participiu doplňte sloveso

vzor: *laudātus, a, um – laudō, āre*

fictus, a, um	positus, a, um
locūtus, a, um	captus, a, um
iactus, a, um	fugātus, a, um
victus, a, um	minūtus, a, um
mortuus, a, um	occīsus, a, um
oblītus, a, um	sublātus, a, um
exhaustus, a, um	āmissus, a, um
relictus, a, um	

3. Doplňte participium prézentu nebo perfekta (je-li to možné, obě) a přeložte.

- Mīlitēs incolīs in eā regiōne (*vīvere*) _____ nōn pepercērunt.
- Mōs est cīvium bonōrum adiuvāre hominēs multa mala (*patī*) _____.
- Vīrī in bellō (*capere*) _____ Rōmam ā cōsulibus ductī sunt.
- Ōrātōrēs audācter (*loquī*) _____ ā pīncipibus reprehēnsī sunt.
- Lēgātī ā duce (*mittere*) _____ in senātum vēnērunt, ut clādem exercitūs Rōmānōrum nuntiārent.
- Rēx in urbem suam (*triumphāre*) _____ venit, praedam magnam (*portāre*) _____.
- Post duo proelia (*committēre*) _____ hostēs lēgātōs dē pāce mīsērunt.
- Mīlitēs fūrēs (*fugere*) _____ cēpērunt et addūxērunt.

4. Uved'te, zda se děj vyjádřený participiem odehrává v přítomnosti, minulosti nebo budoucnosti. Věty přeložte.

- Tē absente trīstis sum.
- Tē absente trīstis eram.
- Tē absente trīstis erō.
- Urbe captā cīvēs fugiunt.
- Urbe captā cīvēs fūgērunt.
- Urbe captā cīvēs fugient.

5. Přeložte izolované ablativy absolutní

- po porážce nepřátel
- za panování spravedlivého krále
- po přečtení dopisu

4. poté, co řečník promluvil
5. poté, co byli žáci napomenuti
6. za Caesarova života
7. po opuštění města
8. protože zvrhlí lidé podpláceli
9. když konsulové přicházeli
10. za mého mládí
11. po Caesarově smrti
12. když Caesar umíral
13. když slunce vycházelo
14. když slunce vyšlo
15. když bylo město založeno
16. když děti spí
17. za jeho života

6. Participium dejte do správného tvaru. Rozlište participium spojitě a ablativ absolutní.

1. Castra (*positus*) _____ in monte ab hostibus capī nōn poterant.
2. In epistolā ad senātum (*missus*) _____ questī sunt dē iniūriīs magistrātuum Rōmānōrum.
3. Hīs rēbus (*cōgnitus*) _____ ex hīs locīs Cassius cum classe discessit. (podle Caes. *civ.* 3, 101, 7)
4. Nōnnūllī iūdicium (*veritus*) _____ profūgērunt. (Caes. *Gall.* 6, 44, 3)
5. Eō (*audiēns*) _____ dīcam, quod sēnsī et sentiō.
6. Lēgātus, incolumī exercitū (*reductus*) _____ ad cōsulem, remittitur inde extemplō ad classem. (Liv. 31, 27, 8)
7. Per epistolās cum amīcīs (*absēns*) _____ loquī potes.
8. Amīcō (*absēns*) _____ sē fēlīciter vīvere nōn posse putābat.
9. Hominibus (*clāmāns*) _____ nēmō respondēbat.
10. Rēge (*mortuus*) _____ contentiō dē rēgnō orta est.
11. Hominī (*condemnātus*) _____ iniūriam facere nēminī licet.
12. Nēmō illīs (*veniēns*) _____ restitit. (podle Sen. *epist.* 94, 61)

7. Rozhodněte, zda lze větu přeložit ablativem absolutním (uvedte důvod). Zkuste upravit větu tak, aby to možné bylo. Přeložte pouze věty s ablativem absolutním.

1. Poté, co bylo založeno město Řím, byl Remus zabit a Romulus se ujal vlády.
2. Když jsem přišel domů, můj bratr už byl pryč.
3. Poté, co vojevůdce dobyl město, přikázal obyvatelům, aby mu dali peníze.
4. Do Říma přicházelo mnoho obchodníků kvůli dosažení velkého zisku.
5. Kvůli dobytí tábora naši požádali o pomoc.
6. Nemohl jsem jim pomoci, protože jsem tam nebyl.
7. Protože jsem tam nebyl, posmívali se mému příteli.
8. Ačkoliv začínalo jaro, byla zima.
9. Poté, co bylo město dobyto, nepřátelé ho zpusťovali.
10. Odejdu z města po východu slunce.
11. Až bude odstraněno nebezpečí, budeme se všichni radovat.
12. Když jsme si hráli v lese, naše matka doma připravovala oběd.
13. Když vojevůdce viděl, že se nepřátelé přibližují, povzbudil svoje vojáky.
14. Poté, co učitel odešel, se žáci přestali učit.
15. Za našeho mládí se dobře žilo.
16. Když Caesar postavil most, přikázal, aby byly legie převedeny.
17. Když byl vojevůdcem Pompeius, piráti byli poraženi.

8. Spojte do jedné věty pomocí ablativu absolutního, je-li to možné

1. Magister aberat. Discipulī nōn discēbant.
2. Caesar imperātor erat. Caesar forum novum condidit.
3. Tē vidēbam. Gaudēbam.
4. Coniūrātī expulsī sunt. Cīvēs putant sē tūtōs esse.
5. Puerī erāmus. Parentibus saepe nōn pārēbāmus.
6. Puerī erāmus. In urbe nostrā paucae tabernae erant.
7. Marcus timōre captus est. Marcus loquī nōn potuit.
8. Sōl ortus est. Posteā ex urbe profectī sumus.
9. Nēmō prohibet. Scelus committere malum est.
10. Fīlius nātus est. Posteā pater multum vīnī cum amīcīs suīs bibit.

9. Přeložte do češtiny a určete zvýrazněné tvary

1. **Ēmistī** bona Sex. Alfenī L. Sullā dictātore **vēndente**. (Cic. *Quinct.* 76)
2. Nullā **necessitāte** premente rem pūblicam regere nesciunt. (Cic. *rep.* 1, 11)
3. Valerius **absolutus est** Hortensiō dēfendente. (Cic. *Att.* 2, 3, 1)
4. Cn. Iulius cōsul aedem Apollinis absente collēgā sine sorte dēdicāvit. (Liv. 4, 29, 7)
5. Ille missīs ad Caesarem nuntiīs ūnum diem sēse¹³⁹ castrīs **tenuit**. **Alterō** diē ad eum pervēnit Caesar. (Caes. *civ.* 3, 30, 6)
6. Recordor enim dēspērātiōnēs eōrum quī **senēs** erant adulēscēte mē. (Cic. *fam.* 2, 16, 6)
7. Caesar, ad **utramque** partem pontis firmō praesidiō relictō, in finēs Sugambrōrum contendit. (Cic. *Gall.* 4, 18, 2)
8. Cōgnitīs iīs rēbus, **quae** sunt gestae in citeriōre Hispāniā, bellum parābat. (Caes. *civ.* 2, 18, 6)
9. Multīs (*sc. hominibus*) interfectīs, complūribus equīs captīs Germānī sēse recipiunt. (Caes. *Gall.* 7, 70, 7)
10. **Celeriter** effectō opere¹⁴⁰ legiōnibusque trāductīs et locō castrīs idōneō dēlectō **reliquās** cōpiās revocāvit. (Caes. *Gall.* 7, 35, 5)
11. Tālis est ōrātiō Maecenātis omniumque **aliōrum**, quī nōn cāsū errant, sed scientēs. (podle Sen. *epist.* 114, 21)
12. **Illī** ad mē statim **ardentēs** dolōre vērērunt **scelus** hominis clāmantēs. (podle Cic. *Att.* 11, 9, 2)
13. **Parvum** ego tē, Iugurtha, āmissō patre, sine **spē**, sine opibus in meum rēgnum accēpī. (podle Sall. *Iug.* 10. 1)
14. Hīs rēbus cōgnitīs Marcus Rufus quaestor, in castrīs **relictus** ā Curiōne, cohortātur **suōs** nē animō dēficiant. (Caes. *civ.* 2, 43, 1)
15. **Eōrum** autem, quī exāctā aetāte moriuntur, **fortūna** laudātur. (Cic. *Tusc.* 1, 39)
16. Q. Fabiō M. Claudiō **cōsulibus** tribūnus mīlitum in Sicīliā fuit. (Nep. *Cato* 1, 2)

10. Od sloves v nabídce vytvořte správné participium a doplňte ho ve správném tvaru do vět.

accipere, committere, dissentire, exhaurire, prohibere, tacere

1. Rēs loquentur nōbīs _____ . (podle Sen. *benef.* 2, 11, 6)
2. Hīs litterīs _____ cōnsilium Scīpiō iterque mūtāt. (podle Caes. *civ.* 3, 36, 7)
3. Nullō _____ agrōs pūblicōs occupāvit.
4. Illa rēs ūnō _____ probārī nōn poterit.
5. Istī virī suīs rēbus _____ fortūnās nostrās concupivērunt.
6. _____ proeliō dēseritur ā suīs Vārus, nonnulla pars mīlitum domum discēdit, reliquī ad Caesarem perveniunt. (Caes. *civ.* 1, 13, 4)

¹³⁹ Zesílení zájmena *sē*.

¹⁴⁰ *opus, eris, n.* „dílo“, zde se mluví o stavbě mostu.

11. Spojte části vět

Aurō argentōque redditō	id nōn consequēmur.
Duce mortuō	labōrāre nōn possum.
Illō vīvō	latrōnēs minus sevērē pūnītī sunt.
Mortuīs sepultīs	mīlitēs perturbātī sunt et terga vertērunt.
Tē loquente et rīdente	omnēs flēbant et propinquīs suīs carēbant.

12. Nahrad'te cum historicum ablativem absolutním, je-li to možné

1. Cum tē vidērem, omnia tibi dīcere cupiēbam.
2. Cum sociī fugerent, nūlla spēs victōriae erat.
3. Cum custōdēs dormīrent, hostēs in urbem penetrāvērunt.
4. Cum nēmō resisteret, ille vir rērum potītus est.
5. Cum rēx in urbem venīret, coniūrātī eum interfēcērunt.

13. Slovo v závorce dejte do správného tvaru

1. Cōnsiliō (*dīmittere, ptc.*) _____ signum extemplō¹⁴¹ datur ut arma (*illī, capere*) _____.
(Liv. 42, 57, 4)
2. Nōnnūllī putant ōrātōrem melius (*dīcere*) _____ populō audiente.
3. Philosophī putābant sapientem etiam omnibus fortūnīs (*āmittere, ptc.*) _____ fēlīciter vīvere posse.
4. Relinquit animus Sextium gravibus (*accipere, ptc.*) _____ vulneribus. (Caes. Gall. 6, 38, 4)
5. Omnibus rēbus cōgnītīs senātus dēcrēvit, ut fēminae cum puerīs ex urbe (*discēdere*) _____.
6. Id neque rēgēs nostrī fēcērunt neque iī, quī rēgibus (*exigere, ptc.*) _____ rēgnum occupāre cupīvērunt. (Cic. Phil. 5, 17)

14. Vyberte správný tvar

1. Ipse ūnum diem ibi reī frūmentāriae causā (*morātus, morātum, morātō, morātā*) Corfinium contendit. (Caes. civ. 1, 16, 1)
2. Marcus, fūr magnus, ex Siciliā, P. Flaccō (*accūsante, accūsāns*) condemnātus est. (podle Cic. fam. 9, 21, 3)
3. Ergō in virtūte (*positum est, posita est, positā est*) vēra fēlīcītās. (Sen. dial. 7, 16, 1)
4. Ille victus turpissimē (*āmittentibus, āmissīs, āmissus*) etiam castrīs sōlus fūgit. (Cic. fam. 7, 3, 2)
5. Ita in mediō (*circumventa, circumventā, circumventō*) Rōmāna nāvis capitur. (Liv. 26, 39, 18)
6. Nūllō (*redditō, reddente, redditī*) respōnsō domum regressī sunt.
7. (*agentibus, āctīs*) hīs rēbus litterae ā tē mihi (*acceptae, redditae*) sunt. (podle Cic. fam. 6, 8, 2)
8. Ei persuāsērunt, ut ad senātum dē rēbus gestīs epistulam (*mitteret, mittat, mitterētur, mittet, mittātur*).

15. Přeložte do latiny

1. Mnoho lidí říká: „Za našeho dětství se žilo lépe.“
2. Když byl zaslechnut křik, všichni běželi na náměstí.
3. Když vítězí strach, nelze se dobře rozhodovat.
4. Prosil jsem ho, aby se za mé nepřítomnosti staral o moje věci.
5. Protože se nikdo nestavěl na odpor, dorazil rychle k městu.
6. Velitel přikázal vojákům, aby po dobytí města neplenili domy a pole.
7. Až bude vše řečeno, budete moci odejít ze senátu.
8. Když toto říkal, bylo ticho.
9. Když byly tyto věci oznámeny, nikdo se neodvažoval se poslu ptát.

¹⁴¹ *extemplō* „ihned“

10. Je známo, že po ztrátě naděje lidé nemohou žít.

16. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

De Hannibale (podle Nepota,¹⁴² zkráceno a upraveno)

Hannibal cum patre Hamilcare in Hispaniam profectus est, **cuius** post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatu omni praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus imperium ei dedit. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit, Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit, tres exercitus maximos comparavit. Saltum Pyrenaeum transcendit. Quaecumque iter fecit, cum omnibus incolis confligit et omnes vicit. Ad Alpes postea venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt. Has nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transcendit. Alpico conantes prohibere transitu **concidit**, loca patefecit, itinera munivit, effecit ut **ea** elephantus ornatus vadere **posset**, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Confligit apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule eumque **pepulit**. Per Ligures Appenninum transcendit, petens Etruriam. Hoc itinere gravi **morbo** adficitur oculorum. Valetudine cum premeretur lecticaque portaretur, C. Flaminium consulem apud Trasumenum cum exercitu insidiis circumventum occidit. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. Utriusque **exercitus** uno proelio fugavit, Paulum consulem **occidit**.

Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente. In propinquis **urbi** montibus **moratus est**. Longum est omnia enumerare proelia. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit. Hinc invictus revocatus est, ut patriam defenderet. Bellum gessit adversus P. Scipionem. **Cum** hoc exhaustis iam patriae facultatibus cupivit impraesentiarum bellum componere, quo¹⁴³ valentior postea congredere. In colloquium convenit, condiciones non convenerunt. Post paucos dies apud Zamam cum **eodem** confligit; pulsus biduo et **duabus** noctibus Hadrumetum pervenit.

Odpovězte na otázky

1. Vyhledejte v textu všechny ablativy absolutní a uveďte, zda vyjadřují současnost či předčasnost.
2. Najděte příklady participia spojitého.
3. Lze větu *cum valetudine premeretur...* nahradit ablativem absolutním? Pokud ano, vytvořte ho.
4. Převeďte do pasiva větu *Hannibal omnes gentes Hispaniae bello subegit, Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit, tres exercitus maximos comparavit.*
5. Uveďte jména 3 vojevůdců, poražených Hannibalem.
6. Má tvar *concidit* krátké *i* (*concidit*) nebo dlouhé *ī* (*conciīdit*)? Od jakého slovesa je odvozen?
7. Určete tvary *cuius*, *ea*, *posset*, *urbi*, *moratus est*, *eodem*, *pepulit*, *duabus*, *morbo*, *occidit*, *exercitus*.
8. Jedná se ve větě *Cum hoc exhaustis...* o *cum historicum*?
9. V jakém pádě je vlastní jméno *Hadrumetum*?

Vyberte pravdivé výroky

- Hannibal onemocněl na území Itálie.
- Hasdrubal nezemřel přirozenou smrtí.
- Hannibal jako první překročil Alpy.
- Římané stáli Hannibalovi v cestě k Římu.
- Hannibal se stal velitelem v 25 letech.
- V rámci přechodu Alp Hannibal rozšířil horské stezky.
- Hannibal padl v bitvě u Zamy.
- Hannibal byl povolán z Itálie zpět do Kartága.

¹⁴² Cornelius Nepos. *De viris illustribus, Hannibal* 3, 1 – 6, 3. (Nep. *Hann.* 3, 1 – 6, 3)

¹⁴³ *quō = ut eō* „aby tím“

Nahrad'te uvedená slova synonymy. Uved'te je ve tvaru vyžadovaném větou.

obitum (cuius post obitum)
interfecto (hoc quoque interfecto)
expugnavit
proelio (uno proelio fugavit)
adversus (adversus P. Scipionem)
valentior

Slovní zásoba

Alpicī, ōrum, m.	obyvatelé Alp
biduum, ī, n.	období dvou dnů
▪ biduō	▪ ve dvou dnech
comparō, āre, āvī, ātum	připravovat, chystat, získat
▪ exercitum comparāre	▪ sbírat vojsko, sestavovat vojsko
compōnō, ere, posuī, positum	skládat, uspořádat, ukončit
▪ bellum compōnere	▪ válku ukončit mírem
concidō, ere, cidī, –	skácet se, klesnout, padnout, zaniknout
concīdō, ere, cīdī, cīsum	pobít, zbít (koho), zničit
cōnflīgō, ere, flīxī, flīctum	utkat se v boji, střetnout se, zápasit
conveniō, īre, vēnī, ventum	sejít se (s někým), shodnout se, domluvit se (na čem), hodit se, je shoda
▪ condiōnēs convenīre	▪ dohodnout se na podmínkách
▪ convenit (+inf., ak. +inf.)	▪ hodí se, sluší se, patří se, náleží
elephantus, ī, m.	slon
foederātus, a, um	spojenecký, smlouvou spojený
▪ cīvitās foderāta	▪ obec se samosprávou, která měla s Římem zvláštní smlouvu
Grāius, a, um	řecký
▪ Grāius, ī, m.	▪ Řek
hāc	tudy
impraesentiārum	prozatím
īnermis, e	neozbrojený, beze zbraně
lectīca, ae, f.	nosítka
locus, ī, m.	místo
▪ loca, ōrum, n.	▪ krajina, kraj, země
longum est	bylo by příliš dlouhé
obitus, ūs, m.	smrt
ornō, āre, āvī, ātum	zdobit, vystrojit, vybavit, vyzbrojit
quācumque	kudykoli
rēpō, ere, rēpsī, rēptum	plazit se, plížit se
revocō, āre, āvī, ātum	zavolat, povolat zpět
saltus, ūs, m.	průsmyk, rokle
sēiungō, ere, nxī, nctum	oddělit
sufficiō, ere, fēcī, fectum	nahradit, dosadit na něčí místo
trānsitus, ūs, m.	přechod, průchod, cesta
triennium, iī, n.	období tří let
valēns, entis	silný

Živá slova

Aestimatione facta.

Causa cognita.

Vice versa.

Dis invitis.

Deo favente.
 Ceteris paribus.
 Crescente periculo crescunt vires.
 Deficiente pecunia deficit omne.
 Duobus litigantibus tertius gaudet.
 Mutato nomine de te fabula narratur.

aestimātiō, ōnis, f.	odhad, posuzování, úvaha		
dēficiō, ere, fēcī, fectum	odstupovat, odpadat, opouštět někoho, docházet někomu	deficit,	defekt,
faveō, ēre, fāvī, fautum	být příznivě nakloněn, mít v oblibě, být přívežencem	defektivum	favorit
invītus, a, um	nerad, proti vůli, nedobrovolný		
lītigō, āre	hádat se, přít se		
–, vicis (gen.), vicem (ak.), vice (abl.), vicēs (nom., ak. pl.), vicibus (dat., abl. pl.), f.	změna, střídání, náhrada		vicepremiér

22. lekce

Gramatika

INDIKATIV PLUSQUAMPERFEKTA

Indikativ plusquamperfekta patří do perfektního systému, jeho tvary jsou tvořeny od perfektního a supinového kmene.

Používá se pro vyjádření děje, který se stal před jiným dějem minulým. Do češtiny se překládá minulým časem, při překladu izolovaných tvarů se pro odlišení od perfekta používá adverbium „dříve“ (např. „dříve jsem pochválil“). Indikativ plusquamperfekta je minulý čas, a proto patří z hlediska souslednosti časové mezi časy vedlejší.

ČASOVÁNÍ

V aktivu se indikativ plusquamperfekta tvoří od perfektního kmene (např. *laudāv-*, *monu-*, *scrīps-*, *pepul-*, *dēfend-*, *vīc-*), ke kterému se přidávají koncovky *-eram*, *-erās*, *-erat*, *-erāmus*, *-erātis*, *-erant*.

sg.	1.	laudāv-eram dříve jsem pochválil	monu-eram dříve jsem napomenul	dīx-eram dříve jsem řekl	vīc-eram dříve jsem zvítězil	pepul-eram dříve jsem zahnal	dēfend-eram dříve jsem ubránil
	2.	laudāv-erās	monu-erās	dīx-erās	vīc-erās	pepul-erās	dēfend-erās
	3.	laudāv-erat	monu-erat	dīx-erat	vīc-erat	pepul-erat	dēfend-erat
pl.	1.	laudāv-erāmus	monu-erāmus	dīx-erāmus	vīc-erāmus	pepul-erāmus	dēfend-erāmus
	2.	laudāv-erātis	monu-erātis	dīx-erātis	vīc-erātis	pepul-erātis	dēfend-erātis
	3.	laudāv-erant	monu-erant	dīx-erant	vīc-erant	pepul-erant	dēfend-erant

Sloveso *esse* a jeho složeniny tvoří indikativ plusquamperfekta zcela pravidelně, tj. přidáním koncovek k perfektnímu kmeni, např.:

- *fu-eram* „dříve jsem byl“, *fu-erās*, *fu-erat*, *fu-erāmus*, *fu-erātis*, *fu-erant*
- *potu-eram* „dříve jsem mohl“, *potu-erās*, *potu-erat*, *potu-erāmus*, *potu-erātis*, *potu-erant*.

V pasivu je indikativ plusquamperfekta složen z participia perfekta pasiva a tvarů slovesa *esse* v indikativu imperfekta. Stejně jako u indikativu perfekta se participium shoduje v rodě, čísle a pádě s podmětem.

sg.	1.	laudātus, a, um eram dříve jsem byl(a) pochválen(a)	monitus, a, um eram dříve jsem byl(a) napomenut(a)	dictus, a, um eram dříve jsem byl(a) řečen(a), řeklo se o mně	pulsus, a, um eram dříve jsem byl(a) zahnán(a)
	2.	laudātus, a, um erās	monitus, a, um erās	dictus, a, um erās	pulsus, a, um erās
	3.	laudātus, a, um erat	monitus, a, um erat	dictus, a, um erat	pulsus, a, um erat
pl.	1.	laudātī, ae, a erāmus	monitī, ae, a erāmus	dictī, ae, a erāmus	pulsī, ae, a erāmus
	2.	laudātī, ae, a erātis	monitī, ae, a erātis	dictī, ae, a erātis	pulsī, ae, a erātis
	3.	laudātī, ae, a erant	monitī, ae, a erant	dictī, ae, a erant	pulsī, ae, a erant

Deponentní slovesa mají pasivní tvary s aktivním významem, např.:

sg.	1.	hortātus, a, um eram dříve jsem povzbudil(a)	veritus, a, um eram dříve jsem dostal(a) strach, dříve jsem se bál(a)	profectus, a, um eram dříve jsem vytáhl(a)	passus, a, um eram dříve jsem vytrpěl(a)
	2.	hortātus, a, um erās	veritus, a, um erās	profectus, a, um erās	passus, a, um erās
	3.	hortātus, a, um erat	veritus, a, um erat	profectus, a, um erat	passus, a, um erat
pl.	1.	hortātī, ae, a erāmus	veritī, ae, a erāmus	profectī, ae, a erāmus	passī, ae, a erāmus
	2.	hortātī, ae, a erātis	veritī, ae, a erātis	profectī, ae, a erātis	passī, ae, a erātis
	3.	hortātī, ae, a erant	veritī, ae, a erant	profectī, ae, a erant	passī, ae, a erant

INDIKATIV FUTURA II

Indikativ futura II patří rovněž do perfektního systému a tvoří se od perfektního a supinového kmene. Vyjadřuje děje, které se stanou před jiným dějem budoucím. Proto se indikativ futura II nazývá také *futurum exāctum* („dokončené“). Do češtiny se překládá budoucím časem, při překladu izolovaných tvarů se pro odlišení od futura I používá adverbium „až“ nebo „dříve“ (např. „až pochválím“).

Indikativ futura II je budoucí čas, a proto patří z hlediska souslednosti časové mezi časy hlavní.

ČASOVÁNÍ

Indikativ futura II se tvoří od perfektního kmene přidáním koncovek *-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint*.

sg.	1.	laudāv-erō až pochválím	monu-erō až napomenu	dīx-erō až řeknu	vīc-erō až zvítězím	pepul-erō až zaženu	dēfend-erō až ubráním
	2.	laudāv-eris	monu-eris	dīx-eris	vīc-eris	pepul-eris	dēfend-eris
	3.	laudāv-erit	monu-erit	dīx-erit	vīc-erit	pepul-erit	dēfend-erit
pl.	1.	laudāv-erimus	monu-erimus	dīx-erimus	vīc-erimus	pepul-erimus	dēfend-erimus
	2.	laudāv-eritis	monu-eritis	dīx-eritis	vīc-eritis	pepul-eritis	dēfend-eritis
	3.	laudāv-erint	monu-erint	dīx-erint	vīc-erint	pepul-erint	dēfend-erint

Sloveso *esse* a jeho složeniny tvoří indikativ futura II zcela pravidelně, tj. přidáním koncovek k perfektnímu kmene, např.:

- *fu-erō* „až budu“, *fu-eris, fu-erit, fu-erimus, fu-eritis, fu-erint*
- *potu-erō* „až budu moci“, *potu-eris, potu-erit, potu-erimus, potu-eritis, potu-erint*.

Pasivum indikativu futura se skládá z participia perfekta pasiva a slovesa *esse* ve futuru I. V 3. osobě plurálu je proto tvar *erunt*. Participium perfekta pasiva se shoduje s podmětem v rodě, čísle a pádě.

sg.	1.	laudātus, a, um erō až budu pochválen(a)	monitus, a, um erō až budu napomenut(a)	dictus, a, um erō až budu řečen(a) až se o mně řekne	pulsus, a, um erō až budu zahnán(a)
	2.	laudātus, a, um eris	monitus, a, um eris	dictus, a, um eris	pulsus, a, um eris
	3.	laudātus, a, um erit	monitus, a, um erit	dictus, a, um erit	pulsus, a, um erit
pl.	1.	laudātī, ae, a erimus	monitī, ae, a erimus	dictī, ae, a erimus	pulsī, ae, a erimus
	2.	laudātī, ae, a eritis	monitī, ae, a eritis	dictī, ae, a eritis	pulsī, ae, a eritis
	3.	laudātī, ae, a erunt	monitī, ae, a erunt	dictī, ae, a erunt	pulsī, ae, a erunt

Deponentní slovesa mají pasivní tvary s aktivním významem, např.:

sg.	1.	hortātus, a, um erō až povzbudím	veritus, a, um erō až dostanu strach, až se budu bát	profectus, a, um erō až vytáhnu	passus, a, um erō až vytrpím
	2.	hortātus, a, um eris	veritus, a, um eris	profectus, a, um eris	passus, a, um eris
	3.	hortātus, a, um erit	veritus, a, um erit	profectus, a, um erit	passus, a, um erit
pl.	1.	hortātī, ae, a erimus	veritī, ae, a erimus	profectī, ae, a erimus	passī, ae, a erimus
	2.	hortātī, ae, a eritis	veritī, ae, a eritis	profectī, ae, a eritis	passī, ae, a eritis
	3.	hortātī, ae, a erunt	veritī, ae, a erunt	profectī, ae, a erunt	passī, ae, a erunt

TIPY

Podobnost tvarů

Tvary indikativu plusquamperfekta a futura II se mohou podobat jiným slovesným tvarům, např.

- *vulnerō* „zraňuji“ (1. os. sg. ind. prez. akt. od *vulnerō, āre* „zraňovat“)
- *prōderō* „budu prospívat“ (1. os. sg. ind. fut. I akt. od *prōsum, prōdesse* „prospívat“)
- *dēfenderō* „až ubráním“ (1. os. sg. ind. fut. II akt. od *dēfendō, ere* „bránit“)

- *poterō* „budu moci“ (1. os. sg. ind. fut. I akt. od *posum, posse* „moci“)
- *potuerō* „až budu moci“ (1. os. sg. ind. fut. II akt. od *posum, posse* „moci“)

- *poterat* „mohl“ (3. os. sg. ind. impf. akt. od *possum, posse* „moci“)
- *potuerat* „dříve mohl“ (3. os. sg. ind. plpf. akt. od *possum, posse* „moci“)
- *dēserat* „ať opustí“ (3. os. sg. konj. prez. akt. od *dēserō, ere* „opouštět“)

Některé tvary mohou mít stejnou podobu v různých časech, např. *dēfenderis* může znamenat:

- „jsi bráněn“ (2. os. sg. ind. prez. pas. od *dēfendō, ere* „bránit“)
- „až ubráníš“ (2. os. sg. ind. fut. II. akt. od *dēfendō, ere* „bránit“)

POUŽITÍ INDIKATIVU PLUSQUAMPERFEKTA A FUTURA II

Indikativ plusquamperfekta a futura II vyjadřují předčasnost před jiným dějem, a proto se používají především v indikativních vedlejších větách. Jedná se např. o věty podmínkové reálné, věty vztahné, některé věty časové a věty příčinné (např. se spojkami *quod* nebo *quia* „protože“).

PŘÍKLADY JEDNOTLIVÝCH TYPŮ VĚT

Věty vztahné

Librum, quem mihi mīserās, lēgī.

Přečetl jsem knihu, kterou jsi mi poslal.

Librum, quem mihi mīseris, legam.

Přečtu si knihu, kterou mi pošleš.

Věty příčinné

Tibi nōn scrīpsī, quia epistulam tuam nōn accēperam.

Nenapsal jsem ti, protože jsem nedostal tvůj dopis.

Věty podmínkové

Sī Rōmānī rēgem hostium cēperant, eum in triumphō dūcebant.

Jestliže Římané zajali nepřátelského krále, vedli ho v triumfálním průvodu.

Sī eum viderit, omnia ei dicet.

Jestliže ho uvidí, všechno mu řekne.

Věty časové

Indikativ se objevuje také ve větách časových s různými spojkami včetně *cum* „když“. Na rozdíl od *cum historicum* nejsou věty s indikativním *cum* omezeny na minulé děje, ale používají se i pro děje přítomné a budoucí. Věty s indikativním *cum* mohou dále vyjadřovat např. opakované děje v přítomnosti, minulosti i budoucnosti.

Cum epistolam tuam accēperam, tibi scribēbam.

Když/kdykoliv jsem dostal tvůj dopis, psal jsem ti.

Cum epistolam tuam accēperō, tibi scribam.

Až dostanu tvůj dopis, napíšu ti.

Konjunktivní věta s *cum historicum* naznačuje, že mezi dějem věty hlavní a vedlejší existuje určitá příčinná souvislost. Indikativní věta s *cum* vyjadřuje pouze o umístění děje v čase, nikoliv příčinný vztah mezi větou hlavní a vedlejší. *Cum* s indikativem se rovněž používá pro opakované děje, viz níže.

Cum terrae mōtus instāret, hominēs ex urbe fūgērunt.

Když hrozilo zemětřesení, lidé utekli z města.

(Zemětřesení bylo důvodem útěku z města.)

Cum in illā prōvinciā erat, ingēns terrae mōtus factus est.

Když byl v té provincii, došlo k velkému zemětřesení.

(Jeho přítomnost v provincii nezpůsobila zemětřesení)

Užití indikativu po dalších časových spojkách se řídí specifickými pravidly, která jsou soustavněji probírána v syntaxi vedlejších vět.

INDIKATIVNÍ SOUSLEDNOST ČASŮ

Indikativ plusquamperfekta a futura II se uplatňují také v rámci tzv. indikativní souslednosti časů. Jedná se o pravidla používání časů pro vyjadřování vztahů současnosti, předčasnosti a následnosti v souvětích, která mají indikativ ve větě hlavní i vedlejší. Zatím se budeme zabývat pouze vyjádřením současnosti a předčasnosti.

věta hlavní	věta vedlejší současnost	věta vedlejší předčasnost
indikativ prézentu indikativ perfekta, imperfekta indikativ futura I	indikativ prézentu indikativ imperfekta indikativ futura I	indikativ perfekta indikativ plusquamperfekta indikativ futura II

Indikativní souslednost pro současnost a předčasnost se používá např. ve větách s *cum* „když“, které vyjadřují opakovaný děj (tzv. *cum iteratīvum*).

Současnost

Cum habēō, dō.

Když/kdykoliv mám, dávám.

Cum habēbam, dabam.

Když/kdykoliv jsem měl, dával jsem.

Cum habēbō, dabō.

Když/kdykoliv budu mít, dám.

Předčasnost

Cum cecidī, surgō.

Když/kdykoliv **padnu**, vstávám.

Cum cecideram, surgēbam.

Když/kdykoliv jsem padl, vstával jsem.

Cum ceciderō, surgam.

Když/kdykoliv padnu, vstanu.

Při překladu může působit potíže indikativ perfekta vyjadřující předčasnost před dějem přítomným. Používá se pro vyjádření obecněji platných opakovaných dějů. V češtině se pro vyjádření tohoto významu používají dokonavá slovesa v budoucím čase, která však nelze překládat do latiny futurem, ale indikativem perfekta.

Slovní zásoba

aeternus, a, um	věčný, stálý, nepomíjející
appāreō, ēre, pāruī, –	objevit se, ukázat se
arēna, ae, f. / harēna, ae, f.	písek
āter, ātra, ātrum	černý, temný, neblahý, smuteční, zhoubný
avunculus, ī, m.	strýc (matčin bratr)
brevī	zkrátka, brzy
coepī, coepisse, coeptum (má jen tvary perf. systému)	začít
cōnsistō, ere, cōnstītī, –	zastavit se, stanout
cōstantia, ae, f.	vytrvalost, vyrovnanost, klid
contrārius, a, um	protější, ležící na opačné straně, protilehlý, opačný
dēmittō, ere, mīsī, missum	spouštět, posílat dolů
▪ animum dēmittere	▪ klesat na mysli
dēnsus, a, um	hustý
dēscendō, ere, scendī, scēsum	sestoupit, sejít dolů
dētineō, ēre, tinuī, tentum	zadržet
dīversus, a, um	rozdílný, různý, oddělený
doctor, ōris, m.	učitel
ēgredior, ī, gressus sum +abl. / ē +abl.	vyjít (odněkud)
ex(s)tinguō, ere, stīnxī, stīnctum	uhasit, zhasnout, usmrtit, zničit, uvést v zapomenutí
excēdō, ere, cessī, cessum +abl. / ē +abl.	vyjít, odejít
flamma, ae, f.	plamen
fulgur, uris, n.	blesk
immineō, ēre, – +dat.	vyčnívat, blížit se, hrozit
impetrō, āre, āvī, ātum	dosáhnout, získat, dostat
imprūdentia, ae, f.	nerozumnost, neopatrnost, neznalost
incendō, ere, endī, ēsum	zapálit, spálit
indiciū, iī, n.	udání, důkaz, znamení
īnstō, āre, stītī, statūrus	být blízko, hrozit
lapis, idis, m.	kámen
mandātum, ī, n.	rozkaz, nařízení, vzkaz
mōtus, ūs, m.	pohyb
▪ terrae mōtus	▪ zemětřesení
multō	mnohem
nūbēs, is, f.	mrak
opera, ae, f.	práce, činnost
▪ operam dare +dat.	▪ věnovat se (něčemu), zabývat se (něčím)
persevērō, āre, āvī, ātum	vytrvat, zůstat, dále / bez přestání něco dělat
plānus, a, um	rovný, plochý
poscō, ere, poposcī, – +ak.	prosit, žádat o něco
postquam	poté, co; když
praeceptum, ī, n.	rada, rozkaz, příkaz, návod
quālis, e	jaký
quamquam	ačkoliv
quasi	jakoby, jako
quidem	zajisté, jistě, totiž, však
▪ nē...quidem	▪ ani

rārus, a, um
 resīdō, ere, sēdī, –
 respiciō, ere, spexī, spectum
 restituō, ere, uī, ūtum

rūrsus (rūrsum)
 salvus, a, um
 siccus, a, um
 sponte
 surgō, ere, surrēxī, surrēctum
 tēctum, ī, n.

vzácný, ne častý, řídký
 posadit se
 ohlížet se, dívat se zpět, dbát na (něco)
 znovu postavit, obnovit, uvést v bývalý stav, opět
 získat, nahradit
 znova, opět
 zdravý, na živu, nepoškozený
 suchý, vysušený
 dobrovolně, z vlastní vůle, úmyslně
 vstát, zvednout se, objevit se
 střecha, dům, byt

Cvičení

1. Doplňte tabulku

	indikativ perfekta	indikativ plusquamperfekta	indikativ futura II.
<i>laudās</i>	<i>laudāvisī</i>	<i>laudāverās</i>	<i>laudāveris</i>
dūcunt			
conditur			
iaciuntur			
perficimus			
dēfendis			
mūtāmur			
traheris			
adest			
respondent			
fugitis			
dēfenditur			
expelliminī			
potestis			

2. Přeložte slovesné tvary

poslal
posílal
dříve poslal
pošle
posílá
bude posílat
ať pošle
až/dříve pošle
posílal by

byl poslán
byl posílán
dříve byl poslán
bude poslán
je posílán
bude posílán
ať je posílán
až bude poslán
byl by posílán

ptáme se (použijte sloveso *interrogō, āre*)
zeptáme se
zeptali jsme se
dříve jsme se zeptali
ptát se
až/dříve se zeptáme
ptali jsme se
zeptali bychom se

jsme dotazováni
budeme dotázáni
byli jsme dotázáni
dříve jsme byli dotázáni
být dotazován
až budeme dotázáni
byli jsme dotazováni
byli bychom dotázáni

přiváděla jsi
přivádíš
přivedla jsi
budeš přivádět
ať přivádíš
ta, která přivádí
dříve jsi přivedla
dříve budeš přivádět
přivádět

byla jsi přiváděna
jsi přiváděna
byla jsi přivedena
budeš přiváděna
ať jsi přiváděna
ta, která byla přivedena
dříve jsi byla přivedena
dříve budeš přiváděna
být přiváděna

puer locūtus
urbs condita
rēs āmissa

puer locūtus est
urbs condita est
rēs āmissa est

3. K aktivním tvarům doplňte pasivní nebo naopak

- contempsit, contempserat, contemnet, contempserit, contemnit, contemnat, contemneret
- receptus sum, recipiō, reciperis, recipiēris, receptī erāmus, reciperēminī, recipiās, recēperis
- tribūtum erit, tribuit, tribuēbant, tribūta erat, tribuerint, tribueris, tribuat, tribuent
- moneor, monuistī, monuerātis, monērēmus, monitī sumus, monēris, monēbat, monuerint, monitus erō, monēberis

4. Vyberte tvary

indikativu plusquamperfekta

aberās, cēperat, dēfenderās, dēfuerāmus, līberant, minuerās, mīserās, morāris, penetrat, poteram, properat, spērat, statueram, superās, vēnerant, vulnerant

indikativu futura II

aberunt, affuerint, dēfenderit, dēserimus, ēlēgeris, ēgeris, gereris, occīderimus, offenderis, pateris, potuerit, relinqueris, relīqueris, statuerō, timēris

Najděte další slovesné tvary, které mohou vypadat zdánlivě jako indikativ plusquamperfekta nebo futura II.

5. Doplňte vhodný slovesný tvar (překlad u některých vět slouží jako nápověda)

Librum, quem pater mihi (*dare*) _____, lēgī.
Librum, quem pater mihi (*dare*) _____, legō.
Librum, quem pater mihi (*dare*) _____, legam.

In domō, quam pater meus (*cōnstruere*) _____, vīvō.
In domō, quam pater meus (*cōnstruere*) _____, vīxī.
In domō, quam pater meus (*cōnstruere*) _____, vīvam.

Cum puerī (*poscere*) _____, omnia ā parentibus impetrant.
Cum puerī (*poscere*) _____, omnia ā parentibus impetrāvērunt.
Cum puerī (*poscere*) _____, omnia ā parentibus impetrābunt.

1. Sī tē loquentem cum amīcō illō improbō (*vidēre; uvidím*) _____, poenā tē afficiam.
2. Cum duō (*facere; dělaji*) _____ idem, nōn est idem.
3. Cīvēs urbem suam, quae ab hostibus (*oppugnāre; bylo oblehnuto / bylo obléháno*) _____, dēfendēbant.
4. Cum magistrum īrātum (*vidēre; viděl jsem / uviděl jsem*) _____, timēbam.
5. Cum mātrem tuam (*vidēre; uvidím*) _____, omnia quae (*facere, jsi udělal*) _____, ei nuntiābō.
6. Cum illō diē nāvēs ad portum (*appropinquāre*) _____, incolae urbis in portum vēnērunt, ut optimās rēs emere possent.
7. Cum nāvēs ad portum (*appropinquāre*) _____, incolae urbis in portum venīre et multās rēs emere solēbant.
8. Faciēmus, quae nōbīs ā maiōribus nātū (*imperāre; bude přikázáno*) _____.
9. Dē Terentiā autem scrīpsī ad tē eīs litterīs quās (*dare, ego*) _____ prīdiē. (Cic. Att. 12, 20, 1)

6. Spojte věty s použitím vhodných spojovacích výrazů, časů a způsobů

spojovací výrazy: *sī; nisi; ut; nē; quod; quia; quī, quae, quod; cum*

1. Pater mihi trēs librōs ēmit. Omnēs brevī lēgī.
2. Rēgēs male rēgnābant. Rōmānī rēgēs expulērunt.
3. Multās rēs nunc inūtilēs putō. Eās rēs in forō ēmī.
4. Tū mē adiuvābis. Egō tē adiuvābō.
5. Incolae urbis domōs suās restituērunt. Illae domūs incendiō dēlētāe sunt.
6. Nē in rēbus adversīs animum dēmittās! Saepe tē petēbam.
7. In eam regiōnem veniēs. Ibi montēs altōs et pulchrōs vidēbis.
8. Poenā affectī sunt. Iniūriam magnam tibi fēcērunt.
9. Hominēs in bellō multa mala patiuntur. Id nōn ignōrō.
10. Canēs suōs occīdere coāctus est. Eius canēs multōs hominēs momordērunt.

7. Nahrad'te participium vztažnou větou

1. Dux mīlitēs suōs **hortāns** saepe hostēs vincēbat.
2. Hominēs ex oculīs **labōrantēs**¹⁴⁴ adiuvāte!
3. Caesar inimīcīs **victīs** pepercit et omnibus ignōvit.
4. Vir ante portam clausam **stāns** custōdēs urbis vituperābit.
5. Ōrātor dē miserīā incolārum prōvinciae **locūtus** ā nōnnūllīs reprehēnsus est.
6. Omnēs cīvēs domūs suās relinquunt et ex urbe **dēlētā et incēnsā** fugiunt.

8. Převeďte označené části vět z aktiva do pasiva nebo naopak, je-li to možné

1. Lēgātī, *quī ā tribūnō mīlitum missī erant*, celeriter ad ducem vērunt.
2. Omnia, *quae senātus dēcrēverit*, tibi nuntiābō.
3. Infāns, *quem māter in templō relīquerat*, ā sacerdotē repertus est.
4. Ille vir impius, *quī multōs prōdiderat*, ipse prōditus est.
5. *Iūdex illum virum*, quī cīvēs pecūniā corrūperat, *poenā gravī affēcit*.
6. *Sī omnēs sociī ā nobīs dēfēcērint*, nobīs nūlla spēs erit.

9. Dopln'te sloveso ve správném tvaru. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Animālia ē silvā, quae ab agricolīs (*incendere*) _____, celeriter fugiēbant.
2. Id, quod (*audīre, ego*) _____, tibi nuntiābō.
3. Cum id (*vidēre*) _____, gaudent.
4. Amīcus, cum in urbem (*venīre*) _____, mēcum loquitur.
5. Ab Augustō templa, quae bellīs cīvīlibus (*dēlēre*) _____, restitūta sunt.
6. Caesar agrōs, quōs ante Germānī (*tenēre*) _____, Gallīs dedit.
7. Ea, quae (*dīcere*) _____, vēra sunt.
8. Sī castra (*mūnīre, vōs*) _____, facile hostēs fugābitis.
9. Cum exercitus noster hostēs vincere nōn (*posse*) _____, dux lēgātōs ad hostēs mīsīt, ut pācem (*petere*) _____.
10. Cicero multōs sermōnēs, quōs ante (*habēre*) _____, scrīpsit.
11. Mē (*ōrāre, ille*) _____, ut sibi obviam veniam.
12. Facile omnēs, cum sānī (*esse, nōs*) _____, aegrōtīs praecepta damus.
13. Sī (*posse, illī*) _____, ad nōs epistolās longissimās mittēbant.
14. Cum beneficia (*accipere, nōs*) _____, valdē gaudēmus.
15. Senātus dēcrēvit, ut cōsulēs (*dare operam*) _____, nē quid detrīmentī¹⁴⁵ rēs pūblica caperet.

¹⁴⁴ *labōrāre* ē +abl. „trpět na něco/něčím“ (např. o nemoci)

¹⁴⁵ *detrīmentum, ī, n.* „škoda“, „újma“

10. Přeložte do češtiny

1. Omnēs enim quī in Italiā mānserant hostium numerō habēbantur. (Cic. *Att.* 11, 6, 6)
2. Sī quid¹⁴⁶ ēgerō, faciam ut sciās. (Cic. *fam.* 7, 23, 4)
3. „Dēsīnēs,“ inquit, „timēre, sī spērāre dēsieris.“ (Sen. *epist.* 5, 7)
4. Quod ēgeris, id probābō. (Cic. *Att.* 13, 24, 1)
5. Iam tunc Emporiae duo oppida erant mūrō dīvīsa. (Liv. 34, 9, 1)
6. Accēpī ā tē aliquot epistulās ūnō tempore, quās tū dīversīs temporibus dederās. (Cic. *fam.* 7, 18, 1)
7. Gaudeō id tē mihi suādere quod ego meā sponte prīdiē fēcera. (Cic. *Att.* 15, 27, 1)
8. Cum iīs mandātīs ab rēge missī erant lēgātī, ut omnem pācis condiōnem acciperent. (podle Liv. 37, 45, 19)
9. L. Opimius ēiectus est patriā, quī et praetor et cōsul rem pūblicam maximīs perīculīs līberāverat. (podle Cic. *Pis.* 95)
10. Litterās Graecās nōn didicī, quia ad virtūtem doctōribus nōn prōfuerant. (podle Sall. *Iug.* 85, 32)
11. Sī Verris similis fuerō, inimīcus mihi nōn dēerit. (podle Cic. *Verr.* II 3, 162)

11. Vyberte správné tvary. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Difficile est invenire hominum, quem numquam ante (*vīdistī, vīderās*).
2. Hominem, quem numquam ante (*vīderam, vīdī*), invenire studēbam.
3. Cum rōsam (*vīderat, vidēret, vidēbat*), tum incipere vēr arbitrābātur. (podle Cic. *Verr.* II 5, 27)
4. Cum eum (*vīderō, vidērem, vidēbō, vidēbam, vīderam*), ad tē scrībam.
5. Omnēs, quī ē patriā (*expulsī erant, expellēbantur*), ā prīncipe revocātī sunt.
6. Illī mercātōrī nōn crēdō, quia ab eō (*dēceptus eram, dēceptus sum*).
7. Sī illa arx (*capta est, capta erit, caperētur, capiētur*), via in urbem patēbit.
8. Sī ab amīcō tuō iniūriam (*accēperis, acciperis, accipiēs*), ei ignōscēs?
9. Ex omnibus regiōnibus omnēs, quī (*aegrōtī erant, aegrōtī fuerant*), ad illum medicum veniēbant.
10. Sī filiū rēgī (*nāscētur, nātus erit*), gaudēbit, sī filia, trīstis erit.

12. Přeložte do latiny

1. Nevěřím jim, protože teď tvrdí to, co tehdy popřeli.
2. Nemohl jsem ti říct všechno, co jsem se dozvěděl od svého přítele.
3. Obyvatelé provincie požadovali zpět peníze, které jim vzali římscí úředníci.
4. Jestliže budou lupiči zajati, budou v poutech (tj. spoutaní) přivedeni do města.
5. Uděláme to, co senát ustanoví.
6. Římané dávali do otroctví lidi, které zajali ve válce.
7. Požár, který onoho dne vznikl, byl kvůli větru uhašen s velkými obtížemi.
8. Kdykoliv přijdou do města, kupují všechny potřebné věci.
9. Kdykoliv přijdou do města, nakoupí všechny potřebné věci
10. Kdykoliv přišli do města, kupovali všechny potřebné věci.
11. Kdykoliv mu uškodili, odpustil jim.
12. Když od tebe dostanu dopis (dopis od tebe, tj. „tvůj dopis“), napíšu ti.
13. Když vyjde slunce, nemůžu spát.
14. Když byli spojenci Římanů zle tísnění nepřáteli, poslal jim římský vojevůdce dvě legie, aby mohli nepřátele překonat.

13. Uved'te, z jakých latinských slov vycházejí následující přejatá slova

aréna, excés, denzita, diverzifikace, remise, detenční, demise, divize

¹⁴⁶ *quid*: zde „něco“

14. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

Eruptio Vesuvii (podle Plinia,¹⁴⁷ upraveno)

Praecesserat per multos dies tremor terrae, **minus** formidolosus, quia Campaniae solitus; **illa** vero nocte valde invaluit: homines non moveri omnia, sed verti credebant. Mater mea et ego surreximus et resedimus in area domus, quae mare a tectis modico spatio dividebat.

Posco librum Titi Livi et quasi per otium lego atque etiam, ut¹⁴⁸ coeperam, excerpo: id constantiam vocare an imprudentiam debeam¹⁴⁹ (agebam enim duodevicesimum annum)? Ecce venit amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat. Ut¹⁵⁰ me et matrem sedentes, me vero etiam legentem vidit, nos **reprehendit**.

Iam hora diei prima (erat) et adhuc dubius et quasi languidus dies (erat). Tum demum oppido excedere **statuimus**. **Egressi** e tectis consistimus. Multas ibi formidines patimur. Nam vehicula, quamquam in planissimo campo erant, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta in eodem vestigio remanebant. Praeterea mare in se resorberi et tremore terrae quasi **repelli** videbamus. Certe processerat litus multaque animalia maris siccis harenis detinebat. Ab altero **latere** nubes atra et horrenda appropinquabat. Longae flammae, quae fulguribus et similes et maiores erant, apparebant.

Tum vero idem ille ex Hispania amicus acrius et instantius: „Si frater,“ inquit „tuus, tuus avunculus vivit, cupit¹⁵¹ esse vos salvos; si mortuus est, (vos esse) superstites cupivit. Cur dubitatis evadere?“ **Respondimus**: „Saluti nostrae non **consulemus**, nisi illum salvum esse cognoverimus.“ Amicus ille ultra non moratus est et discessit.

Nec multo post illa nubes descendit in terras et operuit maria. Tum mater me orat et hortatur, ut fugiam, et dicit me iuvenem fugere posse, se et annis et corpore gravem mori posse. Ego manum eius **amplexus** eam mecum discedere cogo. **Paret** aegre incusatque se, quod me moretur¹⁵².

Iam cinis, adhuc tamen rarus. Respicio: densa caligo tergis imminebat, quae nos torrentis modo sequebatur. Brevi nox non qualis in lunis aut nubila, sed qualis in locis clausis, postquam lumen extinctum est. Feminae ululabant, infantes quiritabant, viri clamabant. Nonnulli mortem optabant, multi ad deos **manus** tollebant, plures nusquam iam deos ullos aeternamque illam noctem esse putabant.

Paulum reluxit, quod¹⁵³ non dies nobis, sed indicium **adventantis** ignis videbatur. Et ignis quidem longius substitit; tenebrae rursus, cinis rursus, multus et gravis.

Tandem illa caligo tenuata quasi in fenum nebulamve discessit; mox dies verus; sol etiam effulsit, luridus tamen. Mutata omnia altoque cinere tamquam nive obducta erant. Regressi sumus Misenum. Metus praevalerat; nam et tremor terrae perseverabat. Nos autem statuimus non discedere, sed de avunculo meo nuntium exspectare.

Uved'te, zda se jedná o pravdivou informaci

Zemětřesení bylo v Kampánii obvyklé.	ano – ne
V moři zahynulo mnoho zvířat.	ano – ne
Když znova vysvitlo slunce, ustalo i zemětřesení.	ano – ne
Po katastrofě padal sníh.	ano – ne

¹⁴⁷ Gaius Plinius Caecilius Secundus. *Epistulae* 6, 20. (Plin. *epist.* 6, 20)

¹⁴⁸ *ut*: zde „jak“

¹⁴⁹ *dēbeam vocāre*: „měl bych to nazvat“ (tzv. konjunktiv rozvažovací)

¹⁵⁰ *ut*: zde „jakmile“

¹⁵¹ *cupiō* + akuzativ s infinitivem: „toužím, aby...“

¹⁵² *quod mē morētur*: „že prý mě zdržuje“

¹⁵³ *quod* „což“

Někteří lidé si přáli smrt.	ano – ne
Lidé si mysleli, že božské události nečinně přihlížejí.	ano – ne
Strhla se bouře s velkými blesky.	ano – ne
Pliniova matka s ním původně nechtěla odejít.	ano – ne

Doplňte údaje

Kolik let bylo Pliniovi?

Odkud přišel přítel Pliniova strýce?

Jakého autora chtěl Plinius číst?

Přibližně v kolik hodin se rozhodl Plinius se svou matkou odejít z domu?

Gramatické otázky

1. Od jakých sloves jsou odvozeny tvary *extinctum est, surreximus, invaluit, operuit, effulsit*?
2. Najděte 3 plusquamperfekta:
3. Najděte futurum II:
4. Určete gramaticky tvary *statuimus, reprehendit, respondimus* (všechny možnosti).
5. Nahradte přezens historický *posco, consistimus, patimur* perfektem.
6. Určete gramaticky tvary: *minus, illa, egressi, latere, consulemus, repelli, manus, paret, adventantis*.
7. Jakým slovním druhem jsou výrazy *acrius* a *instantius*?
8. Převeďte následující větu do minulého času:
Tum mater me orat et hortatur, ut fugiam, et dicit me iuvenem fugere posse, se et annis et corpore gravem mori posse.
Tum mater me _____ et _____, ut _____, et _____ me iuvenem fugere _____, se et annis et corpore gravem mori _____.
9. Najděte další příklady akuzativu s infinitivem.
10. Uveďte synonymum ke slově *formido, posco*.

Slovní zásoba

adhūc	dosud
adventō, āre, āvī, ātum	přicházet, přibližovat se
aegrē	stěžít, s obtížemi, nesnadno
amplector, ī, amplexus sum	obejmout
an	nebo (v otázce)
ārea, ae, f.	volné prostranství, dvůr
cālīgō, inis, f.	hustá mlha, dým, temnota
cinis, eris, m.	popel, prach
dēmum	konečně, teprve
effulgē, ēre, fulsī, –	zazářit
excerpō, ere, cerpsī, cerptum	vybírat, dělat výpisky
formīdō, inis, f.	strach, hrůza
formīdolōsus, a, um	děsící se, hrozný, děsivý, nebezpečný
fulciō, īre, fulsī, fultum	podpírat, opírat
▪ fultus, a, um +abl.	▪ opřený o (něco)
fūmus, ī, m.	kouř
horrendus, a, um	hrozný, strašný
incūsō, āre, āvī, ātum	obviňovat, vyčítat
inlūnis, e	bezměsíčný, bez měsíčního světla
īnstāns, antis	naléhající
invalēscō, ere, valuī, –	zesílit, zmohutnět
languidus, a, um	unavený, slabý, vysílený
lūmen, inis, n.	světlo, záře
lūridus, a, um	bledý, zažloutlý
modicus, a, um	malý, mírný, nepatrný, skromný

nebula, ae, f.	mlha, pára
nūbilus, a, um	zamračený
nūper	nedávno
obdūcō, ere, dūxī, ductum	zahalit, potáhnout (něco něčím)
operiō, īre, operuī, opertum	zakrýt, zahalit, zakrýt, zavřít
praecēdō, ere, cessī, cessum	spěchat, předejít, předcházet
praeualeō, ēre, uī, –	mít větší vliv, sílu, převládat
quiritō, āre, āvī, –	naříkat, volat o pomoc
relūcēscō, ere, lūxī, –	zazářit, zasvitnout
remaneō, ēre, mānsī, –	zůstat, setrvat
repellō, ere, reppulī, repulsum	zahnat, odstrčit, odvrátit, odmítnout
resorbeō, ēre, –	zpět pohlcovat, polykat
solitus, a, um	obvyklý
subsistō, ere, substitī, –	zastavit se, zůstat
superstes, itis	přeživší, zbylý, pozůstalý
tamquam	tak jako, jako
tenebrae, ārum, f.	tma, temnota
tenuō, āre, āvī, ātum	zúžit, oslabit, zmenšit
torrēns, entis, m.	potok, příval
tremor, ōris, m.	chvění, otřes, záchvěv
ultrā	dále, na oné straně,
ululō, āre, āvī, ātum	houkat, výt, naříkat, úpět
ut	jak, jako, jakmile
-ve (připojuje se za slovo)	nebo
vehiculum, ī, n.	vůz, povoz
vestīgium, iī, n.	stopa, místo, stanoviště

Živá slova

Cum Romae fueritis, Romano vivite more!

In foveam cecidit, quam foderat ipse.

Primum non nocere.

Ad Kalendas Graecas

Ex tempore.

Cum laude. Magna cum laude. Summa cum laude.

Cum grano salis.

Tertium non datur.

Sub specie aeternitatis.

aeternitās, ātis, f.	věčnost	
fodiō, ere, fōdī, fossum	bodat, píchat, kopat, vykopávat	fosilie
fovea, ae, f.	jáma	
grānum, ī, n.	zrnko, jádro	granule
laus, laudis, f.	chvála, čest	
sāl, alis, m.	sůl	salinita

23. lekce

Gramatika

PARTICIPIUM FUTURA AKTIVA

Participium futura aktiva se tvoří od supinového kmene připojením koncovek *-ūrus, -ūra, -ūrum*. Supinový kmen vznikne odtržením *-um* od supina, případně koncovek *-us, -a, -um* od participia perfekta pasiva. Participium futura aktiva se tvoří od nedeponentních i deponentních sloves.

slovesná řada	supinum	supinový kmen	participium futura aktiva
laudō, āre, āvī, ātum	laudātum	laudāt-	laudāt-ūrus, laudāt-ūra, laudāt-ūrum
moneō, ēre, uī, monitum	monitum	monit-	monit-ūrus, monit-ūra, monit-ūrum
scrībō, ere, scrīpsī, scrīptum	scrīptum	scrīpt-	scrīpt-ūrus, scrīpt-ūra, scrīpt-ūrum
pellō, ere, pepulī, pulsum	pulsum	puls-	puls-ūrus, puls-ūra, puls-ūrum
agō, ere, ēgī, āctum	āctum	āct-	āct-ūrus, āct-ūra, āct-ūrum

Některá slovesa mají participium futura, třebaže od nich není doloženo supinum. Participium futura aktiva je proto uvedeno ve slovníku, např.:

cadō, ere, cecidī, – , cāsūrus „padat“
sum, esse, fuī, – , futūrus „být“
parcō, ere, pepercī, – , parsūrus „šetřit (někoho)“

Participium futura aktiva je ve slovníku uvedeno také v případě, že se tvoří nepravidelně.

pariō, ere, peperī, partum, paritūrus „rodit, získat“
morior, morī, mortuus sum, moritūrus „zemřít“

Participium futura aktiva se skloňuje jako adjektivum 1. a 2. deklinace.

VÝZNAM A PŘEKLAD PARTICIPIA FUTURA AKTIVA

Participium futura aktiva vyjadřuje záměr, rozhodnutí nebo vůli uskutečnit nějaký děj. Může vyjadřovat také děj, který brzy nastane nebo který směřuje ke svému uskutečnění. V překladu do češtiny se často objevují výrazy vyjadřující vůli, např. „hodlat“ nebo „chtít“, někdy se také může přeložit prostým budoucím časem. Překládá se zejména:

- pomocí vztažné věty: „(ten), který hodlá/chce chválit“
- pomocí adjektiva slovesného: „hodlající/chtějící chválit“

Participia deponentních sloves mají aktivní význam (srov. participium přezentu aktiva deponentních sloves).

<i>hortātūrus, a, um</i> „(ten), který hodlá povzbuzovat“	(<i>hortor, ārī, ātus sum</i> „povzbuzovat“)
<i>cōnfessūrus, a, um</i> „(ten), který se hodlá přiznat“	(<i>cōnfiteor, ērī, cōnfessus sum</i> „přiznat se“)
<i>locūtūrus, a, um</i> „(ten), který hodlá mluvit“	(<i>loquor, loquī, locūtus sum</i> „mluvit“)
<i>passūrus, a, um</i> „(ten), který hodlá trpět“	(<i>patior, patī, passus sum</i> „trpět“)
<i>largītūrus, a, um</i> „(ten), který hodlá rozdávat“	(<i>largior, īrī, largītus sum</i> „rozdávat“)

V adjektivizované podobě se v klasické latině objevuje zejména participium *futūrus, a, um* „budoucí, příští, nastávající“.

UŽITÍ PARTICIPIA FUTURA AKTIVA

Participium futura aktiva se používá jako participium spojité, v ablativu absolutním se nevyskytuje. Jako participium spojité může vedle záměru, vůle apod. vyjadřovat také účel. V tomto významu se však objevuje častěji až od Livia dále, tedy spíše v poklasické latině.

Lēgātī pācem petitūrī missī sunt. Byli posláni legáti, aby žádali o mír / hodlající žádat o mír.

Participium futura aktiva je také součástí infinitivu futura aktiva (viz 24. lekce).

OPISNÉ ČASOVÁNÍ ČINNÉ

Tzv. opisné časování činné vzniká spojením participia futura aktiva a slovesa *esse* v různých časech a způsobech. V překladu do češtiny se často objevuje slovo vyjadřující záměr nebo vůli, např. „chtít“ nebo „hodlat“.

<i>laudātūrus sum</i>	chci / hodlám chválit
<i>laudātūrus eram</i>	chtěl jsem / hodlal jsem chválit
<i>laudātūrus erō</i>	budu chtít / budu hodlat chválit
<i>laudātūrus sim</i>	ať chci / ať hodlám chválit
<i>laudātūrus essem</i>	chtěl bych / hodlal bych chválit
<i>laudātūrus fuī</i>	chtěl jsem / hodlal jsem chválit
<i>laudātūrus fueram</i>	dříve jsem chtěl / dříve jsem hodlal chválit
<i>laudātūrus fuerō</i>	až budu chtít / až budu hodlat chválit

Participium futura aktiva se shoduje v rodě, čísle a pádě s podmětem, např.:

<i>scrīptūrī sumus</i>	hodláme psát
<i>(puellae) ventūrae erant</i>	(dívky) hodlaly přijít
<i>(māter) locūtūra esset</i>	(matka) hodlala by promluvit

Opisné časování činné se používá také pro vyjádření následnosti v indikativní i konjunktivní souslednosti časové, neboli pro děje, které nastanou po ději věty hlavní. Následnost lze vyjádřit ve vztahu k minulému, přítomnému i budoucímu ději.

Indikativní souslednost časová

V následující tabulce je uvedena indikativní souslednost časová v plném rozsahu, tj. pro vyjádření současnosti, předčasnosti i následnosti.

věta hlavní	věta vedlejší		
	současnost	předčasnost	následnost
indikativ přezentu	indikativ přezentu	indikativ perfekta	tvar na <i>-ūrus sum</i>
indikativ perfekta, imperfekta	indikativ imperfekta	indikativ plusquamperfekta	tvar na <i>-ūrus eram/fuī</i>
indikativ futura I	indikativ futura I	indikativ futura II	tvar na <i>-ūrus erō</i>

Sermōnem, quem dictūrus sum, scrībō.
Sermōnem, quem dictūrus eram, scrībēbam.
Sermōnem, quem dictūrus erō, scrībā.

Píšu řeč, kterou chci pronést.
 Psal jsem řeč, kterou jsem chtěl pronést.
 Budu psát řeč, kterou budu chtít pronést.

SUPINUM

Supinum je ve slovesné řadě uvedeno za tvarem perfekta a je zakončeno na *-um*. Supinum má pouze jeden tvar a nelze ho skloňovat. Používá se po slovesech pohybu k vyjádření účelu nebo cíle pohybu.

Ke slovesům pohybu v užším slova smyslu se řadí ještě např. slovesa s významem „poslat“. Do češtiny se supinum překládá infinitivem nebo vedlejší větou účelovou.

Venimus tē salūtātum. Přicházíme tě pozdravit. Přicházíme, abychom tě pozdravili.
Lēgātī vēnērunt pācem petītum. Legáti přišli žádat o mír. Legáti přišli, aby žádali o mír.
Lēgātī missī sunt pācem petītum. Legáti byli poslání žádat o mír. Legáti byli poslání, aby žádali o mír.

Je doloženo i supinum od deponentních sloves se stejným významem jako supinum od sloves nedeponentních, např.:

Gallī ad Caesarem dē iniūriīs questum vēnērunt. Galové si přišli k Caesarovi stěžovat na bezpráví.

ROZŠÍŘENÍ: SUPINUM II

Supinum II je tvořeno od supinového kmene a je zakončeno na *-ū*. Rovněž supinum II má pouze jeden tvar. Je doloženo jen od některých sloves. Do češtiny se supinum II překládá buď infinitivem, nebo předložkovou vazbou složenou z předložky a podstatného jména slovesného, např.:

supinum II	odvozeno od slovesa
factū k udělání	<i>faciō, ere, fēcī, factum</i> „dělat“
audītū k uslyšení	<i>audiō, īre, īvī, ītum</i> „slyšet“
vīsū ke spatření	<i>videō, ēre, vīdī, vīsum</i> „vidět“
intellectū k pochopení	<i>intelligō, ere, intelligēxī, intellectum</i> „pochopit“
dictū k vyslovení	<i>dīcō, ere, dīxī, dictum</i> „říkat“
tactū na dotek	<i>tangō, ere, tetigī, tāctum</i> „dotknout se“
cōgnitū k poznání, na poznání	<i>cōgnōscō, ere, cōgnōvī, cōgnitum</i> „poznat“

Používá se zejména po adjektivech typu

<i>facilis, e</i> „snadný“	<i>difficilis, e</i> „nesnadný“
<i>ūtilis, e</i> „užitečný“	<i>memorābilis, e</i> „paměťhodný“
<i>crēdibilis, e</i> „uvěřitelný“	<i>incrēdibilis, e</i> „neuvěřitelný“
<i>dignus, a, um</i> „hoden, zasluhující“	<i>indignus, a, um</i> „nehoden, nezasluhující“
<i>foedus, a, um</i> „škaradý“	<i>terribilis, e</i> „strašný, hrozný“

Hoc facile dictū est, sed difficile factū. To je snadné říct, ale těžké udělat.

TIPY

Vyjádření účelu

Účel lze v latině vyjádřit různým způsobem. Z dosud probrané gramatiky se jedná o následující možnosti:

- věta účelová s *ut/nē*
- věta vztažná s účelovým odstínem, která má stejné konjunktivy jako věta účelová
- supinum po slovesech pohybu
- spojitě participium futura aktiva (užívá se spíše v poklasické latině)

<i>Dux mīsīt lēgātōs, ut pācem peterent.</i>	
<i>Dux mīsīt lēgātōs, quī pācem peterent.</i>	Vojevůdce poslal legáty, aby žádali o mír.
<i>Dux mīsīt lēgātōs pācem petītum.</i>	
<i>Dux mīsīt lēgātōs pācem petītūrōs.</i>	

GENITIV SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ

Genitiv následující po dějových substantivech (např. *victōria, ae, f.* „vítězství“, *amor, ōris, m.* „láska“, *iniūria, ae, f.* „křivda“) může vyjadřovat:

- činitele děje: *amor patris* „láska otce, otcova láska“, tj. otec miluje
- osobu nebo věc, která je dějem zasahována: *amor patris* „láska k otci“, tj. otec je milován

Genitiv vyjadřující činitele se nazývá **genitiv subjektivní**, genitiv vyjadřující dějem zasazenou osobu nebo věc se označuje jako **genitiv objektivní**.

V některých případech může mít genitiv oba významy (*amor patris*), volba jednoho z nich se zakládá na kontextu. Stejně je tomu i ve spojení

iniūria Rōmānōrum křivda Římanů (gen. subj.), křivda na Římanech (gen. obj.).

Je-li třeba význam jednoznačně vyjádřit, používají se místo genitivu objektivního předložkové vazby, např. *ergā* „k, vůči“, *in* „k, vůči, proti“ s akuzativem:

amor ergā patrem láska k otci

Slovní zásoba

addō, ere, addidī, additum

adulēscētia, ae, f.

aedīlis, is, m.

animadvertō, ere, vertī, versum

- in +ak.

arripiō, ere, ripuī, reptum

cēnsor, ōris, m.

cōnficiō, ere, fēcī, factum

cōnscrībō, ere, scrīpsī, scrīptum

- patrēs cōnscrīptī

contineō, ēre, tinuī, –

dēportō, āre, āvī, ātum

ēdictum, ī, n.

effugiō, ere, fūgī, – +ak.; ē +abl.

extrēmus, a, um

incertus, a, um

incrēdibilis, e

indicō, āre, āvī, ātum

īnstituō, ere, uī, ūtum

malefaciō, ere, fēcī, factum +dat.

modo

- nōn modo..., sed etiam

mūnicipium, iī, n.

nuptiae, ārum, f.

persequor, ī, secūtus sum

praetor, ōris, m.

probābilis, e

prōgressus, ūs, m.

quaestor, ōris, m.

recuperō, āre, āvī, ātum

reprimō, ere, pressī, pressum

rēs gestae, rērum gestārum, f.

singulāris, e

speculor, ārī, ātus sum

stipendium, iī, n.

- stipendium merēre

superior, ius

suspiciō, ere, spexī, spectrum

tabellārius, iī, m.

triumphus, ī, m.

ut + indikativ

versor, ārī, ātus sum

přidat, připojit

mládí

edil

dávat pozor, všímat si

- trestat (někoho), zakročít proti někomu

uchvátit, zajmout, s horlivostí se do něčeho pustit,

osvojit si, pochopit

cenzor

dokončit, strávit (čas), unavit, vyčerpat

konat vojenský odvod, ustanovit, sepsat,

zapsat do seznamu občanů, senátorů

- otcové a přísedící (oslovení senátorů)

držet pohromadě, obsahovat

odnést, odvézt, dopravit, donést, dovézt

vyhláška, nařízení, edikt

uprchnout, utéct (něčemu); (z něčeho)

nejvzdálenější, poslední, krajní

nejistý, neurčitý

neuvěřitelný

oznámit, udat (někoho), prozradit

ustanovit, začít

škodit (někomu)

jen, pouze

- nejen..., ale i

město (zvl. italské, s občanským právem)

svatba

pronásledovat, snažit se o něco, popsat, vylíčit

praetor

pravděpodobný, hodnověrný, hodný chvály

postupování, postup, pokrok

kvestor

znovu získat, dostat nazpět

potlačit, zastavit

činy, dějiny, historie,

jednotlivý, obzvláštní, vynikající

pátrat, zkoumat, vyzvídat, dělat výzvědnou činnost

plat, mzda, žold, vojenská služba

- konat vojenskou službu

hořejší, horní, dřívější

dívat se nahoru, podezírat, mít v podezření

listonoš, posel

triumf

jako

pobývat, žít, být (někde)

Cvičení

1. Uveďte

od jakých sloves jsou utvořena následující supina

surrēctum, dēscēnsūm, minūtum, prohibitum, ēvāsūm, ēiectum, obsecrātum, inventum, dīvīsum, tāctum, cautum, oppugnātum, tractum

jaká supina mají následující slovesa

dēfendō, ere; currō, ere; pāreō, ēre; tollō, ere; solvō, ere; adiuvō, āre; noceō, ēre; respondeō, ēre; pellō, ere; adsum, adesse; dēbeō, ēre; vīvō, ere; vincō, ere; vinciō, īre

2. Vytvořte participium futura aktiva

dux (<i>imperāre</i>)	cīvis (<i>neglegō</i>)
uxor (<i>legere</i>)	magistrātus (<i>tribuere</i>)
puella (<i>audīre</i>)	exercitus (<i>vincere</i>)
animal (<i>fugere</i>)	iūdex (<i>absolvere</i>)
homō (<i>morī</i>)	mulier (<i>regredī</i>)
senex (<i>dolēre</i>)	rēs (<i>esse</i>)

3. Převeďte ze singuláru do plurálu nebo naopak

magister doctūrus, cīvēs ēlectūrī, exercituī dēlētūrō, mulierem ūsūram, praetōrum iūdīcātōrum, tyrannī repressūrī, senātū āctūrō, hominibus passūrīs, cōsulis affutūrī, cōsulēs affutūrī, cōsulēs affutūrōs

4. Doplňte participia v příslušném pádě, rodě a čísle

participium prēsentu aktiva	participium perfekta pasiva	participium futura aktiva
	scrīptus	
videntī		
	captārum	
mittente		
	aggresī	
		intellectūrae
vīventia		
	locūtīs	
	positum	
absēns		
		prōfutūra

5. Vyberte vhodné participium či vhodná participia a spojte s výrazem v prvním sloupci

vir metū, vir somnum, prōvincia ā Rōmānīs	capiēns, capiente, captus, capta, captum, captīs, captūrus, captūra, captūrum, captūrō
barbarī prōvinciam, prōvincia ā Rōmānīs, legiō prōvinciam	captī, captam, capta, captūrī, agresa, aggressī, aggresūrī, aggressūra, aggrediēns, agredientem, aggredientēs
cīvēs in urbe, cīvēs urbem	relinquentēs, relinvente, relinquentem, relicī, relictā,

relictam, relictūram, relictūrī

virī alium vī, virī vī, aliōs ab hominibus vī cōgentēs, cōgentem, cōgente, coāctūrī, coāctūrōs, coāctōs, coāctī, coāctā

6. Doplňte vhodné participium. Je-li více možností, uveďte je a vysvětlete rozdíly.

1. Urbem (*capere*) _____ vastāvit.
2. Illī, timōre magnō (*perterrere*) _____, fūgērunt.
3. Iī hominēs ad mē vērūrunt (*ōrāre*) _____, ut sibi ignōscerem.
4. Posterō diē ex urbe (*ēgredi*) _____ sumus.
5. Gracchō¹⁵⁴ (*dīcere*) _____ silentium fuit.
6. Mātrēs ā liberīs aegrōtīs (*discēdere*) _____ nōn sunt.
7. Deus (*inclūdere*) _____ corpore hūmānō iam, nōn Cassandra loquitur. (Cic. *div.* 1, 67)
8. Illum (*hortārī*) _____ sum, ut ea omnia sine timōre indicāret. (podle Cic. *Catil.* 3, 8)
9. Cōsul in prōvinciam (*proficiscī*) _____ deīs sacrificāvit.
10. Ex summō monte silva (*incendere*) _____ vidērī potuit.
11. Fūrēs (*convincere*) _____ poenā afficiuntur.
12. Cīvēs virōs, quī reī pūblicae oberant, in exilium (*ēicere*) _____ erant.
13. Ovidius, ut ipse dīcit, propter carmen et errōrem in exilium (*ēicere*) _____ est.

7. Nahrad'te supinum větou účelovou

1. Lēgātī vērūrunt victōriam nuntiātum.
2. Venient ad tē auxilium petītum.
3. Hostēs oppugnātum nōs veniunt.
4. Is speculātum hūc mīsīt mē. (podle Plaut. *Aul.* 605)
5. Illī Rōmam dē iniūriīs Verris questum missī sunt.
6. Eōs tē salūtātum mittam.

8. Vyberte správný výraz nebo správné výrazy

1. Hasdrubal usque ad ultimum ēventum pugnae (*morātus, morātūrus*) cum paucīs effūgit. (podle Liv. 23, 29, 15)
2. Fēminae Gallōrum ad ducem Rōmānum vērūrunt (*flentēs, flētī*) et veniam (*petentēs, petītī*).
3. (*recuperante, recuperātūrō, recuperātō*) ab hostibus Tusculō exercitus Rōmam est reductus. (Liv. 6, 33, 12)
4. Nihil ūtile (*factum, factūrum, factūrus, factus*) est.
5. Hīs rēbus (*cōnfecīs, cōnficientibus, cōnfectūrīs, cōnfectūrī*) in Haeduōs¹⁵⁵ proficiscitur. (Caes. *Gall.* 7, 90, 1)
6. Incrēdibile est quod (*dīcēns, dictus, dictūrus*) sum, sed tamen vērūm. (Sen. *nat.* 4a praef. 4)
7. Sī rēs bene explicantur, saepe difficilēs (*intellegere, intellectū, intellectum*) nōn sunt.
8. Cōsul ex urbe (*proficiscēns, profectūrus, profectus*) lēgātōs in prōvinciam mīsīt.
9. Hōs omnēs deōs pūblicōs prīvātōsque, Quīritēs, (*dēsertūrī, dēsertī*) estis? (Liv. 5, 52, 3)
10. Eā clāde subāctī Veientēs pācem (*petītōs, petentēs, petītūrōs, petītum, petītam*) ōrātōrēs Rōmam mittunt. (Liv. 1, 15, 5)

9. Vyjádřete, co kdo hodlá dělat. Vyberte slovesa z nabídky a doplňte je do vět.

agere, dare, dēfendere, scribere, ūtī, vēndere

1. Cīvēs urbem suam _____ erant.

¹⁵⁴ Gracchus, ī, m.¹⁵⁵ Haeduī, ōrum, m. „Haeduové, území Haeduů“

2. Illa bona, quae sociīs ēripuit, cīvibus magnō pretiō _____ erat.
3. Iniūriās potentium nōn _____ erimus.
4. Litterās longissimās tibi _____ eram.
5. Nūllam rem ei _____ sum.
6. Quid? Vōs, equitēs Rōmānī, quid estis _____? (podle Cic. *Rab. Post.* 14)
7. Sex legiōnibus Rōmānīs eō annō rēs pūblica _____ erat. (Liv. 31, 8, 11)

10. Přeložte do češtiny

1. Ego eōdem diē post merīdiem Vatīnium eram dēfensūrus. (Cic. *Q. fr.* 2, 16, 3)
2. Dīmīdium agrī Latīnīs, dīmīdium plēbī dīvīsūrus cōsul Cassius erat. (podle Liv. 2, 41, 1)
3. Ego tabellāriōs posterō diē ad vōs eram missūrus. (podle Cic. *Att.* 6, 9, 4)
4. Haeduī cum sē suaque ab iīs dēfendere nōn possent, lēgātōs ad Caesarem mittunt rogātum auxilium. (podle Caes. *Gall.* 1, 11, 2)
5. Eō diē apud Pomponium in eius nuptiīs eram cēnātūrus. (Cic. *Q. fr.* 2, 3, 7)
6. Eō diē senātus erat futūrus. (Cic. *fam.* 1, 2, 4)
7. Trīstēs erant amīcī tālem āmissūrī virum. (Sen. *dial.* 9, 14, 8, 1)
8. Nihil dignum dictū ab hīs cōsulibus āctum est. (podle Liv. 4, 30, 4)
9. Nōn enim vīvunt, sed vīctūrī sunt. (Sen. *epist.* 45, 13)
10. Cum hīs versāre, quī tē meliōrem factūrī sunt. (Sen. *epist.* 7, 8)
11. Lēgātōs ad Hannibalem ōrātum mīsērunt, ut Capuam exercitum admovēret¹⁵⁶. (podle Liv. 24, 12, 2)
12. Omnia quae ventūra sunt in incertō iacent: prōtinus¹⁵⁷ vīve. (Sen. *dial.* 10, 9, 1)
13. Dī istī Seguliō malefaciant, hominī nēquissimō¹⁵⁸ omnium quī sunt, quī fuērunt, quī futūrī sunt! (Cic. *fam.* 11, 21, 1)
14. Deiotarus, cuius auxiliīs magnīs ūsus sum, ad mē, ut scrīpsit, ventūrus erat. (podle Cic. *Att.* 5, 20, 9)

11. Participium perfekta nebo supinum?

1. Illī **oppugnātum** ventūrī erant? (podle Cic. *Tull.* 50)
2. Mīlitēs oppidum **captum** incendērunt.
3. Populus lēgātōs mīsīt ad vōs, patrēs cōscrīptī, auxilium **petītum**. (podle Liv. 7, 30, 1)
4. Auxilium contrā barbarōs ā Rōmānīs **petītum** est.
5. In ea castra lēgātī ab Rōmā vērunt **questum** iniūriās et ex foedere rēs **repetītum**. (Liv. 3, 25, 6)
6. Ducem hostium **captum** Rōmam dūxērunt.
7. Nōnnūllī in prōvinciam aliēna bona **ēreptum** vērunt.
8. Puerum ē perīculō **ēreptum** parentibus trādidērunt.

12. Supinum I nebo supinum II?

1. Prīncipēs Haeduōrum ad Caesarem pācem (*petere*) _____ vērunt.
2. Lēgātōs in ōrāculum Apollinis (*cōsulere*) _____ mīsērunt.
3. Multās rēs facilēs (*dīcere*) _____, sed difficilēs (*facere*) _____ esse scīmus.
4. Scrīptōrēs saepe dē rēbus incrēdibilibus (*audīre*) _____ narrābant.
5. Tē (*vidēre*) _____ discessimus.
6. Quod nōbīs expōnit, difficile (*intelligere*) _____ est.
7. Rem¹⁵⁹ nōn modo (*vidēre*) _____ foedam, sed etiam (*audīre*) _____! (Cic. *Phil.* 2, 63)
8. Multī hominēs ex omnibus regiōnibus illum virum clārum (*vidēre*) _____ et (*audīre*) _____ vērunt.

¹⁵⁶ *admoveō, ēre, mōvī, mōtum* „přiblížit (něco k něčemu), přivést“

¹⁵⁷ *prōtinus* „hned“

¹⁵⁸ *nēquam* (nesklonné), kompar. *nēquior*, superl. *nēquissimus* „špatný, ničemný“

¹⁵⁹ Zvolání ve formě akuzativu (tzv. akuzativ zvolací).

13. Přeložte do latiny

1. Přišli si ke mně stěžovat na vaše činy a slova.
2. Budu mluvit o tom, co je těžké k vyslovení.
3. Poslali k Římanům posly s prosbou, aby ušetřili je a jejich město.
4. Cicero hodlal bránit obyvatele Sicílie, kteří utrpěli (tj. přijali) mnoho křivd od Verra.
5. Podplacení soudci hodlali osvobodit člověka, který spáchal mnoho těžkých zločinů.
6. Ti, kteří chtěli podrobit všechny národy, byli často poraženi a zabiti.
7. To, co si o tom myslím, nehodlám zamlčovat.
8. Hodláš popírat, že znáš onoho člověka?
9. Co hodlají udělat po té, co ztratili naději (přel. abl. absol. „po té, co byla ztracena naděje“)?

14. Přečtěte text a splňte požadované úkoly

Pokuste se odhadnout, jaký římský politik a spisovatel je v textu popsán (podle Nepota,¹⁶⁰ upraveno)

Ille vir, ortus municipio Tusculo, adulescentulus primum versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Inde hortatu L. Valerii Flacci Romam demigravit in foroque esse **coepit**. Primum stipendium meruit annorum decem septemque. Quaestor obtigit P. Africano consuli, aedilis plebis factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex **qua** quaestor superiore tempore ex Africa **decedens** Q. Ennium poetam deduxerat.

Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam **nactus** Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ille censor cum **eodem** Flacco factus, **severe** praefuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit et multas res novas in edictum addidit, ut luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta, usque ad extremam aetatem ab adulescentia, rei publicae causa suscipere inimicitias non destitit.

In omnibus rebus singulari fuit industria: nam et agricola sollers et peritus iuris consultus et magnus imperator et probabilis orator et cupidissimus litterarum fuit. Quarum studium etsi **senior** arripuerat, tamen magnum progressum fecit. Itaque non facile reperiri potest res ei incognita neque de Graecis neque de Italicis rebus. Ab adulescentia confecit orationes. Senex historias scribere instituit. Earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius origines civitatum Italicarum, ob quam rem omnes libri Origines appellantur. In quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. Reliquaque bella **patri** modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos.

Odpovězte

Najděte tvary indikativu plusquamperfekta.

Doplňte zkratky jmen ve správném tvaru.

Uved'te klasickou podobu číslovky ve spojení *annorum decem septemque*.

Určete následující tvary: *senior, qua, severe, eodem, decedens, ortus, nactus, coepit, patri*.

Je *cum* ve větě *Censor cum eodem Flacco factus...* spojkou nebo předložkou?

Vyberte správné sloveso

Dux urbem (*coepit, cepit*) et populatus est.

Post incendium urbem restituere (*coepit, cepit*).

Ipsae totum negotium (*suscipit, suspicit*).

Princeps eos, qui rebus novis student, (*suscipit, suspicit*).

Odpovězte na otázky

Které úřady popisovaný muž zastával?

¹⁶⁰ Cornelius Nepos. *De viris illustribus*.

V jakých oborech lidské činnosti vynikal?
 Z jakého města pocházel?
 Psal o punských válkách?
 Podle čeho získala jeho kniha jméno?

Slovní zásoba

adulēscētulus, a, um ▪ adulēscētulus, ī, m.	velmi mladý ▪ mladíček, velmi mladý člověk
cōnsultus, a, um	uvážený, znalý, zkušený
iūris cōnsultus	právní znalec
dēdūcō, ere, dūxī, ductum	odvést, přivést
dēmigrō, āre, āvī, ātum	odejít, odstěhovat se
dīripīō, ere, ripuī, reptum	roztrhat, zde: vyplenit
etsī	ačkoliv, třebaže
forum, ī, n.	náměstí, veřejný život, soud, veřejná činnost
hērēdium, īī, n.	zdeděný statek, zemědělská usedlost
hortātus, ūs, m.	povzbuzování, pobídka
Italicus, a, um	italský
nancīscor, nancīscī, nactus / nactus sum	dosáhnout, (náhodou) dostat, najít
ob quam rem	proto
obtingō, ere, tigī, –	dostat se, připadnout (někomu něco)
potestās, ātis, f.	moc, vláda, zde: úřad
praetūra, ae, f.	praetura, úřad praetora
pullulō, āre, āvī, ātum	rozzrůstat se, bujet, vzmáhat se
rēs, rērum, f.	zde: historie
Sabīnī, ōrum, m.	zde: území Sabinů, Sabinsko
sollers, tis	důmyslný, obratný

Živá slova

Ave Caesar, morituri te salutant.
 Supremum vale.
 Peior est bello timor ipse belli.
 Pons asinorum.
 Lector benevolus.
 Vade retro.
 Fallaces sunt rerum species.
 Re vera.
 Filo pendere.

asinus, ī, m.	osel	
benevolus, a, um	laskavý, oddaný	benevolentní
fallāx, ācis	klamavý	
fīlum, ī, n.	nit, nitka	
lector, ōris, m.	čtenář	
pendeō, ēre, pependī, –	viset	
retrō	zpět, dozadu	retro
suprēmus, a, um	poslední	
valē	buď zdrav, sbohem	vale

24. lekce

Gramatika

INFINITIVY PERFEKTA A FUTURA

Latina má celkem šest infinitivů: infinitiv přítomného aktiva a pasiva, infinitiv perfekta aktiva a pasiva a infinitiv futura aktiva a pasiva. Infinitivy přítomného aktiva a pasiva náležejí do přítomného systému, infinitivy perfekta a futura do perfektního systému.

Vzhledem k tomu, že čeština infinitivy perfekta a futura nemá, je třeba volit při překladu jiné prostředky. U izolovaných tvarů se obvykle používá opis pomocí věty s „že“ (např. „že pochválil“), protože infinitivy perfekta a futura se vyskytují především v infinitivních vazbách, zejména v akuzativu s infinitivem a nominativu s infinitivem.

INFINITIV PERFEKTA AKTIVA A PASIVA

Infinitiv perfekta aktiva

Infinitiv perfekta aktiva se tvoří od perfektního kmene (vznikne odtržením koncovky *-ī* od tvaru perfekta), ke kterému se přidá koncovka *-isse*. Má pouze jeden tvar pro všechny rody a obě čísla.

Izolované tvary se do češtiny překládají pomocí spojky „že“ a aktivního slovesa v minulém čase, obvykle ve tvaru 3. osoby singuláru maskulina (např. „že pochválil“).

indikativ perfekta aktiva		perfektní kmen	infinitiv perfekta aktiva	
laudāvī	pochválil jsem	laudāv-	laudāv-isse	že pochválil
monuī	napomenul jsem	monu-	monu-isse	že napomenul
dīxī	řekl jsem	dīx-	dīx-isse	že řekl
vīcī	zvítězil jsem	vīc-	vīc-isse	že zvítězil
pepulī	zahnal jsem	pepul-	pepul-isse	že zahnal
dēfendī	ubránil jsem	dēfend-	dēfend-isse	že ubránil
fuī	byl jsem	fu-	fu-isse	že byl
potuī	mohl jsem	potu-	potu-isse	že mohl

Deponentní slovesa infinitiv perfekta aktiva nevytvářejí.

Infinitiv perfekta pasiva

Infinitiv perfekta pasiva se skládá z participia perfekta pasiva a infinitivu přítomného slovesa *esse*, tvoří se tedy podle stejného principu jako ostatní pasivní tvary perfektního systému.

Na rozdíl od infinitivu perfekta aktiva se tvar participia mění podle rodu, pádu a čísla podmětu infinitivu. Infinitiv *esse* zůstává beze změny. Vzhledem k tomu, že se tyto infinitivy používají v infinitivních vazbách akuzativu a nominativu s infinitivem, je jejich podmět v akuzativu nebo nominativu. Participium tedy může být ve tvarech akuzativu nebo nominativu, a to ve všech rodech a obou číslech. U izolovaných tvarů se obvykle uvádí participium ve tvaru akuzativu singuláru, např. *laudātum, -am, -um esse*.

Do češtiny se překládá pomocí „že“ a pasivního slovesa v minulém čase, obvykle ve tvaru 3. osoby singuláru maskulina (např. „že byl pochválen“).

sloveso	participium perfekta pasiva	infinitiv perfekta pasiva	překlad
laudō, āre, āvī, ātum moneō, ēre, uī, itum dīcō, ere, dīxī, dictum	laudātus, a, um monitus, a, um dictus, a, um	laudātum, am, um esse monitum, am, um esse dictum, am, um esse	že byl(a, o) pochválen(a, o) že byl(a, o) napomenut(a, o) že byl(a, o) řečen/nazván(a, o), že se o něm řeklo
vincō, ere, vīcī, victum pellō, ere, pepulī, pulsum dēfendō, ere, ndī, nsum	victus, a, um pulsus, a, um dēfensus, a, um	victum, am, um esse pulsum, am, um esse dēfensum, am, um esse	že byl(a, o) poražen(a, o) že byl(a, o) zahánán(a, o) že byl(a, o) ubráněn(a, o)

Participium může mít v infinitivu perfekta pasiva následující koncovky:

pád podmětu	singulár		plurál	
akuzativ	laudātum, am, um esse	že byl(a, o)	laudātōs, ās, a esse	že byli(y, a)
nominativ	laudātus, a, um esse	pochválen(a, o)	laudātī, ae, a esse	pochválení(y, a)

Deponentní slovesa mají pouze pasivní infinitiv s aktivním významem, např.:

<i>hortātum, am, um esse</i>	že povzbudil(a, o)
<i>veritum, am, um esse</i>	že se bál(a, o)
<i>locūtum, am, um esse</i>	že mluvil(a, o)
<i>passum, am, um esse</i>	že vytrpěl(a, o)
<i>largītum, am, um esse</i>	že rozdál(a, o)

INFINITIV FUTURA AKTIVA A PASIVA

Infinitiv futura aktiva

Infinitiv futura aktiva se skládá z participia futura aktiva a infinitivu prézentu slovesa *esse*. Koncovky participia futura aktiva se mění na základě shody s podmětem v akuzativu nebo nominativu, tedy podle stejného principu, jaký se uplatňuje u infinitivu perfekta pasiva. U izolovaných tvarů se obvykle uvádí participium ve tvaru akuzativu singuláru, např. *laudātūrum, -am, -um esse*.

Do češtiny se infinitiv futura aktiva překládá pomocí spojky „že“ a aktivního slovesa v budoucím čase (např. „že pochválí / že bude chválit“).

sloveso	participium futura aktiva	infinitiv futura aktiva	překlad
laudō, āre, āvī, ātum	laudātūrus, a, um	laudātūrum, am, um esse	že bude chválit / že pochválí
moneō, ēre, uī, itum	monitūrus, a, um	monitūrum, am, um esse	že bude napomínat / že napomene
dīcō, ere, dīxī, dictum	dictūrus, a, um	dictūrum, am, um esse	že bude říkat / že řekne
vincō, ere, vīcī, victum	victūrus, a, um	victūrum, am, um esse	že bude vítězit / že zvítězí
pellō, ere, pepulī, pulsum	pulsūrus, a, um	pulsūrum, am, um esse	že bude zahánět / že zažene
dēfendō, ere, ndī, nsum	dēfensūrus, a, um	dēfensūrum, am, um esse	že bude bránit / že ubrání
sum, esse, fuī, –, futūrus	futūrus, a, um	futūrum, am, um esse	že bude

Participium může mít v infinitivu futura aktiva následující koncovky:

pád podmětu	singulár		plurál
akuzativ	laudātūrum, am, um esse	že bude chválit	laudātūrōs, ās, a esse
nominativ	laudātūrus, a, um esse	/ že pochválí	laudātūrī, ae, a esse
			že budou chválit / že pochválí

Vzhledem k tomu, že deponentní slovesa mají participium futura s aktivním významem, vytvářejí i infinitiv futura aktiva s aktivním významem.

<i>hortātūrum, am, um esse</i>	že bude povzbuzovat / že povzbudí
<i>veritūrum, am, um esse</i>	že se bude bát
<i>locūtūrum, am, um esse</i>	že bude mluvit / že promluví
<i>passūrum, am, um esse</i>	že bude trpět / že vytrpí
<i>largītūrum, am, um esse</i>	že bude rozdávat / že rozdá

Infinitiv futura pasiva

Infinitiv futura pasiva je tvořen supinem a infinitivem *īrī*, což je infinitiv přítomného pasiva nepravidelného slovesa *eō, īre* „jít“ (např. *laudātum īrī*). Infinitiv futura pasiva má stejnou podobu pro všechny rody a obě čísla, protože supinum je neměnné.

Do češtiny se překládá pomocí spojky „že“ a pasivním slovesem v budoucím čase, obvykle ve 3. osobě singuláru maskulina (např. „že bude pochválen“). Původně se jednalo o supinum vyjadřující účel po slovese pohybu, tedy „že se jde chválit“, později se z tohoto spojení vyvinul infinitiv futura pasiva.

sloveso	supinum	infinitiv futura pasiva	překlad
laudō, āre, āvī, ātum	laudātum	laudātum īrī	že bude (po)chválen(a, o)
moneō, ēre, uī, itum	monitum	monitum īrī	že bude napomínán / napomenut(a, o)
dīcō, ere, dīxī, dictum	dictum	dictum īrī	že bude řečen(a, o) že se o něm řekne
vincō, ere, vīcī, victum	victum	victum īrī	že bude poražen / porážen(a, o)
pellō, ere, pepulī, pulsum	pulsum	pulsum īrī	že bude zaháněn / zahnán(a, o)
dēfendō, ere, dēfendī, dēfensum	dēfensum	dēfensum īrī	že bude (u)bráněn(a, o)

Sloveso *esse* a jeho složeniny ani deponentní slovesa infinitiv futura pasiva nemají.

PŘEHLED INFINITIVŮ

V následujícím přehledu je uveden zástupce nedeponentních a deponentních sloves a sloveso *esse*.

inf. prez. akt.	inf. prez. pas.	inf. pf. akt.	inf. pf. pas.	inf. fut. akt.	inf. fut. pas.
laudāre	laudārī	laudāvisse	laudātum, am, um esse	laudātūrum, am, um esse	laudātum īrī
–	hortārī	–	hortātum, am, um esse	hortātūrum, am, um esse	–
esse	–	fuisse	–	futūrum, am, um esse	–

Slovesa, která nemají perfektum, supinum nebo participium futura aktiva nemohou vytvářet ani příslušné infinitivy, např.

- *egeō, ēre, eguī*, – „mít nouzi“: nemá inf. perfekta pasiva, inf. futura aktiva i pasiva
- *doleō, ēre, doluī*, –, *dolitūrus* „cítit bolest“: nemá inf. perfekta pasiva ani inf. futura pasiva
- *furō, ere*, –, – „zuřit“: nemá žádný z infinitivů perfekta ani futura
- *possum, posse, potuī*, – „moci“: nemá (na rozdíl od *esse*) inf. futura aktiva

Chybějící infinitivy se v případě potřeby nahrazují infinitivy synonymních sloves nebo různými opisnými konstrukcemi.

INFINITIVY VE VAZBĚ AKUZATIVU S INFINITIVEM

Ve vazbě akuzativu s infinitivem se používají všechny typy infinitivů. Infinitiv sám o sobě nevyjadřuje čas, pouze časový vztah současnosti, předčasnosti nebo následnosti vzhledem k ději slovesa ve větě hlavní, které může být v přítomném, minulém i budoucím čase.

Infinitivy přítomného vyjadřují současnost, tj. děj, který se odehrává ve stejné době jako děj slovesa v hlavní větě. Do češtiny se překládají přítomným časem.

▪ <i>Sciō mātrem venīre.</i>	Vím, že matka přichází.
▪ <i>Sciō mātrem laudārī.</i>	Vím, že je matka chválena.
▪ <i>Scīvī mātrem venīre.</i>	Dozvěděl jsem se, že matka přichází.
▪ <i>Scīvī mātrem laudārī.</i>	Dozvěděl jsem se, že je matka chválena.
▪ <i>Sciam mātrem venīre.</i>	Dozvim se, že matka přichází.
▪ <i>Sciam mātrem laudārī.</i>	Dozvim se, že je matka chválena.

Infinitivy perfekta vyjadřují předčasnost, tj. děj, který se odehrál před dějem slovesa v hlavní větě. Do češtiny se překládají minulým časem. U infinitivu perfekta pasiva se participium musí shodovat s podmětem infinitivu, který je v akuzativu.

▪ <i>Sciō mātrem vēnisse.</i>	Vím, že matka přišla.
▪ <i>Sciō mātrem laudātam esse.</i>	Vím, že matka byla pochválena.
▪ <i>Scīvī mātrem vēnisse.</i>	Dozvěděl jsem se, že matka přišla.
▪ <i>Scīvī mātrem laudātam esse.</i>	Dozvěděl jsem se, že matka byla pochválena.
▪ <i>Sciam mātrem vēnisse.</i>	Dozvim se, že matka přišla.
▪ <i>Sciam mātrem laudātam esse.</i>	Dozvim se, že matka byla pochválena.

Infinitivy futura vyjadřují následnost, tj. děj, který nastane po ději slovesa v hlavní větě. Do češtiny se překládají budoucím časem. U infinitivu futura aktiva se participium musí shodovat s podmětem infinitivu, který je v akuzativu.

▪ <i>Sciō mātrem ventūram esse.</i>	Vím, že matka přijde.
▪ <i>Sciō mātrem laudātum īrī.</i>	Vím, že matka bude pochválena.
▪ <i>Scīvī mātrem ventūram esse.</i>	Dozvěděl jsem se, že matka přijde.
▪ <i>Scīvī mātrem laudātum īrī.</i>	Dozvěděl jsem se, že matka bude pochválena.
▪ <i>Sciam mātrem ventūram esse.</i>	Dozvim se, že matka přijde.
▪ <i>Sciam mātrem laudātum īrī.</i>	Dozvim se, že matka bude pochválena.

Infinitivy deponentních sloves se používají stejným způsobem, pouze s tím rozdílem, že deponentní slovesa mají pouze tři infinitivy, které mají vždy aktivní význam, např.:

▪ <i>Sciō mātrem querī.</i>	Vím, že si matka stěžuje.
▪ <i>Sciō mātrem questam esse.</i>	Vím, že si matka stěžovala.
▪ <i>Sciō mātrem questūram esse.</i>	Vím, že si matka bude stěžovat.

Stejné časové vztahy vzhledem k ději slovesa v hlavní větě vyjadřují také infinitivy slovesa *esse* a sloves s neúplnou slovesnou řadou.

▪ <i>Sciō mātrem bonam esse.</i>	Vím, že matka je hodná.
▪ <i>Sciō mātrem bonam fuisse.</i>	Vím, že matka byla hodná.
▪ <i>Sciō mātrem bonam futūram esse.</i>	Vím, že matka bude hodná.

Použití infinitivu perfekta nebo futura nic nemění na dalších pravidlech platných pro akuzativ s infinitivem (viz 11. lekce), srov. následující věty:

- *Nōn ignōrāmus nōs moritūrōs esse.*
(My) dobře víme, že (my) zemřeme.

- *Cicero dīxit omnēs cīvēs bonōs ā sē servātōs esse.*
Cicero řekl, že jím (tj. Ciceronem) byli zachráněni všichni dobří občané.
- *Caesar negāvit sē ab hostibus populī Rōmānī victum esse.*
Caesar popřel, že byl (tj. **Caesar**) poražen nepřáteli národa římského.
- *Caesar dīxit eum mox victum īrī.*
Caesar řekl, že **on** (**nikoliv Caesar**) bude brzy poražen.

V latinských textech se někdy u infinitivu perfekta pasiva a infinitivu futura aktiva vypouští sloveso *esse*, které je zřejmé na základě kontextu.

Slovní zásoba

adhūc

administrō, āre, āvī, ātum

calamitās, ātis, f.

castellum, ī, n.

certus, a, um

- certiōrem +ak. (osoba) facere dē +abl. (věc)

cliēns, entis, m.

commendō, āre, āvī, ātum

cōnfidō, ere, fīsus sum

cōnfiteor, ērī, fessus sum

convertō, ere, vertī, versum

cōram

diū (diūtius, diūtissimē)

dubitātiō, ōnis, f.

- sine ūllā dubitātiōne

febris, is, f.

fortasse

frāternus, a, um

glōrior, ārī, ātus sum

grātus, a, um

- grātum +dat. (osoba) facere

invidus, a, um

lībertus, ī, m.

locus, ī, m.

- loca, ōrum, n.

- locī, ōrum, m.

nōbilitās, ātis, f.

ob eam rem

obses, idis, m.

oleum, ī, n.

paenitet, ēre, paenituit, – +ak. (osoba) +gen (věc)

- mē paenitet

perdō, ere, didī, ditum

- oleum et operam perdidī

perfectus, a, um

pergō, ere, perrēxī, perrēctum

praeclārus, a, um

prīncipātus, ūs, m.

prōvideō, ēre, vīdī, vīsum

quondam

quoniam

reus, ī, m.

scientia, ae, f.

semel

- semel atque iterum

dosud

řídit, spravovat

pohroma, neštěstí, škoda, porážka

pevnost, tvrz

jistý, určitý, dobře informován

- podat (někomu) zprávu o něčem, informovat někoho o něčem

klient, chráněnc, poddaný

doporučovat, svěřit (něčí ochraně apod.)

důvěřovat, spoléhat (na někoho), věřit, pevně doufat

přiznat se

obrátit, změnit

tváří v tvář, osobně, mezi čtyřma očima

dlouho (déle, nejdéle)

pochybování, váhání, otálení

- bez váhání, ihned

horečka

možná, snad, asi

bratrský, bratrův

chlubit se

vděčný, milý

- udělat něco někomu vhod

závistivý

propuštěnec

místo

- krajina, kraj, země

- místa (v knihách)

urozenost, šlechta

proto

rukojmí

olej

mrzet (někoho) (něco), litovat, být líto, nelíbit se

- mrzí mě, lituji, je mi líto, nelíbí se mi

zničit, zahubit, ztratit, přijít o něco

- nadarmo jsem se namáhal, pracoval

dokonalý

pokračovat v cestě, postupovat, spěchat, dále (něco) dělat

velmi slavný, přeslavný

vrchní moc, vláda, nejvyšší postavení

předvídat, předejít něčemu, udělat opatření, opatřit,

obstarat

kdysi

protože

obviněný, obžalovaný

vědění, znalost

jednou

- opět a opět, opětovně

sincērus, a, um
subitō
trānsgridior, ī, gressus sum

upřímný, poctivý
náhle
překročit, přejít

Cvičení

1. Doplňte infinitivy

inf. prez. akt.	inf. prez. pas.	inf. pf. akt.	inf. pf. pas.	inf. fut. akt.	inf. fut. pas.
		parāvisse			
	reddī				
	verērī				
vidēre					
permittere					
	arbitrārī				
capere					
adesse					

2. Měňte zakončení infinitivu podle rodu a čísla uvedeného jména (mimo kontext se jména uvádějí ve tvaru akuzativu)

	infinitiv perfekta pasiva	infinitiv futura aktiva
laudō	puerum laudātum esse	puellās laudātūrās esse
dēfendō	urbēs	cīvēs
loquor	sacerdōtem	magistrās
sequor	tempora	discipulōs
vinciō	captīvōs	mīlitēs
colō	deās	mē
scrībō	carmen	poētās
moneō	nōs	eum
relinquō	mē	illa

3. Uved'te, zda zvýrazněné tvary vyjadřují současnost, předčasnost a zda spadají do přítomnosti, minulosti či budoucnosti

Dux mīlitēs suōs **hortātus** impetum in hostēs fēcit.
 Dux mīlitēs suōs **hortātus est** et impetum in hostēs fēcit.
 Dux mīlitēs suōs **hortāns** impetum in hostēs fēcit.

Multās rēs Rōmae **emī posse** nōtum est.
 Multās rēs Rōmae **emī potuisse** nōtum est.
 Multās rēs Rōmae **emī posse** nōtum erat.
 Multās rēs Rōmae **emī potuisse** nōtum erat.
 Multās rēs Rōmae **emī posse** nōtum erit.
 Multās rēs Rōmae **emī potuisse** nōtum erit.

4. Přeložte do latiny

Říkají, že učitel kárá žáky.
 Říkali, že učitel kárá žáky.
 Řeknou, že učitel kárá žáky.
 Říkají, že učitel (po)kárál žáky.
 Říkali, že učitel (po)kárál žáky.
 Řeknou, že učitel (po)kárál žáky.

Říkají, že žáci jsou káráni učitelem.
 Říkali, že žáci jsou káráni učitelem
 Řeknou, že žáci jsou káráni učitelem
 Říkají, že žáci byli (po)káráni učitelem.
 Říkali, že žáci byli (po)káráni učitelem.
 Řeknou, že žáci byli (po)káráni učitelem.

Říkají, že učitel pokárá / bude kárat žáky.
 Říkali, že učitel pokárá / bude kárat žáky.
 Řeknou, že učitel pokárá / bude kárat žáky.

Říkají, že žáci budou (po)káráni učitelem.
 Říkali, že žáci budou (po)káráni učitelem.
 Řeknou, že žáci budou (po)káráni učitelem.

Žádají, aby učitel (po)kárál žáky.
 Žádali, aby učitel (po)kárál žáky.
 Požadají, aby učitel nekárál žáky.
 Požádali, aby učitel nekárál žáky.
 Požádejte, aby učitel (po)kárál žáky.

Žádají, aby žáci byli (po)káráni učitelem.
 Žádali, aby žáci byli (po)káráni učitelem.
 Požadají, aby žáci nebyli káráni učitelem.
 Požádali, aby žáci nebyli káráni učitelem.
 Požádejte, aby žáci byli (po)káráni učitelem.

5. Doplňte infinitivy do vět

cōnsūmptās esse, dēsertūrās esse, didicisse, dīvīsum īrī, esse, ortam esse, posse, scīre, ūsōs esse, ventūrum esse

1. Dīxit patrem meum in urbem brevī _____.
2. Nōtum est magnam rem saepe ex initiō parvō _____.
3. Senēs dīcēbant sē puerōs multa _____.
4. Dux prōmittēbat omnem praedam mīlītibus _____.
5. Queruntur dolōrem tolerābilem nōn _____.
6. Sentīmus nōs id, quod ante fēcimus, iam facere nōn _____.
7. Senātuī nuntiāvērunt omnēs fortūnās sociōrum _____.
8. Negāvērunt sē auxiliō populī Rōmānī _____.
9. Putābant mātērēs filiōs suōs nōn _____.
10. Cōgnōvī vōs omnia _____, sed nihil dīcere.

6. Doplňte zakončení slov

1. Spē sublāt__ hominēs fēliciter vīve__ nōn posse nōtum est.
2. Tē mentīt__ esse questī sunt.
3. Omnēs putābant reōs convict__ īrī.
4. Saepe lāmentāmur nōs operam et oleum perdid__.
5. Puerī, quī lapidēs in aliōs iniēc__, ā parentibus pūnītī sunt.
6. Cōnfīdimus iūdicēs iūstē iūs dictūr__ esse.
7. Magister discipulīs narrāv__ urbem Rōmam ā Rōmulō et Remō condīt__ esse.
8. Ego eōrum cōnsiliīs, prōmissīs, praeceptīs dēstitūtus in hanc calamitāt__ incid__. (Cic. *Q. fr.* 1, 3, 8)
9. Aegrōtus queritur sē somn__ capere nōn potu__.
10. Dē Terentiā autem scrīps__ ad tē eīs litterīs, quās dederam prīdiē. (Cic. *Att.* 12, 20, 1)
11. Eum cum vīd__, Arpīnum¹⁶¹ pergam. (Cic. *Att.* 9, 15, 1)

7. Slovesa dejte do správného tvaru. Je-li více možností, uveďte je.

1. Tē semper eundem (*esse*) _____ spērō.
2. Nōtum est multās gentēs ā Rōmānīs (*subigere*) _____.
3. Lēgātōs ā duce (*mittere*) _____ audiō.
4. Nēminem tibi persuādēre (*posse*) _____ audīvimus.
5. Ille putābat nihil sibi (*nocēre*) _____.
6. Caesar certior factus est hostēs castra Rōmānōrum (*aggredī*) _____.
7. Uxōrī suae pollicitus est sē senātū dīmissō domum statim (*venīre*) _____.
8. Epicūrum hominēs metū mortis liberāre (*studēre*) _____ cōnstat.
9. Nisi amīcīs cōnfīdis, miserrimus (*esse*) _____.
10. Dux castrīs positīs mīlītēs speculātum mīsīt, ut cōnsilia hostium (*cōgnōscere*) _____.

¹⁶¹ *Arpīnum, ī, n.* „Arpinum (město v Latii, Ciceronovo rodiště)“

11. Satis provīsum est, ut ab īnsidiīs tūtus (*esse*) _____ . (podle Sen. *epist.* 88, 16)
12. Cum (*audīre*) _____ tē febrī (*carēre*) _____ , valdē gaudēbam.
13. Dux mīlitēs monet, ut clāmōre sublātō impetum in hostēs (*facere*) _____ .

8. Z řeči nepřímé vytvořte řeč přímou (podle Caesara, upraveno)

Dīviciācus Haeduus dīxit Galliae tōtius factiōnēs¹⁶² esse duās; hārum alterius prīncipātum tenēre Haeduōs, alterius Arvernōs. Haeduōs et Arvernōs dē potestāte contendisse. Ab Arvernīs Sēquanīsque Germānōs vocātōs esse. Hōrum prīmō circiter mīlia XV Rhēnum trānsgressōs esse, postea trāductōs esse plūrēs. Nunc esse in Galliā ad C et XX mīlia Germānōrum. Cum hīs Haeduōs eōrumque clientēs semel atque iterum armīs contendisse; magnam calamitātem accēpisse, omnem nōbilitātem, omnem senātum, omnem equitātum amīsisse. Quibus proeliīs calamitātibusque frāctōs, Haeduōs coāctōs esse Sēquanīs obsidēs dare nōbilissimōs cīvitatīs et iūrāre sē auxilium ā Rōmānīs numquam petītūrōs esse. Dīviciācus dīxit sē ob eam rem ex cīvitate effūgisse et Rōmam ad senātum vēnisse, ut auxilium postulāret.

Dīviciācus Haeduus dīxit: Galliae factiōnēs sunt duae. ...

9. Přeložte do češtiny a určete označené tvary

1. Varrōnem hodiē aut crās ventūrum (*esse*) putābant. (Cic. *Att.* 15, 13a, 2)
2. Ipse Pompeius cōnfītētur sē et operam et oleum perdidisse. (podle Cic. *fam.* 7, 1, 3)
3. Ipsī tum sē **timuisse** dīcunt. (Cic. *Att.* 9, 5, 3)
4. Et **scītō** Curiōnem adulēscentem vēnisse ad mē **salūtātum**. (Cic. *Att.* 2, 7, 2)
5. Crassī lībertum nihil putō sincērē locūtum esse. (Cic. *Att.* 3, 15, 3)
6. **Tēcum sē** locūtum esse negābat mēque rogāvit ut sē et causam suam tibi commendārem. (Cic. *fam.* 7, 21, 6)
7. **Is**, quem dēfendis, spērat sē **absolūtum īrī**. (podle Cic. *Sull.* 21)
8. Sciēbam hās litterās tibi tardē redditum īrī. (podle Cic. *Att.* 5, 15, 3)
9. Alexander, Macedōnum rēx, glōriārī solēbat ā **nūllō** sē beneficiīs **victum (esse)**. (Sen. *benef.* 5, 6, 1)
10. Spērō mē praeclārās dē istīs rēbus epistulās ad tē saepe missūrum (*esse*). (Cic. *Att.* 2, 7, 3)
11. Probāvērunt causam sine **ūllā** dubitātiōne sēque ad tē litterās datūrōs esse dīxērunt. (Cic. *Att.* 16, 16A, 4)
12. L. Terentium discēssisse ex Africā scīmus Paestumque vēnisse. (Cic. *Att.* 11, 17A, 3)
13. **Cūrā** ut valeās et nōs **amēs** et tibi persuādeās tē ā mē frāternē amārī. (Cic. *Att.* 1, 5, 8)
14. Sed tēcum haec cōram agēmus; tantum dīcō **quod** scīre tē putō: nōs nōn inimīcī sed invīdī **perdidērunt**. (Cic. *Att.* 3, 9, 2)

10. Převeďte vyznačenou část věty do aktiva nebo pasiva, je-li to možné

1. *Brutum vīsum īrī ā mē* putō. (podle Cic. *Att.* 15, 25, 8)
2. Lēgātī nuntiāvērunt *exercitum Rōmānōrum oppidum cēpisse*.
3. Ōrāculum lēgātīs respondit *Rōmānōs hostēs victūrōs esse*.
4. *Frāter meus mē certiōrem fēcit* tē ex urbe iam discesisse.
5. Ille vir senātuī prōmittēbat *sē reī pūblicaē numquam dēfutūrum esse*.
6. *Eōs*, quibus nōn cōnfīdimus, *amīcōs nōn putāmus*.

11. Dejte do závislosti na uvedených výrazech

1. Somnus mortī simillimus est.
Cicero scrīpsit
2. Medicīna fuit quondam scientia paucārum herbārum.

¹⁶² *factiō, ōnis, f.* „strana (politická), stranictví“

Magistrī nōbīs explicant

3. Metellus in loca Numīdiae opulenta pergīt, agrōs vastat, multa castella et oppida incendit.
Lēgātī nuntiāvērunt
4. Metellus in loca Numīdiae opulenta perrēxit, agrōs vastāvit, multa castella et oppida incendit.
Lēgātī nuntiāvērunt
5. Nē offendātis prīncipēs cīvitātis!
Saepe ab omnibus monēbāmur
6. Epistulam longissimam tibi scrībam.
Prōmittō
7. Puerī fēlīciter vīvēbāmus.
Senēs saepe dīcunt
8. Latīnus rēx, bellō victus, pācem cum Aeneā fēcīt et Lavīniam fīliam ei in matrimōnium dedit.
Līvius scrībit
9. Hannibal in Italiā multōs annōs cum Rōmānōrum ducibus dēcertāvit.
Scīmus
10. Nē iūdicēs sevērī sīmus aliōrum!
Semper cavēbāmus
11. Prūdentīōrī cēde!
Multī mē hortantur
12. Vesperī senātus dīmīttētur.
Omnēs sciēbant
13. Illō tempore multa mala facta sunt.
Nōtum est

12. Převeďte na řeč přímou

1. Amīcus meus mihi dīcit nēminem vestrum vērūm dīxisse.
2. Homō superbus dīcēbat nēminem quam sē meliōrem esse.
3. Omnēs dīcēbant illum beneficiō prīncipis affectum īrī.
4. Ōrātor dīxit istum virum prōvinciam perdidisse et vastāvisse.
5. Mīhi perusādet, ut crās in urbem veniam.
6. Magister discipulīs narrāvit Tarquīnium Superbum pessimum omnium rēgum Rōmānōrum appellātum esse.
7. Lēgātī nuntiāvērunt bellum Gallicum prōsperō ēventū gestum esse.
8. Cicerō scrīpsit aliās nātiōnēs servitūtem patī posse, libertātem populī Rōmānī esse propriam.
(podle Cic. Phil. 6, 19)
9. Affirmāvit rem pūblicam lēgibus iūdicīisque sublātīs administrārī nōn posse.

13. Přeložte do latiny

1. Mnozí učení lidé říkají, že nesvornost ničí státy.
2. Mnozí učení lidé říkají, že nesvornost zničila mnohé státy.
3. Mnozí učení lidé říkají, že nesvornost zničí některé státy.
4. Mnozí učení lidé říkají, že státy jsou ničeny nesvorností občanů.
5. Mnozí učení lidé říkají, že mnohé státy byly zničeny nesvorností občanů.
6. Mnozí učení lidé říkají, že některé státy budou zničeny nesvorností občanů.
7. Je známo, že žádný člověk není dokonalý.
8. Nikdy nebudeme tvrdit, že lidé mohou žít bez bolesti.
9. Poslové velitelé oznámili, že most byl obsazen nepřáteli.

10. Kdo se domnívá, že může všechno vědět?
11. Dobře víme, že někteří lidé byli donuceni zradit svoje přátele.
12. Jestliže nám oznámíš, že k nám nemůžeš přijít, přijdeme za tebou.
13. Jestliže nás poprosíš, abychom za tebou přišli, přijdeme.
14. Kdo z obviněných bude moci popřít, že tam oné noci byl?
15. Kdykoliv pes uvidí, že se blíží jeho pán, raduje se.
16. Myslel jsem si, že budeš smutná.
17. Nikdo mě nepřesvědčí, abych tvrdil, že jsem tu věc neslyšel.
18. Je známo, že po občanské válce měli lidé velký hlad.

14. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

Ukázka Ciceronových dopisů (upraveno)¹⁶³

TULLIUS TERENTIAE SVAE S. (= salutem)

Si vales, bene est; ego valeo.

Valetudinem tuam opto ut **cures diligentissime**. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito **incidisse**. Quod¹⁶⁴ celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiozem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid¹⁶⁵ opus erit, si quid acciderit novi, facies ut **sciam**.

Cura ut vales. Vale. D. IIII Non. Iun.

(Cic. fam. 14, 8)

TULLIUS S. (= salutem) D. (= dicit) TERENTIAE SVAE.

In Tusculanum nos venturos (esse) putamus aut Nonis aut postridie. Ibi ut sint omnia parata. **Plures** enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, **diutius** ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est, ut **sit**; item cetera quae sunt ad **victum** et ad valetudinem necessaria. Vale.

Kal. Oct. de Ven<u>sino.

(Cic. fam. 14, 20)

TULLIUS TERENTIAE SVAE S. D.

S. v. b.; e. v. Da operam ut convalescas; (id) quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres, et ad me de omnibus rebus quam **saepissime** litteras mittas. Vale.

(Cic. fam. 14, 21)

CICERO ATTICO SAL.

Utinam illum diem **videam** cum¹⁶⁶ tibi agam gratias quod¹⁶⁷ me vivere **coegisti!** Adhuc quidem valde me paenitet. Sed te oro ut ad me Vibonem¹⁶⁸ statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. Sed eo si **veneris**, de toto **itinere** ac fuga mea consilium capere **potero**. Si id non feceris, mirabor; sed confido te **esse facturum**.

(Cic. Att. 3, 3)

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo **miserrimus** et maximo dolore conficior. Si es Romae, iam me adsequi non potes; sin es in via, cum eris me adsecutus, coram agemus res necessarias. Quoniam me ipsum semper amasti¹⁶⁹, tantum te oro ut **eodem** amore sis¹⁷⁰; ego enim **idem** sum. Inimici mei mea mihi, non **me** ipsum ademerunt. Cura ut vales.

Data VIII Id. Apr. Thuri.

(Cic. Att. 3, 5)

¹⁶³ Marcus Tullius Cicero. *Epistulae ad familiares, Epistulae ad Atticum*.

¹⁶⁴ *quod*: přel. „to, že“

¹⁶⁵ *si quid*: „jestliže něco“, *si quid opus est* „jestliže je něco třeba“

¹⁶⁶ *cum* „kdy“

¹⁶⁷ *quod*: zde „že“

¹⁶⁸ *Vībō, ōnis, f.* „Vibo (přístavní město)“

¹⁶⁹ *amasti* = *amavisti*

¹⁷⁰ *eodem amore esse*: ablativ vlastnosti, „být stejné lásky“, „stejně milovat“

Odpovězte na otázky týkající se obsahu

1. Uveďte formule, které Cicero používá na začátku a konci dopisu.
2. Zkuste rozepsat zkratku: S. v. b.; e. v.
3. Odhadněte význam zkratky d. v závěru prvního dopisu.
4. Kdo byl adresátem uvedených dopisů? Jaký měl vztah k Ciceronovi?
5. U dopisů, kde je uvedena datace, datum rozepište a převedte na české datum.
6. K jakému období Ciceronova života se pravděpodobně vztahují poslední dva dopisy?
7. Jak by bylo možné na základě dopisů Cicerona charakterizovat?

Odpovězte na gramatické otázky

1. Určete označené tvary *cures*, *diligentissime*, *incidisse*, *sciam*, *plures*, *diutius*, *sit*, *victum*, *saepissime*, *videam*, *coegisti*, *veneris*, *itinere*, *potero*, *esse facturum*, *miserrimus*, *eodem*, *idem*, *me*
2. Najděte tvary futura II
3. Vyjadřuje slovo *quam* ve spojení *quam saepissime* srovnání?
4. Jak se liší význam spojky *ut* ve větách *ut arbitror* a *da operam ut convalescas*? Jak lze tyto typy odlišit?
5. Najděte komparativy a superlativy. Které z nich jsou absolutní?
6. Jaké typy infinitivů se v dopisech objevují?
7. Uveďte slova s kořenem *val-*, která se vyskytují v textu.
8. Jaká synonyma ke spojce *quoniam* znáte?

Slovní zásoba

adimō, ere, ēmī, emptum	odejmout, odebrat
balineum, ī, n. / balneum, ī, n.	koupelna, koupel
commoror, ārī, ātus sum	být (někde), zdržovat se (někde)
convalescō, ere, valuī, –	zesílit, zmohutnět, uzdravit se, zotavit se (po nemoci)
eō	tam
item	rovněž, také
labrum, ī, n.	vana, umyvadlo
posthāc	nadále, potom, od této doby
quō	kam
sīn	jestliže však
vīctus, ūs, m.	potrava, jídlo, způsob života, živobytí

Živá slova

Dis iratis natus.
 Male vivunt, qui se semper victuros putant.
 Extrema sunt odiosa.
 Difficile est satiram non scribere.
 Tertium comparationis.
 Fur agnoscit furem, lupus lupum.
 Tunica propior pallio est.

agnōscō, ere, nōvī, nitum	poznat	
comparātiō, ōnis, f.	srovnání	komparatistika, komparativní, komparativ
extrēmus, a, um	nejzazší, nejbzdalejší	extrém, extrémní
odiōsus, a, um	nenáviděný, odporný	
pallium, ī, n.	(svrchní) plášť, přikrývka	paliativní
satira, ae, f.	satira	satira, satirický
tunica, ae, f.	tunika, spodní oblečení	

Použitá a doporučená literatura

BILÍKOVÁ, Eva. *Přehled latinské mluvnice*. Brno: MC, 2001.

BLAŽEK, František. *Latinská cvičebnice*. 2. opr. vyd. Plzeň: Veset, 1993.

BLAŽEK, František. *Latinská cvičebnice II. díl*. 1. vyd. Plzeň: Veset, 1994.

GHISELLI, Alfredo a Gabriela CONCIALINI. *Il nuovo libro di latino – vol. I. Teoria*. V ristampa. Bari: Laterza, 2002. ISBN 8842103225.

GHISELLI, Alfredo a Gabriela CONCIALINI. *Il nuovo libro di latino – vol. II. Esercizi*. V ristampa. Bari: Laterza, 2002. ISBN 8842103233.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 9788071066248.

KALIVODA, Jan. *Verba docent, exempla trahunt: učebnice latiny pro samostatné studium na základě latinských citátů, živých slov a rčení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024619781.

KUŤÁKOVÁ, Eva, Bohumila MOUCHOVÁ a Dana SLABOCHOVÁ. *Linguae Latinae studeamus*. 1. vyd. Praha: EWA, c1998. ISBN 8085764253.

NOVOTNÝ, František. *Základní latinská mluvnice*. 2. vyd., v H & H 1. vyd.. Praha: H & H, 1992. ISBN 8085467917.

PECH, Jiří. *Latina pro gymnázia I*. 4. vyd. Praha: Leda, 1998. ISBN 8085927470.

PECH, Jiří. *Latina pro gymnázia II*. 2. vyd. Praha: Leda, 1999. ISBN 8085927527.

PRAŽÁK, Josef Miroslav, Josef SEDLÁČEK a František NOVOTNÝ. *Latinsko-český slovník A–K*. Přepřac. František NOVOTNÝ. 18. vyd., ve Státním pedagogickém nakladatelství 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

PRAŽÁK, Josef Miroslav, Josef SEDLÁČEK a František NOVOTNÝ. *Latinsko-český slovník L–Z*. Přepřac. František NOVOTNÝ. 18. vyd., Ve Státním pedagogickém nakladatelství 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

PSÍK, Richard, Jana MIKULOVÁ a Andrea KRÚPOVÁ. *Latinská morfologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. ISBN 9788073684037.

QUITT, Zdeněk a Pavel KUCHARSKÝ. *Česko-latinský slovník starověké i současné latiny*. 2., upr. vyd., v nakl. Leda 1. vyd. Praha: Leda, 2003. ISBN 8073350327.

QUITT, Zdeněk a Pavel KUCHARSKÝ. *Latinská mluvnice*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

SEINEROVÁ, Vlasta. *Cvičebnice latiny pro střední školy, především pro gymnázia*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 8071686050.

TOMBEUR, Paul, ed. *Bibliotheca Teubneriana Latina BTL [CD]*. Editio 3. K. G. Saur, Brepols, 2004. ISBN: 9782503507347.

TRAINA, Alfonso a Tullio BERTOTTI. *Sintassi normativa della lingua latina: teoria*. 2. ed. Bologna: Cappelli Editore, 1993. ISBN 8837907176.

Obsah

ÚVODNÍ LEKCE	1
LATINA JAKO JAZYK	1
VÝSLOVNOST, ABECEDA, PŘÍZVUK	1
VÝSLOVNOST	1
Vokály	1
Diftongy	2
Konsonanty	2
Odlišnosti mezi českou a středověkou latinskou výslovností	4
PŘÍZVUK	4
LATINA A JEJÍ GRAMATIKA	4
ÚVOD DO DEKLINACE	5
Substantiva	6
Adjektiva	6
Zájmena	6
ÚVOD DO KONJUGACE	7
Gramatické kategorie	7
Jmenné tvary slovesné	8
Struktura slovníkového hesla	8
Dělení do konjugací	8
Prézentní a perfektní systém	9
1. LEKCE	10
GRAMATIKA	10
1. DEKLINACE	10
Rozšíření	10
Tipy	11
PŘEDLOŽKY	12
SLOVNÍ ZÁSoba	14
CVIČENÍ	15
ŽIVÁ SLOVA	17
2. LEKCE	18
GRAMATIKA	18
1. KONJUGACE	18
Indikativ prézentu, imperfekta a futura I, imperativ a infinitiv	18
Pádové vazby sloves	19
Pasivum	19
Rozšíření	20
Tipy	21
SLOVNÍ ZÁSoba	22
CVIČENÍ	24
ŽIVÁ SLOVA	27
3. LEKCE	28

GRAMATIKA	28
2. DEKLINACE	28
Rozšíření	29
ADJEKTIVA 1. A 2. DEKLINACE	29
SLOVNÍ ZÁSoba	32
CVIČENÍ	34
ŽIVÁ SLOVA	39
4. LEKCE	40
<hr/>	
GRAMATIKA	40
SLOVESO SUM, ESSE A JEHO SLOŽENINY	40
Indikativ přítomného, imperfekta a futura I, imperativ a infinitiv	40
Složení slovesa esse	40
Rozšíření	42
Tipy	42
ADVERBIA OD ADJEKTIV 1. A 2. DEKLINACE	43
Rozšíření	43
Tipy	43
SLOVNÍ ZÁSoba	44
CVIČENÍ	46
ŽIVÁ SLOVA	50
5. LEKCE	51
<hr/>	
GRAMATIKA	51
2. KONJUGACE	51
Indikativ přítomného, imperfekta a futura I, imperativ a infinitiv	51
Tipy	52
SLOVNÍ ZÁSoba	53
CVIČENÍ	55
ŽIVÁ SLOVA	58
6. LEKCE	59
<hr/>	
GRAMATIKA	59
SUBSTANTIVA 3. DEKLINACE	59
Vzory pro maskulina a feminina	59
Vzory pro neutra	60
Rozšíření	60
Tipy	62
SLOVNÍ ZÁSoba	64
CVIČENÍ	66
ŽIVÁ SLOVA	70
7. LEKCE	71
<hr/>	
GRAMATIKA	71
SLOVESA 3. A 4. KONJUGACE	71
Slovesa 3. konjugace	71
Slovesa 4. konjugace	72

Slovesa 3. konjugace typu capiō	73
Tipy: porovnání různých forem	74
SLOVNÍ ZÁSoba	75
CVIČENÍ	77
ŽIVÁ SLOVA	83

8. LEKCE **84**

GRAMATIKA	84
DEPONENTNÍ SLOVESA	84
Indikativ prézentu, imperfekta a futura I	84
Imperativ a infinitiv	85
Rozšíření	85
ABLATIV ČASOVÝ	85
SLOVNÍ ZÁSoba	86
CVIČENÍ	88
ŽIVÁ SLOVA	93

9. LEKCE **94**

GRAMATIKA	94
ADJEKTIVA 3. DEKLINACE	94
Skloňování adjektiv 3. deklinace	94
Shoda adjektiva se jménem	95
Zpodstatňování (substantivizace) adjektiv	95
Rozšíření	95
Tipy	97
PARTICIPIUM PRÉZENTU AKTIVA	97
Tvoření	97
Skloňování participia, shoda se jménem	98
Význam a překlad participia prézentu aktiva	98
Rozšíření	99
Tipy	99
SLOVNÍ ZÁSoba	100
CVIČENÍ	102
ŽIVÁ SLOVA	109

10. LEKCE **110**

GRAMATIKA	110
ADVERBIA OD ADJEKTIV 3. DEKLINACE	110
ZÁJMENA	110
Osobní zájmena	110
Přivlastňovací zájmena	111
Ukazovací zájmena is, ea, id a ědem, eadem, idem	112
GENITIV A DATIV PŘIVLASTŇOVACÍ	113
Genitiv přivlastňovací	113
Dativ přivlastňovací	113
SLOVNÍ ZÁSoba	115
CVIČENÍ	117
ŽIVÁ SLOVA	124

11. LEKCE	125
<hr/>	
GRAMATIKA	125
VAZBA DVOU AKUZATIVŮ A NOMINATIVŮ	125
Vazba dvou akuzativů	125
Vazba dvou nominativů	125
AKUZATIV S INFINITIVEM	126
Překlad akuzativu s infinitivem	127
Akuzativ ve vazbě akuzativu s infinitivem	128
Další větné členy ve vazbě akuzativu s infinitivem	128
Infinitiv ve vazbě akuzativu s infinitivem	128
SLOVNÍ ZÁSoba	130
CVIČENÍ	132
ŽIVÁ SLOVA	140
12. LEKCE	141
<hr/>	
GRAMATIKA	141
SUBSTANTIVA 4. DEKLINACE	141
Rozšíření	141
Tipy	142
SUBSTANTIVA 5. DEKLINACE	142
Tipy	143
UKAZOVACÍ ZÁJMENA HIC, ISTE, ILLE, IPSE	144
Zájmena hic, iste, ille	144
Zájmeno ipse, ipsa, ipsum	145
Rozšíření: skloňování řeckých jmen	145
SLOVNÍ ZÁSoba	147
CVIČENÍ	149
ŽIVÁ SLOVA	156
13. LEKCE	158
<hr/>	
GRAMATIKA	158
TÁZACÍ A VZTAŽNÁ ZÁJMENA	158
Tázací zájmena	158
Vztažná zájmena	159
VZTAŽNÉ VĚTY	159
ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA	161
Rozšíření	161
ZÁPORNÁ ZÁJMENA	162
Vyjádření záporu v latině	162
SLOVNÍ ZÁSoba	163
CVIČENÍ	165
ŽIVÁ SLOVA	172
14. LEKCE	173
<hr/>	
GRAMATIKA	173
STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV	173
Komparativ	173
Superlativ	174

Nepravidelné stupňování	175
Opisné stupňování	175
Rozšíření	176
STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ	177
Nepravidelné a opisné stupňování	177
VYJÁDŘENÍ SROVNÁNÍ	178
Pozitiv	178
Komparativ	178
Superlativ	178
Absolutní komparativ a superlativ	179
Modifikace významu komparativu a superlativu	179
SLOVNÍ ZÁSoba	181
CVIČENÍ	183
ŽIVÁ SLOVA	190
15. LEKCE	191
<hr/>	
GRAMATIKA	191
KONJUNKTIV PRÉZENTU	191
Konjunktiv prézentu sloves 1. – 4. konjugace	191
Konjunktiv prézentu slovesa esse	192
Tipy	192
Funkce konjunktivu prézentu ve větě hlavní	193
SLOVNÍ ZÁSoba	195
CVIČENÍ	197
ŽIVÁ SLOVA	203
16. LEKCE	204
<hr/>	
GRAMATIKA	204
KONJUNKTIV IMPERFEKTA	204
Konjunktiv imperfekta sloves 1. – 4. konjugace	204
Konjunktiv imperfekta slovesa esse a složenin	205
Tipy	205
Funkce konjunktivu imperfekta ve větě hlavní	205
SLOVNÍ ZÁSoba	207
CVIČENÍ	209
ŽIVÁ SLOVA	215
17. LEKCE	216
<hr/>	
GRAMATIKA	216
KONJUNKTIV PRÉZENTU A IMPERFEKTA VE VĚTÁCH VEDLEJŠÍCH	216
Věty se spojkami ut a nē	216
Cum historicum	218
Věty podmínkové	218
Tipy	219
SLOVNÍ ZÁSoba	220
CVIČENÍ	222
ŽIVÁ SLOVA	228
18. LEKCE	229
<hr/>	

GRAMATIKA	229
ČÍSLOVKY	229
Tvoření číslovek	230
Skloňování číslovek	231
Spojení základních číslovek s počítaným předmětem	232
Rozšíření	233
VAZBA MÍSTNÍCH JMEN	236
Vazby bez předložek	236
Vazby s předložkami	236
SLOVNÍ ZÁSoba	238
CVIČENÍ	239
ŽIVÁ SLOVA	245
19. LEKCE	247
<hr/>	
GRAMATIKA	247
INDIKATIV PERFEKTA AKTIVA	247
Perfektní kmen	247
Perfektum	248
Indikativ perfekta aktiva	248
Rozšíření	249
SLOVNÍ ZÁSoba	250
CVIČENÍ	251
ŽIVÁ SLOVA	255
20. LEKCE	257
<hr/>	
GRAMATIKA	257
INDIKATIV PERFEKTA PASIVA	257
Participium perfekta pasiva	257
Indikativ perfekta pasiva	258
Rozšíření	259
SLOVNÍ ZÁSoba	260
CVIČENÍ	262
ŽIVÁ SLOVA	267
21. LEKCE	268
<hr/>	
GRAMATIKA	268
PARTICIPIUM SPOJITÉ	268
ABLATIV ABSOLUTNÍ	269
Ablativ absolutní s participiem prézentu	269
Ablativ absolutní s participiem perfekta	270
Překlad ablativu absolutního do latiny	271
Začlenění ablativu absolutního do souvětí	272
Rozšíření	272
SLOVNÍ ZÁSoba	273
CVIČENÍ	275
ŽIVÁ SLOVA	280
22. LEKCE	282
<hr/>	

GRAMATIKA	282
INDIKATIV PLUSQUAMPERFEKTA	282
Časování	282
INDIKATIV FUTURA II	283
Časování	283
Tipy	284
POUŽITÍ INDIKATIVU PLUSQUAMPERFEKTA A FUTURA II	284
Příklady jednotlivých typů vět	284
Indikativní souslednost časů	285
SLOVNÍ ZÁSoba	287
CVIČENÍ	289
ŽIVÁ SLOVA	295
23. LEKCE	296
<hr/>	
GRAMATIKA	296
PARTICIPIUM FUTURA AKTIVA	296
Význam a překlad participia futura aktiva	296
Užití participia futura aktiva	297
Opisné časování činné	297
SUPINUM	297
Rozšíření: supinum II	298
Tipy	298
GENITIV SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ	299
SLOVNÍ ZÁSoba	300
CVIČENÍ	301
ŽIVÁ SLOVA	305
24. LEKCE	306
<hr/>	
GRAMATIKA	306
INFINITIVY PERFEKTA A FUTURA	306
Infinitiv perfekta aktiva a pasiva	306
Infinitiv futura aktiva a pasiva	307
Přehled infinitivů	308
Infinitivy ve vazbě akuzativu s infinitivem	309
SLOVNÍ ZÁSoba	311
CVIČENÍ	313
ŽIVÁ SLOVA	318
POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	319
<hr/>	
OBSAH	320